

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

CUPRINSUL

MIHAI NOVICOV: Congresul constructorilor comunismului și sarcinile
culturii socialiste 3

★

MIHAI BENIUC: Lui Alexei Maximovici 13

MARIA BANUȘ: Mileniul X despre străbuni; Celui din mileniul X; Tot
lui 15

AUREL STORIN: Zece oameni pe minut 16

ZECE ANI DE AGRICULTURĂ SOCIALISTĂ

LETIȚIA PAPU: Marina (nuvelă) 19

★

FLORENȚA ALBU: Intr-o primăvară 56

TITEL CONSTANTINESCU: Și ziua a venit; Marele sărut; Jură-
mint; Mersul pe cîmp 59

ION SOFIA MANOLESCU: Bună dimineața! 62

★

REMUS LUCA: Cîteva săptămîni la Sărulești 63

NICOLAE CRIȘAN: Popas la Chilia-Veche 75

IOANICHIE OLTEANU: După zece ani 84

★

MIHU DRAGOMIR: Versul orașului meu 90

AL. ANDRIȚOIU: Moment cîmpenesc; Dobrogeană 92

ANIVERSĂRI

PAUL CORNEA: O ipoteză nouă asupra paternității „Cîntării Romîniei“ 94

CRONICA IDEILOR

HENRI WALD: Logica și viața 104

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

IMRE TOTH: Natura se contemplă într-o oglindă (I) 112

CRONICA FILMULUI

D. I. SUCHIANU: Dostoievski pe ecran 121

TEORIE ȘI CRITICĂ

DUMITRU MICU: Epica transformării socialiste a satului	128
ION VITNER: Creatori și opere — Remus Luca	143
EUGENIA TUDOR: O nouă piesă din viața țărănimii	152
VERONICA PORUMBACU: La început au fost câteva nume	156

★

★ ★ ★ La cinci ani de la apariția „Gazetei literare”	167
--	-----

MISCELLANEA

A1. Vlahuță și Poșta redacției (<i>Emil Manu</i>); Continentul care se trezește (<i>Tudor Marin</i>); Literatura noastră în R.P. Bulgaria (<i>Elisabeta Macedonski</i>); Reconsiderări apologetice (<i>I. Păcurariu</i>); Obiecții critice sau șicane (<i>Z. O.</i>); Carnet teatral (<i>B. Elvin</i>); „Ars monumentalis rediviva” (<i>V. D.</i>); „Invitația la neant” sau poziții ale criticii de artă burgheze (<i>Irina Pîslaru</i>)	168
---	-----

CRONICĂ POLITICĂ

B. STOIAN: În fața lumii	190
------------------------------------	-----

CĂRȚI NOI

CAMIL BALTAZAR: Mihnea Gheorghiu: „Orientări în literatura străină”	193
D. CESEREAN: Alișer Navoi: „Versuri alese”	194
VERONICA PORUMBACU: Louis Aragon: „Poeme”	196

REVISTA REVISTELOR

— din țară —

Poezia din „Lucafărușul” (D. P.); Poezia din Nr. 12/958 al „Scrisului bănățean” (V. D.); „Flacăra” Nr. 1—2/959 (A. N. T.)	199
---	-----

— de peste hotare —

„Vitczna” („Patria”) Nr. 12/958 (<i>Stelian Iățentiuc</i>); „Wort in der Zeit”, Nr. 11/958 (<i>D. Ludovic</i>); „Le Figaro Litteraire” Nr. 664—665/959 (<i>L. D.</i>)	204
---	-----

★

POȘTA REDACȚIEI	211
---------------------------	-----

Ilustrația de pe copertă: NATALIA RUSSU — *Colectiviștii se întorc de la muncă* (linogravură)

Desene de: C. BACIU: „La difuzorul satului” (la nuvela „Marina”)

TRAIAN VASAI: „Portret” (la reportajul „Citeva săptămîni la Sărulești”)

Fotografii: Florin Dragu și Dan Grigorescu.

CONGRESUL CONSTRUCTORILOR COMUNISMULUI ȘI SARCINILE CULTURII SOCIALISTE

MIHAI NOVICOV

Timp de câteva zile atenția întregii omeniri a fost atrasă de lucrările celui de al XXI-lea Congres al P.C.U.S. Materialele Congresului sînt de o bogăție fără seamăn. Ele conțin precizări și lămuriri de natură să lumineze într-un chip nou orice domeniu al activității umane. Pe drept cuvînt Congresul a fost unanim apreciat ca un mare eveniment istoric.

Pentru noi, contemporanii, acest Congres reprezintă prezentul. Totuși, urmărindu-l, auzim clar pulsul istoriei. Așa ceva era imposibil în trecut, dar e posibil și necesar astăzi datorită uriașei dezvoltări a științei marxist-leniniste.

„Congresul constructorilor comunismului” — astfel a și fost denumit — în cadrul discuțiilor — Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. Și în raportul tovarășului N. S. Hrușciiov „Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965” și în cuvîntările delegaților s-a subliniat că datorită succeselor grandioase obținute de poporul sovietic în construcția socialismului, datorită puternicului avînt de după Congresul al XX-lea, s-au creat condițiile necesare pentru realizarea unui nou efort atît de mare încît după el înaintarea spre comunism să fie cu mult ușurată. „Poporul sovietic a atins sub conducerea Partidului Comunist — citim în raportul lui N. S. Hrușciiov, — asemenea culmi, a înfăptuit transformări atît de grandioase în toate domeniile vieții economice și social-politice, încît țara noastră are acum posibilitatea de a intra într-o nouă perioadă de cea mai mare importanță a dezvoltării sale — perioada construcției desfășurate a societății comuniste”. Unii delegați au asemănat planul septenal cu un urcuș la capătul căruia se află un minunat platou plin de soare, iar poetul Tvardovski exprimînd aceeași idee a citat o imagine a lui Gogol: „se făcu deodată că puteai vedea lumea pînă în cele mai îndepărtate unghere”.

Se poate afirma deci că pentru dezvoltarea literaturii învățatura principală ce se desprinde din lucrările Congresului al XXI-lea rezidă în posibilitatea de a descifra perspectiva concretă, fundamentată științific a construcției comunismului. Trebuie subliniată multilateralitatea acestei

perspective. Avînd la bază sarcinile economice, efortul nemijlocit de construcție care trebuie să ducă la o sporire uriașă a producției și la cîștigarea primului loc în lume în ceea ce privește productivitatea muncii, — perspectiva construcției comuniste nu se reduce la atît, ci cuprinde deopotrivă sarcinile politice de întărire a orînduirii sovietice, sarcinile ideologice de educare comunistă a maselor și sarcinile care izvorăsc din lupta pentru pace. Construcția comunismului ne apare deci ca un proces complex în care diferite laturi se împletesc și se condiționează reciproc.

În cadrul dezbaterilor Congresului numeroși delegați au subliniat deosebita importanță teoretică a tezelor cuprinse în Raport cu privire la cele două faze ale societății comuniste. Aceste teze constituie o îmbogățire substanțială a științei marxist-leniniste. Concluzia că trecerea de la socialism spre comunism este un proces social organic ce se desfășoară pe baza unor legi obiective care nu pot fi nici ocolite nici schimbate, că între cele două faze (socialism și comunism) nu există nici un zid despărțitor iar apropierea de comunism nu presupune cîtuși de puțin încetinirea ritmului de dezvoltare a forțelor de producție, ci dimpotrivă o și mai accelerată creștere a lor este de o mare însemnătate întrucît pentru prima oară în istoria societății omenеști tabloul comunismului se transformă dintr-unul ce trebuia să fie imaginat mai mult mintal, cerebral, într-unul ce poate fi reprezentat destul de concret din conjugarea datelor realității prezente. De aici decurg — după cum s-a și subliniat la Congres — o serie de sarcini de cea mai mare însemnătate pentru diferitele sectoare ale frontului ideologic. În fața acelor care studiază științific societatea (economistii, filozofii, sociologii) stă problema descoperirii legilor obiective ale acestui proces, a cercetării diferitelor laturi ale sale, a sprijinirii constructorilor comunismului prin valorificarea rezultatelor obținute în munca științifică. În fața scriitorilor stă într-un fel o sarcină asemănătoare, dar care trebuie să fie formulată în termeni diferiți: de a surprinde direct, în concretul vieții, în traiul cotidian, bucuriile și frămîntările oamenilor, acele trăsături noi ale ființei umane pe care trecerea spre comunism le afirmă ca cele mai importante în lupta pentru împlinirea noilor sarcini istorice ale umanității. De bună-seamă e o sarcină grea și de mare răspundere, dar scriitorii sovietici s-au și apropiat de rezolvarea ei. Din acest punct de vedere merită o atenție deosebită aprecierea dată de tovarășa Furțeva noilor romane ale lui Kocetov, Polevoi, Pamiorov, Nicolaeva. Arătînd că pot exista, evident, puncte de vedere deosebite cu privire la valoarea comparativă a fiecăruia dintre ele, tov. Furțeva a adăugat: „nu poate fi trecut cu vederea faptul că toate aceste opere reprezintă o intervenție activă în viață, că autorii lor tind să ajute la victoria a tot ce e nou și înaintat în societatea sovietică“.

Datele concrete ale planului septenal sînt într-adevăr grandioase. Ele prevăd creșterea globală a producției industriale cu 80%, a celei agricole cu 70%, sporirea anuală a producției cu 8,6% în medie, creșteri și mai mari la petrol, energia electrică, în metalurgie, coloranți etc. În viitorii șapte ani în Uniunea Sovietică se vor construi noi întreprinderi industriale gigantice, iar altele vor fi reutilitate pe baza tehnicii celei mai moderne. În 1965 75% din totalul sporirii producției va fi fost realizat prin creșterea productivității muncii. Pe drept cuvînt s-a subliniat că un asemenea program și un asemenea ritm de dezvoltare a forțelor de producție nu au

fost înfăptuite pînă acum în istorie. Dar pînă și un asemenea plan gigantic a fost alcătuit în așa fel încît — după cum se arată în raportul tovarășului Hrușciov — „el să poată fi îndeplinit fără supra-încordare“. Planul e real, în sensul că e o imagine fidelă a realității viitoare: din datele lui poate fi imaginat tabloul autentic al Uniunii Sovietice peste șapte ani. Imprejurarea aceasta are și ea importanța ei pentru creația literară întrucît asigură scriitorilor cele mai prielnice condiții pentru a putea dobîndi acea perspectivă despre care a vorbit în repetate rînduri Gorki: „a vedea prezentul cu ochii viitorului“.

În raportul prezentat de tovarășul N. S. Hrușciov, explicîndu-se de ce prevederile planului au fost evaluate în așa fel încît să facă posibilă și chiar probabilă depășirea lui, se adăuga totodată: „Firește, însă, că ori ce plan lăsat la voia întîmplării, lăsat să meargă de la sine nu va fi îndeplinit. Trebuie mobilizate eforturile întregului popor — ale muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor, oamenilor de știință, funcționarilor, colhoznicilor, lucrătorilor din sovhozuri, în vederea îndeplinirii și depășirii planului septenal“.

Despre aceste eforturi au vorbit, citind fapte și cifre, delegații la Congres. Și după fiecare analiză urma ca un fel de concluzie: noi cei din regiunea..., cîntărind și evaluînd posibilitățile noastre, ținînd seama de cutare și cutare rezerve am ajuns la concluzia că vom putea împlini (în cutare sector), planul septenal în 6 (5 sau 4) ani... Deosebit de impresionante au fost angajamentele ce se luau în numele colhoznicilor. În numeroase regiuni nivelul producției de cereale, carne, lapte, prevăzut pentru 1960, 1961 sau 1962 va fi atins în 1959. Toate aceste date vorbesc despre uriașa descătușare a forțelor creatoare în Uniunea Sovietică, descătușare ce s-a manifestat și în discuția ce a precedat Congresul și în numeroasele întreceri organizate în cinstea Congresului — dar mai ales în viguroasa întrecere pentru dreptul de a purta titlul de „brigadă a muncii comuniste“.

Intensa activitate obștească, atragerea din ce în ce mai vie a unor mase uriașe de oameni în rezolvarea concretă, operativă și de perspectivă a celor mai variate sarcini economice, politice și culturale — este rodul politicii leniniste a P.C.U.S., a măsurilor preconizate și înfăptuite pe baza hotărîrilor Congresului al XX-lea și ale plenarelor C.C. care i-au urmat. În lumina acestor succese impresionante a apărut cu și mai multă evidență uriașa însemnătate a Plenarei din iunie 1957 a C.C. al P.C.U.S., plenara care a zdrobit și a măturat din drumul partidului grupul antipartinic Malenkov, Kaganovici, Molotov, Bulganin și Șepilov. Toți delegații care au luat cuvîntul la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., au înfierat jalnica și ticăloasa încercare a fracționiștilor de a abate partidul de pe calea leninistă, subliniind că în urma demascării grupului antipartinic unitatea de monolit a partidului s-a întărit și mai mult, rîndurile sale s-au strîns și mai puternic în jurul Comitetului Central, avînd în frunte pe tovarășul N. S. Hrușciov.

Lucrările Congresului al XXI-lea au reliefat elocvent faptul că tocmai datorită consecvenței cu care P.C.U.S. a aplicat linia leninistă în toate direcțiile activității sale — a devenit posibil în prezent a se urmări apariția în chiar viața societății sovietice a numeroși muguri ai comunismului. De bună seamă cercetarea din acest punct de vedere a lucră-

rilor Congresului este deosebit de pasionantă pentru scriitori. Cite probleme noi nu a ridicat Congresul! Să ne gândim numai la asemenea fenomene ca: trecerea asupra organizațiilor obștești a unor atribuții ale puterii de stat; ștergerea treptată a graniței dintre proprietatea colhoznică (de grup) și proprietatea întregului popor prin întărirea continuă a colhozurilor și socializarea crescândă a diferitelor ramuri ale gospodăriilor lor; — reorganizarea școlii, care, concomitent cu introducerea tot mai largă a automatizării în industrie și chiar în agricultură trebuie să ducă la ștergerea treptată a granițelor dintre munca manuală și cea intelectuală; sau în sfârșit, deja amintita mișcare pentru titlul de „brigadă a muncii comuniste“, titlu ce nu se mai poate obține doar pe baza împlinirii sau supnaîmplinirii normelor, cucerirea lui implicând datoria tuturor membrilor brigăzii de a munci și trăi în mod comunist, de a se preocupa mereu de ridicarea nivelului lor de pregătire teoretică și politică, de a li modele de comportare în spiritul moralei comuniste în întreprindere, în societate, în familie.

Oare nu este evident pentru fiecare că îndărătul unor atari formulări lapidare se ascunde o intensă activitate omenească, o înfinitate de eforturi și frământări individuale, de bucurii, nădejdi, piedici vremelnice și victorii pline de avînt? Cele mai recente lucrări ale literaturii sovietice surprind de pe-acum asemenea probleme umane legate de procesul construcției comuniste. De pildă în romanul „Frământări“ al lui Pamfiorov se poate vedea cum forme noi, mai avansate de retribuire a muncii colhoznicilor se nasc din viață. Într-o serie de schițe, reportaje, articole și scrisori apărute în revistele literare și ziarele din U.R.S.S. s-a oglindit procesul de preluare a unor atribuții ale miliției de către organizațiile obștești în lupta împotriva huliganismului. Iar romanul „Frații Egor“ al lui Kocetov ne arată printre altele cum interesul obștesc pentru destinul unui teatru de stat determină reorientarea radicală a repertoriului său.

Și în raportul prezentat de tovarășul Hrușciiov și în cuvîntările multor delegați la Congres, s-a subliniat că rezolvarea cu succes a sarcinilor concrete ale construcției comunismului cere intensificarea educării comuniste a oamenilor muncii, cere noi eforturi menite să asigure formarea omului comunist — care se călăuzește în toate împrejurările vieții de morala și ideologia comunistă. După cum reiese din rezoluția votată, Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a hotărît că principalele sarcini ale Partidului în viitorii șapte ani pe tărîm ideologic sînt: „întărirea muncii ideologice educative a partidului, ridicarea conștiinței comuniste a oamenilor muncii și, în primul rînd, a tinerii generații, educarea lor în spiritul atitudinii comuniste față de muncă, al patriotismului sovietic și al internaționalismului; lichidarea rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor, combaterea ideologiei burgheze“.

Asupra acestor cuvinte ar fi bine să mediteze acei care fie din miopie politică, fie din cauza atitudinii împăciuitoare față de oportunism, minimalizează deosebita însemnătate a luptei concrete, zilnice, pentru ideologia și morala comunistă, împotriva tuturor manifestărilor ideologiei și moralei burgheze. Materialele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., oferă dovezi nenumărate în sprijinul concluziei că fără o victorie definitivă a ideologiei și moralei comuniste nu se poate vorbi nici despre desăvîrși-

rea construcției comunismului. O societate în care fiecare lucrează după posibilități, deci fără nici un element de constrângere sau interes material, în care munca a devenit pentru fiecare o plăcere și o necesitate (deci o manifestare deplină a individualității sale umane), o societate în care totodată fiecare capătă tot ceea ce îi este necesar pentru libera dezvoltare a personalității sale — nu este compatibilă cu nici un fel de reziduri ale mentalității burgheze, cu nici un fel de individualism oricât de „sublimat“ ar fi el, cu nici un fel de spirit de proprietate, de egoism, etc. Concluzia aceasta ni se pare importantă și în lumina necesității de a combate unele așa zise „teorii“ revizioniste, care au avut oarecare ecou la un moment dat în rândurile unei părți neînsemnate a intelectualității noastre. Să ne amintim de pildă, că campionii „adevărului integral“ își manifestau uneori zgomotos plictiseala față de „obligația“ de a combate mereu doar ideologia și morala burgheză. Oare n-avem noi și propriile noastre lipsuri? — se întrebau ei, ce-i drept fără să fie în stare să explice mai clar despre ce fel de lipsuri e vorba. Lucrările Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., au demonstrat toată netemeinicia unei asemenea poziții. În epoca noastră morala comunistă și morala burgheză constituie doi poli antagonici, lupta între ele e ireductibilă: tot ce se opune victoriei moralei comuniste nu poate să nu reprezinte — direct sau indirect — tendințele de supraviețuire a moralei burgheze. Din acest punct de vedere deosebit de elocventă e definiția moralei comuniste pe care o găsim în raportul tovarășului N. S. Hrușciov. Pasagiul respectiv e atât de instructiv încât ar trebui să fie citat în întregime. Esențialul rezidă totuși și aici în faptul că morala comunistă e definită în opoziție ireductibilă cu morala burgheză. În timp ce esența moralei burgheze rezidă în „spiritul individualismului și al egoismului“, în „setea de îmbogățire, dușmănie și concurență“, socialismul proclamă o altă morală — „colaborarea și colectivismul, prietenie și într-ajutorare“. În timp ce burghezia se conduce după dictonul „homo homini lupus“, socialismul îndeamnă oamenii să pună pe primul plan „grija pentru bună-starea generală a poporului, pentru dezvoltarea multilaterală a personalității în condițiile colectivului, unde omul nu mai este dușmanul semenului său, ci un prieten și un frate“. În timp ce societatea capitalistă, tocmai datorită legilor sale organice, „îl face pe om închis și izolat, condus numai de propriile sale forțe, deoarece nu se poate bizui pe nimeni“, societatea socialistă, prin structura sa organică, dezrădăcinează din om tendința spre îmbogățire, spre proprietatea privată și „dezvoltă tot mai mult sentimentul colectivității, al grijii pentru proprietatea obștească“; tocmai pentru că în capitalism munca devine un blestem și o corvoadă, omul este împins mereu s-o evite prin tot felul de șiretlicuri, în timp ce în U.R.S.S. atitudinea comunistă față de muncă devine principala podoabă a individului. „**Partidul**, — se arată în raportul tovarășului N. S. Hrușciov, — **pune în centrul activității educative educarea prin muncă a tuturor oamenilor, dezvoltarea unei atitudini conștiente comuniste față de muncă**“. În același sens s-au exprimat și mulți delegați subliniind că cea mai bună formă a educației comuniste e viața însăși, activitatea de producție, participarea activă în rezolvarea sarcinilor curente ale construcției comuniste.

Din toate acestea se desprinde un izvor nesecat de învățăminte și pentru creația literară. Nu întâmplător majoritatea delegaților au legat

indisolubil sarcinile literaturii de sarcinile educației comuniste. „Cei șapte ani următori, — se arată în rezoluția Congresului, — trebuie să fie anii unei și mai puternice dezvoltări a culturii socialiste. Oamenii literaturii, teatrului, cinematografului, muzicii, sculpturii și picturii, sînt chemați să ridice și mai sus nivelul ideologic și artistic al creației lor, să fie și de acum înainte sprijinitori activi ai partidului și statului în opera de educare comunistă a celor ce muncesc, în propagarea moralei comuniste, în dezvoltarea culturii socialiste multinaționale“.

Problema importantului rol educativ al literaturii, nu este evident o problemă nouă. Asupra acestei sarcini a scriitorilor legați de mișcarea muncitorească — P.C.U.S. a insistat de la înființarea sa. Principiul fundamental al acestei atitudini calitativ noi îl găsim formulat — prin cerința partinității comuniste — încă în celebrul articol al lui Lenin „Organizația de partid și literatura de partid“. Același principiu l-a susținut critica marxistă încă înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, l-a dezvoltat și l-a îmbogățit Partidul Comunist în toate hotărârile sale în problemele artei și literaturii din 1925 pînă-n zilele noastre. În sfîrșit tot pe acest principiu se bazează și cunoscutul document „Pentru o mai strînsă legătură a literaturii și artei cu viața poporului“. În lucrările Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. găsim dezvoltarea acestui principiu în condițiunile concrete ale trecerii la „construirea desfășurată a comunismului“. De bună seamă și în aceste condițiuni sarcina educativă nu poate fi împlinită decît multilateral, presupunînd odată cu evidențierea noului și combaterea necruțătoare a tuturor tarelor, viciilor și practicilor dăunătoare care frînează dezvoltarea socială spre comunism. Totuși la Congresul al XXI-lea vorbitorii au simțit nevoia de a sublinia greutatea specifică pe care trebuie să o aibă în creația literară reliefaarea cu precădere a acelor trăsături morale noi care se dezvoltă cu necesitate odată cu înaintarea societății spre comunism. E de la sine înțeles că tocmai fixarea puternică în operele literare a unor atari trăsături — constituie cea mai bună dovadă a prezenței în actualitate, a consonanței depline între viziunea artistică a scriitorului și spiritul epocii. În acest sens trebuie să fie înțeles indemnul adresat scriitorilor de către tov. Furțeva în cuvîntarea sa: „Scriitorii noștri sînt chemați să oglindească așa cum se cuvine în cărțile lor viața poporului sovietic erou, energia lui revoluționară clocotitoare, marile transformări de la orașe și sate, minunatul chip moral al omului nou — constructor al comunismului, să arate cum sînt învinse rămășițele trecutului în conștiința oamenilor“.

Despre aceeași sarcină principală a literaturii a vorbit și scriitorul Tvardovski:

„Atît raportul, cît și delegații în cuvîntările lor au acordat literaturii o atenție destul de mare și foarte măgulitoare pentru noi, scriitorii. Aceasta este ușor de înțeles. Literatura este chemată — folosind mijloacele de exprimare artistice — să afirme și să întărească în conștiința oamenilor toate acele elemente noi care se dezvoltă în realitatea noastră în ajunul comunismului și prin aceasta chiar, să influențeze puternic psihologia acestor oameni, formația lor spirituală, modul de a gîndi, caracterul lor“.

În acest fel relația între sarcina educativă a literaturii și specificitatea ogîndirii artistice este stabilită cu maximum de precizie. Nu este

vorba de „exagerarea“ forțată a datelor realității, ci de surprinderea reală, exactă, frapantă a acelor trăsături noi pe care oamenii le capătă în procesul luptei pentru comunism și care, prin transfigurarea lor artistică, sînt ajutate să se răspîndească mai repede. Prin aceasta se traduce de fapt intervenția activă în viață a scriitorului, sprijinirea concretă a construcției comuniste. După cum se vede nu este vorba nici de ascunderea greutăților sau greșelilor, nici de ridicarea eroilor pe coturni — ci de simțul realității, de capacitatea de a vedea prezentul în perspectiva comunismului. Prin urmare esențialul nu constă nici în drămuirea farmaceutică a laturilor pozitive și negative nici în obligația de a „neutraliza“ fiecare personaj negativ prin contraponderea unui personaj pozitiv (de aceeași profesiune!) ci de înțelegerea justă a raportului de forțe, de capacitatea de a discerne acest raport în pofida unor aparențe citeodată înșelătoare. Tocmai în lumina acestor cerințe trebuie înțeleasă critica la care au fost supuse în U.R.S.S. unele lucrări literare din categoria acelor pe care le caracterizăm de obicei ca „negativiste“.

„După Congresul al XX-lea al P.C.U.S. — arăta tov. Furțeva, — intelectualitatea noastră artistică a dovedit încă odată că nu are alte interese decît interesele poporului constructor al comunismului. Doar oamenii izolați și slabi au început să șovăie, au pierdut terenul de sub picioare. În lucrările lor ei își concentrau atenția doar asupra fenomenelor negative ale realității noastre — pe care le mai și zugrăveau într-un mod deformat și fals. În jurul unor atari „opere“ s-au zbătut să facă gălăgie inamicii noștri de peste hotare, dar pînă și ei s-au liniștit curînd: prea departe de orice valoare și prea false au fost aceste compuneri și din punct de vedere al formei și din punct de vedere al conținutului. Iar în țara noastră aceste așa zise „opere“ au fost respinse în unanimitate și de către popor și de către oamenii de litere și de artă“.

Iată deci cum se pune azi problema perspectivei. Ea este limpede pentru noi în măsura în care avem și păstrăm o încredere nelimitată în invincibilitatea forțelor comunismului. Nici autoliniștire, nici automulțumire, nici zeflemisire snobă sau sceptică, ci identificare cu suflul vremii, cu tinerețea lumii, cu înaintarea plină de avînt a comunismului pe care nimeni nu o mai poate opri!

O lumină în plus aruncă asupra acestei probleme acea parte a materialelor Congresului al XXI-lea care definește epoca noastră ca „etapa hotărîtoare în întrecerea economică dintre socialism și capitalism“. Din lucrările Congresului s-a desprins cu claritate ideea că întrecerea pașnică între socialism și capitalism nu este doar o formulă de politică externă, ci o idee măreață care dă conținut tuturor eforturilor noastre. Cifrele și datele citate la Congres au arătat că dezvoltarea istorică are azi o orientare implacabilă. În timp ce capitalismul decade, se împotmolește tot mai adînc în mlaștina propriilor contradicții și nu mai este în stare să aducă oamenilor decît suferințe, șomaj, amenințări de război — socialismul se dezvoltă într-un proces de ascensiune crescîndă, avînd posibilitatea să aducă în viața oamenilor noi și noi îmbunătățiri, un perpetuu progres. Perspectiva foarte apropiată a acestui dublu proces rezidă pe de o parte în apropierea momentului în care sistemul mondial al socialismului va produce mai mult decît sistemul mondial al capitalismului (cu toate că acesta din urmă înglobează încă majoritatea populației globului), iar pe de altă

parte în crearea unui asemenea raport de forțe pe scară mondială care să facă imposibilă deslănțuirea unui nou război mondial. Atunci cînd aceste obiective — destul de apropiate din punct de vedere istoric — vor fi atinse, întrecerea dintre cele două sisteme va fi decisivă. Iar în raport cu acest moment succesele U.R.S.S. și ale întregului lagăr al socialismului sînt de pe acum mai mult decît impresionante. Implinirea planului septenal va aduce cu sine creșterea venitului real al muncitorilor și țăranilor cu 40%, ridicarea salariului minimal cu aproape 100%, creșterea corespunzătoare a pensiilor, îmbunătățirea și înmulțirea întreprinderilor de deservire publică, deschiderea de noi școli, internate, creșe, cămine de copii, construirea a peste 20 de milioane de apartamente, desființarea impozitelor, reducerea zilei și a săptămîinii de lucru pînă la o săptămîină de lucru de 30—35 de ore cu cinci zile de lucru pe săptămîină și ziua de lucru de 6—7 ore, etc. Iată într-adevăr un program măreț, care răspunde parcă îndemnului înflăcărat al lui Gorki de acum o jumătate de veac: totul prin om, totul pentru om!

Nu este greu de văzut ce influență exercită de acum și cu atît mai mult ce influență va exercita în viitor în lumea capitalistă această realitate a socialismului în creștere continuă. Conducătorii U.R.S.S. și ai P.C.U.S., ca și toți fruntașii lagărului socialist au repetat nu o singură dată: sîntem convinși de superioritatea sistemului nostru socialist, dar nu vrem să-l impunem nimănui; popoarele să fie lăsate să decidă singure care sistem e mai bun — cel capitalist sau cel socialist. Dar pentru ca să poată decide trebuie să cunoască adevărul, iar dacă-l vor cunoaște nu poate exista nici o îndoială cu privire la hotărîrea definitivă. Capitalismul se va prăbuși! Dar pentru ca sentința istorică să fie împlinită — este necesară în prealabil o uriașă activitate umană. În acest proces grandios orice mesaj adevărat despre realitatea lumii constructoare a comunismului are valoarea unei arme de luptă. Literatura este chemată să făurească una dintre cele mai eficace arme de acest gen.

Elementul cel mai perfid în poziția revizionistilor rezidă tocmai în încercarea de a ascunde datele reale ale situației internaționale în etapa actuală a luptei dintre capitalism și socialism. Pozînd în „neînțeleși“, pretextînd că vor să se mențină în afară lagărelor (în limbajul lor — al „blocurilor militare“), revizionistii iugoslavi fac tot posibilul pentru a minimaliza pe de o parte viciile capitalismului și a le înfrumuseța, iar pe de altă parte pentru a reduce și chiar a contesta uriașele realizări ale lagărului socialist. După cum au subliniat mai mulți vorbitori la Congres „șederea pe două scaune“ a căpeteniilor U.C.I. se dovedește a fi tot mai **strimbă**, logica luptei revizioniste îi împinge implacabil în spre apologia imperialismului. Un fenomen asemănător poate fi observat în viața literară. Formula revizionistă a „neamestecului“ în lupta dintre diferite curente literare, proclamată în programul U.C.I., s-a transformat de fapt, după cum o dovedesc cu prisosință și lucrările recentului Congres al scriitorilor din Iugoslavia, în sprijinirea fâțișă a literaturii obscurantiste, decadente, purtătoare a sămînții urii de om și în combaterea veninoasă a literaturii legate de lupta popoarelor pentru viitorul comunist. Nu întîmplător în domeniul literar revizionistii îndreaptă cele mai furioase atacuri împotriva spiritului de partid, pentru că însușirea spiri-

tului de partid comunist este singura poziție de pe care scriitorul contemporan poate să se ridice pînă la înălțimea sarcinilor epocii noastre.

În „etapa hotărîtoare a întrecerii economice dintre socialism și capitalism“ perspectiva „neamestecului“ este în cel mai bun caz perspectiva cîrțiței care pretinde că lumina nu există pentru că o orbește. În cele mai dese cazuri însă e perspectiva oportunistului înrăit care refuză să vadă tot ceea ce contrazice orizontul îngust al veleităților sale individualiste. După Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. va deveni tot mai greu să te menții pe o atare poziție — fără să te proclami renegat deschis. Cînd „se făcu deodată că poți vedea lumea pînă și în cele mai îndepărtate unghere“, cum poți să mai pretinzi că datoria ta e să „nu te amesteci“ și să aștepți... Ce? Ca lumea să vie spre tine? „Poezia e întotdeauna călătorie în necunoscut“, — spunea Maiakovski. Cu atît mai mult azi cînd „necunoscutul“ s-a apropiat atît de mult de noi, încît putem să-i distingem contururile. A explora în realitate rodnicile zăcăminte ale viitorului comunist — oare poate exista o misiune mai nobilă pentru un artist?

S-ar putea replica: toate acestea sînt foarte importante și foarte adevărate pentru scriitorii sovietici, care trăiesc într-o țară care a și trecut la „construcția desfășurată a comunismului“. Dar oare există aceeași perspectivă și la noi, în Republica Populară Romînă?

Și la această întrebare lucrările Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. dau un răspuns atotcuprinzător. De o deosebită valoare teoretică este concluzia potrivit căreia există azi posibilitățile necesare pentru ca toate țările socialiste să păsească la un moment dat nu prea îndepărtat în cea de a doua fază, în faza superioară a comunismului:

„Odată cu creșterea și întărirea continuă a sistemului mondial al socialismului, — se arată în Rezoluția Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., — se vor dezvolta cu succes și toate statele socialiste. Țările înapoiate din punct de vedere economic în trecut, sprijinindu-se pe experiența altor țări socialiste, pe colaborare și ajutor reciproc, își ridică repede economia și cultura. În felul acesta se realizează linia generală de dezvoltare economică și culturală a tuturor țărilor socialiste. Într-un ritm accelerat se vor crea premisele necesare pentru trecerea lor de la prima fază a comunismului la cea de a doua fază. Se apropie timpul cînd aceste țări vor construi, ca și Uniunea Sovietică — societatea comunistă“.

Această trăsătură caracteristică de dezvoltare a sistemului mondial al socialismului constituie încă o dovadă a superiorității sale în comparație cu sistemul capitalist. În timp ce capitalismul, mai ales în faza sa imperialistă presupune ca o necesitate dezvoltarea inegală a țărilor ce aparțin acestui sistem, progresul unora prin exploatarea și menținerea forțată în stare de înapoiere a altora, sistemul socialist prin chiar natura relațiilor pe care le statornicește între statele lagărului socialist contribuie la egalizarea progresului, la ridicarea celor rămași în urmă pînă la nivelul celor înaintați.

Iată deci perspectiva concretă! Pentru noi, pentru oamenii muncii din Republica Populară Romînă, viitorul comunist nu este doar un țel care ne însuflețește în muncă și ne luminează calea, ci este deopotrivă realitatea de care ne apropiem și pe care o putem cunoaște în primul rînd prin exemplul Uniunii Sovietice, dar și prin propria noastră experiență.

Nu este oare prea amețitoare perspectiva aceasta? Oare poți să te ții de viață când ea se dezvoltă într-un ritm atât de trepidant? Eri — lupta împotriva rămășițelor feudale, azi — în viața aceleiași generații — apropierea comunismului!

Nu! nu este prea amețitoare, dacă scriitorul știe să se înarmeze ideologiceste în legătură cu această datorie. Vorbind despre condițiile necesare pentru o cât mai bogată dezvoltare a artei și literaturii tov. Mihail Suslov a insistat în cuvântarea sa la Congres asupra a două condiții esențiale: lupta hotărâtă și necruțătoare împotriva influențelor ideologice străine și legătura strânsă cu viața poporului și cu politica partidului comunist. Pe bună dreptate a subliniat tov. Suslov că pe de o parte „doar cu condiția unei depline clarități a pozițiilor ideologice artistul poate crea opere necesare poporului“, iar pe de altă parte că „adevărul cel mare se naște întotdeauna din cercetarea pasionată și plină de adânc interes a vieții“ de către artist. Iată deci principalele arme: cunoașterea adâncă și multilaterală a vieții poporului care construiește socialismul sub conducerea partidului și știința marxist-leninistă, ideologia clasei muncitoare, singura în măsură să-l ferească pe scriitor de influențele streine, derutante și să-l facă să vadă „pînă și în cele mai îndepărtate unghere“ ale realității.

Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a deschis în fața poporului sovietic, în fața lagărului mondial al socialismului, în fața întregii omeniri dornice de progres perspective luminoase și minunate. Aceste perspective vor însufleți pretutindeni lupta și eforturile constructive ale comuniștilor și ale tuturor oamenilor dornici de pace, de progres, de o cât mai largă și cuprinzătoare afirmare a forțelor creatoare ale umanității. În cadrul acestei perspective generale s-a conturat și mai luminos viitorul socialist al patriei noastre. Nu începe îndoială că valorificînd creator învățămintele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., clasa noastră muncitoare, întregul nostru popor își vor încorda și mai puternic eforturile sub conducerea înțeleaptă și fermă a Partidului. Fie ca în acest efort eroic literatura să aducă o contribuție cât mai eficientă!

În zodia marii etape a trecerii spre comunism scriitorii Republicii Populare Romîne se simt datorii să îmbogățească literatura patriei cu opere care să lase generațiilor viitoare mărturie adevărate și puternice despre această epocă glorioasă și despre eroii ei.

LUI ALEXEI MAXIMOVICI

MIHAI BENIUC

e Lenin altul n-a fost mai aproape
Din rîndul celor care știu să sape
În stîncă limbii omenescul. Altul
N-a cunoscut adîncul ori înaltul
De-a dreptul de la dînsul, nu din carte,
Mai mult ca tine, GORKI, fără moarte.
La Lenin învățași iubirea mare
Cu inima în mîină, bruş de soare,
Cu Vlasovii, cu mamele, mulțimi
Urcînd înviforate spre-nălțimi.
Drum neumblat, spirală de lumină,
Cu văi la cotituri de serpentină,
Cu buni rupînd cătușe de la glezne,
Călcînd cu bărbăție peste bezne,
Cu flamura pe care scrie MUNCĂ,
Ținută sus, ca-n stele să ajungă,
Cu inima lui Danco, foc și pară,
Înaintînd spre slava proletară —
Acesta-i drumul tău și nou și falnic
Pe care pașii noștri merg năvalnic.
Cuvîntul om acum ce mîndru sună,
Iar pasărea ce prevestea furtună,
Prin constelații se rotește-n zbor
Cu purpuriul steag biruitor,
Vestind că munca-i singurul erou,
Precum l-ai prevăzut, în evul nou.
Îi stă singurătății împotrivă,
Cuib fermecat, viața colectivă.
Iar floarea florilor în veac de veac
Sînt cei ce bucuriile le fac
Din hărnicie, din materii prime,
Din cîteva culori și niște rime,
Din sufletul ce tremură pe coarde,
Din steaua revoluției ce arde.

Ne-ai întrebat : „Cu cine sînteți voi
Maieștri ai culturii?” — Iată, noi
Sîntem cu tine, cu-acei ce luptă
Să nu mai fie pacea lumii ruptă
De ghearele războiului cumplit,
Să nu mai fie flăcări care-nghit
Ființe și frumseți create-n trudă ;
Să nu se-ntindă sfișierea crudă,
Pustiul, desnădejdea, jalea, jalea,
Scurtînd și-ntunecîndu-i vieții calea.
Azi, Alexei Maximovici, urmași
Nenumărați, la sat și la oraș,
În țări, în continente, peste mări,
În cele mai pierdute depărtări
Cuvîntul ți-l citesc, ți-ascultă gîndul
Ce-a-mpodobit cu visuri noi pămîntul.
Mai bate poate vîntul a furtună,
Trufași stăpîni din arme poate sună,
Dar crengile-n grădini s-apeacă grele
De floare ziuă, pe-nserat de stele,
Și-atîta primăvară-n piepturi cîntă,
Că vorbele ca stoluri se avîntă
De ciocîrliei umplînd cu coruri zarea
Deasupra spicelor foșnind ca marea !
Poetul stă, ascultă și înseamnă,
Citește, recitește și se-ndeamnă
Mai siliilor la treaba grea, căci poate
Tu-l priveghezi și-aceasta-adevărat e :
Cînd ți-ai făcut lăcaș eternitatea,
Lăsași de strajă-n lume bunătatea.

*

Ești începutul, arzătoarea torță,
Ești drumul-n sus, nebiruită forță
Subt steagul leninistei biruințe ;
Ești pomul care-mprăștie semințe
Și rod în sînul vetrelor fecunde ;
Ești raza ce și zidul îl pătrunde,
Căldură dînd, viață și lumină —
Adînc în fața ta fruntea-mi se-nclină.

MILENIUL X DESPRE STRĂBUNI

MARIA BANUȘ

*i oamenii trăiau numai pe Terra...
Înaintau cu greu prin valuri crude.
Fantastici le păream, precum Himera...
Dar semănau cu noi. Știau surîde.*

CELUI DIN MILENIUL X

*Uman e risul, lacrima-i umană.
Veți duce rîs și plîns pe alte astre,
Dar spectrul de lumini al lumii voastre
Ni se-mpînzește orbitor în geană.*

*Am plîns prea mult, pe sfera pămînteană,
Răniții, morții marilor dezastre.
În reci tranșee am trăit, în castre,
Și ochii ne-au secăt. Și-am fost o stană.*

*Războiul pentru voi — o amintire.
O amintire — omul-lup de pradă.
Schimbări adînci se vor petrece-n fire*

*De-abia pot ochii noștri să le vadă.
Smeriți clipim. Seninu-acesta ce e?
Sclipiți, sclipiți, frumoase curcubeie!*

TOT LUI

*e lacrimă vei plînge tu, străine?
Ce zîmbet vei zîmbi? Necunoscutul
Mă-mpresură. Întreb statornic lutul
În care-s prins. Dar nu te afli-n mine.*

*Și totuși doru-n urma ta m-aține.
Îmi spun : Poate că-n larg, Argonautul,
Sau mării-ndrăgostiți, aflînd sărutul,
Așa surîd, și plîng așa, ca tine.*

*Căci trebuie să fie-o presimțire,
Un vag preludiu, palid, meteoric,
În asprul nostru suflet preistoric,*

*La muzica de care tu ai parte,
Și care, blînd, va prinde-ntreaga fire,
Cînd va cădea, răpus, brutalul Marte.*

ZECE OAMENI PE MINUT

AUREL STORIN

I

*impul își picură-n lume minutele,
fulgerul anilor zboară năuc.
Cîteodată cu miile, cîteodată cu sutele,
oamenii trec pe pămînt și se duc...*

*Dar e-n rînduiala-nțeleaptă a firii
o lege cu sensuri eterne și noi ;
atunci cînd o frunză-i răpești omenirii,
dator ești să-i dai un copac înapoi.*

*Minunea supremă a nașterii, iată,
ivește viitorul, măreț, cunoscut.
Într-un minut, mor trei oameni deodată.
Dar se nasc zece oameni — în același minut !*

II

*Istorie prefăcută în cărbuni,
poate nici timpul nu te ține minte.
El te-a zvîrlit cu cinci milenii-n urmă,
minierul, tot cu-atîta, înainte.*

*Îți vom spăla obrazul de neguri, cu lumină.
Ai să-ți croiești oglindă din lună și din cer.
Istorie de cărbune, încremenită viață,
te-om scoate noi odată, de tot, la suprafață !*

Că-n fiecare clipă se naște un minier.

III

*La marginea mării, ferestrele albe,
își continuă, cu marea, discuția-amicală,*

*și ziduri de marmoră albă se-nalță
cu-o disciplină sanatorială.*

*Oamenii muncii culeg sănătate,
și flori, și scoici ce-n nisip s-au pierdut...
Leneviți în cui, halate albe ?
Chiar acum un medic s-a născut.*

IV

*Flăcări scunde joacă pe oțel.
Se descarcă marile cuptoare.
Ii jucați voi, flăcări, pe spinare,
dar la urmă o să joace el.*

*Vom căli oțeluri tari
cum nici n-au mai fost cândva-n trecut.
Pentru ele, în acest minut,
undeva se naște-un oțelar.*

V

*O, livezile, ceruri de fructe și flori
care sărută pământul cu buzele merelor roșii,
crengile, fulgere mute, dansează în aer,
și-n sud explodează sublim chiparoșii.*

*Fiecare palmă de pe-acest pământ
ascunde poate, răsturnat, un pom.
Cine să-l întoarcă, cu frunzișu-n sus ?
Cine să mi-l crească-n vânturi nesupus ?*

Da. Aicea trebuie un om.

VI

*La fiecare muncă și faptă se cuvine
un cîntec fără seamăn, cum n-a mai fost cîntat,
s-aducă toată lumea în inimă la mine
și numele-i pe veacuri să fie încrustat.*

*Dar cine să-i stîrnească cuvîntul de-nceput ?
Și cine să-l mlădie...*

*— Ssst ! Liniște. Încet.
Mai e o jumătate de minut
și se va naște încă un poet.*

VII

Ce poate fi mai scump decît minutul,
minutul sfînt, cînd vin pe lume ei,
cînd zece mame își aștern sărutul
și Patria îi ia în grija ei.
Există-o muncă pentru fiecare,
cei zece oameni vor munci cinstit.
Onoare-or merita? — Atunci, onoare!
Și slavă? — Omul trebuie slăvit!

O, țară, mulțumescu-ți pentru-acei,
care se nasc ori care s-au născut,
parcă sînt rupți din mine...

dragii mei,

ei toți

cei zece oameni pe minut...

MARINA

LETIȚIA PAPU

I

Cineva ridică fitilul lămpii și globul pământesc ieși din umbră arătându-și întinderile albastre. Flacăra palidă tremură pe perete luminând oiaia cu gălbează de pe o palnșă și secerișul auriu de pe alta.

Unul din flăcăi se întoarse căutînd un loc pentru genunchii lui înalți. Banca prea mică scîrțîi sub mișcarea trupului vînjos.

— Acum intră Lia și-l vede — zise răspicat Ena. — Haidetți, cine-i Lia ?

— Anică, tu ești Lia. Ce stai ! se auzi o șoaptă.

Fata se sculă în picioare ținînd cu amîndouă mîinile strîns o foaie de hîrtie scrisă cu creionul. Avea vreo șaisprezece ani, era voinică și blondă.

— Da-că... în-ce-pem... un... drum... — citi ea anevoie.

— Nu, nu-i acolo, nu de acolo — zise Ena — asta o spuî mai tîrziu. Acum vine așa : „De ce-mi ieși înainte Mihai ? De ce mă cauți în zadar ?” Uite-te mai sus, nu ți-ai copiat asta, Anică ?

Fata răsuci în mîini hîrtia, o întoarse pe o parte și alta și găsi în sfîrșit replica.

— De ce... mă... cauți... mă cauți în *ziar*.

Nistor Lungoci izbucni într-un rîs puternic urmat și de ceilalți. Anica se întoarse și privi în lumina lămpii gurile cu dinți mulți, deschise larg și ochii îngustați în care sclipea o obrăznicie băiețească. Rîse și ea puțin dînd din umeri, apoi se răzgîndi și o apucă supărarea.

— Eu nu știu. Nu mai joc — se îmbufnă copilărește trîntind hîrtia.

— Ba de ce să nu mai încerci, de ce să te dai bătută ? Nu ne naștem nici unul învățați — stăruî Ena cu autoritate blajină. În sinea ei însă nu era prea convinsă că o să izbutască să scoată ceva din fata asta și-i părea rău că o alesese. Se gîndea chiar dacă n-ar trebui s-o înlocuiască de pe acum.

Ena era studentă la conservator și făcea o lună de practică la Căminul Cultural din comuna Vinerea. Avea ambiția să rămîină ceva de pe urma ei în satul acesta unde nu existase pînă acum echipă de teatru. Găsise deocamdată patru flăcăi și două fete.

— Lasă, tu — zise cealaltă fată, punînd mîna pe umărul Anicăi, nu te lua după aștia că rîd de proștia lor (uitase se vede că și pe ea o umflase rîsul). Învătam împreună. Bine-i, așa ?

— Ba eu nu — răspuse scurt Anica, gustînd bucuria de a se adînci în supărare și de a se lăsa rugată.

— Vezi, omul cînd începe un lucru — rosti Ena cu aer înțelept. Nu-și isprăvi însă aforismul fiindcă ușa se deschise încet și în prag apăru un bărbat de vreo treizeci de ani, slab și smolit.

— Bună seara — zise el scoțîndu-și șapca. Ce faceți, repetați? Sînt curios să văd și eu cum merge. Nu vă stingheresc?

— A! Tovarășul Jinaru! — exclamă studenta afectînd cu artă o bucurie discretă. Ne faci o mare plăcere că nu ne uiți, că te gîndești și la noi. Te rugăm să iei loc.

Își întoarse spre el ochii mari albaștri, într-o privire cochetă și-i dăruî un rîs șăgalnic și sfios.

Își închipuia — fără vreo pricină de altfel — că Aurel Jinaru este oarecum subjugat de farmecele ei și deși n-o interesa ca bărbat socotea că amabilitatea îi cere să arate că nu-i e tocmai indiferent.

Noul venit își metezi cu palma părul negru și creț și înaintă căutînd unde să se așeze. Avea pomeții puțin ieșiți, privirea isteată și mișcări sprintene. Era agent sanitar în comuna Vinerea și totodată secretarul organizației de bază.

— Continuăm, nu-i așa? — zise Ena zîmbind. Răspunde acum Mihai și apoi îndată vorbește Smaranda, înainte ca el să isprăvească. Înțelegeți?

Se uită cu ochi atenți și plini de îmbărbătare spre lunganul chinuit în băncuța joasă și spre fata așezată lîngă Anica.

Flăcăul își spuse replica scurtă cu un aer țanțoș și dezghețat. Marina, interpreta Smarandei, aștepta fără să-și miște buzele, cum făceau ceilalți cînd repetau. Era palidă și încordată, cu privirea grea, arzătoare, sub genele dese și întoarse. Îl întrerupse pe Onea așa cum îi cerea rolul și vorbi repede, aproape fără să citească, cu fața îndreptată spre el.

— „Nu, nu! E mai bine să uit după-amiezile sub frunzișul de aur și copilăria noastră curată. Amintirea lor m-ar face să măsoz deosebirea dintre cel care am crezut că ești și nemernicul pe care-l am în față.“

Marina își auzea propriul glas, străin parcă de ea și nu și-l putea stăpîni. Cînd repetase acasă singură i se păruse că poate fi una și aceeași cu Smaranda, că poate intra în pielea ei. Acum însă rămînea pe dinafară și dibuia chinuită așa cum cauți cheia pe întuneric ca să deschizi o ușă. Abia către sfîrșitul scenei ceva parcă se dezlegă în ființa ei și un val fierbinte o cuprînsese. Uită de toți dimprejur și de ea însăși.

— Așa e bine. Foarte bine chiar — zise sincer Ena.

Jinaru îi puse prietenos mîna pe umăr.

— Te pomenești că din tine iese o artistă adevărată — vorbi el.

Ieșiră cu toții în uliță. Ninsese mai înainte dar zăpadă nu se așternuse decît puțină, într-o pojghiță subțire, peste pămîntul pietros din drum și peste crengile merilor. Flăcăii încercau să facă bulgări fără să izbutească. O lună tulburată, încetoșată își trimitea lumina schimbătoare peste gardurile înalte cu porți închise, peste acoperișurile țuguiate de șindrilă, peste petele albe ale peretilor și ferestrele mici negre.

Jinaru deși se grăbea o petrecu puțin pe Ena spre casă.

— E prea la început acum ca să-ți poți da seama — aprecie studenta. Dar unii dintre tinerii aștia au destulă stofă.

— La Marina te gîndești? — întrebă Jinaru.

— Da, mai ales la ea.

— Îmi pare rău că n-am făcut tot ce-am putut ca s-o trimitem mai departe la liceu după ce a isprăvit șapte clase.

Din capătul uliței le ieși înainte un vlăjgan îmbrăcat în haine de oraș, cu o scurtă de piele uzată. Mergea încet și părea cufundat în gânduri. Când ajunsese în dreptul lor le dădu bună seara, ducînd un deget la șapcă.

— Ehei! Umbli noaptea Lazăre. Du-te mai bine și te culcă — zise rîzînd Jinaru — să ai mîine capul limpede să nu ne arunci într-un șanț.

Rîse isprăvindu-și vorba și-i explică Enei.

— E un fecior de pe aci, șofer la o cooperativă în Sibiu. Pleacă mîine cu camionul la Hunedoara și mergem cu el.

Tînărul se opri o clipă privindu-i.

În semiobscuritate nu i se vedea bine fața, numai silueta masivă cu umeri pătrați.

— N-avea grijă de asta — zise el fără veselie și se îndepărtă.

În același timp Marina se îndreptă repede spre casă alături de Anica și de fratele acesteia. Deși de obicei era destul de vorbăreată, acum tăcea. Pentru ea jocul nu se isprăvise încă. Aproape fără voie mintea îi alerga într-o neli-niște născocitoare, încercînd s-o vadă aievea pe Smaranda. O sîcîia un fel de rușine că-și rostise la început rolul cu un glas atît de străin și de uscat. Îndărătul acestor preocupări exista însă și o altă nemulțumire arzătoare care o rodea. Asculta sporovăiala Anicăi nescoțînd decît arareori cîte un cuvînt.

Ajunse în dreptul casei, deschise poarta și puse zăvorul. În tindă ardea lampa cu fitilul scăzut, luminînd palid patul învelit într-un strai vîrstat cenușiu și alburiu, cele două capete rotunde și tunse de băieți adormiți, frații mai mici ai Marinei, precum și obrazul uscățiv și prelung, apăsător pe pernă al maică-si.

Pe masa de brad se afla un blid cu o bucată de mămăligă și una de brînză. Fata nu se atinse de el, se aplecă și deschise ușița vetrei, răscolii sclipirea roșietică a jărăticului și zvîrli înăuntru un lemn. Se ridică și rămase în picioare cu mîinile spînzurînde și cu ochii pironiți în gol, privind fără să vadă covorul țesut în roșu și negru de pe perete, blidarul de lemn cu talere înflorate. Se așază apoi pe marginea laviței înguste unde dormea și începu să se descalțe. Dar deodată fața ei se schimbă, ochii îi căpătară o strălucire înfrigurată, degetele i se încurcară nehotărîte și tremurătoare, urechea se încordă ascultînd fluieratul prelung și dragăstos de la poartă. „El e... el... nu mă duc...” În același timp auzea cum îi zvîcnește sîngele în tîmple și izbiturile aproape dureroase ale inimii în coșul pieptului. Fluierăturile prelungite continuau să răzbească prin geamurile închise. „Lasă-l... lasă-l să fluiera... ce crede el că dacă...” Totodată se ridică aproape fără voie în picioare. Genunchii îi tremurau ușor. Își trecu palmele peste obraji învăpăiați ca să-i răcorească. Apoi tăcerea se lăsă grea în jur, țiuu pustiitoare în urechile ei... „A plecat”. Un fel de negură cenușie îi împăienjeni privirile și se simți săracă și singură de parcă ar fi fost jefuită de ceva. Dar din nou auzea, sau i se părea numai că aude fluieratul, de data asta cu modulații de jale ale flăcăului. Cu aceeași repeziciune cu care chipul ei se vestejise, înflori din nou. Deschise ușa, ieși în curte, și străduindu-se să-și domolească mișcările se apropie de poartă. În lucirea umbrită și sarbădă a lunii, ghicea mai mult fața tînărului decît i-o vedea. Dar oare era nevoie s-o vadă bine ca s-o recunoască? Fata se apropie încet și încercă să aibă o voce nepăsătoare.

— Cine-i ? A ! tu erai, Dionisie !
Glasul i se frîngea pe buzele uscate.

— Așteptai pe altcineva ?

— N-așteptam pe nimeni. Nici pe tine nu te așteptam.

— Am venit Marina, uite am venit.

Dragostea din glasul lui îi dădu puteri fetei să se prefacă mai departe.

— Am vorbit noi atunci. Poți să știi că eu cu asemenea feciori... că astfel de feciori mie nu-mi plac. De ce mă mai chemi ? Du-te și chefuiește mai departe cu alea din Sibiu.

— Te chem fiindcă-mi plăci, parcă tu nu știi ?

În gîtlejul fetei se zbătea un nod dureros, arzător și simțea cum dinții încep să-i clănțâne.

— Uite ce ți-am adus — zise el.

Ridică palma de care era aninat un șirag de mărgele cu boabe prelungi, pesemne roșii. În semiîntuneric păreau niște picături mari de sînge închegat prelingîndu-se pe mîna flăcăului.

„Dacă m-ar cuprinde acum în brațe... dacă m-ar săruta“ gîndi ea deodată. Dorința era atît de puternică încît ea însăși se sperie.

— Mî se pare că mă cheamă mama — spuse și fără să ia mărgelele alergă în casă. Se dezbracă repede și se întinse pe lavița tare. Îi era frig și tremura. De afară nu se mai auzea nimic, așteptă, așteptă cu ochii mari deschiși privind umbrele pe care le zvîrlea lampa pe tavan. Unul din frații ei se mișcă și murmură ceva în somn. Marina se ridică, bău apă cu ulcica de tinichea din doniță, suflă în lampă și se întinse la loc. Se întoarse cînd pe o parte cînd pe alta. Lavița nu i se păruse niciodată atît de tare. Închise strîns ochii și-i deschise din nou. În încăpere se făcuse foarte cald sau i se părea ei. Se dezveli și oftă. Văzu în minte boabele mari de mărgele aninate în palma desfăcută a lui Dionisie. „Dacă s-a supărat... dacă nu mai vine...“

Un uruit de camion se auzi în tăcerea nopții din ce în ce mai slab pînă cînd se pierdu în depărtare. „Nu... nu se poate... îl impac eu... — își urmă ea gîndurile — de ce... de ce i-am vorbit așa...“

Se sculă și bău iar apă, apoi se înveli din nou. Timpul trecea neobișnuit de repede și de încet totodată... Cîtă vreme să fie de cînd s-a culcat ? Își luă broboada pe umeri și se strecură în curte. Luna ieșise dintre nori și poleia gardul singuratic, poarta pustie. Nimeni nu sta sprijinit de lemnul porții. Doar Marina o privea lung cu jale pînă cînd o pătrunse frigul și o făcu să se întoarcă în casă.

*
*
*

În noaptea pustie și cețoasă, Lazăr Stănilă, singur în camionul gol, mînuia cu încordare volanul. Negura umedă de noiembrie spînzura fumeoasă împrejur. Farurile aprinse smulgeau din întuneric cîte o bucată de șosea cu pomi stingheri pe margine. După vreo zece kilometri ajunse într-o comună mare cu uliți largi și case joase : era centrul de raion.

Lazăr opri în dreptul unei porți grele de stejar, sări jos sprinten și începu să bată cu putere. Se auzi un cîntat slab de cocoși apoi tăcerea se înstăpîni iar. Tînrul își repetă bătăile. În cele din urmă un glas somnoros și supărat întrebă.

— Cine-i acolo ?

— Eu sînt, tată — zise încet șoferul. Hai și deschide-mi degrabă. Lazăr se strecură repede, urcă în vîrfurile picioarelor pînă în tîrnat, se opri nehotărît, apoi se întoarse spre omul care-i deschisese.

— Să trecem dincolo — șopti el — mai bine să nu mai audă și mama.

Dibui încet clanța, intră în încăperea și întoarse butonul. Razele electrice țîșniră luminînd o cameră spațioasă cu mobilă nouă de oraș, cu perdele lungi, croșetate, la fereastră, și cu un aparat mare de radio pus pe o măsută. În fața flăcăului se afla un bărbat zdravăn de vreo cincizeci de ani cu fața lată și roșie, Gavrilă Stănilă, împuternicit cu colectarea pe raion.

— Ascultă-mă bine, tată — zise Lazăr — că de-aia am venit în puterea nopții. Mîine dimineață plec cu camionul la Hunedoara. Cu o cale m-au rugat și ăștia din Vinerea, Aurel Jinaru și Pavel lui Ciobanu, tot un comunist, îl știi tu, m-au rugat să-i duc și pe ei la Hunedoara că au ședință la Regională.

— Și-apăi ce treabă am eu! Du-i sănătos.

— Ba ai treabă fiindcă ei se duc să ceară și o anchetă în privința centrului de colectare.

Gavrilă își întoarse încet fața lată și congestionată de mare mîncător de carne și suflă greu printre buzele groase. Obrazul i se coloră și mai mult într-o roșată întunecată bătînd în vînat.

Tînărul adăugă.

— Ziceam întîi să nu-i iau, să le spun că nu pot, dar ce folos ar fi! Tot se duc ei și fără mine.

Gavrilă își scrută feciorul cu o privire atentă și pătrunzătoare.

— Ba-i mai bine să mergi tu cu ei — zise el cu un fel de răceală crîncenă. Tăcură amîndoi.

— De unde știi de anchetă? — întrebă apoi tatăl. Feciorul își luă un aer plin de importanță.

— De unde știu, știu bine. A aflat o fată, drăguța lui Dionisie. A auzit ea cu urechile ei.

Gavrilă înjură îndelung de paști și de dumnezei, apoi întrebă iar.

— S-or fi plîns oamenii în Vinerea.

— Așa se vede.

— De Dionisie?

— Mi se pare că și de el. Jinaru însă bănuiește că-i ceva la raion, că aici e buba. De-aia ți-am spus dumitale acum ca s-o dregi cumva.

Omul nu răspunse. Își ținea fața aplecată și se gîndea. Lazăr urmă să-i vorbească în ceafă, mai mult ca să rupă tăcerea.

— Știi de la Dionisie. Dinspre partea lui, slabă nădejde. Parcă nici în... nu l-ar durea. Zice: „Lasă că taică-tu e om cu judecată. Ne scoate el de aici“. Zice: „Eu mai bine mă duc să-mi împac drăguța.“ Așa-i ăsta.

— Ascultă-mă — zise Stănilă. Pînă mîine nu le pot potrivii, oricum aș vrea. Îmi trebuie două, trei zile. Tu ai să fii cu mașina cu ei. Fă ceva să întîrzie.

Băiatul rîse cu superioritate.

— Vorbești și dumneata, tată! Cum pot să-i întîrzi eu două zile. Dacă-i defectă mașina și se oprește, ajung ei cumva pînă după-amiază la tren. Scapă ședința, da tot se duc la Regională să vorbească.

Gavrilă Stănilă se ridică în picioare și-și propti pumnii grei de masă. Privirile lui se înnegriră.

— Ba dacă vrei, poți să-i întîrzi și mai mult.

Lazăr căscă încet gura cu un aer nedumirit. Apoi în ochi îi tremură o scînteie de teamă și pe obrazul lui de obicei rumenit de vînt se răspîndi o paloare pămîntie. Se uită împrăștiat prin cameră, își duse mîna la frunte ca să-și șteargă picurii de sudoare iviți deodată și zise :

— Eu acum, tată, musai să mă duc fiindcă nu mai e mult pînă la ziuă. Nu vreau să se știe că am vorbit cu dumneata.

Scoborî treptele încet, pasul își pierduse din sprinteneala cu care venise.

Se urcă în mașină, trînti ușa, prinse volanul în mîini și puse în mișcare motorul.

„Vorbește și tata așa... nu știe ce spune... nu știe ce spune“ gîndi el tulburat.

*
* * *

Dimineața era foarte cețoasă. Aurel Jinaru și Pavel lui Ciobanu așteptau în drum lîngă camionul deschis. Ieșiseră abia de o jumătate de oră din sat cînd mașina se oprise și șoferul îi căuta acum defectul. Pe bancheta din față rămăsese așezată o femeie din Vinerea cu un copil pe care-l ducea la părinții ei în Dumbrăvioara.

Pavel și Jinaru discutau ceva între ei în șoaptă. Lazăr încerca să prindă ce spun, dar nu auzea mai nimic.

— Gata — zise el și închise radiatorul.

Avea o față tînără, nu i-ai fi dat mai mult de nouăsprezece ani, cu maxilare puternice, dinți sănătoși și bărbia pătrată.

Ceilalți doi bărbați trecură în spate și se așezară pe șteandurile cu brînză. Camionul se opinti și porni cu o hurducătură. Străbăteau șoseaua pietroasă de-a lungul apei tulburate de toamnă. Pierzîndu-și vîrfurile împădurite într-o scamă umedă și fumurie se profilau de-a dreapta și de-a stînga culmea Ștefleștilor și Poiana Frumoasei.

„Ce folos am că i-am mai ținut pe loc un sfert de oră!“ — gîndi Lazăr neliniștit. Îi reveniră în minte cuvintele tatălui său. „Ba dacă vrei poți să-i întîrzi și mai mult...“ ...Ar fi trebuit să mă întorc să-l întreb ce a vrut să întelegă“ — își zise tînărul.

Un fior îl străbătu, își împinse șapca mai pe ceafă ca să-și șteargă fruntea brobonită de sudoare.

Femeia așezată pe banchetă lîngă el îl întrebă ceva. Îi răspunse în doi peri fără s-o privească. Șoseaua se desprindea bucată cu bucată din perdelele umede ale ceței. Recunoștea însă bine calea și i se părea că înaintează mult prea repede. Au trecut de pod, au intrat în cătunul Cîrțișoarei, se apropie de jumătatea drumului...

„N-am ce-i face bătrînului“ — își zise. Voia să fie nepăsător dar un gînd neplăcut îl sfredelea tot mai ascuțit. Ar fi trebuit să aibă o minte de copilăș ca să creadă că odată ce-l vor ridica pe Gavriilă Stănilă nu se va descoperi și partea pe care o avea el, Lazăr, în toată întîmplarea. Parcă cine transportase carnea și o vînduse la Sibiu ! Chiar dacă tatăl său ar fi vrut să-l acopere, să spună că feciorul n-a știut nimic, ceilalți, cînd o să fie luați din scurt, o să vorbească.

Încercă să-și facă iar curaj. Vina lui e mai mică. Poate că-i vor da numai un an de temniță... dar nu se știe, poate și doi, trei. Își închipui sala tribunalului cu judecătorii în față, poarta grea, neagră de închisoare. Apoi nu-și mai

închipui nimic. Gîndul tăcu. Rămase numai un fior de spaimă prelungindu-i-se din creștet pînă în tălpi. Inima se făcuse mică, se ghemuise de tot, gura i se coclise. Frica îi pătrunse în sînge, în mădular, îl cuprinse în stăpînirea ei. Cu cît încerca mai mult să se îmbărbăteze, cu atît ființa lui lăuntrică se fărîma, se prefăcea în praf, purtată de un vârtej necruțător. Și încetînd de a mai socoti primejdia după faptele pe care le cunoștea, începu s-o măsoare după teama lui și s-o mărească astfel mult. Mîinile îi tremurau atît de tare pe volan încît se văzu nevoit să oprească.

— Ce s-a întîmplat? — îl întrebă femeia.

O auzea ca prin vis.

— De ce-ai oprit?

Se uită la ea de parcă n-ar fi cunoscut-o, apoi se scutură deodată.

— Hîrîie motorul — răspunse. E ceva care nu merge.

Sări jos și începu să-și facă de lucru prin măruntaiele mașinii. Frigul și mișcarea îl mai dezmeticeau, ca dintr-o beție.

Tresări scurt cînd auzi glasul gros plin de o supărare glumeată a lui Pavel.

— Ce-i, mă Lazăre, mămăliga lui de hîrb, iar ne ții în drum.

Apoi al lui Jinaru puțin răgușit de frig și șugubăț.

— Lazăre, bagă-te la casa asta și cere niște boi să-i prinzi la camion, poate că așa să ajungem.

Tînărul ridică încet privirea și se uită la ei. Fața slabă și oacheșă a lui Jinaru căpătase din pricina drumului în camionul deschis, pe frigul din noiembrie o culoare albăstrie. Rîdea, mișcîndu-și cu greutate buzele cam întepenite. De sub cozorocul șepcii mult înfundată în cap, sclipeau ochii negrii, veseli și nerăbdători. Își ridicase pînă peste bărbie fularul de lînă roșie și-și mișca umerii în haina de vînt ca să se dezmoștească.

Pavel lui Ciobanu îmbrăcat cu o scurtă groasă și cu căciula în cap, întindea gîtul urmărind cu curiozitate mîinile lui Lazăr care prindeau cheia franceză.

— Ce-i faci? E mult de așteptat? Să coborîm și noi să ne mai mișcăm.

Fetele liniștite ale celor doi îi treziră brusc flăcăului o ură surdă și înclăștată, un val înveninat, greu, de nesuferit îl înecă în inimă. Îl simți revărsîndu-i-se în ochi și-și plecă repede privirile. Îi trebui o sfortare ca să le poată vorbi, dar glasul îi sună aproape firesc.

— Nu, nu durează mult. Cam... un sfert de oră.

Jinaru și Pavel coborîră totuși și începură să umble repede în jurul mașinii tropăind din picioare. Băiețașul din camion se apucă să se sucească, se izbi cu capul de ceva și începu să plîngă ascuțit. O căruță cu pietriș trecu uruind în direcția contrară.

Lazăr azvîrli o căutătură crîncenă și fugară spre cioarecii de pănură cafenie și cizmele proaspăt lustruite ale lui Pavel, apoi spre bocancii lui Jinaru. Pantalonii cenușii de oraș ai agentului sanitar aveau manșete, puțin roase pe de margini. La fețele lor Lazăr nu cuteza să privească. Simțea însă din nou turbarea aceea care-i năclăia gura ca un sînge încheșat.

„Ce cred ei... eu sînt chiar ca boul... trage la căruța în care stă măcelarul...”

Nu mai avea ce face la motor dar nu-i venea să se urce la volan, de parcă s-ar fi temut să nu găsească acolo spaima înclăștată care-l zguduise.

„Ce-și închipuie ei... nu și-au găsit prostul... n-am să fiu eu ăla...”

Deodată încheștarea fricii lăsă loc unei veselii negre și sălbatice.

— Gata — strigă el grăbit și sări repede pe bancheta de mușama.

Ceilalți de-abia avură timp să se cațere sus cînd mașina se puse în mișcare. Conducea acum în viteză, privind drept înainte fără să se mai gîndească la nimic. Adică anumite frînturi de gînduri, fără legătură cu preocuparea lui de acum și se roteau cu de la sine putere în cap. De ce n-a învățat carte... tată-său a vrut... l-a dat la liceu... lui nu-i plăcea... a rămas repetent... S-a făcut șofer, cîștigă destul de bine... ciubucuri și altele... n-are de ce să-i pară rău... adică pînă acum n-a avut, fiindcă de aci înainte...

Din nou acel amestec de spaimă și ură în care mijia un fir de bucurie groaznică.

„Dacă ajungem la Dumbrăvioara femeia asta cu copilul coboară și atunci vin ei în față lîngă mine... Nu... nu... mai înainte trebuie... ce trebuie?... lasă... lasă...”

Șoseaua se îngustează, are hîrtoape, deoparte și de alta sînt mormane de pietriș.

Un indicator : Dumbrăvioara 5 km.

Nu mai e mult, ar trebui să cîștige timp și totuși apasă pe accelerator. Mașina face acum 40 pe oră. Din ceață, aproape deodată se desprinde o căruță. Un băietan mîină la trap calul speriat ; e lîngă el, în fața lui. Ar avea totuși loc s-o ocolească... Lazăr, cu o mișcare sălbatică frînă din răsputeri. Camionul se smuci, se zgudui. Femeia scoate un țipăt scurt și-și feri copilul de izbitură. Șoferul abia izbuti să se proptească pentru a nu fi zvîrlit peste volan.

— Dumnezeii și anafura ta de nemernic, de ce umbli cu cail dacă nu știi ? — răcni el spre cel din căruță.

Băiatul nu răspunse. Avea fața strîmbată de spaimă. Oprise calul și sărise jos uitîndu-se cu groază spre ceva anume.

Coborî și Lazăr. În urmă pe șosea îl văzu pe Pavel, ghemuit jos și încercînd cu greu să se ridice. Gemea gros ducîndu-și palma stîngă spre umărul drept. Mai departe puțin, peste grămada de pietriș, era întins Jinaru cu fața în jos, cu brațele larg desfăcute ca și cum ar fi vrut să îmbrățișeze pămîntul. Șapca îi zburase în cădere și i se vedea ceafa îngustă și părul creț și lucios, ca un ciorchine negru, pe gălbeniul sur al cremenelor colțuroase.

II

Marina înaintă încet, în vîrfurile picioarelor, în camera curată și rece, cu covoare țesute în roșu și ștergere împodobite pe pereți, cu blide și ulcele înflorite spînzurate sub grinzile grele de lemn. Căuta să-și asurzească pașii pe covor deși știa bine că n-are pe cine să trezească din somn... Nu-și putea desprinde ochii de la mîinile înțepenite care-și păstrasera în totul forma, dar care în chip ciudat încetaseră să fie mîini, păreau mai degrabă niște bulgări palizi sau niște rădăcini. Iși aminti că numai cu două seri înainte simțise căldura lor pe umerii ei atunci cînd Jinaru îi spusese „Ehei, te pomenești că mai iese o artistă din tine.”

Soțul meu și bunul meu
Aurel, feciorul tău,
Mere dragă prin vecini,
Zice tată la străini...

Nu cînta văduva tînără și slabă așezată la căpătîiul mortului cu mîinile deschise în poală și privirea năucită ci lița Salomia, femeia cea mai meșteră la bocit din Vinerea. Glasul ei ros de bătrînețe răsuna spart, întretăiat de suspine. Pe fața zbîrcită, cenușie, înfășurată în năframa neagră cu ciucuri, se rostogolea cîte o boabă mare și limpede de lacrimă. Nu trebuia să se prefacă de data asta. Nu o vindecase Jinaru, pe ea de boală ? Și acum, privind trupul lui fără suflare, avea o tresărire de spaimă de parcă ar fi fost singură și fără apărare în lume, de parcă pavăza dintre ea și moarte s-ar fi sfărîmat.

Începu din nou să hohotească de plîns cîntînd în numele văduvei.

Cîteva femei ostară prelung și plînsură zgomotos. Marina își oprea parcă și răsufierea. Privirea ei se plimbă încet pe fața subțiată, care-și pierduse culoarea pielei și căpătase o gălbeneală de rapiță. Ochi erau bine închiși și mănunchiuri de tufănele ruginii ascundeau rana din frunte. În cameră aroma gîngășă a florilor de toamnă se împletea cu fumul înecăcios al lumînărilor și cu mirosul de trupuri vii îngrămădite, de răsufiere caldă.

Marina trecu în încăperea de alături întesată de flăcăi și de fete. Feluritele jocuri obișnuite în Vinerea la priveghiuri ca : moșul și baba la biserică, de-a bărbatul și nevasta, legatul mîinii mortului cu o sfoară care o ridică, nu se jucau în noaptea aceasta. Mai mult ca la alte morți, tinerii se simțeau apăsați și zguduiți. Așezați alături, tăceau sau își apropiau capetele vorbind în șoaptă. Numai într-un colț patru flăcăi învărteau un joc de cărți cu figurile șterse.

Marina îl căuta pe Dionisie. Își uitase supărarea de tot. Faptul că el petrecuse la Sibiu în cîrciumi cu femei, nu mai putea avea nici o însemnătate acum. Se apropie de el și luîndu-i mîna, spuse în șoaptă :

— Ai văzut ! Ai văzut ! A murit tovarășul Jinaru.

Murmura aceste cuvinte fără rost ca și cum nu ar fi fost bine încredințată toată lumea de acolo că Jinaru murise.

— Ce să-i faci ! — zise flăcăul și puse brațul pe umărul ei.

Fata urmă în șoaptă.

— Ți-am povestit ? Acum trei ani cînd eram în clasa VII el ne-a dus la teatru. Eram trei băieți și două fete. Ne-a dus el la teatru la Sibiu.

— Da, mi-ai povestit — răspunse încet Dionisie.

Fata tăcu și fără voie gîndul îi zbură spre sala cu fotolii de pluș roșu, spre bucuria aceea tainică, ciudată, cînd începuse să se învoldure perdeaua, și care crescuse mereu învăluind-o, tăindu-i respirația pînă cînd piesa se sfîrșise. În pauză Jinaru o întrebuse dacă-i place și copila nu găsise răspuns la o asemenea întrebare. Pentru ea totul era ca niște mari aripi de flăcără care o purtau. Și această bucurie se lega acum strîns în mîntea ei de Jinaru mai mult decît se legase vreodată. I se păru că pierzîndu-l pe el a pierdut și acea lume încîntată. Un fior o străbătu și ca și cum ar fi voit să lupte împotriva tăcerii care creștea în ea, împotriva spaimei, cu amintirile ei vii și calde, începu să povestească din nou.

— După aia, multă vreme, tu nu știi, erai mai mare, eu strîngeam copiii din uliță și ne jucam de-a „Răzvan și Vidra“ sau de-a teatru, ne îmbrăcam cu niște cîrpe din casă. Eu eram de obicei Vidra, cîteodată și Răzvan. Mama mă ocăra, socotea că sînt prea mare ca să mă joc așa. Uneori mi-era și mie rușine, mă gîndeam că am să rămîn proastă și cu minte de copilă. Nu mă puteam lăsa însă, îmi plăcea prea mult. Dar în toamna asta cînd a fost vorba să se

facă o echipă de teatru, tovarășul Jinaru mi-a spus că la mine s-a... că la mine... s-a gândit întâi. Și acum... uite... Glasul îi amuți.

Din camera de alături se auzea cîntecul Salomeii :

„Soțul meu luminează aprinsă
Bătu vîntul și mi-o stinsă
Soțul meu, floare-nflorită
Pică bruma, vestejită-i.“

Marina se ridică și ieși în curte. Aerul rece îi răcorea obrajii înfierbîntați. Dionisie șovăi o clipă și rămase în picioare, în mijlocul încăperii. Mișcările lui de obicei dezghețate și sprintene păreau în seara aceasta greoaie și stîngace, iar pe fața lui oacheșă și frumușică pe care flutura adesea un surîs nepăsător și încrezut se zugrăvea acum o tulburare pe care încerca s-o înlătore. Pe de o parte în fundul inimii nu se putea împiedica să nu se bucure de moartea lui Jinaru. Ea îl scotea deocamdată din multe încurcături. Dionisie, împuternicit cu colectarea în comuna Vinerea știa mai bine decît oricine toate neregulile pe care le făcuse în înțelegere cu Gavrilă Stănilă, împuternicitul raionului. Mai știa și că Jinaru plecînd la regiune cu alte treburi avea de gînd să ceară și o anchetă. „Și iată că n-a fost să-și facă planul...“, gîndea, cu o ascunsă satisfacție tînărul. În chip nedeslușit i se părea că steaua lui, a lui Dionisie, îl apăra și-l lovea pe acel care i se punea de-a curmezișul. Aceasta îi da pe de o parte și mai multă încredere în sine și o senzație de triumf. Pe de altă parte însă nu se simțea la îndemîna aici în cameră cu mortul. Cînd privea văduva plînsă și gălbejită, cînd auzea pomenind de cei doi orfani micuți, îl cuprîndea nu mila aceea dureroasă, care aducea lacrimi în ochii multora din locuitorii Vinerei, ci mai degrabă o dorință de a se ascunde, un simțămînt încurcat (și neplăcut) împotriva căruia nu știa bine cum să lupte.

Dionisie, nu era superstițios, el nu putea să nu-și spună în sinea lui, că ceea ce l-a apărât n-a fost o tainică stea ci mîna lui Lazăr. Cînd îi veneau asemenea gînduri în minte le alunga repede. Se întîmplă atîtea accidente de care nu-i vinovat șoferul. De ce n-ar fi și acum așa ? Nu vorbise cu Lazăr care fusese reținut pentru cercetări la Sibiu, de altfel fără să fie arestat, dar aflase din auzite că le-au ieșit în cale niște cai speriați și că băiatul din căruță n-a fost în stare să-i domolească. „Așa a fost să fie“ — își zicea el repede, mulțumit de întorsătura asta. Continua totuși să-și liniștească inima încă mai mult ca să se împace cu totul. „Chiar dacă Lazăr a făcut-o înadîns, asta îl privește pe el, pe el și pe tată-său. Ei s-or fi înțeleș. Cu mine n-au vorbit în felul ăsta, că nu i-aș fi lăsat. Eu mă știu curat la suflet.“ Dar în ciuda acestor încercări de a se îmbărbăta îl străbătu un fior rece de care căuta să se scuture. „Vom vedea noi atunci ce va fi, de ce să-mi fac necaz dinainte!“

Acum rămăsese în mijlocul camerei nehotărît, prins între dorința de a ieși în curte ca să pună o distanță mai mare între el și mort și între teama că Marina va începe din nou să-i vorbească despre Jinaru, ceea ce îi stîrnea o vie neplăcere. Îi era ciudă că venise la priveghi, dar își da seama că n-ar fi putut face altfel.

În cele din urmă se strecură afară. Marina sta sprijinită de zidul casei, singură. Pe Dionisie îl încercă neliniștea la gîndul că va da din nou ochii cu ea și voi să plece fără ca fata să-l vadă. Se trezi însă deodată apropiindu-se și luîndu-i mîinile într-ale lui. Și luîndu-i mîna, i se păru în chip ciudat că-și

ia rămas bun de la ea, nu pentru noaptea asta ci pentru totdeauna. O tristețe apăsătoare i se așternu în suflet și rămaseră astfel amîndoi mîna-n mîna.

La atingerea palmei lui calde, însă, spaima nedeslușită din sufletul Marinei se mai ogoi. Și împinsă de nevoia de a rupe tăcerea din jurul ei, Marina începu să vorbească repede și mult trecînd de la una la alta, de altfel de lucruri, fără legătură cu mortul. Sporovăiala ei avu darul să-l liniștească oarecum pe Dionisie care nu mai simțea acum dorința atît de ascuțită de a se îndepărta.

— Știi — urmă ea — cînd ai fost tu la Sibiu cu Lazăr de ați petrecut în cîrciumi...

Cuvintele erau spuse de data aceasta fără imputare dar pe flăcău apropierea dintre el și Lazăr rostită aici cu glas tare îl supăra. Nu cuteza însă să-și arate nemulțumirea iar fata își depăna mai departe vorba.

— În seara aceea mi se tot părea într-una că vii, că-ți aud pasul și am ieșit de cîteva ori în curte.

Pînă atunci nu voise să-i arate lui Dionisie că ea îl așteptase cu atît dor în timp ce el petrecea cu altele, dar acum socotea de prisos ascunzișurile dragostei cu micile ei viclenii și-și descărca inima ca într-o beție.

— Am crezut că-ți aud pasul...

— Știu, mi-ai spus — zise repede Dionisie.

Ea continuă împinsă de aceeași nevoie nervoasă de a comunica.

— Nu erai tu. În schimb trecea tovarășul Jinaru cu Pavel lui Ciobanu alături și auzeam glasul lui badea Pavel. Spunea : „Atunci a rămas așa, marți cînd mergem la regională cerem și anchetă despre felul cum se fac colectările la raion“. N-am putut să deslușesc ce i-a răspuns tovarășul Jinaru. De fapt nici n-am stat să ascult, nu mi-am închipuit că are să i se tragă moartea dintr-asta.

Marina vorbea tare cu un glas răsunător, ca niciodată. Dionisie încercă să-și oprească tresărirea de spaimă și se uită îngrozit împrejur. „Dacă a auzit cineva... dacă face legătura...“ Picurile de sudoare îi apărură pe frunte și-l cuprinse o mînie puternică împotriva Marinei. Ar fi fost în stare s-o lovească.

— Da-mai taci o dată ! — se răsti el cu glas scăzut. Îți umblă gura ca o moară neferecată. Ce-nseamnă „i s-a tras moartea dintr-asta...“ Spui la prostii cu carul. Jinaru și-a dat sufletul și gata. Noi toți sîntem îndurerăți, dar tu nu-i dai pace omului să se gîndească la jalea lui fiindcă turui într-una ca la bîlci.

Marina tăcu deodată ca un copil certat și întoarse spre el fața încercînd parcă să-i vadă ochii. În semiîntuneric nu-i putea desluși. De altfel flăcăul n-o privea pe ea ci se uita undeva drept înainte.

În răsărit noaptea începea să se subție.

În tinda unde erau grămădite pe două rînduri femei, se simți o mișcare. Apoi glasurile se ridicară deodată stridente.

Zori s-or revărsat
Cocoș a cîntat
Cocoșel din gai
Din poartă de rai

Pe Dionisie îl cuprinse ca o sete dorința să plece, să se îndepărteze.

Făcu vreo câțiva pași spre poartă dar rămase locului. Un fel de amorțeală îi îngreua toate mișcărilor. Vocile înalte și amestecate îi izbeau supărător urechile.

Dară maică-sa ni-aleargă
Dară maică-sa ni-aleargă
Da ni-aleargă și tot strigă

Apoi teama lui căpătă un chip limpede.

„Marina poate povesti și altora ce a auzit de la Jinaru și Pavel și atunci...”

E adevărat că el însuși aflase despre această anchetă chiar de la ea...

O întâlnise pe la amiazi în ajunul morții lui Jinaru. El, Dionisie, era întrucîtva beat. Ceva între mahmureală și beție. Dormise vreo cîteva ore la Sibiu, după chef, e drept cu o femeie, și apoi se dreseseră cu țuică împreună cu Lazăr. Și cînd se întorsese în Vinerea o întâlnise chiar în drum pe Marina. Se bucurase cînd o văzuse. Iar ea... Ce i-a spus ea atunci?

Gîndurile lui se frînseră parcă într-un vârtej. Rămase cu ochii pironiți spre ușa tindei larg deschisă și spre pata de lumină palidă răsfrîntă în curte și spre grupurile întunecate de femei care continuau să cînte.

Stați în loc și m-așteptați,
Stați în loc și m-așteptați
Doară voi nu-l mai sculați
Doară voi nu-l mai sculați...

Da, se bucurase cînd o văzuse în drum pe Marina și nu se simțise decît puțin încurcat cînd ea îl întrebă: „Unde ai fost aseară?”. Tăcuse cîteva clipe ca să găsească o explicație mai potrivită cînd ea adăugase cu seninătate: „Ai fost la raion, nu-i așa?”. „De ce la raion?” se interesase vag Dionisie căutînd să vadă dacă s-ar prinde minciuna. „Apăi așa, nu știu, — răspunsese Marina — credeam că ai fost la raion fiindcă tovarășul Jinaru și cu badea Pavel cer anchetă în privința colectărilor de la raion”. Marina rostise aceste cuvinte nepăsătoare, într-o doară, ca și cum ar fi vorbit despre altceva, ca să-și ascundă tulburarea că-și așteptase iubitul degeaba și că în sfîrșit îl întâlnise. În ciuda aburilor de beție, Dionisie își da bine seama că Marina e departe de a înțelege cît de mult îl privea pe el ancheta. De altfel nici el nu o luase prea în serios, mai întîi fiindcă era cam amețit și apoi fiindcă ceea ce spunea ea nu i se părea tocmai limpede. Abia după ce se despărțise de ea, totul i se înșiruiuse în minte și se dezmeticise deodată. Atunci voise s-o caute, să-i ceară să-i povestească încă o dată cum i-a auzit, cuvînt cu cuvînt. Dar între timp Marina aflase despre cheful lui. Oare cine o înștiințase atît de repede? N-avea nici o însemnătate, de bună seamă. Destul că fata se supăraseră și nu voise să mai stea de vorbă cu el. Nici măcar mărgelele roșii nu le mai primise. Dionisie le avea și acum în buzunar fiindcă nu se cădea la mort să-i facă un asemenea dar.

„Mai bine că n-am apucat s-o întreb prea multe, poate ar fi bănuit ceva — gîndi el. Așa m-a văzut că rîd cînd îmi spune de anchetă, că n-am nimic pe suflet. Iar cu Jinaru oricum s-a isprăvit”. Și din nou îl cuprinse un fel de bucurie puțin îngrozită, o satisfacție răzbunătoare în care se amesteca o teamă nedeslușită.

O lumină sarbădă, sură se revărsa leșetic prin văzduh.

Cîntecul se întetea.

Destul am așteptat
Tot nu s-o mai sculat.
C-o beut apă din plai
Și-o beut apă din plai
Și mîncat iarbă din rai
Și-o mîncat iarbă din rai.

Dionisie se uită la Marina. Fața ei curată, netedă și palidă în zorii ce-
nușii, era tristă și rece. Se depărtase puțin de el și sta pe gânduri, fără o miș-
care, cu capul plecat.

Flăcăul îi trecu brațul pe după umeri.

— Tu fii cuminte, drăguța mea și nu mai plînge — îi șopti el cu o du-
ioșie ușuratică. — Lasă că nu vreau să-ți strici ochii.

Ea dădu din cap fără să-i răspundă.

Dionisie urmă încet căutînd parcă să pipăie cuvintele.

— Și să-ți mai spun ceva. Nu e bine să tot vorbești de ancheta tovară-
șului Jinaru. Astea sînt lucruri secrete, secrete de partid. S-a întîmplat și le-ai
auzit. N-ai ascultat înapoi, dar acum ține-ți gura și gata. Crezi că e nevoie
să le știe toată lumea?

Marina ridică spre Dionisie ochii ei grei, căprui, cu gene dese, și-l privi
drept în față. Tînrul simți o tresărire lăuntrică și inima începu să-i bată mai
repede. „Dacă-și dă seama...” îl fulgeră gândul. Din gură rosti însă cu același
glas blînd și drăgăstos.

— N-am eu dreptate, Mărinuță, spune...?

— Ba da — zise ea — ai dreptate. N-am să mai vorbesc.

O ușurare mare îi dezlegă parcă inima feciorului. Își încreți însă frun-
tea, își strînse buzele și urmă să asculte cu privirea în pămînt.

Și tot șede și tot scrie

În chilia cu tîmție

Morții-i scrie cu cerneală

Și viii cu rumeneală.

Apoi își scoase o țigară din buzunar și începu să tragă fumul în piept
cu sete.

III

De îndată ce se luminează de-a binelea de ziuă, Dionisie o porni repede pe
uliță, se opri în dreptul școlii unde și începuseră să se adune cîțiva
copii, străbătu curtea și se opri la o casă mai mică în fund. Îl căută pe
gospodar și-l găsi la grajd. Vasile lui Petru Surdu stăpînea o turmă mare de
oi și livezi întinse cu meri. Avusese mai înainte și o moară. Sfatul Popular îi
luase în folosință, de vreo doi ani, casele cele bune din față și instalase acolo
școala. El și cu bătrîna lui rămăseseră în clădirea veche. (Deși se numea Surdu,
Vasile avea urechi bune, în schimb era puțin șchiop de un picior).

Dionisie se propti în prag și spuse cu un aer țațos.

— Bună dimineața, bade Vasile. Știi că avem o vorbă împreună.

Țăranul punea fîn în ieslea calului. Se întoarse fără grabă spre colector.
Era înalt și osos, cu fața uscată și nasul mare. Obrazul lui pe care erau întipă-
rite cutele vîrstei rămase nepăsător, numai în ochii mici, sfredelitori, de un
verde albastru sclipi o curiozitate cam îngrijorată.

— Ce-i? — întrebă el scurt.

Flăcăul se întoarce, privi în urmă, în curte, prin ușa deschisă și spuse.

— E că nu te mai putem pășui cu restanțele de lână de anul trecut. Musai pînă într-o zi, două să le dai.

Surdu scui pă într-o parte, apoi zise :

— Pentru anii tăi, măi fecior, ai ținerea de minte cam scurtă. Iaca eu sînt bătrîn și am capul mai limpede. Haida să-ți aduc carnetul din lăuntru să vezi și tu că sînt plătit cu toate.

— Bade Vasile — zise cu aer sever Dionisie — eu am fost prost și am vrut să-ți fac un bine. Aveai restanțe multe și mi-a fost milă că ziceai că ti-or murit oile și acum...

— Doar n-or înviat acum... — rîse subțire pe sub mustățile cărunte omul.

— Să nu mai lungim vorba că nu sîntem stricați la cap nici unul. Dumneata știi cum a fost.

— Da, flăcăule, știu cum a fost. M-ai tot ciupit de bani ca să mă pășuiești. Pînă la urmă mai aveam de dat douăzeci de kilograme. Mi-ai spus : „Dă-mi mie în mîna prețul la zece kilograme și eu îți trec că ai dat tot“. Ai cerut apoi pentru douăsprezece kilograme și cînd am venit cu banii nici măcar nu voiai să te ții de vorbă. Noroc că nici eu n-am fost bou să-ți plătesc pînă nu m-am văzut cu carnetul în regulă. Ți-o fi părut rău pe urmă, se vede. Nu-i nimic, are să-ți treacă.

— Eu am cumpărat lână pentru cotă cu banii ăia și..

— Las-că știu eu ce ai cumpărat : haine și băutură și ibovnice. De bună seamă pentru tine nu pentru stat. Mie, să vorbesc adevărat, nu-mi pasă. Nu-ți sînt tată să te ții din scurt, nici președinte de Sfat să-ți cer socoteală.

Își dădu pe ceafă căciula și ieși cu o găleată goală să scoată apă de la fîntîna din curte.

Dionisie rămase sprijinit de ușă și-l urmări cu privirea, încrețind din sprîncene și strivind în dinți o înjurătură. Chiaburul se întoarce fără grabă în grajd și se apucă să adape calul.

— Ascultă, bade Vasile — începu iar Dionisie. Voia să-și găsească vocea poruncitoare și sigură de sine de la început dar nu izbutea. În glasul lui se strecura fără voie un iz de milogeală care-l supăra pe el însuși. — Să vorbim scurt — zise. Să zicem că m-am lăcomit la banii ăia sau mi-au trebuit. Pe urmă a fost musai să-i pun la loc și să cumpăr lîna de acum înainte, fiindcă vine o anchetă, azi, mîine. Așa că și dumneata trebuie să mai dai partea rămasă pînă la douăzeci pînă cînd nu sosesc de la regiune.

— Ba lasă-i să sosească sănătoși. Pe mine mă găsesc cu cotele achitate.

— Și dacă mă ridică pe mine, dumneata gîndești că scapi ?

— Și de ce nu ! Ți-am dat mai bine de jumătate din cotă. Tu mi-ai trecut-o pe toată. Doar nu era să mă plîng.

Desprinse de la gîtul calului găleata și se uită apoi la urechea roibului, pipăind-o încet.

— Asta se cheamă mituire de funcționar public, după lege.

— S-o fi chemînd și-așa. N-am umblat la școala de avocați ca să știu toate legile.

— Și se pedepsește cu închisoare.

— Dacă mi-o fi dat să fac pușcărie, am s-o fac. Cu soarta nu te poți pune.

— Ba te poți, îmi dai mie restul și ai scăpat.

În vocea lui Dionisie se simțea un fel de încăpăținare surdă, zadarnică, fără multă nădejde.

Vasile se întoarse și-l privi drept în față.

— Gîndesc să scap și-așa, fiindcă pe tine te arde mai tare decît pe mine și ai să găsești tu vreun viclesug. Altminteri ești isteț, numai că ești încă tînăr și nu-ți strică un sfat de la un om bătrîn. Și anume : dacă vrei să înșeli pe cineva caută-l mai prost decît tine. Așa ! Și-acum poate-i mai bine să gătăm vorba. Nu de alta, dar nu șade frumos pentru un „funcționar public“, cum zici tu, să se întindă prea mult la povești cu un chiabur.

Dionisie se gîndi o clipă să-l mai amenințe pe Surdu, dar își da prea bine seama că omului nu i-e frică de el. Depărtîndu-se pe uliță îl cuprinsese părerea de rău că n-a știut să se facă temut mai de mult.

La început încercase întruoitva dar nu izbutise și se lăsase repede păgubaș. Poate și din pricină că pentru Vasile lui Petru Surdu, Dionisie avea o destul de veche admirație. Își amintea cînd copil de vreo zece ani fiind, îl trimisese tată-său la Surdu să ceară făină. Îi găsisese pe Vasile și pe nevastă-sa la masă, împreună cu niște rude, mîncînd plăcinte și bînd vin. În casă era cald și aveau mobilă de oraș. Băiatul privise lung de jur împrejur și toate i se păruseră neasemănat de frumoase.

— Ce-i, mă, îl întrebasese cu buzele unse Vasile, ce te uiți așa, îți place la noi ?

— Îmi place — răspusesese Dionisie din inimă.

— La maică-ta nu-i așa ? — îl întrebasese rîzînd un flăcău, nepot de-al lui Surdu. De ce nu vă faceți și voi ?

Copilul roșise.

— D-apăi noi sîntem săraci.

Și fulgerîndu-l o nedumerire, întrebasese cu nevinovăția vîrstei.

— E adevărat, bade Vasile, că și dumneata ai fost sărac ?

Chiaburul ridicase ochii din farfurie și-i răspunse deodată serios :

— Chiar de tot lipsit n-am fost, dar mai sărac ca acum. Eu am știut însă munci.

— Parcă tata nu muncește ! Doar ți-a muncit și dumitale.

Cîteva rîsete se ridicaseră la masă. Numai Surdu vorbise tot așezat, ca un învățător care dă explicații școlarului.

— Și boul trage la jug, măi băiete, și tot nu se alege cu nimic. Trăiesc bine numai cei deștepți, ei își fac avere. Prostul roade o coaje de mămăligă toată viața, n-ai ce-i face.

„Vrei să spui că tata e prost ?“ îi răspusesese numai în gînd copilul cu ciudă. Și-l cuprinsese deodată un fel de necaz și de rușine care-i puse un nod în gît. Ceilalți îl luau peste picior făcînd haz. Simți dorința să fugă. Atunci Vasile îi întinse o plăcintă din care mușcase.

— Na, să vezi și tu cum e.

Era bună într-adevăr, se topea în gură, îi turnă un strop de vin.

— Și eu am să am toate astea cînd am să fiu mare — gîndi băiatul, doar sînt deștept.

Din ziua aceea visase să ajungă bogat. Întîi, fiindcă învăța cu destulă ușurință, socotise că poate o să urmeze liceul. Nu-i plăcea însă să se ostenească și cînd da de vreo greutate la carte nu-și puneja mîntea cu ea. De altfel tată-său nici n-ar fi putut să-l țină la oraș.

Se gîndise la alte căi. Pe la treisprezece, patrusprezece ani, cînd auzise spunîndu-se despre el că o să iasă flăcău frumos se hotărîse cînd va fi mare să se însoare cu o fată cu avere. Nu trecuseră însă nici patru ani și începu în Vinerea îngrădirea chiaburilor. Dionisie deci își schimbă și el gîndul. Cam prin vremea aceea începuseră unii feciori din sat să-l îndemne să se înscrie în U.T.M. Dionisie se înscrișese. La început îi plăcuse să se afle în treabă, primise cîteva sarcini pe care le îndeplinise repede și destul de bine. Vorbea frumos, citise ceva mai mult decît alții și părea isteț. A fost trimis la Deva la o școală de contabili de șase luni. La întoarcere se vorbea de el că va fi secretar al Sfatului. Referințele de la școală însă nu au fost prea bune. S-a mulțumit cu postul de împu-ternicit al raionului pentru colectări. Pe Lazăr îl cunoștea dinainte și se împrieteniseră. Se ducea să petreacă împreună cu el și cu alții.

Cînd s-a înțeles cu Gavrilă Stănilă, s-a simțit prost la început. Îi era teamă și rușine. Apoi i-au fost dragi banii și s-a obișnuit mai repede decît și-ar fi închipuit vreodată. „Da, dar acum s-au încurcat lucrurile“ își spuse el călcînd cam fără vlagă pe ulița în pantă. Nu-i plăcea să se gîndească la lucruri supărătoare și se mîngîia singur. „Am să gălesc eu ceva.“

*
* * *

Marina trecu „dincolo“, în casă și aprinse lampa. Voia să fie singură, să repete cu glas tare. Era bucuroasă că avea acum întreaga piesă tipărită în revistă și nu numai rolul copiat de ea. Îi dase revista pe la amiazi un învățător, același învățător care vorbind cu Ena gășise piesei o sumedenie de cusururi, lucru care o cam supăraseră pe Marina. Ena răspunsese că e „zguduitoare“. Era și părerea ei, a Marinei, deși nu s-ar fi gîndit să folosească tocmai cuvîntul ăsta.

Acum, în camera rece, încrețindu-și puțin fruntea netedă și recitind cu o atenție încordată rîndurile, dibuia absorbită să prindă sufletul Smarandei. Uneori i se părea că rolul crește din chiar ființa ei, își spunea replicile liniștită de parcă ar fi fost vorbele Marinei obișnuite. Alteori, o simțea înafară de ea și-i trebuia o sfortare, o încordare să găsească simțămintele Smarandei. Cîteodată se neliniștea din pricina asta, iar alteori însăși încordarea îi făcea o nespūsă plăcere. La începutul piesei rolul era în felul lui mai greu, tocmai fiindcă nu înfățișa nimic deosebit. O copilă de cincisprezece ani — cu doi ani mai mică decît ea — orfană, care-și iubește mult fratele mai mare. Marinei îi plăcea să înfățișeze frica ei de la început, deși atunci frica Smarandei n-avea mare însemnătate. Era și ea speriată — ca și toți locuitorii satului de munte — de bandiții foști legionari, ascunși în văgăuni, care jefuiau și prădau turmele, ucideau vitele oamenilor. Chiar cînd copila află că a fost ucis președintele Sfatului Popular și că la gîtul lui a fost atîrnată o hîrtie cu semnul tainic al bandiților, pecetea capului de lup, chiar și atunci răspunsul ei e slab și groaza pe care o arată în cuvinte e parcă uscată și sărăcicioasă; noroc că Marina își putea închipui ce simte cineva cînd află un asemenea lucru... dacă și ea cînd a murit Jinaru... numai dintr-un accident... Actul al II-lea era însă mult mai pe gustul ei. Maranda descoperă întîmplător la un necunoscut, Barbu, care, adus de fratele ei, a dormit la ei în casă, hîrtii cu pecetea capului de lup și arme... O scurtă îndoială, apoi înțelege: necunoscutul e unul din

bandiții ascunși în munte, poate chiar căpetenia lor. Marinei îi plăcea să joace spaima și uimirea fetei, urmată apoi de un fel de bucurie. De acum încolo satul lor va scăpa de bandiți; ea îl va da prins pe acesta și prin el se va descoperi tot cuibul lor. Inima Smarandei primește însă o lovitură. Barbu îi spune: „Dacă mă denunți pe mine, îl vei pierde și pe Mihai, fratele tău, el e iscoada noastră, lucru pe care nu-l știe nimeni și acum se va afla.“ Smaranda e drept că nu șovăie prea mult, dar Marina își pune toată durerea, tot zbuluciumul sufletesc în glas, și fără voia ei avea clipe de nehotărâre. Mihai încearcă s-o înduioșeze pe sora sa. Îi aduce aminte de copilăria lor, de nopțile pe care băiatul le-a veghiat la căpătîiul ei, cînd Smaranda, micuță, se îmbolnăvise, de părinții lor, de un cuib de păsărele pe care l-au găsit împreună.

De bună seamă că Smaranda nu putea să nu plîngă aici, să nu-i fie milă de Mihai. De pildă dacă ea, Marina, ar ști despre Onea sau Cornel... glasul i se frînse pe cuvintele Smarandei, ce-ar fi putut face atunci?... Copila din piesă însă alungă înduioșarea și atunci Mihai vrea s-o cumpere cu bani, îi fâgăduiește bogăția, îi vorbește despre bucuria de a avea o viață fericită oț ești tînăr și puternic. De data asta nu mai poate fi vorba de milă, Smaranda îi răspunde cu toată mînia pe care o merită un ticălos, și totuși ceva din vechea ei dragoste de soră mai tremură în cuvintele aspre. Cînd Barbu vede că Mihai nu poate s-o înduplece, o amenință cu moartea, scoate revolverul încărcat și se îndreaptă spre ușă. Trebuie să-l ascundă însă repede fiindcă intră doi țărani care povestesc din nou despre isprăvile bandiților, „Dacă sufli un cuvînt ești moartă“ — îi șoptește printre dinți Barbu. Dar Smaranda nu se teme în clipa aceea de loc sau poate totuși îi pare rău de viața pe care o pierde? Cum trebuie rostite vorbele ei cînd îl denunță pe Barbu și cade rănită de focul lui de revolver? Repede, repede, de bună seamă, fiindcă n-are multă vreme și totuși cu puțină părere de rău pentru Mihai. Apoi e mai ușor, n-are decît să zacă pe jumătate sprijinită de pat în timp ce încăperea se umple de oameni, și să rostească încet, cu un suspin numele fratelui său cînd țărani îl ridică și pe el. Cu fața pălită de emoție, cu răsufierea tăiată, Marina se opri. Cît repetase nu simțise frigul dar acum o cuprinse deodată. Din străfundul zbuluciumat al eroinei reveni încet la suprafață și trecu în tindă, unde căldura și fețele atît de cunoscute ale fraților și a mamică-si îi aduceau un fel de liniște. Se uită la cel mai mic dintre băieți, la Cornel, în vîrstă de nouă ani. Adormise cu o față senină, cu un zîmbet ușor pe buze. Pe Marina o cuprinse un fel de bucurie recunoscătoare că frații ei sînt copii ascultători și cu sufletul curat și nu niște ucigași ca fratele Smarandei.

*
*   *
*

După ce încercase zadarnic două zile să scoată de undeva bani sau restante de cote, Dionisie se urcă pe bicicletă și plecă la raion. Înainta anevoie pe șoseaua ninsă și privea în jos mohorît. Vedea că-l așteaptă bătaie de cap și griji. Asta făcea să-i pară viața urîță, nemaivorbind de teama care-i strîngea inima. Îl găsi repede pe Gavrilă Stănilă. Trebui să aibă răbdare însă pînă să se poată afla între patru ochi cu el.

— Cu ancheta ce facem? — îl întrebă Dionisie.

Gavrilă oftă, își șterse fruntea ca de o mare osteneală și răspunse.

— Ancheta a fost.

Dionisie deschise gura a mirare și i se făcu teamă să întrebe mai departe. Urmă tot Gavrilă.

— Dă-ți seama, măi fecior, ce a dracului probă de om e Pavel lui Ciobanu ăsta. Cu coastele în ghips, cu mâna fracturată, iese el din spital de la Hunedoara, a doua zi și nu și nu că lui îi trebuie anchetă. I-a mînat pe ăia val vîrtej... lumînarea și mămăliga mășii.

— Și au venit în anchetă? Aici?

— Ba nu, că erau să-ți ceară voie ție, altfel li-era rușine... Firește c-au venit.

— Și... și... vreau să zic... cum a ieșit?

Stănilă făcu un gest de lehamite cu mâna, întoarse spre flăcău ceafa lui lată și roșie.

— Nu mai întreba — oftă el.

Dionisie îngălbeni și înghiți în sec, tăcerea îl apăsa.

— Spune, bade Gavrilă — stăruie el cu glas pierit.

— Bine a ieșit, mă. Nu sînt eu prostul ăla să mă... fiecare. Altul în locul meu ce și-ar fi zis: „Primejdia a trecut, este vreme“. Uite că eu am socotit altfel. Peste cap m-am dat și în două zile toate au fost la punct. Prin cîte am trecut pînă am făcut rost de bani și am cumpărat ce mai era lipsă, pînă le-am potrivit pe toate, am revăzut carnetele, am reparat cîntarul... și toate în taină și repede, mă mir că nu m-am îmbolnăvit de bătaie de inimă. E vorba însă că am ieșit curat ca lacrima.

— Zău, zău, bade Gavrilă... ei... soarele mășii, nu rîzi de mine?

— Dobitocule, ăsta-i lucru de rîs! — zise cu o severitate binevoitoare Gavrilă.

Trînti un bobîrnac zdravăn în nasul flăcăului și-i arătă o față plină de mulțumire de sine.

Dintr-o dată greutatea de pe inima lui Dionisie se topi și nu-și mai amintea cît i-a fost de frică pînă acum decît ca să se bucure mai tare.

— Am scăpat, bade, am scăpat — șopti el.

Și începu să chiuie cu jumătate de glas și să joace pe loc o feciorească.

— Stai, nu te-nebuni — reluă Gavrilă, tu ai scăpat numai dacă-mi dai pînă-n trei săptămîni tot ce-a fost restanță și tot ce-am trecut noi degeaba pe carnețe. Îți fac socoteală îndată. Du-te și le cere sau fă rost de bani din altă parte că și eu m-am împrumutat și-mi trebuie. În 20 de zile am de plătit avocatul, e procesul lui Lazăr.

Zîmbetul de pe buzele lui Dionisie nu se șterse.

— Lasă că-ți dau — zise el nepăsător.

— Cu mine nu te joci — adăugă cu glas gros Gavrilă. Fiindcă nici așa... unul să intre-n temniță și altul s-o ducă-ntr-o petrecere...

— Ce ai cu mine, bade? Dacă-ți spun că ai să ai totul în ordine... și-apăi eu nu sînt vinovat că Lazăr n-a condus bine motorul...

Stănilă îi azvîrli o privire grea.

— Zi așa, vină n-ai, da' folos tragi.

Ceva ca o perdea neagră se așeză peste inima lui Dionisie și parcă-l cuprinse, încet, pe ascuns, groaza. Nu știa bine de cine. De Gavrilă sau poate de sine însuși. Se posomorî și strînse fălcile. Dar Dionisie nu era omul să rămîna multă vreme în starea asta. Se scutură ca de o povară și rîse din nou.

— Ciudat mai ești, bade. Îți faci griji num-așa. Cum să nu-l achite pe Lazăr? Era ceață și apoi s-au speriat caii. Cît despre ce datorăm se aranjează.

Totuși cînd ieși nu-i era la îndemîină și se muștra în gînd. „Ce dracu m-a găsit? În loc să mă bucur c-am scăpat de anchetă“! Intră la cooperativa

M.A.T. și bău un litru de vin, apoi urcă pe bicicletă și se întoarse acasă. Cu cât se depărta de raion cu atât se simțea mai ușor, apăsarea surdă pierea treptat. Când ajunse în Vinerea se înseseră. Mai bău cu niște prieteni și se ameți : puțin, nu prea tare. Se îmbracă apoi cu hainele noi, de oraș și se duse la poartă la Marina. Era bine dispus și laudăros. A glumit și a făcut-o să rîdă. A vorbit și de căsătoria lor.

— În casă la mine, Marină, n-ai să duci lipsă de nimic. Dacă mă vrei să-ți fiu bărbat ai să trăiești cum nu trăiesc multe.

Marina se zăpăci toată. De bună seamă nădăjduise că Dionisie are de gînd s-o ceară dar pînă acum nu-i spusese încă nimic.

— Zi, mă vrei ? — întrebă feciorul.

„Ce frumos, ce frumos e totul.. firește... firește că te vreau... cum strălucește în jur zăpada și gardul...” cîntau gîndurile fetei. Dar gura ei se sfii să rostească vorba : „da” și Marina simți nevoia să pună o întrebare oarecare ca să-și ascundă tulburarea.

— De unde ai tu atîția bani, Dionisie ?

— Îi cîștig, știu să-i cîștig — zise el cu fudulie și abia atunci Marina simți că răsufllarea lui miroase a vin.

Ceva în glasul flăcăului o zgîria parcă. Se trase puțin înapoi și zise cu voce moale.

— Firește... cu toate că lăcomia de bani... Îmi amintesc cum ne-a vorbit atunci tovarășul Jinaru. El, bietul, muncea pentru toți, la cîștig însă nu se prea uita.

Dionisie avu o scurtă tresărire și zise repede cu ciudă.

— Jinaru, fie iertat, a fost un prost. Doar n-ai vrea să merg pe urmele lui. S-a zdrobit să-și facă de lucru pentru alții și iacă-tă-l unde a ajuns...

— Dionisie, Dionisie, nu vorbi așa...

— Ba nu zău. Ce-am să aștept ! Să mă omor eu pentru toți proștii ! Acuma-s buni banii și viața bună, cît ești tînăr... și eu pentru tine am să știu să-i fac.

Cuvintele lui se împleteau cu izul acriu de vin stătut și totul împreună o întrista pe Marina. Se strînse în ea însăși, inima îi atîrna grea în coșul pieptului.

Brațul lui Dionisie îi cuprinse mijlocul, o trase lîngă el și-i lipi obrazul de pieptul lui. Mîna flăcăului fierbinte și mîngîioasă îi dezmiarda obrazul, gîtul, ceafa cu părul desprins. Totul se făcu ușor, plutitor, de parcă s-ar fi legănat într-un scrînciob nemaipomenit. Apoi gura flăcăului prinse buzele Marinei și o sărută lung, pătimaș. O clipă numai fata mai simți mirosul de vin, apoi sărutarea o ameți, o învălu, îi strecură beteala ei de foc în sînge.

— Spune, mîndrușo, facem nunta ?

— Da, Dionisie, o facem.

IV

Marina se uită la dîra subțire de sînge rubiniu care i se întindea pe deget. Se tăiasă fără voie dar durerea aceasta îi făcea bine parcă, îi muta gîndurile. Își îndreptă apoi o privire neprietenoasă spre fața uscățivă și oacheșă a femeii care sta pe pat în tinda lor. Un fel de ciudă încîlcită și fierbinte îi năpădi în suflet și împinse încolo cu o mișcare repezită cartoful pe care-l curăța.

— În zadar te superi, fată, urmă lița Valeria, fiindcă eu îți vreau binele și de-aia.

„Nu-mi trebuie binele dumatile“ voi să răspundă Marina dar tăcu cu buzele strânse. La gândul că femeia i-a ghicit mînia ascunsă, nemulțumirea îi spori.

Lița Valeria era mătușa ei și mai înainte Marinei îi fusese dragă. Îi plăcea că e săritoare și inimoasă, o știa isteată și dezghețată. Ea fusese de altfel printre primele care lucrase în U.F.D.R. și femeile țineau la ea. Pînă nu de mult ținuse și Marina la ea, poate chiar pînă acum un ceas, două și acum deodată să vadă la ea atîta răutate...

— Vezi — zise Valeria — vreau să judeci și tu. Spui că sînt vorbe în vînt dar atunci de unde are mereu Dionisie bani...

— Îi cîștigă, muncește.

— Lasă că n-are nu știi ce salar și livada care i-a rămas de la tată-său e ni, acolo numai un petic.

— Și atunci dumneata de unde zici că ia banii? Întrebă fata cu un glas dîrz și certăreț.

Totodată însă, în fundul sufletului, parcă i se făcu frică de întrebarea ei. Valeria ridică ochii de pe furca de tors și o privi. Privirile li se întîlniră.

— Poate umblă pe căi strîmbe — zise rar femeia. Poate cînd încasează cotele...

Marina își mușcă buzele. Sîngele îi năvăli în obraz.

— Te-ai găsit dumneata deșteaptă — zise încercînd să se stăpînească — să le vezi pe toate. Dar ce, președintele și ceilalți sînt morți, n-ar băga de seamă!

— Nu sîntem morți nici unul — rosti Valeria — o să-l prindem dacă de fapt nu-i cinstit. Cu vremea îl prindem.

Se apucă din nou să toarcă și adăugă: Știi, Simion, președintele, e om de treabă dar cam moale și-l crede grozav pe Dionisie. Așa-i el cînd îl ia pe cineva de bun... Acum, e drept, nici noi n-avem chiar dovezi și dacă-ți spun ție, e totuși ca să nu te legi prea mult de flăcăul ăsta fiindcă tu mi-ești dragă...

Marina izbucni:

— Ia lasă-mă cu dragostea dumatile. Singură zici că nu știi nimic și cînd colo te apuci să strîngi toate bîrfelile muierilor rele ca pe niște mărgele de preț și să le înșiri aici. Toată ziua vă umblă gura că luptați pentru un trai mai bun și dacă omul se saltă din nevoie atunci îi scoateți vorbe că fură.

Un fel de sete năvalnică, sfidătoare, de a-și mărturisi dragostea îi cresc în piept. Simțea nevoia să strige: „Nu-mi pasă de ce spuneți voi, mi-e drag Dionisie și va fi al meu“. O oprea însă o sfială adîncă și tinerească de a-și dezvălui ceea ce îi era scump și tainic. Ba chiar pîrîndu-i-se că și-a arătat prea mult inima se grăbi să se apere cu stîngăcie.

— De mine facă Dionisie ce o vrea, fiindcă mie mi-e tot atît și asta-i treaba lui. Nu pot suferi însă să văd răutatea, altul mai cinstit ca Dionisie nu-i, știu eu bine.

În timp ce rostea aceste cuvinte, cu tot focul încrederii, în străfundul sufletului îi fremătă ca un fir de îndoială speriată.

După ce Valeria plecă, Marina îl chemă pe frate-său și se apucară să scurteze lemne cu firezul. Marina lucra cu încordare, din răspuțeri. Se opri numai cînd văzu că băiețașul, cu tot frigul, se făcuse lac de sudoare. Se întu-necase și intrară înăuntru. În tindă fata regăsi parcă asemenea unui fum amar

ecoul cuvintelor Valeriei... Știa că mătușă-sa n-are obiceiul să mintă nici să bîrfească și de aceea era mirată. Se așeză întîmplător pe marginea patului, apoi își dădu seama că era locul unde stătuse mai înainte Valeria și sări ca arsă.

Oboseala mușchilor nu izbutea să-i domolească gîndurile. În minte îi veniră deodată cuvintele lui Dionisie : „Eu știu să cîștig banii, acum sînt buni banii cît ești tînăr“. Simți parcă din nou în nări mirosul de vin care le însoțea. Se scutură repede și voi să se apuce de o treabă, mîinile îi erau moi și fără vlagă. Cum a spus lița Valeria ? „Poate că umblă pe căi strălucitoare. Cu cotele...“ Ce ticăloșie ! Nu credea nici o vorbă de bună seamă, dar... Un fel de pată de rugină i se așternu în suflet. Atunci o păli mînia pe sine însăși... „Fiindcă lumea îl pizmuieste pe Dionisie eu sînt gata să iau în seamă bîrfele. Înseamnă că n-am nici un pic de inimă. Dionisie muncește cinstit, mă iubește.. Iar eu iată cum mă port...“ Se simți vinovată față de el de parcă l-ar fi înșelat. Remușcarea o cuprinse și dorința de a-și răscumpăra greșala. Ar fi vrut de data aceasta să-l ocrotească și să-l alinte ca pe un copil. Se simțea alături de el, pregătită să înfrunte dușmănia, să-l apere din rășputeri. Un val de înduioșare fierbinte și luminos îi scaldă ființa, gîndul la Dionisie era bun, învăluitor, era o parte dulce din ea însăși. Și parcă dragostea ei crescuse deodată ca să poată să acopere și răutatea celorlalți și îndoiala ei. O moleșală arzătoare i se strecură în inimă și buzele i se deschiseră singure într-un zîmbet de bucurie visătoare.

Apoi Anica îi bătu în geam ca s-o cheme la repetiție. Străbătură repede ulițele înzăpezite și ajunseră în sala de clasă. Acum lucrurile mergeau mai bine și Ena avea oarecare pricini de mîndrie deși se simțea încă destul de îngrijorată.

Frămîntată de gînduri, Marina la început nu izbutea să se adîncească în joc. Curînd însă rolul ei o prinse strîns și uită de orice altceva. Izbuti să înfățișeze groaza, mirarea, ura și totodată bucuria descoperirii adevărului în clipa cînd Smaranda vede în Barbu pe unul din capișii bandiților. Ena era fericită și emoționată. Socotea că ea o găsise pe Marina și că ea o învățase cum să joace, era un fel de creație a ei și o privea cu dragoste.

Scenele „zguduitoare“ erau cele din ultimul act, dintre Smaranda și frațele ei Mihai. Lungoci, interpretul lui Mihai, juca mulțumitor deși rolul era destul de greu pentru el. Se ridica acum în picioare în toată statura lui înaltă și scuturînd brațul Marinei vorbea.

— Dar nu înțelegi că am făcut toate astea și pentru voi, da, pentru tine, pentru mama. Vreau să-ți dau lucruri de preț așa cum merită frumusețea ta, vreau ca ea să aibă o bătrînețe fericită.

— Taci, ucigașule — răspundea Marina într-o șoaptă îngrozită — cum poți să vorbești de fericire și frumusețe. Mi-ar înceta suflarea dacă aș atinge numai cu vîrfurile degetelor bogățiile acestea pătate de lacrimile, de sudoarea, de sîngele oamenilor pe care-i jefuiți și-i ucideți.

Lungoci își încruntă sprîncenele, își îngroșă vocea și-și scoase pieptul înainte, apoi strigă — după părerea Enei puțin cam prea tare.

— Să se apere. Să se apere de loviturile mele cum mă apăr și eu de ale lor. Nu mă simt legat de ei cu nimic, eu îmi caut fericirea mea, a mea, înțelegi. Nu-mi trebuie cea despre care scrie în cărțile voastre. Să mă bucur cu întreaga omenire peste zece, douăzeci, o sută de ani, în copiii, în nepoții mei. Nu, eu nu vreau să-mi amîn fericirea mea nici cu o zi, nici cu un ceas. O vreau toată acum, acum cît sîntem tineri și ciocotitori de putere.

Marina își ridică umerii și capul și înfățișe cu o prospețime spontană indignarea curată în fața ticăloșiei. Apoi ca și cum un gînd străin ar fi copleșit-o se opri deodată încurcată.

Spre nemulțumirea Enei, Marina își rosti finalul rolului într-o recitare monotona de parcă n-ar fi fost acolo. Numai la sfârșit de tot când oamenii îl ridicară pe Mihai,, Marina găsi o căldură îndurerată, strigându-l pe nume.

După ce se isprăvi repetiția, Ena îi mai dăscăli puțin. Apoi ieșiră cu toții în noaptea albă de lună și zăpadă. Marina se grăbea, umbla repede și răspundea numai scurt, într-o doară, la întrebările Anicăi. Voia să fie mai repede acasă. Să se ascundă parcă, sau să fie singură. Ajunse în tindă și o împresură tăcerea, lucrurile, fețele cunoscute. Totul era liniștit. Mama, frații ei dormeau și se bucură că nu trebuie să schimbe nici o vorbă cu cineva. Luă revista și o apropie de lampă. Dar nevoia de singurătate nu-i era împlinită. Trecu „dincolo“. Nu se făcea foc în camera cea bună și frigul lucea pe pereții albi. Atinse cu palma sticla rece de lampă, clăti gazul și aprinse fitilul. Lumina se revărsă pe covoarele de pe pereți, pe lada cu țoalele de zestre, pe icoanele colorate viu. Mirosea a straie curate, a lână și a iarnă. La ferestrele mici se îngrămădea noaptea deasă.

Marina răsfoi cu mâini nerăbdătoare revista și găsi rîndurile pe care le căuta. Inima îi bătea tare citindu-le. Voia să se încredințeze încă o dată că așa scrie acolo, că în dreptul numelui lui Mihai sînt înșirate cuvintele pe care le-a rostit Lungoci. Nu era nevoie, de fapt nu era nevoie să se mai uite, nu le auzise ea de atîtea ori la repetiție? Le citi încă o dată. „Vreau să fiu fericit acum... să nu-mi amîn nici cu o zi, nici cu un ceas fericirea...“

Închise revista și o împinse în lături.

Apoi își scutură repede fruntea ca și cum ar fi vrut să alunge ceva. Își simțea mîinile și picioarele grele, o teamă subțire, neagră, nedeslușită îi mustea în adîncul inimii.

Cu pași osteniți, șovăitori, se strecură în tindă și se răsuci multă vreme în culcușul de pe laviță. Apoi căzu într-un somn de plumb.

V

Adoua zi Dionisie porni dis-de-dimineață la gospodăria lui Teodor Stărp, în marginea satului. Era puțin îngrijorat dar călca semeț și se silea în sinea lui să se încrîncene și să se înfurie. Teodor fusese impus cu o cotă prea mare, făcuse contestație și comitetul Sfatului găsindu-i dreaptă cererea îi redusese o parte bunicică. Dionisie se hotărîse însă să-i ascundă lucrul ăsta (după cum ascunsese printre hîrtii și aprobarea contestației), să-i ridice toată cota și cu ce prisosea să acopere neregulile pe care le făcuse.

Pe drum își cumpănea riscurile. Teodor s-ar fi putut plînge iar la Simion, președintele Sfatului și Simion ar mai fi verificat din nou aprobările contestațiilor... „Ei și !... se liniști Dionisie — am să spun că n-am știut că i s-a aprobat și gata“.

De Simion nu se prea temea. Știa că președintele are încredere în el, că-l găsește isteț și priceput. Mai primejdios era Gavrilă Stănilă, cu el nu era de glumit. Intră în curte la Teodor cu gura mare.

— Dumneata, bade, faci sabotaj, pușcăria are să te mănînce și pe mine din pricina dumitale. Dar nu mă mai las ; am fost prost de bun pînă acum și uite că am greșit.

Stărp ridică spre tînar o privire tulbure, uimită, în care începu să tremure o scînteie de teamă nejudecată.

Dionisie nu-l alesese la întîmplare, știa că e un om moale și nu prea isteț, cu tragere de inimă pentru muncă dar încurcat și fără spor. În timpul

războiului, soldat fiind, căpătase cincizeci de trăgători dintr-o greșeală și de atunci rămăsese cu frica în oase.

— Măi Dionisie — zise el cu o voce cam plângăreată — ce-ai cu mine, mă ? Parcă eu nu vreau să dau ? Dar de unde să scot cât îmi ceri ! Oile mi-au murit de cîrceag, am făcut contestație și...

— Dacă dumneata nu ești în stare să-ți vezi de animale, cine-i de vină ? Ale celorlalți de ce n-au murit ? Avem veterinar în sat. Altul în locul meu te-ar putea bănuși că le-ai lăsat anume să moară ca să sabotezi. Lasă că te-am auzit eu cum vorbeai și dacă aș vrea să-ți fac rău...

Nevasta lui Teodor începu să strige :

— Ce te-ai pornit, măi flăcăule, împotriva noastră, de ce vrei să ne nenorociți. Gîndește-te că avem copii !

— Liță, singuri vă nenorociți. Eu n-am nimic cu voi, achitați-mi cota toată și-am isprăvit.

Femeia se apucă să se căineze cu glas ascuțit. Dionisie simți că-i slăbește hotărîrea. Își aminti de cuvintele lui Surdu : „dacă vrei să înșeli pe cineva, caută unul mai prost decît tine“. Atunci îl năpădi ciuda pe sine însuși : „Că a izbutit să mă încalce un viclean uns cu toate unsoarele ca badea Vasile, mai înțeleg, dar dacă ei sînt mai tari ca mine, nu-mi mai rămîne decît să mă zvîrl în fîntînă“ — gîndi el întăritat.

Și mînia pe care o simțea pe sine însuși se revărsă deodată asupra lui Stărp. Îl dădu la o parte și păși țațoș spre grajdul unde mugea singura vacă. „Ce-o fi o fi, acum“, — își zise el.

— Vă iau vaca și gata — zise.

Și apoi ca să nu le dea timp celor doi să vorbească, se puse să strige tot el. Auzea glasul bărbatului : un fel de amenințare nesigură, speriată și bocetul femeii. Din pricina asta furia îi creștea mai tare. Apoi începu să scrie chitanțele. Ocupația asta îl mai liniștea, îl făcea să creadă că procedează legal.

După ce ridică vita din curtea lui Teodor mai trecu la una din gospodării a cărei contestație fusese aprobată și le puse în vedere să achite pînă în două zile.

„Acum are să fie mulțumit Gavrilă“ — se îmbărbătă el. Totuși nu-i era îndemînă, se temea să nu se descopere ceva și umbra posomorît.

Ca să se mai înveselească, de cum amurghi se duse s-o vadă pe Marina.

— N-am vreme să stau mult — îi spuse fetei — mi-a fost însă dor de tine și n-am mai putut aștepta. Obrazul ei se coloră și se lumină. Ochii ei străluceau ; își uitase neliniștile din seara trecută. Nu era destul să-i audă glasul, să-i privească fiecare trăsătură, atît de știută și totuși nouă, să-i simtă strîngerea de mînă ca să fie pe deplin încredințată că altul mai bun ca Dionisie nu era pe lume ?

Poate că o urmă de îndoială de care nici ea nu-și da bine seama i se strecurase totuși în suflet și o îndemnă să-l întrebe.

— Tu socotești de-adevărat că omul trebuie să-și facă numai binele lui și să-și cîștige el bani iar de ceilalți să nu-i pese ?

Dionisie dădu din umeri.

— Asta-i cam așa, drăguță.

— Tu ai fi în stare să înșeli pe alții ?

— Dacă-s proști și se lasă înșelați — răspunse el pe un ton ușuratic. Apoi tăcu deodată bănuitor, o privi lung, încruntat.

— De ce mă întrebă ? — zise el posomorît.

— Fiindcă la U.T.M. altfel vorbeai.

Dionisie rîse din nou dar cu mai puțină veselie.

— Asta te doare pe tine acum! La U.T.M. spun ce trebuie spus la U.T.M., iar aici... aici sînt cu tine... e altfel.

— Asta înseamnă că acolo minți?

Dionisie șovăi puțin sîcîit.

— Ba nu mint... dar știi ăia cum sînt... Firește au și ei dreptate — adăugă apoi împăciuitor. Dar ce-i cu tine, astă seară?

— Eu — șopti ea — n-aș putea niciodată să trăiesc lîngă un om cu două fețe.

— Pe tine, mîndruță, n-am să te mint niciodată. N-am să ascund nimic de tine, asta mi-e inima.

— Dionisie, nu-i vorba numai de mine. Eu ceea ce gîndesc spun, tot la fel și aici și la U.T.M. și dacă n-aș ști că e bine ce se face acolo nici n-aș mai călca pragul.

— Marină, tu tot copilă ești și cu mintea necoaptă. Dar eu nu-s supărat de aia. Mie îmi plăci așa cum ești. Las-că este vreme să te mai deștepți. Eu sînt mai mare ca tine și sînt bărbat. Eu cunosc viața. Tu nu-ți bate capul cu toate astea și lasă-le în grija mea, că eu mai multe știu și o să trăim bine. Nu te mesteca prea mult însă în ceea ce fac eu.

Ea îi cuprinse cu mîinile reverele hainei și-l privi drept în ochi.

— Spune-mi — zise ea cu glas neliniștit și pătimaș — tu ai fi în stare să lași la o parte cinstea și omenia pentru un folos al tău?

Flăcăul își stăpîni o tresărire. „Oare știe ceva?” gîndi. Întrebă la rîndul său cu prudență silindu-se să pară vesel.

— Cînd am încălcat eu cinstea? Haide, cînd?

— Nu știu... nu vreau să zic... nu te supăra, Dionisie, dar unii vorbesc că prea mult cheltuiesti și din salariu nu se poate.

— Ei! asta-i! Răutatea îi omoară pe vinararii noștri. Și tu îi ascuți și mai zici că ții la mine. Eu credeam că mă iubești și cînd colo... zise el cu tristețe.

— Ba nu-i ascult, nu-i cred, numai pe tine te cred — răspunse ea cu un fel de îndîrjire dureroasă. Știu că nu mă minți.

— D-apăi nu știi — adăugă el mai sigur de sine — că la ancheta de bani am ieșit curat cum e lacrima? Atunci de ce-și mai bat ei gura?

— E adevărat — spuse ea — nici nu puteai ieși altcum la anchetă.

El îi sărută ochii lung, cu gingășie, și-i dezmierdă obrazul.

— Trebuie să plec acum — îi șopti — am să-ți duc dorul pînă mîine.

Marina intră în casă și se apucă să trebăluiască. Apoi își aminti că nevasta lui Pavel lui Ciobanu știa un fel de împletitură nouă și că Marina o rugase s-o învețe și pe ea. La drept vorbind fata n-avea nici o nevoie de împletitura aceea chiar în seara asta și poate nici în zilele următoare. Totuși porni repede împinsă de o grabă nedeslușită. Cu cît ajungea mai aproape de curtea lor, cu atît o cuprindea nerăbdarea, și un gînd îi stăruia: „Numai de l-aș găsi pe badea Pavel acasă!” Îl găsi. Omul era încă bolnav de pe urma căderii și sta pe pat, sprijinit pe jumătate de niște perne. Altfel fața îi era vioaie și ochii trezi. Lîngă el sta un țaran din Vinerea și vorbeau împreună. Se opriră o clipă cînd intră Marina apoi Pavel continuă:

— Oricîtă ceață ar fi fost, o căruță nu vine chiar în viteză mare și se poate ocoli.

Celălalt îi răspunse.

— Dacă și voi ați plecat tocmai cu Lazăr...

Bolnavul se întoarse spre Marina și o întrebă.

— Ce-i, copilă, ai venit să mă vezi ?

— Da, vreau să zic... lița Maria nu-i pe aici ? Aveam cu ea o treabă.

— Ba-i aici, pe afară.

Nevasta intră cu niște lemne și le puse pe foc. Marina îi spuse pricina pentru care venise. Ea se șterse pe mâini, luă cârligele și lina să-i arate. Tînăra urmărea lucrul, cu urechea încordată spre vorbele bărbaților.

— Lazăr îi șofer bun — spuse Pavel.

— Va fi el bun, da-vezi că-i feciorul lui tată-său și...

— Asta-i ! Bietul Jinaru se cam îndoia el... Și acum Gavrilă a ieșit fată mare la anchetă. Totuși ultimul cuvînt nu-i spus încă.

— Uite, Marină — zise femeia — cum aduci aici cârligele, și numeri ochiurile pe față.

Omul celălalt vorbi din nou.

— Și Dionisie ăsta mi se pare că-și cam face de cap.

— Își face el pînă-ntr-o zi.

Nevasta lui Pavel îi întinse fetei cârligele.

— Ia, încearcă și tu, să vedem, ai prins ?

Era o lînă aspră, sură, cu fire groase.

Cârligele se ciocneau cu un zgomot uscat, ca niște oase în mîinile ei care tremurau.

— Nu așa, tului doamne, întorci pe dos acum, ia mai dă-mi mie o țîră.

Pavel tuși, își aprinse o țigară, fumul greu, amărui se răspîndi în încăpere.

— Iată, tot stau și mă gîndesc — urmă el — dacă n-aș fi bine încredințat că n-a știut nimeni de ancheta asta, aș zice că Lazăr a bănuțit ceva și că înădins...

— Haide, Marină — șopti nevasta — acum ai văzut ?

Un vîrtej cenușiu se amesteca, se rotea în ochi, andrelele străluceau ciudat, se făceau grele ca niște bolovani, mîinile moi, de vată, nu le puteau prinde, ochiurile scăpau.

— Tului doamne, ce faci ?

— Nu știu... nu știu... mă dor ochii...

Urechea se deschidea cu de la sine putere, se încorda zadarnic, cei doi schimbaseră vorba, poate din pricina ei. Spunea unul din ei acum despre o vițelușe...

Marina sta mai departe pe scaun cu răsufierea oprită privind mîinile Mariei, cu degete scurte și iuți, cu o creștătură veche pe unul din arătătoare. Unghia de la degetul mare era învinețită. Se mișcau repede, repede și firul gros cenușiu se scurta și apoi aluneca desfășurîndu-se. Cît timp trecuse ? Nu-și da seama. Ar fi voit să-l întrebe ceva pe Pavel dar nu cuteza nici măcar să-l privească. Se ridică și-și strînsese broboada.

— Îți mulțămesc, lița Maria, știu eu, da-acum nu mai încerc că mă grăbesc.

Porni spre casă într-un suflet de parcă ar fi alergat-o cineva.

Mamă-sa îi spuse.

— Au trimis după tine să vii la repetiție. Zice că de ce întîrzi că nu pot începe fără tine.

„A! da, repetiția“. Mai erau numai câteva zile pînă la spectacol.

— Mă duc, mamă.

Fruntea îi era udă de sudoare și mîinile înghețate.

— Stai și mănîncă întîi ceva că te-or mai aștepta o țîră, doar n-o fi foc.

— Ba nu că nu-mi trebuie mîncare.

Rămase însă locului, cu privirea pierdută în gol și cu mîinile spînzurînd de-a lungul trupului.

Tic-tac-ul deșteptătorului vechi se auzea limpede în liniștea care se făcuse.

— Apăi te duci sau nu? — o întrebă mamă-sa.

Marina ieși grăbită. Pe gard zăpada pusese o lucire albăstrie. Deschise poarta. Aici lîngă stîlpul ei, cu vreo oră sau două înainte, îi sărutase ochii Dionisie. Îi găsi pe tineri cu toții adunați în sala de spectacol a Căminului. Ena îi zvîrli o privire severă și nemulțumită. Nu înțelegea ca acum, aproape de reprezentație, tocmai cea mai bună să nu se ție de cuvînt. Începură repetiția pe scenă. Marina părea că nici nu aude ce se petrece în jurul ei. Anica trebui să-i dea cu cotul ca să-i atragă atenția că i-a venit rîndul să intre. Cu o mare sforțare Marina rosti primele replici ale Smarandei, dar înainte să ajungă la dialogul cu Barbu ceva se răsuci în ființa ei și se azvîrli în joc cu un fel de patimă arzătoare. Durerea înspăimîntată pe care o ascundea îi da o tensiune, o încordare a întregii ei ființe. Cînd Mihai se dezvălui în fața Smarandei, interpreta avu o bruscă tresărire; un fior o străbătu din creștet pînă în tălpi. În minte îi răsăriră limpede cuvintele lui Dionisie: „Dacă sînt proști și se lasă păcăliți de mine...“ Și văzu ca a avea zăpada strălucind pe gard, simți strîngerea mîinilor lui și flacăra ochilor negri lucind în seara albăstrie.

Atunci pe chipul Marinei se zugrăvi un fel de spaimă ciudată, posomorîtă. Umerii i se îndoiră, pe obraji i se întinse o culoare văroasă și ochii îi crescură într-o scînteiere înnebunită. Ena observă de îndată ceva nou în jocul ei, ceva care ieșea din recomandările pe care tînăra instructoare i le făcuse. O clipă îi trecu prin minte s-o corecteze, dar își dădu repede seama că această nouă atitudine a Smarandei era mai tulburătoare și mai impresionantă.

Lungoci continua să spună replicile lui Mihai... „Nu înțelegi că am făcut toate astea și pentru voi, da, pentru tine...“

O clipă în locul feței rotunde și liniștite a lui Lungoci Marina văzu alte trăsături și totul începu să se învîrte în jurul ei. „Taci ucigașule, cum poți să vorbești de fericire...“ rosti ea cuvintele Smarandei.

Și în glasul fetei se simți, ca niciodată, o rană adîncă, o deznădejde cumplită care venea din străfunduri, o voce smulsă din fibrele inimii în care groaza se împletea cu urmele unei mari iubiri.

Ochii Enei se umplură de lacrimi. După repetiție, studenta o îmbrățișă pe Marina într-o pornire de entuziasm:

— Draga mea, draga mea, ai jucat cum nici nu-mi închipuiam. Nu te mint, ești o adevărată artistă.

Și adăugă cuprinsă de o mîhnire sentimentală:

— Avea dreptate bietul Jinaru. Mi-a spus de la început „De Marina mi-aș lega mai multe nădejdi“. Asta era părerea lui de la prima repetiție. Cine s-ar fi gîndit că n-o să mai trăiască atît ca să vadă reprezentația...

Obrazul Marinei se înăspri, se împietri parcă. Privea fără să clipească zidul alb. Cît trecuse de cînd îl auzise vorbind pe Pavel Ciobanu? Îi suna încă în urechi glasul lui gros puțin răgușit, în timp ce în încăpere se răspîndea mirosul amar de tutun tare. „N-am vorbit nimănui despre anchetă... și cu toate astea parcă-mi vine să cred că Lazăr a făcut-o dinadins.“

Își aminti de zîmbetul lui Jinaru, de privirea neastîmpărată, caldă, de mișcările lui iuți. Nici nu-și dădu seama cînd ajunse acasă. Se întinse pe laviță și închise strîns ochii. Un somn scurt, neliniștit o cuprinse. Visă că juca în piesă. Sala era plină de lume și toți ochii îndreptați asupra ei. Dar ea, Marina, în loc să se bucure, voia să se ascundă. Îi era grozav de rușine de ceva rău pe care-l făcuse dar de care nu-și mai amintea. Voia să fugă de pe scenă dar picioarele îi erau țintuite. Mișcările ei fără spor erau prinse în lanțurile moi ale somnului. Apoi intra Lungoci, în rolul lui Mihai și ea trebuia să-i dea replica. Dar pe neașteptate chipul lui se schimbă și în fața ei se făcea că e Dionisie. Atunci o cuprinse în vis o bucurie arzătoare că e lîngă ea, bucurie care se risipi însă deodată și lăsa în locul ei o nemaipomenită jale. Deschidea gura ca să vorbească dar nici un sunet nu-i ieșea de pe buze și plînsul îi scâldea fața. Se trezi brusc, cu obrazul ud de lacrimi. Se răsuci grabnic, deschise ochii, începu să se gîndească pe îndelete, încercînd să se liniștească. De ce trebuia să se frămînte atît? Pavel poate spune multe, nu scrie nicăieri că nu s-a putut speria calul și Lazăr de teamă să se fi prostît. Și-apoi chiar... chiar dacă Lazăr a știut de la Dionisie... adică într-un fel de la ea, Marina... dacă a știut de anchetă, asta nu înseamnă că Dionisie e vinovat. I-a putut spune, așa prietenește, fără vreun gînd rău.

Se răsuci pe partea cealaltă, amarul din inimă nu i se liniștea.

Omul acela care era la Pavel spusese: „Lasă că și Dionisie își face prea mult de cap.“ De ce trebuie să creadă ea însă toate prostiile pe care le vorbesc oamenii... La priveghi Dionisie i-a spus: „Marinuță, tu să nu spui nimănui că ai auzit despre ancheta aia... fiindcă e secret... secret de partid“. Ce fel de secret dacă ancheta a și avut loc? Chiar dacă atunci a fost secret, acum nu mai are de ce să fie... Și-atunci de ce n-o lasă Dionisie să vorbească despre asta? Lupta contra spaimii dureroase care o învăluia ca un zăbranic. „Am înnebunit?... Își spunea. Cum l-aș putea eu bănuî pe Dionisie? Se vede că nu sînt în toate mințile“. Acestea erau cuvinte pe care și le spunea sie însăși ca să se îmbărbăteze, dar care lăseau în adîncul inimii un loc gol unde nu pătrundeau. Pe neașteptate adormi din nou. Și din nou visul o înfășură în rețeaua lui. I se părea în somn că aude glasul iubitului și se grăbea să iasă la poartă. Totul era simplu și firesc. Flăcăul rîdea cu dinții lui albi și-i arăta „Uite ce ți-am adus de la Sibiu“. De mîna lui spînzura șiragul de mărgele. Dar cînd Marina voi să atingă grăunțele de sticlă simți sub degete ceva ud și cleios. Boabele continuau să se prelingă și ea își dădu seama că nu erau mărgele ci picături de sînge închegat.

Se trezi speriată, privi în jur și se bucură că totul a fost vis. Dar bucuria îi era săracă și nesigură.

La geamurile mici, noaptea lungă de iarnă nu voia să-și subție de loc țesătura deasă și neagră.

Marinei îi era teamă să mai adoarmă. Rămase cu ochii larg deschiși pironiți în întuneric. Apoi o auzi pe mamă-sa cum caută chibriturile ca să aprindă lampa. Își aminti că femeia trebuia să meargă în dimineața aceea la Sibiu ca să ducă niște lînă la o cooperativă. O hotărîre se închegă fulgerător în mintea Marinei. Sări sprintenă din pat.

— Mamă, dumneata rămîi acasă că și-așa tușești. N-ai ce căuta pe drumuri. Merg eu în locul dumatile.

*
*   *
*

Marina își isprăvi degrabă treburile la Sibiu și apoi se apucă să-l caute pe Lazăr Stănilă. Își amintea numele cooperativei la care lucra dar nu știa nici strada nici numărul. După ce întrebă în zadar pe un trecător și pe altul, îi veni în minte să cerceteze o carte de telefon.

Mîinile îi tremurau ușor în timp ce o răsfoia. Poate că nu-l va putea găsi de loc. Și atunci? Nu știa dacă trebuie să se bucure sau să se întristeze, nu știa nici măcar bine ce anume vrea să-i spună lui Lazăr, știa numai că trebuie să depună toate stăruințele ca să-l găsească. Văzu scris în carte numele cooperativei și alături o adresă. O repetă în gând. Nu, nu era nici o primejdie că o va uita. Porni apoi pe străzi. Cum îi spusese milițianul? A doua la dreapta și pe urmă din nou la stînga. Da, iată pe tăblița fumurie stă scris numele străzii. Se uită la numere. Trebuia să treacă pe partea cealaltă. Și atunci cineva o strigă dintr-un camion. La volan era Lazăr, chiar Lazăr. Aproape că-i părea rău că-l întâlnise atît de repede.

— Ce faci tu aici, Marină, pe mine mă cauți?

— Da, pe tine.

— Te-a trimis Dionisie?

— Apăi nu chiar. Am avut treburi în Sibiu, am scăpat mașina de unu și acum fiindcă pînă la șase n-am ce face mă gîndeam că poate îmi ții tu puțin de urît.

— Îți țiiu, Marină, de ce nu? Vreau chiar să mai stăm de vorbă. Însă numai după trei cînd gat serviciul.

Își dădură o întîlnire. La ora trei Marina se duse să-l aștepte. Șoferul întîrzie dar ea nu se simțea nerăbdătoare. Un fel de liniște încordată, ascuțită i se așternuse în suflet. Apoi îl văzu apropiindu-se pe Lazăr, înalt și spătos cu scurta lui de piele uzată și cu șapca trasă pe ochi.

— Vino — zise el — haide să ne plimbăm puțin.

O luară pe bulevardul principal, oprindu-se din cînd în cînd în dreptul vitrinelor.

Tînarul o întrebă despre ce e nou în Vinerea, despre Dionisie și despre alții.

— Eu, acolo, deocamdată nu mă mai pot duce — zise. — Nu-mi dă voie să plec din oraș pînă nu are loc procesul.

Oftă încetișor.

— La noi nu-i nici o schimbare — răspunse fata. Pavel lui Ciobanu se face bine și Dionisie a ieșit curat la anchetă, ca și tată-tău de altfel. Tăcură amîndoi, apoi ea adăugă prefăcîndu-se.

— Tu și cu badea Gavrilă să-mi mulțumiți mie.

— De ce să-ți mulțumim?

— Dacă nu eram eu să aflu de Jinaru că merge să ceară anchetă, voi n-ați fi știut nimic, și vă prindea ca din oală.

Marina se uita fără să vadă la stofele așezate în valuri și în cruciș în geamul unui magazin.

— Parcă tu pentru noi ai făcut-o? Ai vrut să ți-l scapi pe Dionisie al tău.

— Dionisie n-a fost chiar așa amestecat.

— Zău, tu? Așa ți-a spus ție șmecherul sau numai vrei tu să mă prostești pe mine? El mai mult ca toți ar fi pățit-o.

Ochii ei se pironeau pe o țesătură galbenă cu pătrate negre, le vedea fiecare fir. Citi dedesubt. Stofă lînă 95 lei metru. Nu înțelegea nimic. Voia să se

desprindă de acolo și se temea ca genunchii să nu-i tremure. Porni încet pe trotuar. Lazăr era tot lângă ea.

— Și-apoi eu nu știu — vorbi el — dacă mie mi-ai făcut chiar atîta bine, am ieșit dintr-un năcăz și am dat într-altul.

— Te gîndești la proces?

— De bună seamă.

— Lasă, Lazăre, că te achită. Doar nu l-ai omorît pe Jinaru înadins.

— Nu, Marină, zău, acum n-am nevoie să te mint pe tine. De omorît chiar n-am vrut să-l omor, ziceam să-și fi rupt un picior, să se lovească zdra-văn și să zacă, să mai amîne ancheta. Dacă s-o potrivit așa, ce vină am eu! — Adăugă apoi repede ca și cum i-ar fi părut rău de cele spuse: — De altfel dracu-știe. Cu ceața aia... Poate nici n-aveam timp să ocolesc căruța.

Marina vedea dinainte trupul întepenit al lui Jinaru, mîinile lui încru-cișate, pămîntii ca niște rădăcini și tufănelele așezate pe frunte ca să-i aco-pere rana.

Nu putea scoate nici un cuvînt. Pe Lazăr îl sîcîia tăcerea ei și continua să vorbească pornit.

— Că voi așa sînteți. Vi se pare că nici usturoi n-ați mâncat, nici gura nu vă pute. Dionisie al tău îmi spune: „Lazăre, eu n-am grijă că te știu băiat deștept, găsești tu ceva, un clenci pe drum“. Și tata! „Tot ai plecat cu ei...“ Toți s-au lăsat în grija mea, cum era să nu-mi pierd capul. Și-acum uite...

Își aprinse o țigară și trase nervos din ea. Apoi zise cu o voce mai potolită:

— De fapt avocatul îmi dă nădejdi. Vezi, că nici nu eram nebun să-i spun ce am pe suflet, i-am povestit că m-am zăpăcit cînd mi-a ieșit calul acela speriat dinainte, că am vrut să feresc camionul să nu nimerim în rîpă... și-apoi de ceață era ceață. Asta toți martorii o recunosc.

Pe Marina o cuprinsese spaima, picioarele îi erau de plumb. Dacă și-ar fi ascultat inima ar fi rupt-o de fugă departe, cît mai departe de Lazăr, să nu-i mai audă glasul, să nu-i mai vadă fața.

— Vrei să mergem la cinematograful? — o întrebă el.

Îi era groază să stea lângă el două ore, alături în întunecimea sălii. Și totuși nu putea să plece acum, așa, deodată. Flăcăul ar fi înțeles că ea a vrut numai să-l descoase... Atunci mai bine să meargă la cinematograful. Cel puțin acolo Lazăr va tăcea și nici ea nu-i va vedea fața. Și-apoi acum nu era tot atît? Îi întinse banii pentru biletul ei și apoi rămase să se uite cu ochi nauci și speriați, la spatele lui lat îmbrăcat în scurta de piele cafenie, în timp ce tînărul se apropia de cassă.

VI

e auzea din tindă bătaia ușoară în poartă și fluierătura lungă drăgă-stoasă. „A venit... a venit“ gîndi Marina. Un tremur o străbătu și apoi jalea o înveli ca într-un zăbranic. Rămase așezată pe laviță cu mîinile strînse în poală. „N-am să mai dau ochi cu el în viața mea, am să plec din sat — gîndi ea. Mă duc la vară-mea la Sibiu și intru în fabrică să lucrez“.

Fluierăturile continuau și deodată în inima Marinei se trezi o dorință arzătoare să-l vadă. Atunci i se făcu ciudă pe ea. Toată ziua își spusese că pentru ea Dionisie e ca mort, că l-a șters de tot din suflet. Își spusese acestea și crezuse și iată că acum era destul să-l știe aproape ca întreaga ei ființă să

tresară, ca obraji să i se învăpăieze. Iși duse mâinile la frunte apoi la urechi încercînd să și le astupe. „Are să plece și apoi gata“. O durea inima în străfund și neobișnuită cu această durere nu știa ce să facă. Apoi o cuprinse mila de Dionisie. „Poate că Lazăr a mințit sau... cine știe. Poate că măcar nu chiar toate sînt adevărate“.

Se auzi din nou bătaia în poartă. „Am să ies să-i spun că nu mai are ce căuta aici, să se ferească din calea mea“.

Străbătu curtea pustie și înghețată și deschise poarta. Flăcăul o cuprinse repede în brațe și-i șopti aproape de față într-un suflu arzător.

— De ce ești rea? De ce mă faci să te aștept atît? Toată ziua m-am chinuit de dorul tău.

O strînse mai tare cu înfrigurare și dorință. Fata încercă să se desprindă, dar o toropeală fierbinte i se strecura în sînge, îi împăienjenea privirile. Simțea sub obraz, prin haină, pieptul musculos al lui Dionisie și toată căldura trupului lui. O clipă putea să uite tot, să creadă că nu s-a întîmplat nimic, că Lazăr minte. Nu era destul să-i simți strîngerea mîinii lui Dionisie ca să-ți dai seama că el nu e în stare de nici o ticăloșie? Nu, el n-a putut să știe de toate hoțiile lor.

Tînărul îi căută buzele și o sărută îndelung. Totul se învărtea în jurul ei în aceeași amețelă dulce pe care i-o daseră și altă dată sărutările lui. Dar ceva se răsuci în adîncul sufletului ei și o dezmetici. Se smulse deodată, îi era scîrbă de ea însăși.

— Dionisie, pleacă de aici. Să nu mai vii niciodată — zise ea aspru.

— Marină, îți arde de glumă sau vrei să mă pui la încercare?

— Nu, nu, nici una nici alta. Lasă-mă și pleacă.

— Drăguță, ce te-a apucat. Poți să întrebă pe oricine, nu m-am uitat la nici o altă fată.

— Nu-i vorba de fete.

— Atunci ce-i.

— Eu am crezut că stau de vorbă cu un om cinstit, n-am știut că am treabă cu un hoț.

— Un hoț?

Dionisie tresări și adăugă apoi mai încet.

— Ce-am furat?

— De ce te faci că nu știi? Dacă venea cu o zi mai devreme ancheta te prindea cu mîța-n sac. Iei munca oamenilor ca s-o bei tu. Să nu spui că nu-i așa că am aflat.

Dionisie zise încet cu frică.

— Se știe în sat?

Și strîngîndu-i mai tare mîna, rosti grăbit.

— Cu cine ai vorbit? Răspunde-mi repede ca să-mi dau seama ce să fac.

— Așa cum te-am vestit cînd s-a pregătit ancheta?

— Atunci mi-ai fost de mare ajutor, e drept.

Glasul Marinei se frînse.

— Da, de ajutor. Bine vorbești.

Apoi adăugă într-o șoaptă înnebunită.

— L-am omorît cu toții pe Jinaru, asta vrei să spui.

— Ai bolunzit, Marină, ai bolunzit? Cine-i de vină că Lazăr nu știe să conducă.

— Dacă n-ar fi aflat de anchetă ar fi știut să conducă.

— Asta-i treaba lui, eu nu mă bag. Ce-ți închipui că i-am poruncit „Răstoarnă-l pe Jinaru ?“. Spune-mi mai bine de unde ai aflat. Înțelegi că mie nu mi-e tot una. S-a auzit ceva pe la Sfat ? Hai vorbește o dată.

Fața lui se strîmbase de frică. Marina întoarse capul ca să nu-l vadă și totuși nu-i venea să-l lase să sufere.

— De la Lazăr am aflat. Am fost la Sibiu.

Un suspin de ușurare trecu pe buzele flăcăului. Zise zîmbind.

— De ce mă sperii degeaba ? Și porcul ăla de Lazăr ar putea să tacă. Nu m-a îndemnat tată-său ? Nu-i hoț mai mare ca Gavrilă.

— Și asta înseamnă că tu ești cinstit !

— Ei, parcă aș fi luat cine știe ce. Nu poți să umbli cu miere și să nu-ți lingi degetele. Și dacă-i vorba eu m-am gândit și la tine. Vreau să câștig bani ca să trăiești bine lângă mine. Doar nu mă însor cu tine ca să tragem mîța de coadă.

Marina ar fi vrut să fie undeva ascunsă, foarte departe. Ar fi vrut să intre în casă, dar totul i se părea că e un vis rău și tot ca într-un vis nu se putea mișca. Mîinile îi erau țepene, picioarele de plumb, limba încleiată. Prin cap îi jucau frînturi de cuvinte și de gânduri. „Pentru tine am luat bani ca să fii fericită și bogată...“ Așa spunea Mihai în piesă. Dar acum e altfel, cu totul altfel. Poate i se pare numai că le-a rostit Dionisie...

Într-un târziu zise cu glas străin.

— Îți dai socoteală ce faci ? Furi munca oamenilor care trudesc de dimineață pînă seară.

Dionisie dădu din umeri sîcîit. Vorbi fără să se gîndească.

— Apăi nu întotdeauna i-am păgubit pe ei. Uneori trăgeam numai de la stat.

— Cum poți să fii așa de ticălos ? — zise ea cu respirația tăiată.

Tăcură amîndoi. Ea-și ridică încet privirile spre el. În semiobscuritate îi vedea fața pe care o sărutase cu puțin înainte, ale cărei trăsături o făceau pînă acum atît de fericită... Dionisie rosti.

— Dacă nu luam eu, lua Gavrilă tot, înțelege. Tot n-ar fi folosit statul.

Ea continua să-l privească. Plumbul din inimă i se topi. Nodul din gît i se descleștă și deodată lacrimile începură să curgă scaldîndu-i obrazul. Se apropie de flăcău, îi trecu mîinile după gît și începu într-o șoaptă rugătoare.

— Știu, Gavrilă, el te-a înnebunit, te-a îmbătat și tu nu ți-ai mai dat seama. Te cunosc eu bine. Nu poți fi atît de nemernic ! Dar nu-l putem lăsa pe Stănilă să-i jefuiască pe oameni. Haidem împreună, acum la badea Simion, îi povestim totul așa cum e. Să ia el măsuri, să-l reclame pe Stănilă unde trebuie, să se gate cu hojiile. Te rog eu Dionisie, așa cum n-am rugat încă pe nimeni.

Flăcăul se trase într-o parte.

— Nu se poate, Marină, intru și eu la apă atunci.

— Ție n-are să-ți dea o pedeapsă mare, mai ales că zici că n-ai luat cine știe ce. Dar oricît te-ar condamna, eu te aștept, Dionisie. Îți jur pe ce vrei tu că am să te aștept, doi, trei ani, și mai mult dacă e nevoie. Sîntem tineri amîndoi, avem vreme. După aia am să mă mărit cu tine și vom trăi cu sufletul împăcat și curat. Nu-i așa că ai să mă ascuți, dragule ? Am gândit întîi că mi-ești mai urît ca moartea, că mi-e groază de tine, dar nu-i adevărat. Te iubesc și acum, să știi. Vino cu mine. Dacă nu la Simion, atunci la Pavel sau la cine găsești tu că e mai potrivit pentru asta.

Dionisie o privea uimit.

— Fată, tu te-ai stricat la cap? Cine ai mai văzut să se bage de bună voie în gura lupului. Eu m-am dat de ceasul morții ca să scap și tu când colo, uite ce mă înveți. Mult te-ai gândit pînă ai spus vorbele astea?

— Mult, Dionisie, m-am gândit mult și știu că numai așa se poate. Ție nu ți-e milă de munca, de truda oamenilor, de cît ne zbatem cu toții ca să iasă bine? Și de alții ca noi care muncesc peste tot în țara asta? Nu cumva ca să intre în burta lui Gavrilă? Ar fi mare păcat. Și-apoi ce, pînă la urmă tot o să-l prindă că n-o să se lase nici oamenii nu știu cît. Dar pînă atunci mai poate face destul rău. De ce să fii tu părtaș cu el la ticăloșii? Nu-ți fie teamă; de moartea lui Jinaru gîndesc că nu te-ar socoti vinovat. Dionisie, dragule, nu știi cum am să te aștept, nici ochii n-am să-i ridic către altul, pînă nu te întorci. Numai tu să faci ce-ți spun eu.

Pe flăcău îl cuprinse ciuda.

— Taci o dată, nu mai vorbi nerozii că ești fată în toată firea. Așa zici că mă iubești ca să mă trimiți în temniță? Cum poți avea inima asta, fată? Și adăugă cu glas mai blînd.

— Lasă că acum vei fi fiind și tu ostenită și te zbuciumi în zadar, nu știi ce spui. Meri mai bine și te culcă. Mîine altfel ai să le vezi pe toate.

Marina nu-i mai răspunse. Tăcea și îl privea. Împietrirea aceea care i se topise pentru scurtă vreme din suflet puse din nou stăpînire pe ea. Nu mai simțea nici jale, nici duioșie ci iarăși pustiul înnebunitor, golul uscat care i se căsca în adîncul inimii ca o prăpastie și dorința de a nu mai fi, de a nu mai vedea lumina. Își amintea ca prin vis de un basm în care fata de împărat, după ce s-a măritat cu Făt-Frumos, îl vede dimineața cum se preschimbă într-un porc.

Își descleștă cu greu buzele și zise.

— Asta-i tot ce ai avut să-mi spui?

Un fior de teamă trecu prin sufletul flăcăului. „Dacă Marina mă va da de gol...”, nu, nu se poate, mă iubește, n-ă plîns ea cu capul pe umărul meu, acum?”

Și repede ca s-o împace își căută glasul lui cald și dragăstos.

— Ba mai am. Mai am să-ți spun că mi-ești tare dragă. Mai tare ca lumina ochilor. N-am gândit nici cînd că pot iubi atîta o fată. Marină, tu, ca pe o floricică am să te ții la piept viața întreagă. Numai nu mă mai trimite la temniță, scumpa mea, că eu și pentru tine fac tot ce fac. Înțelegi, pentru tine.

Ea deschise gura ca să spună „Ești un nemernic”. Dar nici un sunet nu-i ieși de pe buze. Se întoarse încet și intră în casă.

Mamă-sa dormea între cei doi copii ca de obicei. Ca de obicei lampa cu fitilul scăzut ardea. Ea se așeză pe marginea patului privindu-i pe toți trei. „Am să plec acum, în noaptea asta și n-am să-i mai văd”.

— Mamă, mamă — chemă ea apoi cu glas sugrumat.

Femeia se trezi din somn.

— Ce-i cu tine, fată!

— Mamă, m-ai da după Dionisie?

Un zîmbet trecu pe fața femeii întinerind-o.

— Așa? Mă gîndeam eu — zise ea. D-apăi de la mine încă nu te-a cerut. Ați vorbit în felul ăsta?

— Mă cere el, n-avea dumneata grijă. Da-mă dai, spune?

— De ce nu, doar e flăcău de ispravă și cîstigă bine.

— Și zestre ! Ce zestre ?

Mama rîse încetișor.

— Parcă tu nu știi ce ai ? Trebuia să mă scoli noaptea să mă întrebi !
Dionisie cunoaște că sîntem oameni săraci, da-eu pentru norocul tău am să dau tot ce pot.

— Așa e mamă ? Pentru norocul meu.

Și deodată lipindu-și obrazul de pieptul mamă-si Marina izbucni într-un plîns cu hohote. Femeia o îmbrățișă.

— Taci tu, proastă — zise ea cu duioșie. Doară eu știu că-ți place
Dionisie și-atunci de ce te mai jelești. Lasă că se arată a fi om bun, n-are să-ți facă el necazuri.

* Fata continua să plîngă.

— Ei, bat-o Dumnezeu ei de tinerețe — zise maică-sa. — Nu mai plînge, tu copilă.

Marina își ridică fața și-și șterse lacrimile.

— Du-te acum și te culcă. Mîine mai vorbim noi.

— Da, mamă.

Stinse lampa și se ghemui pe laviță. Așteptă pînă cînd înțelese că femeia a adormit. Apoi își strînze pe blîbuite cîteva lucrșoare, le înnodă într-o basma, își luă broada și ieși în vîrful picioarelor.

Noaptea era neagră, numai cîteva stele luceau palid. Pe ulițele pustii și înghețate, pasul ei ușor răsuna, totuși prea tare. Unde voia să meargă ? Nici ea nu știa bine. La 6 dimineața avea un autobuz spre Sibiu. Acolo se gîndea să meargă, la verișoara ei Ana, maestră țesătoare într-o fabrică. Pînă la 6 mai era destulă vreme, n-ar fi putut însă să mai rămînă în casă. Porni la întîmplare pe uliți, mergînd repede. După, o bucată de drum, un gînd i se limpezi. „Dacă eu știu de hoțiile lui Gavrilă și tac înseamnă că mă fac părtaşă la ele...”

Ajunse în dreptul casei lui Pavel Ciobanu, el era secretarul organizației de bază din Vinerea, după moartea lui Jinaru.

„Trebuie să bat acum la poartă, să-l trezesc și să-i spui lui. Da, tot ce știu... și despre Dionisie. E mai bine și pentru el, altfel i se vor strînge fărădelegile și cînd l-or prinde, i-or da o pedeapsă mai mare”.

Rămase în dreptul porții privind casa ca o pată albă în întuneric.

În urechi îi sunau vorbele lui Dionisie. „Mi-ești mai dragă ca lumina ochilor... Am să te port la piept ca pe o florică...”

Un vînt subțire, tăios, se ridică de undeva pătrunzînd-o prin broboadă.

„Nu, nu face să-l scol pe Pavel, el e bolnav, — își zise fata, — mai bine mă duc la Dumitru lui Drăguș care îi ține locul”.

Coti pe ulițele în pantă, printre gardurile înalte domolindu-și fără voie pasul. Ajunse totuși mai repede decît ar fi crezut.

Ridică mîna și bătui în poartă, încet, prea încet. Degetele îi erau înțepnite ; nu putea lovi mai tare. Un cîine hămăi prelung apoi tăcu. Marina aștepta, nici un zgomot nu venea din casă. Ridică mîna să mai bată, apoi se răzgîndi.

„Am să trec mai bine la tovarășul Oanță, secretarul U.T.M.-ului. E mai de înțeles să vorbesc cu el”. N-avea mult de mers, Oanță locuia destul de aproape de Drăguș. Și din nou Marina se apropie de poarta închisă de lemn. Casa nouă, a tînărului, căsătorit de vreun an de zile, nu semăna la înfățișare cu a lui Pavel sau cu a lui Drăguș, poarta era și ea altfel făcută, mai joasă și mai înflorată. Marinei i se păru însă deodată că aceeași casă, aceeași curte, o urmăresc ca într-un vis rău. Cotind pe toate ulițele casa o așteptă pretutindeni cu

poarta ei grea de fag în care trebuia să bată ca să-l trimită la închisoare pe iubitul ei.

„E mai bine acum pînă nu se adună prea multe“ — își spunea ea iarăși. Dar în fața ochilor îl vedea pe Dionisie cu mâinile prinse în cătușe și cu privirea îndurerată a ochilor lui mai negri ca noaptea. „Tocmai tu floritică, să mă pierzi“. Își lipi fruntea de lemnul tare al porții și lacrimile îi curseră pe obraz, înmuindu-i inima și clătîindu-i hotărîrea.

„Este vreme — își spuse ea — chiar dacă plec la Sibiu, pot și de acolo să-l reclam pe Gavrilă. Și-apoi pînă la urmă tot gîndesc că-l vor prinde și așa, de ce să-i fac rău lui Dionisie, tocmai eu, dragostea lui“.

Se desprinsese de lîngă casa lui Oanță și porni prin întuneric spre stația de autobuze. Se depărtase de ea, avea acum de mers pînă acolo aproape trei kilometri. Noaptea era încă deasă, dar se simțea apropierea zorilor. Și deodată îi veni în gînd că ziua care urma să răsară era aceea a spectacolului lor de amatori, duminică din 28 noiembrie 1951 cînd pentru întîia oară echipa teatrală din Vinerea avea să joace o piesă în fața sătenilor. Cu cîtă patimă repetase Marina și cît de încîntată se simțise cînd a știut că ea va avea rolul principal! Fusesse una din bucuriile cele mai mari ale vieții ei. Acum se gîndea la ea, ca la ceva nespus de depărtat, ca la o fericire din altă viață, pierdută, de care-ți aduci aminte ca prin ceață. Azi o vor căuta peste tot, apoi vor da de veste în sat că nu mai are loc reprezentația. Unii nu vor afla la vreme și se vor duce degeaba la Cămin. Apoi vor învâța pe altă fată să joace rolul Smarandei și piesa se va da mai tîrziu. Își continuă drumul cu un pas mai nesigur, i se părea că face o faptă urîță, înșelînd așteptările tuturor, încurcînd întreaga echipă. Înainta însă mai departe zicîndu-și: „Acuma-i tot atît, pe lîngă necazul meu, asta nu mai e nimic. Vor înțelege cînd vor ști“.

Mai merse vreo sută de metri, ceva în adîncul inimii, în ciuda mîhnirii mari ce o copleșea își făcea simțit glasul subțire, o silea să se rușineze „Sînt unele lucruri care nu se fac“ gîndi ea. „Dacă fiecare de cîte ori ar fi supărat...“ Apoi o cuprinsese jalea că nu va mai fi ea Smaranda; o întrista pierderea ei de parcă ar fi fost o ființă vie. „Aș putea pleca și mîine“ — socoti ea. Atunci o cuprinsese un fel de groază de a mai vedea o dată din nou, pe lumina zilei, ulițele, casele, oamenii din Vinerea, curtea ei, sala Căminului, totul, totul. Grăbi pasul, era acum foarte aproape de cotul unde oprea autobuzul; se și deslușeau în noapte vreo trei sau patru oameni așteptînd.

„Acum va veni mașina și mă va duce la Sibiu, dacă aș putea apoi pleca și mai departe, ar fi și mai bine“.

Se opri totuși în loc și rămase acolo ca încremenită vreo cîteva minute. Apoi deodată i se desluși o hotărîre bruscă.

Se întoarce și o porni într-un suflet spre casă, se strecură înăuntru, după ce se descălță la ușă și-și lepădă broboada. Mamă-sa se trezi.

— Ce-i cu tine, fată.

— N-am putut dormi de fel și am auzit un zgomot în curte. M-am sculat să văd ce-i.

— Ei, bată-l focul lui de dor — zise femeia ușor supărată — doar n-ai să te frămînți, așa bolundă, pînă la nuntă! Culcă-te acum iar încă puțin dacă vrei, că am să te las să dormi, diseară doar ești artistă.

„Nu știe că am fost plecată“ — gîndi fata și se întinse pe laviță.

Oboseala și frigul o învinseră. În ciuda amarului căzu într-un somn de plumb din care nu se trezi decît tîrziu.

De dimineață flăcăii și fetele veniseră să împodobească sala de spectacol. Frecaseră geamurile pînă cînd ajunseră strălucitor de curate, împletiseră nenumărate ghirlande de brad și le puseseră pe tavan așa încît Ena se hotărî să mai scoată din ele. Încrucisaseră pe pereții albi stegulețe noi strălucind în roșu sîngeriu cu altele tricolore, cu galbenul prea tare. Înșiruiseră lavițe și scaune cît mai multe, cu grija ascunsă că poate unele or rămînea goale, periaseră pînă și cortina. O însuflețire veselă îi stăpînea pe tineri. Numai Marina lipsea. Ena trimisese după ea și i se spusese că se îmbracă să vină. Era și timpul. La ușă începuseră să apară primii spectatori pretimpurii : copii care după ce se așezaseră în primele bănci, de unde îi ridicaseră flăcăii, însărcinați cu ordinea în sală, începuseră să se fugărească printre bănci, apoi cîte o pereche de bătrîni cu priviri grave. Emoția așteptării unui lucru nou le da ceva puțin speriat și copilăresc în priviri. Bărbatul își scotea căciula apoi păseau amîndoi în vîrfurile picioarelor reculeși ca la biserică.

Învățătorul Dincă se strecurase în cușca suflerului, șoptea cîte o frază și întreba.

— Mă auziți, mă auziți ?

— Suflă prea tare — îi răspundea Ena.

Între culise tinerii actori puțineau de rîs cînd vedeau cum Ena îi machia, pe rînd, pe tovarășii lor. În sfîrșit se ivi și Marina. Era foarte palidă, cu privirea adîncă și încercănată.

— Unde umbli tu ? Vii ca o mireasă — o certară în glumă băieții.

În timp ce-i puneau fardul pe față, Ena continua să le explice celorlalți.

— Nu intrați pînă cînd nu vă fac semn, pe scenă am însemnat cu cretă, locul unde trebuie să vă opriți, fiți atenți.

Apoi își aduse aminte de un ghiveci de flori care trebuia să fie pe scenă și trimise pe cineva să-l aducă.

Spectacolul era anunțat la ora trei. Tinerii trecură pe rînd să se uite prin mica deschizătură a cortinei. De acolo începeau să anunțe cine a venit.

— Lăsați-mă, mă, și pe mine, se ruga Anica.

Numai Marina rămase deoparte, întorcînd chiar capul de la cortină.

La trei și un sfert sala era numai pe jumătate plină spre marea neliniște a Enei. Apoi deodată ca și cum s-ar fi dezlănțuit o apă, începură să curgă oameni din toate părțile grămădindu-se la ușă. Curînd nu mai ajunseră scaunele. Copiii se cocoțară pe pervazul ferestrelor, hîrjonindu-se și înghiontindu-se. Flăcăii strîngeau țigara în pumn, azvîrlind priviri țațoșe. Cîte unul își trecea brațul după mijlocul fetei cu care venise. Începuse să miroase în sală a strai de lînă, a praf și sudoare, iar deasupra tuturor plutea aroma amară a tutunului tare, fumat pe ascuns în ciuda interdicției pusă de directorul Căminului. Ochii oamenilor erau măriți de o așteptare emoționată. Tăcerea se așternu ca o apă cînd cortina se trase în lături.

Marina n-avea încă rol în prima scenă, sta în picioare, între culise, tăcută. Nu se gîndea la nimic, i se părea că are un gol mare în cap și în piept și nu-și mai amintea nici unul din cuvintele pe care trebuia să le rostească. Apoi fără să-și dea seama cum, se pomeni în scenă. În fața ei se deschidea ca o mare, grămădirea de fețe, desprinzîndu-se nedeslușit din întuneric. O clipă simți o ușoară amețală ca și cum talazurile omenești ar fi îndemnat-o să se prăvălească în ele ca s-o soarbă. Încețoșată, vătuită răzbătea vocea învățătorului

Dincă, suflerul improvizat care șoptea o dată și încă o dată aceeași frază cu glas îngrijorat ; atunci Marina repetă cuvintele lui și încet, încet, începu să se simtă Smaranda. Era copila neștiutoare care află de uciderea președintelui Sfatului și în sufletul căreia se aprinde deodată o mînie curată. Groaza de cele auzite se împletește cu o scînteie nouă de dîrzenie.

Marina nu se mai găsi stingheră pe scenă, nici speriată de mulțimea de oameni ce o priveau. Auzi aplauzele răsunătoare cînd cortina se trase, apoi simți mîna Enei apăsîndu-i umărul și spunîndu-i stăruitor.

— Du-te și mulțumește publicului. Haide, ieși și mulțumește. Treci între Drăguș și Lungoci. Luați-o voi de mîna, băieți.

Marina apăru la marginea scenei între cei doi flăcăi și încercă să se încline așa cum o învățase Ena. O cuprinse însă din nou rușinea și stîngăcia și se grăbi să treacă iar între culise, așteptînd încordată actul II.

Și iată că Smaranda descoperă pecetea capului de lup la necunoscutul care dormise la ei. Un scurt strigăt de groază pe care și-l oprește repede. O cutremură scîrba, apoi țîșnește hotărîrea tăioasă ca un paloș. Glasul, mișcările Marinei erau firești și îndrăznețe. Un fel de vrajă cuprinse sala. Avîntul ei ca o floare de foc aprinse inimile spectatorilor. Și căldura lor se întoarse iarăși spre ea înaripîndu-i și mai mult jocul. Un fir subțire și arzător o lega parcă de cei ce o priveau.

În pauza a doua ieși din nou să mulțumească. Afară se întunecase. Băieții care aveau în grijă să aprindă lămpile în sală, scăpărară deodată chibriturile și aprinseră fitilurile. La lumina sarbădă a petrolului Marina îl văzu pe Dionisie. Se afla în mijlocul cîtorva flăcăi, își scotea pieptul înainte cu fudulie și îi rîdea ei, Marinei, cu dragoste și mîndrie.

Genunchii fetei fură cuprinși de un tremur nervos, îi auzea ciocnindu-se, după cum își auzea dinții clănțănind. Tot sîngele îi fugi de la inimă. Trecu în culise unde se așeză pe un scaun. Sub fardul pus de ea, Ena văzu albeața de var a obrazilor.

— Ce-i, ți-e rău ! — întrebă ea neliniștită.

Marina făcu semn că nu.

— Bea un pahar cu apă. Aduceți-i un pahar de apă.

Îi trecu mîna pe după umeri îmbrățișînd-o și adăugă.

— Ce vrei, emoțiile începutului. Dar ai jucat minunat, ca o adevărată artistă. Sînt mîndră de tine, Marină.

Fata bău apă înghițind cu greu și izbuti să-și desfacă încleștarea fălcilor.

— Ți-ai mai revenit ? — se apropie din nou de ea Ena. Putem începe actul III ?

— Da, da — șopti Marina.

Smaranda se află în fața lui Barbu și a lui Mihai. Aude groaznica veste, fratele ei, mult iubitul ei frate e iscoada tîlharilor.

Marina își simțea limba împietrită, izbutea cu greu să scoată un cuvînt și în sfîrșit reuși să-și rostească replica. Vocea îi suna frîntă, plină de deznădejde iar privirile ei erau înnebunite. Un vârtej îi trecea prin fața ochilor, nu mai știa dacă înaintea ei stă Mihai sau Dionisie. Jocul său tot era numai jale și alean. Din sală se auzi deodată suspinul unei fete pe care o înduioșase piesa.

Apoi Marina se opri și Dincă îi șopti răspicat cuvintele dîrze ale Smarandei. Și treptat din amarul deznădejdei se alese un gînd înalt, neînduplecat și luminos. Sufletul Marinei crescua, ea însăși se simți înălțîndu-se. Necazul ei

mocirlos era călcat în picioare. O ridica deasupra lui o asprime curată și scînteietoare ca o piatră scumpă. Nu, nu se mai putea gîndi la ea, la durerea ei, ci la ceea ce era bine să facă pentru satul întreg. Și mulțimea asta nevăzută de oameni îi da puteri. Înfruntîndu-l pe Barbu cu ochi de flacără, ea spune adevărul în fața țevii de revolver ce se ridică.

Cînd dopul pus în pistolul de jucărie răsună, Marina căzu dintr-o dată, țeapănă, așa cum o învățase Ena, izbindu-se de podeaua de lemn. Prin ochii întredeschiși vedea cum flăcării din figurație pun cătușe la mîinile lui Drăguș și Lungoci. Încercînd pe jumătate să se scoale, strigă cu toată jalea dragostei răpuse, numele lui Mihai și se prăbuși din nou. În fața ei era acum numai roșul decolorat al cortinei și scena pustie.

— Marina ! Marina ! E gata, scoală-te — îi spunea Ena.

Aplauzele răsunau cu putere. Fata se ridică și-așa cum o învățase instructoroarea ieși în fața scenei. Aplauzele se întăriră. Dionisie se vîrîse în primele rînduri și lovea și el din palme cu putere. Marina se uită la el cîteva clipe cu o privire adîncă, aspră și grea, o privire ce nu era a ei.

Pe fața tînărului trecu o umbră de teamă care-i strîmbă obrazul, făcîndu-l străin, de nerecunoscut. Îndată însă își recăpătă obișnuitul lui zîmbet de băiat frumușel și încrezut. Marina întoarse capul cu o mișcare atît de bruscă de parcă ar fi smuls ceva și ochii ei cuprinseseră sala întregă.

Trecu apoi între culise unde stăpînea o larmă voioasă. Flăcării s-ar fi zis că-și ieșiseră din minți. Strigau, se ghionteau, fugeau după Anica s-o îmbrățișeze. Cînd o văzu pe Marina, interpretul lui Barbu veni în fața ei și-i spuse sugubăț.

— Hai, moarto. Eu te-am împușcat, eu te înviu.

În hazul celorlalți o sărută apăsat.

Marina nu-i răspunse, nici nu se feri de parcă ar fi fost vorba de alta.

Și în timp ce toată lumea o felicita și glumea zgomotos ea simți în sufletul său că a luat hotărîrea și că nimic nu i-o va mai schimba. Știa fără putință de tăgadă că în seara asta chiar, sau cel mai tîrziu a doua zi dimineața, va da în vileag fărădelegile lui Stănilă și ale lui Dionisie.

ÎNTR-O PRIMĂVARĂ...

Reportaj

FLORENTA ALBU

I

Ne vom întoarce-n Ghiuverle
într-o primăvară strălucitoare, festivă ;
Caișii și piersicii,
tremurători și firavi azi,
vor fi atunci un cer de floare
și vița de Murfatlar,
de pe coastă,
va trimite pe brize străvezii,
aroma amețitoare
a viei înflorite.

...Ți-aduci aminte sacagiul,
bătrînul sacagiu, cotiga veche
și măgărușii
linoși
care concurau, cu vocile lor de coloratură,
difuzoarele prinse-n aguzi,
lîngă sfat ?

Acolo-n parcul larg,
presărat cu verbine și moțul curcanului
vor fi fîntîni arteziene
și din pămîntul zgîrcit
va țîșni apă
pentru tot satul ;
Atunci vor cînta în voie
viorile, la radio —
și nu vom mai vedea măgărușii
îrînd sacalele de-a lungul ulițelor prăfuite

II

Mi-aduc aminte ca acum,
seara aceia, la sediu.
Erau într-o ședință
oameni cu frunți severe,
îmbrăcați în aba aspră,
cu pălăriile mari,
împletite din rogoz și din papură, —
așezate pe genunchi ;
Erau oameni încălțați cu opinci,
se mișcau greoi
și vorbeau stîngaci
și încercau s-audă cum sună,
cuvintele din cărți
ciudate, istețe.

Erau acolo,
adunați să hotărînicească pămînturile,
să orînduiască pe fața cîmpiei
lanurile, livezile, via.
Se spuneau cifre mari —
sute de hectare,
sute de vite, mii de tone...
erau cifre mari,
pe care nu poți să le-nchipui, să le pipăi.
Erau cifre mari,
dar spuse de oamenii aceia
căpătau viață
puteai să le apropii de ochi,
să le vînturi în palmă,
să le-ncerci în dinți,
cum încerci bobul de grîu, cînd e copt.
Acolo, sub ochii noștri,
se nășteau alte rîndueli,
cu alte temeuri.
Se-amestecau pămînturile,
cum se-amestecă apele
și se-nfiorau oamenii,
în fața lor înșiși,
întîlnindu-se altfel,
recunoscîndu-se,
cunoscîndu-se.

Oamenii cîmpului,
cu profiluri severe,
cu fețe arse de soare,
hotărau, hotărîniceau,
orînduiau —
acolo, aproape de pămînt și de soare

III

Era o fată subțire
și veselă și gureșă ca o ciocîrlie
și tînăă
Umbla printre rafturi de cărți,
cu tinerețea ei —
nu știu cum —
ca o lumină.

Veneau tractoriștii din brigada de cîmp, —
îi cereau, pentru orele de răgaz,
poeziile lui Eminescu
sau romanul lui Pavel Korceaghin.

Veneau cale de kilometri, pe jos,
să ia cărți.
Înțelegeți?
Cale de kilometri.

Și fata aceea,
nu știa că sub ochii ei
se săvîrșește o minune,
nu știa că ea
și rafturile acelea, pline de cărți,
așezate într-o fostă crîsmă
gheboșită și afumată —
fac împreună — minuni.

Nu mai știu cum o cheamă.
Dar mi-amintesc cum, într-o seară —
a vorbit prima oară la difuzor,
la ora locală —
cu vocea subțire, tremurătoare,
despre superstiții.

IV

Da, ne vom întoarce-n Ghiuverle,
peste o primăvară, două.
Amiaza fierbinte
are să coacă secara
și macii pămîntului
au să-și sune culorile-n vînt
și miresmele au să tremure
și briza dinspre mare
are să apropie și să depărteze
pămîntul —
ca un alt talaz nesfîrșit —
și toate bogățiile colectivei
au să iasă-nainte.

Vom trece printre lanuri de secară,
printre sute de piersici și gutui,
vom cutreera gorganele,
care ridică între vânturi
pășunile fragede
și-un om din Ghiuverle,
poate un cunoscut de-acum,
ne va vorbi atunci
despre alte planuri de viitor,
despre alte recolte,
despre alte case de cultură și școli.

Și, ca oameni care ne-am obișnuit cu minunile,
are să ne pară totul firesc.

ȘI ZIUA A VENIT

TITEL COŢNANTINESCU

rămuite de pietre și linii de hotar,
îmbrățișindu-se noaptea pe-ascuns,
jarinele așteptau să se facă ziuă.

Oamenii se-ntrebau de sănătate.

Atît știau să-și spună de prea multă bucurie.

— Nu-mi vine să cred că-i pămîntul nostru!
șoptea unul.

I-a răspuns vecinul de sărăcie și casă:

— De ce să nu crezi?

Întreabă-ți palmele care-au robit la stăpîni,
întreabă-ți umerii care-au plîns sub sacii stăpînului,

întreabă-ți opincile rupte
pe care azi le-ai aruncat,

cît glod au înghițit pe moșia stăpînului

și-ntreabă-ți noaptea

și diminețile

și vitele

și pomii

care ți-au știut foamea și țipătul înăbușit al revoltei,
de ce sînt astăzi toate ale tale!"

Vecinul și-a dat căciula pe ceafă.

Îi tremura barba aducîndu-și aminte.

Și-a tăcut.

Și ziua a venit
ca o pasăre, zburînd dela o țarină la alta.
A fost o întâlnire de oameni,
de priviri spre lumină,
nevoi cu nevoi,
dureri cu dureri,
dragoste cu dragoste.
Pluguri și cai și căruțe,
toate-adunate laolaltă.
Și-au fost zvîrlite cu sete,
pietre și linii de hotar.

MARELE SĂRUT

acă munții s-ar căuta
în brațe să se strîngă,
ar fi poate o furtună de tunete lungi,
o-nlănțuire de stînci
și haos
și neguri și ecouri.
Și-ai auzi vuetul surd
al pietrei sfărîmate,
curgînd ca o lavă
spre-adîncuri.

E altfel întâlnirea dintre pămînturi.
Totul e șoaptă și liniște,
ca o palmă furișîndu-se-n iarbă
s-o caute, s-o cheme pe cealaltă.
Totul e încremenit sub lună,
cai și focuri și scîncet.
Și-n această uriașă mare de liniște,
pămînturile vin unul către altul
curgînd sau plutind,
nici eu nu știu.
Se contopesc, se pătrund
fără țipăt,
se-acoperă să nu le afile noaptea.
Și-n miezul lor,
din clocot, din sămînță,
se rotunjește marele sărut.
În zori vin plugurile pregătind ospățul.

JURĂMÎNT

Ciocîrlia a zburat peste pămînturi.
Au venit oamenii rîzînd, sfătuindu-se
și vorbele noilor stăpîni
sunau ciudat de frumos :

— Pămîntul nostru.

— Pămîntul nostru.

Și năvăli ca printr-o mare poartă,
lumina peste grîuri,
lumina peste fire.
Înceștate-n iubire,
pămînturile-și jurau să nu se mai despartă.

MERSUL PE CÎMP

Mersul țăranului pe cîmp
are ceva în el, fără sfîrșit.
Poate fiindcă

de fiecare fir de grîu,
de fiecare lujer,
e legată o bucurie, o taină.

Și-n mersul lui pe cîmp,
dă fiecărui fir de grîu și lujer,
mîngîierea sfioasă a palmelor aspre.

Nemărginit e cîmpul,
fără hotar,
fără opriri.

Privește-l pe țăran
cînd își deschide poarta să plece.
De-l întrebî : încotro ?
El îți răspunde : încolo !
Ceva larg și nedefinit ca o revărsare de ape.

De-aceea mersul țăranului pe cîmp
are ceva în el,
fără sfîrșit.

BUNĂ DIMINEAȚA!

ION SOFIA MANOLESCU

ună dimineața nouă mea zăpadă!
Numai bucuria sufletul ni-l vadă.
Cîntecul ni-l spună altă bucurie
Sufletului nostru din copilărie.

Clinchetul sau rîsul stins de clopoșei
Mi-l aud la sănii peste anii mei.
Peste albe șesuri, doruri și zăpezi,
Lunecarea clipei nu mai poți s-o vezi.

Bună dimineața satul meu de-atunci!
Se mai joacă vîntul serilor prin lunci?
Pe cîmpii întinse vara mai rămîne
Să-și mai strîngă-n poală foșnetul de grîne?

Călărind pe rîul timpului adînc,
Mi-a ajuns zăpada pînă la oblînc.
Mustul din țărînă urcă-n rădăcini —
Stinsă este cearta vechilor vecini.

Nu mai vin țărani azi la judecăți
În cămăși de trudă, rupte în bucăți.
Nu ne mai ucidem lacomi de pămînt,
Cu ogorul prindem altfel legămînt.

Inima-i rămasă porților deschise
Prin livezi albastre pline de caise.
Plugul primăverii cîmpul mi-a arat,
sufletul prin ierburi mi l-am scuturat.

Bună dimineața nouă mea zăpadă!
Brazdele, belșugul rodului le vadă.
Cîntecul mi-l spună altă bucurie;
Mi-a intrat tot satul în gospodărie.

CÎTEVA SĂPTĂMÎNI LA SĂRULEȘTI

REMUS LUCA

Sosesc la Sărulești într-o după amiază de ianuarie senină și călduță. Pe cîmpuri mai stăruie un strat subțire de zăpadă care se topește. Sania mă duce pe un drumeag lăturalnic, printre tarlalele întovărășirilor. Caii trag din greu. Drumul e moale, plin de băltoace. Peisaj specific, cîmp întins ca în palmă, ici colo pîlcuri de salcîmi, petece de vie-hibrid — neîngropată, stoluri de ciori stîrnite de trecerea noastră, un iepure gonind speriat, undeva departe o fîntînă cu o cumpănă foarte înaltă : Bărăganul.

Mergem de vre-o jumătate de ceas și nu văd satul. Îl întreb pe țaranul care mă duce cu sania lui.

— E colea, în vale. Ajungem numaidecît.

Omul se arată rezervat. Răspunde scurt, fără comentarii, la întrebările mele. Sînt opt întovărășiri în comună. Cea mai veche împlinește vre-o opt ani de la înființare. N-au mai rămas pe dinafară decît vre-o șapte familii. Interlocutorul meu e și el „întovărășit”. Cum au ieșit ? Bine. Unii chiar bine de tot. Colectivă se face ? E vorba să se facă. Îl întreb direct :

— Dar dumneata ce părere ai de colectivă ? Intri ?

— Păi... nu-i exclus, îmi răspunde el în doi peri. Apoi, aprinzînd țigara cu care îl servesc după ce a cercetat-o mult timp cu o curiozitate bine jucată, mă întrebă, fără să se uite la mine :

— Veniți în chestia colectivei ?

— Nu, îi răspund, pentru munca culturală.

— Aha, exclamă el, apoi tace un timp. Și de-odată :

— Eu cred că se face. Se face și la noi. E un curent. La Pirlita sînt o sută de cereri — am auzit. Și la Nicolaie Bălcescu sînt multe cereri. Și de la noi sînt cereri. Dar oamenii mai stau pe gînduri. E ceva, să faci colectivă. Nu-i ușor. Dar, cum spusei, e un curent

Și iarăși tace brusc. Mă încearcă, privindu-mă dintr-o parte cu un surîs semnificativ :

— Dar poate pe dumneavoastră nu vă interesează asta, dacă ziceți că veniți pe linie culturală...

Răspund :

— Mă interesează. Cred că azi problema asta interesează pe toată lumea.

Oftează :

— Da. Interesează pe toată lumea. Așa-i acum. Ce mai ? E un curent. Toată țara. Știu, că eu mai umblu. Și citesc și ziarul. Sînt abonat. Scrie mereu că aici și acolo s-a făcut o gospodărie, ori că s-au mai înscris o sută de familii. Așa ! Sinteti de la ziar ?

— Nu sînt de la ziar, răspund.

Am impresia vagă că nu mă crede. Un timp mergem în tăcere. Din cînd în cînd îndeamnă caii. Mi-i foarte greu să „citesc printre rînduri“ — cum se zice — în cuvintele însoțitorului meu, dar devine evident pentru mine că atitudinea sa (și nu mă îndoiesc că nu e numai a lui ci și a celorlalți țărani) față de problema colectivizării demonstrează că fenomenul a intrat în faza lui de masă. („E un curent“ — cum zice el). Și-mi notez în gînd, pentru mine : „Iată documentarea. Se oferă de la sine. Fără să o cauți anume. Trebuie numai să ieși la fața locului“. Și, mă gîndeam că-mi va fi greu printre acești oameni. Regiune necunoscută mie. Oameni cu care n-am avut de-a face decît sporadic. Nu-i știu. Nu le cunosc obiceiurile, firea, tradițiile. Și mă încercă emoția, nu pentru ceea ce aveam de făcut în domeniul muncii culturale, ci în acest domeniu al investigației într-un sector încă vag cunoscut al realităților țării noastre.

O cotitură, pe lîngă un pîlc de salcîmi, drumul coboară și văd satul, într-o vale largă, nu prea adîncă. În marginea de răsărit, se întrezărește stuful Mostiștei. Satul e mare, destul de întins, dar n-are o așezare prea fericită ; e jos, în jurul unei bălți. Aici și-a împins boierul de odinioară șerbii să-și facă sălaș pe locurile mai puțin proprii agriculturii ; aproape de smîrcuri, în umezeală și friguri de baltă ca să aibă el cît mai mult spațiu cultivabil. Casele vechi din vale, aproape toate au igrasie pînă aproape de tavan, cu pivnițele veșnic inundate, cu apa din fîntină sălcie. Sînt explicațiile interlocutorului meu.

— Acu, după reforma agrară, ne-am mai făcut și noi case mai în deal. E mai sănătos. Și-ai văzut dumneata, la gară, s-a deschis vatră de sat. În cîțiva ani, acolo o să fie un sat mare și făcut frumos. Au și electrică.

Ajungem la statul popular. Îmi iau rămas bun de la om. Mă întrebă :

— N-ar fi mai bine la școală, dacă ați venit pentru munca culturală ?

Rîd :

— Nu. Vreau să vorbesc cu președintele.

Rîde și el :

— Da. Poate că tot pentru colectivă ați venit și dumneavoastră. Dar pe linie culturală. Mai e un tovarăș de la București.

— Nu, zic. Am venit pentru căminul cultural.

— Da. Se înțelege, zice el și surîde.

Sînt sigur că nu mă crede. Ne spunem la revedere și intru în sediul sfatului popular.

Lume multă pe culoar. Îl caut pe președinte. E un țăran bine legat ; are vre-o cincizeci de ani ; iute, neastîmpărat, vorbește repede, decis. E foarte ocupat, dar găsește timp și pentru mine. Se bucură că am venit pentru munca culturală.

— E nevoie, zice el. Cît timp stați ? O lună. Foarte bine. Trebuie să-ți găsim o gazdă. Dar nu te supăra, trebuie să aștepti puțin.

Aștept. Șed pe un scaun în biroul președintelui. Fumez și ascult. Se

perindă înși după înși. Se definitivează registrul agricol și oamenii vin să-și controleze partidele. În general e vorba de doi-trei ari de teren, omis sau calculat în plus la măsurătorile cadastrale. Unii insistă mult, chiar pentru un ar, care lipsește din evidența sfatului; vechiul și învechitul simț de proprietate. Aud însă voci și văd atitudini care-mi permit să înțeleg că instinctul de proprietar a fost serios zdruncinat în vremea noastră. Un țăran mai tânăr, cam fercheș pentru o zi de lucru în care ne aflăm, cizme de box, pantaloni strâmți și o scurtă îmblănită cu guler larg din piele de miel, cu căciulă rotundă, strîmtă cum se poartă pe-aici, zice, explicînd larg :

— Eh, aveam fr-un ar și ceva, o plantație, acolo în capul viei. Văd că nu e.

— Fă contestație, îi explică secretarul. Uite hîrtie.

— La ce s-o mai fac ? Iar măsurători, hîrtii, catastif. Nu-mi trebuie. Parcă ce ? Tot se face colectivă. Crezi că nu ? Eu zic că se face. Pămîntu-i acolo. Devine că se comasează și tot nu pleacă de-acolo.

— Dar dacă-l ai, îl întrerupe altul, de ce să nu faci contestație ?

— Păi ce, dacă-l am. Poate-s eu în greșeală. Poate nu-l am și mi se pare mie că-l am. Iese că nu-l am și-atunci degeaba mi-am pierdut vremea. Și rîde : te joci cu cifrele ?

Explicația secretarului, la nedumerirea mea, nu mă convinge. „De fapt, îmi spune secretarul, intrînd în întovărășiri, prin comasările care au avut loc, proprietățile rămase cantitativ aceleași, sînt situate acum în alte perimetre. El și-a avut loturile, să zicem în „Pămînturi“, acum însă, le are în perimetrul întovărășirii care se află, să zicem la „Armanu“. El chiar dacă face contestație, își primește doar suprafața de pămînt, în locul cel nou al întovărășirii, și nu pămîntul lui propriu zis. Și nu-i sigur că o să primească și cele două șiruri de salcîmi. De-aceea nu insistă“. Nu mă convinge pentrucă-i vorba numai de aspectul tehnic al chestiunii. E însă aici vorba de o anumită modificare ce ține de conținutul moral al lucrului. E o anumită desprindere de „sfînta proprietate“. Se cunosc destule cazuri, în trecut, cînd pentru o brazdă, frații au ajuns să se omoare cu sapele. Și procesele nenumărate în care se cheltuiiau bani întrecînd înzecit valoarea pămîntului în cauză, ruinînd familii și îmbogățind pe avocații venali. Vremea aceea e foarte departe. Azi nu-l mai pot vedea pe Ion îngenunchind și sărutînd pămîntul. Pămîntul nu mai e un scop în sine, o valoare în sine, ci numai un mijloc de producție ; și nu-i vorba de o socoteală pur economică, în „renunțarea“ acestui țăran, ci de o transformare, sau în orice caz un început de transformare în concepția sa. Faptul că nu toți manifestă această atitudine încă nu infirmă părerea mea. Fenomenul e nou, dar el e în plină dezvoltare și în curînd va deveni dominant. Și nici nu poate însemna că țăranul nu va continua să-și iubească pămîntul ; și-l va iubi așa cum și muncitorul își iubește mașina, dar nu-l va mai diviniza. Într-o poezie a sa, poetul maghiar Iozsef Attila, spune că singurul stăpîn al mașinii e muncitorul, fiindcă el o cunoaște și știe s-o hrănească și s-o silească să producă ; și țăranul nostru va tinde tot mai mult și va ajunge nu prea departe în viitor, să stăpînească astfel pămîntul, nemailăsîndu-se stăpînit de el.

Cred că-i o explicație mai plauzibilă. Iar pentru mine, o experiență de viață interesantă pentru că e un lucru nou asupra căruia îmi dau seama că mai e încă nevoie să reflectez.

Pînă a nu pleca, țăranul acesta care nu se zbătea să i se recunoască „fr-un ar și ceva“ primind lipsa aceasta aproape cu nepăsare, fusese întrebât de un altul :

— O să te ocărască femeia, bre ! Ce-o să zică ea ?

— O să zică ea ceva, că d-ai-a are gură, să zică.

Mă gîndeam : e aproape sigur că va avea loc o discuție în familie. Poate se vor certa. Întrebarea celui lalt are poate un tîlc, de ei numai știut. Poate-i o femeie artăgoasă. Poate și răspunsul celui lalt își are semnificația lui, voalată. (Mi-i destul de greu să reconstitui, fiindcă, oricum, oamenii de pe la noi de prin Ardeal, pe care îi cunosc mai bine, sînt parcă altfel, au alt stil și alte vorbe, cînd trebuie să se înțeleagă în fața străinilor, fără ca aceștia să-și poată da seama care-i situația reală). Conflictul e în orice caz probabil — și bine înțeles un conflict cu semnificații cu totul noi. Și nu-i exclus ca omul însuși de care-i vorba să ascundă sub atitudinea lui aproape nepăsătoare, frămîntări nebănuite de profunde, fiindcă-i greu de presupus că se desface chiar așa de ușor de ceea ce socotise din totdeauna că îi aparține ; ideea cea nouă însă îl ține, îl urmărește, fiindcă e rezultatul direct al fenomenului istoric pe care țăranimea îl trăiește și-i poate cu atît mai ispititoare, cu cît în propria lui conștiință e o chestiune încă nerezolvată, și-l atrage poate și pentru că bănuie de pe acum satisfacțiile morale pe care rezolvarea unei astfel de probleme ți-o dă și pentru că prin ea el poate să se deosebească de mulți din concetățenii săi. Și-mi notam în minte : poate am aici la îndemînă, un nou subiect de navelă. Trebuie numai descifrat. Și pe urmă scris. Ai nevoie de imaginație nu să inventezi fapte, ci doar să le cauți, să le găsești și să le organizezi.

Spre seară, președintele îmi spune :

— Mergem. Ți-am găsit gazdă. E un gospodar cinstit. O să dormi și o să mănînci la el. Din preț, o să te înțelegi cu el. Dacă o să ai supărări, ne anunți. Dar nu cred.

Ajungem curînd. Prin lumina sură a amurgului văd bătătura nu prea largă, dar orînduită. În stînga o șură, o căruță. Din marginea unei grămezi de coceni, cîinele ne salută cu lătrături înverșunate. În dreapta, bucătăria de vară, învelită cu tablă. Casa e în mijloc, nu prea mare, nu prea înaltă. O casă bătrînească, acoperită cu stuf, cu ferestre nu prea largi în această parte. E lumină în bucătărie. În tindă, văd vatra și cuptorul mare de paie. Intrăm.

— Bună seara. Bucuroși de oaspeți ? întreb.

— Bine ați venit. Ședeți.

E cald. Stăpînul casei e un moșneag înalt, aproape de șazeci de ani, o figură simpatcă, ochi vii, ce se văd negri în lumina lămpii de gaz. Soția lui, o femeie ca de cincizeci — cincizeci și cinci de ani, scundă, corpulentă. Are o figură aspră și glas răstit. Sînt amîndoi rezervați, politicoși, vorbesc puțin. Mi-am dat seama mai tîrziu că-i numai o atitudine de circumstanță, că în fond sînt tot așa de ospitalieri ca și oamenii din Ardeal sau din Moldova și că aceasta-i o trăsătură caracteristică pentru poporul nostru, și diferă doar în manifestările ei ; în unele părți din cîmpia ardeleană, primirea oaspeților, chiar neașteptați și solicitarea sălașului, se petrece ca un veritabil ritual, cu întrebări și răspunsuri de mult statornicite, definitivitate prin uz ; și poți lesne ghici din exactitatea replicilor sau inversarea lor voit manifestă, din intonația

vocii, cît e de bine venit oaspele. Aici lucrurile decurg mai la întîmplare, cu mai puțînă ceremonie și mai puțînă rigiditate. Discutăm despre lucruri generale și doar spre sfîrșit, președintele întrebă :

— Ei, nea Ionică. Poți găzdui vre-o două-trei săptămîni pe tovarășul ?

— Eu ce să zic ? Ce zici Zamfiro ?

— Eu ce să zic ? De ce să nu-l găzduim ? Se vede a fi om cumsecade.

Impresia mea, că am venit aici la întîmplare, e totuși nefondată. Lucrurile fuseseră discutate înainte și omul acceptase. Dar au oamenii de prin partea locului o predilecție de a nu preciza, de a dezvolta discuția cît mai ocolit, așa cum sezisează cu deosebit simț al umorului Marin Preda în multe locuri ; le place vorba bogată și cît mai vagă, în care ideea principală e mereu împinsă la fund și numai din cînd în cînd lăsată să iasă la suprafață ; e un fel de a vorbi mai mult prin aluzii, a nu zice niciodată categoric nu sau categoric da, ci mereu „păi“ și „poate“ și „eu ce să zic“ ? și „O fi ? cum să nu fie ?“ și așa mai departe. E pentru mine destul de greu să urmăresc chiar firul logic al discuției ce se încinge despre gospodăria colectivă.

— Nici nu poate să nu fie bine, zice gospodarul. Trebuie să fie bine.

— Dar dumneata te înscrii ?

— Știu eu ? Cred că m-aș înscrie, dacă o fi vorba la adică.

— Faci cerere ? O semnezi ?

Omul privește mirat. Și mirarea lui pare cel mai sincer lucru din lume, dar din răspunsul său, înțeleg că-i o mirare simulată, și admirabil simulată :

— Păi se poate fără cerere ?

A doua zi fac cunoștință cu membrii corpului didactic, trei învățătoare, directorul școlii de patru ani și cu directorul căminului cultural. Punem la punct un proiect de serbare culturală (o piesă într-un act, alcătuirea unei brigăzi artistice de agitație, cor, echipă de dans, etc.) și ne punem pe lucru. Tinerii care se arată dispuși să ia parte îmi fac o impresie deosebită. Sînt entuziaști și hotărîți. Ne împrietenim curînd. Remarc destule semne de maturitate în gîndirea lor. Privesc cu multă seriozitate activitatea aceasta și mai ales caută să-i dea un conținut practic. Ideea brigăzii artistice de agitație e primită cu însuflețire. Și de la început, căutînd temele, înțeleg că-i preocupă mai mult utilitatea practică a manifestărilor artistice. Satirizarea celor ce fug de sarcinile obștești, a celor care nu-și respectă obligațiile față de stat, etc. „Trebuie, îmi spun ei, să facem și evidențieri, căci la noi cei mai mulți oameni sînt cinstiți și buni“. La alegerea piesei aceeași preocupare pentru utilitate maximă. E preferată piesa în care e vorba de colectivizare. Un scurt schimb de cuvinte :

— Bre, ce-o să zică taică-tău, de ce zici tu acolo despre foloasele agriculturii socialiste ?

— Ei, lasă că știu eu ce-o să spună.

— Te dă afară, mă.

— Ei, mă dă. O să zică și el acolo : ce-ți veni Costică să zici de colectivă pe scenă ? Nu-mi tot zici destul acasă ? Iar eu o să zic : Păi am să-ți mai zic, tată.

Rîd cu toții. Se pare că-i la mijloc un conflict familiar, cunoscut bine celorlalți. Am aflat mai tîrziu că acest Costică e utemist și și-a luat angajamentul într-o ședință că-l va convinge pe taică-său să se înscrie în gospodăria

colectivă. Auzind de asta, taică-său s-a cam oțărît : „S-a găsit cine să mă învețe pe mine“. Și probabil, rănit în orgoliul său de părinte, s-a încăpăținat să reziste.

Repetiții zilnice. Interes crescînd printre tineri. Numărul amatorilor sporește continuu. Vestea s-a răspîndit prin sat. Mă întrebă și gazda despre serbare, despre tinerii care participă. La fiecare nume, aprobă. Îi cunoaște. I-a mai văzut dansînd. I-a mai auzit cîntînd. Și în concluzie : „I-ați ales bine. Au talent“. Înseamnă că preocuparea aceasta nu-i numai a tinerilor. S-a aflat și despre brigada de agitație. Îmi spune gazda : „E frămîntare, tovarășe. Mulți se gîndesc că o să fie vorba și de ei. Dar nu e rău. E bine“.

Și vremea a trecut repede. Învățătoarele și-au dat concursul la pregătirea corului, a dansurilor, eu mă ocup de brigada de agitație și de piesă. E și pentru mine un lucru nou, dar nu-mi displace. Îl găsesc interesant și plin de surprize.

Și într-o sîmbătă după amiază, spectacol. E anunțat pentru ora 4 după amiază. La 3 sala căminului cultural e arhiplină. Începem mai devreme. Sala e atentă la conferința despre luptele muncitorimii în 1933. Corurile mult aplaudate. Dansurile primite cu entuziasm. La un moment dat tropotă toată lumea bătînd tactul dansului. Animație, exclamații aprobatoare, risete, complectări din sală, cînd se produce brigada de agitație. Din cînd în cînd cite cineva din sală se ridică și iese precipitat. Ieșirea lui produce hohote răsunaătoare. „E bine“ — îmi șoptește secretarul comitetului de partid al comunei, care stă lîngă mine într-un colț al sălii.

Merge bine și piesa. Artiștii primesc și aplauze la scenă deschisă. Sint bucuros ca de un succes personal, cînd unul din țărani (aflu că e deputat comunal) urcă pe scenă și în numele asistenței îi felicită pe tineri și le mulțumește.

Procesul de colectivizare care a luat un avînt considerabil în întreaga țară — în ultimele luni, a început și la Sărulești să se desfășoare cît se poate de evident. Pînă am stat eu acolo, aproape de sfîrșitul lunii februarie, numărul cererilor trecuse de douăzeci. Iar printre semnatari se aflau cîțiva mijlocași a căror înscriere a stîrnit senzație.

Cît am avut posibilitatea, am urmărit lucrurile și mi-am notat cîteva. Comparînd ceea ce se petrece azi cu începutul de acum zece ani, pe care-l cunosc din activitatea mea de reporter, am putut trage cîteva concluzii ce mi se par interesante. A apărut o atitudine nouă, bazată pe recunoașterea intimă a valabilității economiei agricole socialiste, pe înțelegerea logică, deliberată a sensului dezvoltării sociale și acceptarea acestui sens ca singurul posibil și chiar necesar. Nu se poate spune că noua atitudine, raportată la marea masă a țărănimii e scutită de ezitări, — ele însă nu sînt neapărat roade ale îndoielii și ale timidității în fața unui fenomen nou, necunoscut, ci se explică — cred eu — prin resturile vechii mentalități de proprietar, și-a unui dram de inerție tradițională care se mai arată ici-colo. Esențial însă e acest fapt : atitudinea țărănimii față de colectivizare a devenit pozitivă în general. Acum zece ani, hotărîrea celor care păseau primii pe acest drum, nu era ceva obișnuit. Acum însă neobișnuitul a devenit obișnuit, și prin caracterul său larg de masă, are aparența unui lucru de fiecare zi.

Mi-am mai notat un lucru interesant. Motivările intime ale gestului : intrarea în gospodăria colectivă, mi se par azi mult mai complexe, tocmai ca urmare a faptului că țărâניהea înțelege azi mult mai limpede și mai profund sensul acestui drum. Dacă acum zece ani argumentul economic era cel mai des pomenit în discuții, azi au apărut argumente noi aproape tot atit de importante.

Un țăran pe care ceilalți îl chemau Lambruș, venise la sfatul popular. îl căutase pe președinte și-i ceruse o coală de hîrtie.

— La ce-ți trebuie ?

— Să fac cererea !

— Ești hotărît ?

— Da !

— Poftim hîrtia.

Omul s-a așezat la masă și a început să scrie. Un trup bine legat, mâini mari, grele, puternice, o figură negricioasă, acum concentrată într-un evident efort interior. Din cînd în cînd silabisea : „h-e-c-t-a-r-e.“

A intrat un nou venit.

— Ce faci, Lambruș ?

— O cerere, a răspuns el fără să-și ridice ochii.

— Aha ! Și zi, te înscrii ?

— Gata. Mă înscriu.

— Uite, mă !

— Păi ce-ai vrea tu ? Să nu mă înscriu ? Ai ?!

— Păi de ce să nu te înscrii ? Dacă-i de-acord și femeia...

— O să fie și ea de-acord — a zis Lambruș rizînd. Totdeauna a fost de-acord. Eu știu cum s-o iau. O să fie și acum de acord.

Iarăși aluzii al căror tilc nu-l pot dibui. Trebuie să întreb pe secretarul sfatului. Îmi explică. E a treia nevastă a lui Lambruș, luată fără voia părinților ei.

— Și zi, — îl aud după un timp pe celălalt, — te înscrii ?

— Gata. M-am înscris. Tu de ce nu te înscrii ?

— Mai stau. Mai încolo m-oi înscrie și eu.

— Ești prost mă, Marine. Dacă-ți spun eu, să știi că ești un prost. De ce să nu te înscrii. Asta-i calea. Gata. Alta nu-i.

— De !

— Îți spun eu, bre. Vine deunăzi la mine băiatul ăla micu. E la ciclu. Zice : Tată, îmi trebuie carte de botanică. Ce-ți trebuie, bre ? Botanică, zice el. Ce-i aia ? Îmi spune : Plante, flori, arbori, pomi, grami — cum dracu zise, bre ? Stai că am învățat-o. O seară întregă i-am tot zis pe nume : *grami-na-ce*. Auzi ? Tu ai știut că grîul e-o *gramina-ce*. Ei ? N-ai știut bre. N-ai învățat. Că nici eu n-am învățat. Și am și eu colo patru clase primare. Da' matematică știi ce-i ? Geometrie, auzi, bre. Geometrie. Asta învață ei acuma. Le învață toate. Asta-i, bre, socialismul. Cultură. Ți-o spun eu. Uite, vezi, de-aia mă înscriu, că vreau eu să fie așa, socialism și la noi la Sărulești, să învețe copiii școală mare, să nu rămînă proști ca tine, care nu știi ce-i aia geometrie. Fă, mă, cerere, că rămîi prost.

Risete. Lambruș e cunoscut ca un guraliv hăzos. Dar ceea ce spune are un substrat serios și grav și motivarea pe care o aduce, chiar dacă nu e cea esențială, e totuși importantă, și cît se poate de realistă.

Cam pe la ceasurile unsprezece dimineața și pe la trei-patru după amiaza, în fața magazinului cooperativei de consum se adună la sfat oameni de toate vârstele. Fumează și discută. E poate un obicei mai vechi. Adunările acestea se încheagă și în zilele când magazinul e închis. Și-apoi la cooperativă nu se vinde băutura.

Am auzit acolo într-o zi, cam următoarea discuție, protagoniștii principali fiind doi țărani tineri cam de treizeci și cinci-treizeci și șase de ani. Unul răspundea la numele de Costică, celălalt la numele Gheorghe :

— Și zi, Costică, bre, te-nscriseși ?

— Mă-nscrisei, bre.

— Așa, mă ?

— Așa.

— Fără să-mi spui și mie, bre ?

— Păi îți spusei că mă înscriu.

— Îmi spuseși tu, da' nu ziseși că intri chiar așa printre primii.

— Îți spusei că mă înscriu, da' nu-ți spusei dacă marți sau miercuri, că nici eu nu știam când o semna femeia.

— Așa, măi. Îmi spuseși, da' nu-mi spuseși. Așa fuseși tu totdeauna. Zici și tu uite așa, dar dracu' știe dacă-i așa.

— Păi e-așa cum zisei. M-am înscris. A semnat și Tănțica. Îi spusei : semnează, fă, aici, lângă mine. Și a semnat. N-a zis nimic.

— Așa. Și mie să nu-mi spui.

— Păi îți spusei !

— Îmi spuseși tu, da' cum îmi spuseși ? Că : vezi mă că eu mă înscriu, dar nu-mi spuseși că chiar te înscrii.

— Da' ce vrei tu, să-ți spun toate, așa, iegzact, și ora și minutele când îmi strîng pe Tănțica în brațe ?

Rîsete în grup. Costică e radios. Gheorghe face pe amăritul. Pe semne sînt prieteni vechi, și tachineria lor reciprocă are un aer familiar, jumătate glumă, jumătate lucru grav. Înțeleg că primul făcuse cerere să intre în gospodăria colectivă, că între ei se purtase — probabil — o lungă discuție pe tema asta.

— Tu de ce nu faci cererea ? întrebă Costică.

— Ei, am s-o fac și eu.

— N-ai s-o faci. Nu te știu eu ?

— Ai să vezi tu că am să fac.

— Când bre, în anul șaptezeci ?

— Ei șaptezeci ? Ceva mai încoace. Las' c-ai să vezi.

— Las' că n-am să văd.

Se rîde iarăși.

— Ascultă, bre, Gheorghe. Să-ți spun eu ceva. Nu-ți spusei cum a devenit când a fost Tănțica bolnavă și tata bolnav și-am fost de-am încărcat singur căruța cu coceni. Îți spusei, bre, sau nu-ți spusei ?

— Îmi spuseși ?

— Nu-ți spusei, că de-aia n-ai înțeles tu nimic și zici că nu-ți spusei că am să mă înscriu și doar eu îți spusei.

Pauză. Lumea se pregătește s-asculte cu atenție o poveste care probabil a mai fost povestită, pentru că unii rîd anticipat. Gheorghe se pregătește și el resemnat s-asculte.

— Era toamnă, bre. Și bătea vîntul, al dracu', și plouase și era noroi, și se lua pe roți, de ziceai că are cauciucuri ca la automobil. Cădeau caii în bot. Da' nu mai puteam să-i las pe cîmp, că putea să-i vadă vre-unul stingheri acolo pe cîmp și să i se facă milă de ei, să-i ia cu el. Întîrziaseam că tata era bolnav și căzuse la pat și Tănțica. Și trebuia să-i aduc că venea iarnă. Ajunge tu acolo, și ia un maldăr din grămadă, urcă-te în căruță, așează-l așa socotit să-ncapă tot să nu fac două drumuri; coboară, ia alt maldăr, urcă-te iar în căruță, așează-l, îndeasă-l, potrivește-l, coboară iar, urcă-te iar. Cînd fu apoi cam de jumătate încărcat, alt bucluc. Iau maldărul în brațe, sui pe oiște, mă ridic pe spatele cailor, caii pornesc ca proștii, eu buf jos cu maldărul în brațe. Îi înjur, îi bat. Neam! Urc iar, ei pornesc iar: îi înjur iar, îi bat iar. Urc iar, ei pornesc iar, eu cad iar. Mă făcusem pe haine, pe mîini, pe față de parc-aș fi făcut baie de nămol la reumatism. Și obosisem mă, de parc-aș fi cărat saci o zi întreagă la siloz la Fundulea, și răgușisem de-atîta înjurat. Ce dracu să fac? Trebuia să încarc căruța, să nu fac două drumuri. Mă uit eu peste cîmp. Neam! Nu mai era nimeni. Toți își căraseră cocenii. Nici măcar un copil, ieșit cu oile; pustiu. Taman lingă via lui Cotoareț un mocan cu oile, da' vezi că nu s-apropia. Ba' mai curînd se depărta. Strig eu la el, îi fac semne, văd că se repede la oi și le împinge și le bate și le mîină. Parcă voia s-o ia la fugă. Se speriasse. Credea că am să mă iau de el că de ce a băgat oile pe tarlaua întovărășirii. Tac. El se liniștește, da' mă pîndea de-acolo. Strig iar și-i fac semne cu mîna să vie, el iar se repede la oi să le gonească încolo, spre Sulimanu. Pornesc spre el strigînd: vino bre, să-mi ajuți. Îți dau zece lei. El și mai grăbit s-o ia la goană. Ce naiba să fac? Norocu' meu, că nu mă lăsase de tot, trece pe-acolo alde Rilea. Îi spun ce și cum. Să-i spuie adică mocanului. În fine, vine mocanul, îmi ajută, îi dau zece lei, îmi mulțumește și se duce. Așa a fost bre! N-am dovedit singur să încarc o căruță de coceni.

— I-ai dat tu zece lei? I-a întrebat Gheorghe.

— I-am dat. Dac-am zis că-i dau?

— Păi îi aveai la tine?

— Păi de ce să nu-i am? I-aveam. I-am dat.

— O fi, mă. Tu ești în stare.

Oamenii rid. Se distrează pe seama acestui duel verbal care mai continuă, avînd o poantă care mi s-a părut lucrul cel mai interesant din toată discuția.

— Așa ești tu mă Gheorghe, cum fusei eu cînd cu cocenii. Ai să rămii singur și n-ai să ai cu cine încărca o căruță de coceni.

— Păi o am pe Safta.

— Și dacă se îmbolnăvește taman atunci?

— Și dacă nu se îmbolnăvește?

— Tot aia e. Că numai vorba vine așa, cu cocenii. Eu ți-am dat ție de un egzemplu. Vorba e că rămii singur. Individual.

— Păi sînt întovărășit.

— Păi dacă intră toți, cu cine mai rămii tu întovărășit?

— Dacă nu intră toți?

— Dacă intră?

— Ei, nu se știe.

— Las' că se știe. Rămii singur, bre. Și-ai să răgușești înjurînd caii și chemînd un mocan să te ajute, dacă-i avea norocul să fie și să vie și-ai să-i dai zece lei.

— N-am să-i dau zece. Numa' cinci.

— Tot aia e. Cinci și cu cinci fac zece. Nu tu tractor, nu tu prășitoare, nu tu combină. Ai să fii singur, mă. Mă ia cu frig când mă gândesc c-ai să rămii singur.

— Poate n-am să rămîn.

— Ai să vezi tu c-ai să rămii. Eu de-aia m-am înscris, să nu rămîn singur. Când ești printre oameni, mai mulți la un loc așa cum sîntem de exemplu noi acum, viața-i mai veselă, bre. Să-ți spui eu, cum a fost când a trebuit s-o duc pe Tăntica la doctor și-a rămas lucrul să-l facă ăla micu care nici lingura nu știa să și-o ducă la gură.

— Las' că știu cum a fost.

Discuția a mai continuat o vreme.

Mi-am notat acest fragment, seara în caet, căutînd să-l redau cît am putut mai fidel; mi s-a părut un lucru interesant; ideea aceasta a singurătății micului proprietar individual, poate am mai întîlnit-o; acum însă o ascultam expusă de unul dintre ei, convins că nu-i o situație de invidiat, propagînd direct, prin exemplul său personal, desprinderea din această singurătate și angajarea într-o viață colectivă. Mi se pare un argument moral foarte semnificativ.

Mi-am mai notat un lucru interesant. Acum zece ani, mai ales printre mijlocași și printre bătrîni erau destule cazuri cînd țaranul refuza net, formal, înscrierea. N-am mai întîlnit, în luna de zile petrecută la Sărulești, nici un caz în care atitudinea oamenilor să fie potrivnică. Nu i-a îndemnat, cum s-ar zice, nimeni, în mod direct, i-a influențat însă procesul larg, de masă, care a cuprins satele noastre. Mergînd cu echipele de agitație alcătuite de comitetul de inițiativă, mi-am notat cîteva atitudini de reținere. Unele trădau o situație destul de încurcată.

Așa, un țaran mai în vîrstă, putea să aibă aproape de șaizeci de ani, care răspundea la numele Mihai, primi echipa vădit stingherit. Spuse unuia dintre agitatori, printre dinți:

— De ce v-ați grăbit, bre. Nu vă spusei să mai așteptați nițel?

Omul are patru copii, dintre care două fete de măritat. Mama și cele două fete se împotrivesc. Se tem că nu vor avea zestre. Despre Mihai, se spunea că e de acord să se înscrie. De aici certuri în familie care țin de vre-o lună și mai bine. Ei caută să nu se afle în sat despre aceste neînțelegeri, dar totul a transpirat.

Discuția e încîlcită, plină de aluzii enigmatice; în fața soției nici Mihai nu spune categoric: da. Din cînd în cînd, repetă:

— E așa bre, cum vă spusei.

Soția, o femeie uscățivă, cu chip încruntat, vorbește puțin. Nu spune nici ea nu categoric, ci acel caracteristic: să vedem cum o fi. Fetele condiționează înscrierea, de înscrierea unor familii anume. Probabil sînt în vorbă cu flăcăi aparținînd acelor familii.

De-odată Mihai spune:

— Eu am să mă înscriu. Cu partea mea de pămînt și cu caii. Voi faceți ce-oți vrea.

— Și noi ce-o să ne facem?

— O să faceți voi ceva, că sînteți mai deștepți ca mine care am muncit de v-am făcut mari.

La plecare, aceeași frază spusă printre dinți :

— Nu vă spusei, bre, să mai așteptați nițel ? Acu, țin'te bine, Mihai !

Interesantă e atitudinea gazdei mele. Om în vîrstă, rămas la bătrînețe singur cu soția. A avut șapte copii, care i-au murit de mici. Și soția dintîi i-a murit tînră. Îmi povestește toate acestea cu un glas aproape nepăsător. Apoi, de-odată :

— Zice, să nu te înscrii. Și ce-alegi dacă nu te înscrii. Cheltuiesc pentru cal mai mult decît pentru mine și pentru Zamfira. Că uite, vezi și dumneata, îmbrăcat nu-s, nici de lăfăit nu mă lăfăiesc, și nici casa nu mi-i cine știe ce bogată. Am vreo patru hectare și vie și de-abia o scot la capăt. Că sîntem numai noi doi. Cît putem lucra noi doi ? Că sîntem și bătrîni. Zice că acolo, pe cît putem noi munci, traiul ni-i asigurat și nu mai am nici o altă grijă. Doar să-mi fac eu norma mea, și-mi ajunge.

Tace un timp.

— Și zic. Îmi vine greu. Uite calul ăsta. L-am crescut eu, că-l am de mînz de la o iapă ce-o aveam înainte. Că tot zicea Zamfira — să-l vindem și să luăm o mînză și nu mă-ndurai. Mi-i milă de el. Pe-a cui mînză ajunge ?

Și iar tace :

— Da' tot am să mă înscriu. M-am socotit eu bine. Și-am să mă înscriu. Vorbesc eu cu Zamfira și-o să semneze și ea. O să zică alde Bazarin, uite al dracului Ionică, și-a dat cererea. Și-am să rîd de ce-o să zică el : că Ionică ăsta mereu se vîră înainte. C-așa a fost și cînd cu întovărășirea. Tot așa a zis. Pe urmă s-a înscris și el tot acolo.

* Il întreb dacă vrea să facă cererea acum.

Zice :

— Nu acum. Aștept să vie echipa. Da, vreau să vie la mine Cașcarade. (E porecla președintelui). Să vină el la mine și să se așeze colea. Acolo s-așează el cînd vine la mine. (Îmi arată un scaun în dreptul ferestrei). Și să vină și Sterpea. Neapărat. Și Spirea să vină. El o să se așeze în colț după ușă că e băiat timid și-o să tacă tot timpul. Și eu o să-l întreb : Tu ce zici, Spireo ? Iar el o să zică : da ! Cașcarade o să zică : Ei, nea Ionică, o facem. Iar eu : Facem. Absolut o facem. Da' ce ? — Cum ce ? Cererea aia. — Care cerere ? o să mă fac eu că nu înțeleg. — Ei, parcă nu știi. — Nu știu, am să zic, măcar că știu, da' zic eu așa, c-atunci el începe să mă lămurească și mie îmi place cum zice el cînd vrea să lămurească pe cineva. O să zică el : Păi nu spuneai că o să te înscrii în colectivă ? — Spuneam eu ? — Păi nu spuneai așa ? — Te pomenești că spuneam. Ei o să rîdă iar eu am să spun : — Da ? uite c-am uitat. Spune cum a fost, poate am să-mi amintesc. Și el dă-i înainte cu lămurirea. Iar eu știu de-acum ce-o să zică el, că m-am gîndit eu destul în sinea mea, dar am să-l las să zică, fiindcă el are sarcină de la partid și de la stat să mă lămurească pe mine. Și eu am să zic mereu : ai dreptate, Cascarade. Da' tot n-am să semnez cererea atunci. I-o duc eu la sfat peste trei zile.

Mă gîndesc : cît de mult seamăna omul acesta cu Moromete. Știe bine că se va înscrie. Poate că în sufletul lui e decis de mult la acest pas. Îi place însă să joace puțin teatru — chiar față de el însuși. Se distrează jucînd un rol, care în fond nu-l reprezintă. Glumește cu propriul său destin. Ar merita să devină erou de nuvelă.

Am ales din notele mele, creionate timp de o lună de zile la Sărulești, mai ales acelea care sînt legate într-un fel sau altul de procesul de colectivizare, fiindcă mi s-a părut că azi, în viața satelor noastre, colectivizarea e problema dominantă, și toate celelalte direct sau indirect sînt determinate de acest fenomen.

POPAS LA CHILIA-VECHE

NICOLAE CRISAN

La drept vorbind, fac parte din prima generație „de oraș” — așa că ceea ce se numește contactul cu satul, vrînd nevrînd, l-am avut mereu prin familie. Totuși, plecarea mea la sate „în muncă culturală” m-a emoționat și surprins. În trenul ce mă ducea la Regionala Constanța unde am fost repartizat, mă asemuiam cu artistul amator care declamă în familie, la petreceri, și care e chemat deodată pe scenă.

Regionala Constanța. Sută la sută colectivizată. Marea. Marea cu nuanțe de opal, de smarald și de cerneală. Pămînt văruiat cu văi albastre și nisip. Vînt. Iată cam ce știam despre Regionala Constanța. Și încă ceva. Pescar pasionat în orele mele libere, vizitasem în această calitate delta în ultimii doi ani și mă îndrăgostisem de ea și ca pescar și ca artist.

Constanța. Întrebăm de regionala de partid.

La Regională, mișcîndu-ne de pe un picior pe altul, așteptăm să se dea telefon „la cultural”.

Sîntem repartizați împreună cu colegul Sălișteanu la Tulcea. De la ora prinzului pînă seara trenul ne hurducă șerpuind printre coline, de la sud spre nord. Altîn Tepe : Muntele de Aur. Se conturează în zări construcții metalice cu forme de pod, de turn, de hale și care sfîrșesc întotdeauna cu cîte un horn destul de subțire de tablă, și înalt că te miri cum de se ține. De-altfel priveliștea mă surprinde peste tot. O vreme, calea-ferată merge împerecheată cu șoseaua de asfalt. Din tren se văd camioane cum se depărtează încet și cum dispar la cotituri.

În compartiment urcă și coboară oameni. Au vorba destul de înceată și sînt negricioși la chip. Se întrebă de sănătate, prind a vorbi. Alții scot merinde și cîte o sticlă cu vin, de-o culoare specială, necunoscută mie : tulbure și cafenie. Beau cîte-o gură, mîncă pește prăjit și mere și vorbesc de-ale lor : zile-muncă, metodă, principial, critică, gazete de perete, — sînt vorbe ce împestritează obișnuit zisele lor.

Histria... Uite, de aici se vede cetatea... Oamenii cu cușme negre pe cap, fac buchete la ferestre și o scurtă clipă o căldură ne-a înfășurat sufletul : un sentiment de solidaritate ce nu-l pot exprima în vorbe, mă învăluisse, parcă m-aș fi afundat pentru acea scurtă clipă în fluviul fără capăt al umanității.

Tulcea. E o seară umedă.

Peste o jumătate de ceas sîntem la raionul de partid iar seara pornim cu vaporul spre Chilia-Veche. „Vaporul“ pe care ne înghesuim e o alcătuire albă și probabil că în afară de mărime, are tot ce-i trebuie unui vapor. „Independența“ măsoară de la proră la pupă vreo cincisprezece pași și vreo cinci de-a-curmezișul. Rămîn totuși uluit de cîți oameni și bagaje pot dispăre între pereții ei. Pe o ușiță mică de dulap, mă strecor înăuntru : un gârduț mic de alamă înconjură un gol în care lucesc biele și supape. În stînga, pe perete, e ținută o plăcuță de metal cu litere în relief : „Șantier-rele navale Orșova, R.P.R.“, număr și serie. Privesc insistent plăcuța asta dar mă împing de la spate alții.

— Hai tovarășe, c-acuși plecăm...

Înfundat în fotoliul plușat, purpuriu, privesc pe ferestrele de jucărie întinsul apei verzui și malul ce abia se vede în dreapta. Vaporasul „face voltă“ și prin geam defilează ca într-o cadră fotografică Tulcea. Un amfiteatru uriaș, case albe, ce urcă pînă aproape de dunga dealurilor ce taie curb cerul clar de iarnă și sfîrșesc într-un pînten ce se retează în malul Dunării. De pe vîrfurile lui, un obelisc de granit roșcat se oglindește în apă. E monumentul ridicat în amintirea morților războiului. Volta făcută, ne îndreptăm spre Ceatal. Cerul în stînga e tăiat acum de semnele de exclamare ale coșurilor de fabrică, ridicate aici după război.

Plutim în zgomotul regulat al mașinilor pe brațul Chilia. Deși începuse de decembrie, un soare strălucitor de primăvară și pămîntul, atît cît se vede, e umed, lucitor, fără zăpadă. Pescăruși albi plutesc în înălțimi, apoi în zbor frînt, se lasă pe apă. Liniște. Zumzăit de motor, liniște și pace... Ca și cum cineva mi-ar povesti, îmi vin în minte :

În triunghiul Deltei, egal, cu laturi de peste optzeci de kilometri, sînt ape, pămînturi și stuf. Și mai cu seamă trăiesc oameni. Pe aceste locuri, cu ierni lungi și aspre, ce răzbat în poemele lui Ovidiu, au trăit oameni din cele mai vechi timpuri. Trireme cu cioc ridicat mînate de sclavi s-au oglindit în apele Deltei. Cetăți grecești la care s-au adăus cele romane străjuiesc peste tot punctele de trecere. Pe ruinele lor și alături, au clădit ai noștri cetăți, turcii au clădit altele. În ostroave și grinduri s-au furișat alături de fiare, cu veacuri în urmă, oameni fugiți din fața împilării împărătești. Cazaci de pe Nipru și ucrainieni au ridicat pe puținele locuri uscate mori de vînt, și-au călăfătuit lotci adînci cu cioc arcuit. Mîini de om au melișat în și cînepă și-au împletit năvoade. Mîini de om au răpus vînat, au crescut cai negri, iuți, pe care au călătorit și din pielea cărora și-au dubit opinci cu părul pe-afară. Mîini de om au retezat stuf, l-au frămîntat cu pămînt cu balegă și-au înălțat case ; au rotunjit cuptoare și-au copt piine. În ierni lungi cu nopți înfricoșate, la lumină de candelă, în îmbrățișări fierbinți, oamenii au zămislit alți oameni... Și iată viața cea din veac a fost tulburată. Înții au venit societățile. Apoi comisiile. Sulina a fost declarată „porto-franco“. Dunărea pe acest din mijloc braț a fost retezată de mîini de om și silită să curgă scurt și drept pe drum tras cu rigla pe hartă. Apoi societățile au slobozit lațuri fine și nevăzute în care au prins, ca la un pescuit miraculos, oameni. O astfel de viață care cerea fără să dea nimic în schimb s-a statornicit în aceste locuri de rai. Și raiul a rămas al păsărilor : pelicani greoi, stîrci de toate soiurile, cormorani și egrete grațioase, rațe și giște, grauri și țigănuși negri au privit cu ochi rotund fumul vapoarelor, au auzit

sudălmile oamenilor ce încărcau cu spinarea aceste vapoare și au privit, poate, și drumul lor, drum de ducere. Fiecare societate, fabrică, comisie, consorțiu era un cuțit ce deschidea câte-o nouă arteră prin care Delta părea că sîngerează : sîngele țării călătorea în lume închis în pîntecele vapoarelor.

Apoi alt război. Păsări de oțel au răscolit neîndurătoare apele și nisipurile. Comisiile și societățile s-au risipit ca un stol de grauri. Sulina și-a bătut în scînduri ușile și fereștile. Dar oamenii, oamenii Deltei au rămas.

Prin așezările rare din grinduri, au răsărit puse la loc înalt, stele de lemn roșii în cinci colțuri. Veacul cel nou s-a înscăunat și în acest triumghi cu laturile de peste optzeci de kilometri.

Vremile cele noi au făcut rînduiri noi în pescuit. S-au coborît aceste vremi pînă la a face vîsle de lemn de tei la fabrică pentru palmele pescarilor. S-au interesat chiar și de lucrurile cele mai mărunte : de piine, de cizme de cauciuc, de căciuli groase și pîslari, de sticle de lampă și de gaz...

Bătrîni au dat din capetele lor bărboase într-o latură, exclamînd cu satisfacție : No, voot !

Lucrurile însă nu s-au oprit aici. Au apărut purtate de șalupe minuscule, mînate de motoare vechi, arătări peste tot cuprinsul Deltei. Arătări cu felurite aparate, cu bețe încrustate alb și roș, cu ocheane în felurite forme. Au prins a se înmulți firele de telefon trase la început prin sălciiile seculare. După asta, au apărut sonde de cele mici „geologice“.

În ăst-timp la Galați, în clădiri noi, profesori vechi pregăteau ingineri cu titlatură greu de ținut minte : hidroamelioratori.

Alți profesori au venit cu ucenicii lor, au stîrpit țînțarii și-au cules din Deltă stuf. Cercetați prin microscopae, s-a dovedit că stuful poate fi folositor și malariala alungată.

Cînd în mai fie-ce așezare din Deltă au apărut doctorii, tineri ce-i drept, a căror primă grijă era să țintuiască pe ușă câte-o placă mare de tinichea vopsită, cu câte-o cruce-roșie și, alături, scris albastru : dispensar, cînd apoi au apărut avionete mici în formă de lăcustă, risipind pe mii de hectare nori lăptoși de insecticid, prima victorie definitivă a stelei roșii a fost evidentă : Malaria a dispărut cu desăvîrșire din aceste locuri.

Au apărut în schimb pămînturi noi. La început s-au ivit inginerii cu titlatură greu de ținut minte, tineri, îmbrăcați în pufoaice sure, purtați pe șalupe iuți, fabricate la Oltenița. După ei au venit drage uriașe : uzine de fier și lanț. Apoi alți oameni cu lopeți ce pășeau arar, parcă mîinînd din urmă tractoarele noi, roșii. Și așa, apa a fost silită să se retragă și să-și lase mîlul gras brăzdat de șenile și semănători.

Lîngă Brăila, pe malul Dunării, se înalță o construcție vastă ca un oraș. Pe cheiul acestei construcții — pe care deocamdată îl bătătoresc cu maiurile de lemn, muncitorii — se va strînge în grămezi uriașe, stuful.

Planta asta delicată, lungă și tremurătoare ce crește „ca iarba“ în Deltă, măcinată, fărimată și tratată cum știu ei „tovarășii ingineri“ se poate transforma în lucruri de necrezut : în pălării de damă, în paltoane, în hîrtie, în farfurii, în ciorapi, în nasturi, în țevi pentru apă și robinete, în caroserii de mașini și încă în cîte altele... Unde mai pui că rădăcina de stuf măcinată e o făină de tapiocă de prim rang. De lucrurile acestea nu se mai îndoiesc nici măcar „staroveții“ din ostroave. Toți au auzit povestea

inginerului-șef al combinatului din Brăila, care și-a adus nevasta îmbrăcată cu pălărie, blană, rochie și ciorapi „de stuf” la o reuniune tovarășească. Așa și trebuie să fie. Dar...

Dar pentru a avea acest stuf între fâlcile concasoadelor la Brăila, trebuie mult. Trebuie drage, să sape canalele noi și să le curețe pe cele vechi. Trebuie șleपुरi uriașe (de zece ori mai mari decât cele ale fostei „Franco-romîne”), trebuie remorchere, trebuie tractoare, benzi de transport ; trebuiesc, în sfârșit, oameni pentru toate acestea. Ca munca lor să fie cu spor, trebuiesc dormitoare, cantine, locuri de distracție, și cum stuful crește pe ape, apare în Deltă orașelul pe apă. Vapoare „culturale” cu cinematograf și săli de spectacol, băi și cantine plutitoare. A apărut în Deltă la mare cinste, „tarpanul”, un fel de seceră cu coadă lungă cu care se retează stuful în „maldări”. Tarpanul e unealtă veche și sigură așa cum boul sau calul e sigur la transport. E bine însă să fie și mașini de tăiat : taie cu spor și cruță omul. Au apărut deci mașini, de forme ciudate, cu felurite brațe și coase în jurul lor, ce seamănă cu desenele tehnice ale mașinilor lui Leonardo da Vinci.

Vîntul acesta de viață nouă — iscat de comuniști — a însuflețit oamenii : pe cei mai mulți ; unii s-au vestejit la adierea lui ; alții s-au împotrivit. Frământările acestea, schimbările astea, s-au petrecut numai în zece ani și de bună seamă au fost mai vii, decât se înșiruie cuminți cînd le scrii.

Acestea și multe altele pe care le știam din drumurile mele anterioare în Deltă, mi-au venit în minte în jîțul meu plușat de pe „Independența” ce acum sufla răgușit, apropiindu-se cu reflectoarele aprinse, de cheiul portului Chilia-Veche. Pe cheiul animat, cu Sălișteanu, Iașca, și redactorul de la „Novii-Vik”, în noaptea de iarnă fără lună, sosisem printre oameni.

Redactorul de la „Novii-Vik” e scurt, rotofei, blond, cu obraji roșii și mînuțe pline, ca de copil. Iașca, — ah binecuvîntată clipa cînd am cerut și ni s-a dat un om ca el ! : înalt, cu un ciuf ce se topește pe frunte, slab, cu ochi că floarea de in, e un neprețuit ! Face parte din categoria aceea de oameni neosteniți care mi-au trezit admirația în cel mai înalt grad : știe dialectele locale ucrainene, știe cînta din felurite instrumente și e proprietar de „armoșcă”, un fel de acordeon cu burduf mare ce are pe ambele laturi butoane ; știe să dirijeze un cor, să regizeze scenete și recitări, cunoaște pe de rost un cămin cultural și feluritele lui încheieturi : cercuri de citit, agrotehnice, referate, joia tineretului ; știe dansa și organiza dansuri populare. Dar ce nu știe la cei douăzeci și cinci de ani ai săi ? E și blînd și nu vorbește prea mult, nici măcar la petrecere...

Toate astea le-am aflat pe rînd. În seara aceea am așteptat „să se lege cineva de noi”, anunțați fiind de la Tulcea. Cheiul se golea încet și tocmai pierdusem nădejdea, cînd o voce ne strigă :

— Dacă ești cineva pentru Sfat, hai cu bagajele la căruță !...

Căruța era a Poștei și după cinci sute de pași eram la Sfat.

O ușă se deschide și odată cu dreptunghiul de lumină ce se varsă pe pămîntul negru și grunjos, un om îndesat, lat, cu cușmă neagră și cizme de cauciuc, ne strînge mîinile pe bijbiite. E secretarul :

— N-am putut veni tovarăși, am trimis vorbă prin poștă. De azi dimineată stăm în ședință cu bătrînii ăștia...

Chilia-Veche, sat de vreo mie șase sute de „fumuri“, e un sat orînduit în cvartale de-alungul Dunării, cu case albe acoperite cu stuf și împodobite pe fronton cu scînduri traforate frumos, în vîrf cu săgeată ce se întoarce după vînt. Casele, toate curate ca paharul, sînt împrejmuite cu gard de stuf împletit, înalt pînă la brîu, peste care vezi cu ușurință curtea măturată, străjuită de cuptorul de copt pîine, care, format din jumătăți de cilindri, prisme și bolți humuite, pare o sculptură cubistă.

Sedința la Sfat „pe linie culturală“.

Îașa, neobositul, descurecă ghemele destul de încîlcite de fostul director al căminului. Se face plan : cor, piese, dans, cercuri, se iau hotărîri. Se repartizează sarcini. Rețin din „condițiile obiective“ : lipsa unui cămin cultural corespunzător. Noul cămin are fundația turnată și la vară va fi gata. Intervine Iașca :

— Ei, și pîn' atunci stăm ?

Seara, căminul cultural — o încăpere ce poate cuprinde cu oarecare osteneală pînă la șaptezeci de inși între pereții săi de stuf humuiți, pereți ce nici unul nu-i paralel cu cel din fața lui — e plin. E prezent aici și corpul didactic : învățători cu armata abia făcută și învățătoare tinere cu chipuri și glasuri frumoase dintre care tovarășa Nina are energia și priceperea de a dirija corul. Stăm luminați de lămpi afumate la o masă lungă acoperită cu pînză roșie pe care sînt uitate nestrînse piese de șah. Se vorbește, se explică. Se notează liste de cîntăreți și dansatori. În sfîrșit Iașca își înhamă armoșca, se așează tinerii și încep în cor marșul comsomolului pe care-l știu toți. Și corul începe, crește armonios, face să tremure lumina lămpilor și se revarsă, pe ușa deschisă, pe ulițele satului...

Pasiunea pentru dans a tineretului din Chilia-Veche e vrednică de a fi pomenită. După cor, trag băncile în lături și-l roagă pe Iașca :

— Spoi Iașca sîrba...

Cine știe se prinde în cerc, ceilalți mănîncă semințe pe margini și Iașca le cîntă. Joacă sîrba „popească“, „cu figuri“, hora și perinița. La perinița, rușinoși, nu se sărută : se invită unul pe altul și valsează în centrul horei.

Podelele frămîntate de bocanci, pantofi și cizme de cauciuc slobod un ușor praf pișcăcios, cojile de semințe zboară în aer și tot Căminul, clădit pe pivniță, vibrează ca un contrabas.

La școala romînească, una din clase are scenă. Pe scena asta îngustă și înaltă, se repetă „Năzdrăvăniile lui Păcală“ o adaptare din „Îndrumătorul cultural“ cu anume „ponturi“ ce se potrivesc și la Chilia. Copiii repetă sîrguincioși, îndrumați de învățătorul cu păr mătăsos, alb, singurul mai în vîrstă din sat.

— Ei, ce ziceți, merge ?

Mă uit pe geam și mi se pare că afară, cu nasurile lipite de fereastră, părinții se uită la copiii actori, curioși și neîndrăznind să intre.

★

Gospodăria colectivă cuprinde pe toți locuitorii din Chilia care nu sînt în „Gostat“ sau la „Pește“.

Locul ce se cheamă aici „la gospodărie“ e un careu uriaș închis pe trei laturi de clădiri lungi și pe una de un gard de scîndură. Aici sînt magazinele, atelierile : de fierărie, curelărie, tîmplărie și grajdurile pentru o parte

din cei o mie șase sute de cai ai gospodăriei. Partea mare a cailor ierneză în „ostrov“. Pătulele de porumb și gropile de însilozare sînt tot în acest careu în al cărui centru se înalță o fîntînă cu o cumpănă uriașă. În jurul ei și lîngă jghiaburi, pămîntul negru e frămîntat și noroios.

Aici am venit întîi la lucru. Desenez. La început oamenii se feresc, sînt sfioși și emoționați. Și ei, dar și eu.

Cu încetul ne obișnuim. Intru în curelărie. Meșterul, un colectivist tînăr, taie cu îndemîinare șireturi subțiri din piele de cal tăbăcită, se ajută cu o sulă triunghiulară și coase cu șiretul ăsta hamurile dobrogene cu gitar. Meșterul se lasă desenat cu sfială și zîmbește neîncrezător. Vorbim. Îmi spune că de-acum o să aibă fiecare hamuri în primire personal, că pînă acum nu era așa, că le lua unul și le lăsa altul. Meșterul rîde încurcat văzîndu-și chipul cel de pe hîrtia mea : „Ezact. Uite și căciula și hamu!“

De-alături, de la fierărie, se aud vîind ritmic ciocanele pe ilău. Mă conduce la fierărie. Aici e și colegul Sălișteanu. Desenăm cu sîrg și în ăst timp moș Vasile fierarul, un bătrîn de șizeci și unu de ani, așterne pe masa de lemn negiuit o zacuscă : pește fript, brînză albă, pită și vin din acela tulbure-cafeniu. După un păhărel prindem chiag de vorbă :

— E, cum merge ?

— Merge bine, rostește moș Vasile. — Cine muncește are destul...

Deși anul ăsta „nu s-a prea făcut“ cum spune vice-președintele Șamil, totuși au fost nevoiți să clădească patru hambare noi, să iasă cu gropile de cartofi pînă hăt, către sat, și să clădească o magazie mare pentru vin. În magazia asta uriașă, pe jumătate plină cu cartofi și pe jumătate cu butoaie mari și mici, pătrundem acum. Se dă cep și dintr-o cană smălțuită gustăm vinul „1001“. „1001“ după legenda că din cele o mie de fire aduse aici numai unul greșit peste la numărătoare, a dat rod. Vinul ăsta e destul de ciudat : din strugure negru iese un vin alb parfumat.

— Aveți pămînt mult în gospodărie, tovarășe Șamil ?

Tovarășul Șamil se mișcă de pe un picior pe celălalt, bea :

— Cum să-ți spui... nu prea știu... Pot să-ți spun mai bine cît pămînt am lucrat. Anul ăsta au venit aici tovarășii ingineri de la Galați. Au făcut diguri și e acuma pămînt cît vezi cu ochii... tractoare să avem să-l arăm...

Tractoare, acuma la sfîrșitul muncilor de toamnă mai sînt doar trei, cele trei ce se văd lîngă căsuța SMT-ului. Căsuța asta de lemn e pe roate și mică de parcă e o jucărie ; e în stare totuși să adăpostească opt tractoriști, o sobă, un dulap și o masă ; ba încă în dînsa am putut modela chipul lui Dobre tractoristul cel tînăr. De lucru mai e cu tractoarele : să întorci brazdele la cap și să mai ari pe ici coala tocmai dincolo de crescătoria de giște, cîteva hectare. Colegii îl suplinesc în muncă pe Dobre, pentru ca acesta să-mi poată poza. Poza îl obosește. Afară șuieră vîntul subțire, în vagon e calduț. Dobre, moțăind, își înclină din ce în ce capul către graficul prins în perete al întrecerii de azi-vară, unde linia lui e destul de sus și de mare.

★

Pe malul Canalului ce se desprinde din firul Dunării și șerpuiește pînă la Pardina, se află cherhanava Chilieii. În stînga cherhanavei e bacul ce te trece în ostrov. Ostrovul ăsta e pe trei sferturi opera inginerilor de la Galați și a muncii neobosite a chilienilor : mii de hectare au fost smulse apeii

și pe el își trec mecanicii tractoarele în dimineața asta la arat. Motoarele duduie pe bac și ajunse pe celălalt mal se desprind cu mișcări tirite greoi peste dig și se pierd printre sălcii. Dobre îmi face semn cu mâna.

Cherhanaua al cărei nume „prescurtat” e zugrăvit în întregime pe firma sediului : „M.I.A.I.E.P.T-Tulcea. Punctul de colectare Chilia-Veche”, e o clădire de lemn vastă, cimentată pe jos, curată și plină de lăzi și butoaie. La ora prânzului, lotcile se apropie ; pipăind parcă apa cu vîslele, pescarii încotoșmănași și rumeni, trag la mal. Moș Iacob le iese în întâmpinare. Peștele — „ce ăsta e pește, să veniți vara să vedeți ce-i aici !” — e aruncat cu mișcări iuși, pe sorturi, în tîrnele împletite, apoi cîntărit și vărsat în butoaie la sare.

Ce-i drept, e cam mărunț peștele acum, în decembrie. Vara însă... — Ehe, oftează moș Iacob răscolind cu minociocul sărătura din butoi... Ehe, fac băieții noștri pînă-n trei mii pe lună...

Îi răspunde Matei, ajutorul, încins cu șorț negru impregnat, și cu cizme de cauciuc răsfrînte ca la mușchetari ! — Fac, de ce să nu facă !?

Centrele de colectare ale întreprinderii de prelucrare și conservare a peștelui de la Tulcea, punctează în sute de locuri harta Deltei. Flotila întreprinderii goleşte zilnic punctele de povara lor argintie. Vasele acestea „pescărești” sînt alcătuirii de lemn pe lîngă care „Independența” pare un adevărat vapor. Așa cum sînt au nume sonore : „Victoria-Deltei”, „Sulina”, „Mahmudia”, „Coroișca”. Au cîte-o cabină minusculă și cîte-un căpitan care comandă vasul și doi oameni : marinarul și mecanicul. Sînt toți de neprețuit. Pe lîngă faptul că transportă sutele, mii de kilograme de pește, dar constituie un mijloc de deplasare sigur pe canalele și brațele puțin adînci, pe unde vapoarele serioase ale „Navromului” nu pot pătrunde.

Sîntem pe vasul pescăresc „Coroișca”. Privim pe Canal spre Caraorman. Căpitanul mîină vasul cu mîină sigură și blestemă scăderea nemai-pomenită a apei, lucru ce pe alocuri devine periculos pentru navigație. Cîteodată, se aude și se simte cum talpa vaporului hîrjîie fundul. Și toți peștele trebuie adus. E pește mult și „Coroișca” remorchează cu un cablu lung un barcăz.

La Caraorman, la cherhana, „marinarul”, un tovarăș neasîmpărat, slab și nervos, sare primul pe debarcader și-l văd cum face semne cu brațele ; căpitanul întoarce vasul anevoie. Aici canalul e abia atîta de lat cît de lungă e „Coroișca”. Întoarcerea asta seamănă exact cu întoarcerile pe care le fac, pe străzile înguste ale Capitalei, automobilele : înainte-înapoi, înainte-înapoi.

Treaba odată mîntuită, vasul legat de „baban”, căpitanul izbucnește :

— Vino puțin, tovarășe marinar. Uite ce e, dumneata să-ți vezi de-ale dumitale și să nu mă-nveți pe mine cum să-mi întorc vasul. Crezi că dacă îs tînăr îți permit să-mi faci semnalizări **MIE** ?!

Celălalt protestează. Împăcarea nu se produce decît mai tîrziu în jurul cazanului cu borș pescăresc. Într-un ceaun mare și afumat se fierb cantități enorme de pește : somn, nu prea mult, că iese borșul prea gras — știucă numai cît trebuie că iese prea sec, apoi biban, șalău, lin, cîteva caracude pentru aromă și în sfîrșit crap, regele peștilor pentru saț. Combinația asta fierbe îndelung la flacăra de stuf ; i se adaugă ceva cartofi, ceapă, sare și oțet. În ăst-timp, se prepară un mujdei de usturoi dens, căruia i se adaugă cîteva ardei iuși ca flacăra. Se scoate peștele fiert din borș, se pune gră-

madă într-o tavă lungă, pe care căpitanul o proptește la un cap de un ciot de salcie, s-o încline. În marginea tăvii rămasă lipită de masă, se varsă mujdeii subțiat cu puțin borș, i se adaugă sare și cu poftirile de rigoare ospățul începe pe săturate. Prindem bucăți fierbinți de pește cu degetele, le clătim bine în mujdei și proptite pe bucăți de pâine le ducem la gură... Și iar, și iar, pînă ostenim. Apoi, cu linguri late de lemn, sorbim cu toții, zgomotos, din zeama din ceaun care numai bine s-a răcit. E ca un balsam.

Vasul încărcat, ne înghesuim în cabină. Soneria de comandă e apăsată. Marinarul ține pe chei cablul de remorcaj în ambele mîini.

— Gata ?

— Gata !

— Nu-i da drumul, nu-i da...

E prea tîrziu. Frînghia de oțel e în apă ; vasul merge cu spatele și deodată stă. Cablul s-a înfășurat pe fusul elicei. Strînși pe ponton pescării ne privesc tăcuți cu mîinile subțioară. Căpitanul înjură urît și marinarul cel lung și nervos se scuză cu glas stîns.

De la motor, de jos, iese Vasca, mecanicul.

— Ah, fir-ai afurisit, mi-ai făcut-o !

— Ce facem, telefonăm să ne remorcheze ?

— Telefonăm la dracu !...

Vasca dispăre un moment după ușa nituită și apare în izmene lungi cu ațele desfăcute. Căpitanul vine lîngă el.

— Lasă-te ușor și vezi de-l poți desprinde.

Cînd ajunge în apă pînă la piept mi se oprește respirația. E o vreme destul de frumoasă, cu soare, dar e ora trei în optsprezece decembrie. Vasca pipăie cu mîinile, apoi furios se cufundă cu capul sub apă. Și înc-odată. Și iar. Îl aud cum clăntăne.

— N-o pot desface, e înfășurată de vreo cinci ori și-i prinsă și în șant la garnitură...

Șiruind de apă se saltă pe vas, vînat, dispăre înăuntru la motor.

— Desfă arborele, zice moale căpitanul. — Împingem axul mai în afară și tragem cablul.

Mîinile înghețate ale lui Vasca nu mai sînt în stare să despartă șurubul. Treaba asta o face marinarul cel lung bombănind.

— Gata ?

— Gata !

Căpitanul se dezbracă liniștit și se cufundă în apă. Cu greutate cablul e desfășurat de pe fus. Căpitanul vînat și el se trage pe vas. Treaba asta a durat o jumătate de ceas. Înghesuți în cabină, bem votcă. Mecanicul și căpitanul sorb cu nădejde ; mîinile lui Vasca sînt albe și și le freacă de pantaloni.

— Vezi tu, mă, afurisitele, de asta te-ai mutat pînă acuma de pe șapte vapoare !?...

— Eu n-am fost de vînat... Nu... Am crezut... De ce ai intrat în apă... ? Să fi telefonat să ne remorche și vedeam noi la întreprindere cine-i de vînat... — se apără strîmb marinarul.

— Să fi telefonat, ha !? se răstește căpitanul. — Să fi apărut noi remorcați pentru o treabă ca asta, așa gîndești ?!... Remorcați !... Rîdea o Tulce întreagă de noi, nenorocitele !...

*

Privesc lăzile stivuite lângă cherhana și copiii ce zburdă în recreație în curtea școlii.

— N-ar fi bine să faceți pentru copii de Anul-Nou un „Oraș al copiilor“ ? S-ar putea îmbrăca ceva lăzi, în pînză, ce zici ?

Fediuc, învățătorul, e de acord, cu bucurie.

Învățătorul cu păr alb mățos, ne-a transmis invitația : miercuri după masă am organizat o întîlnire cu elevii de ciclu doi să le vorbim de artă, de munca dumnevoastră...

E miercuri și sînt emoționat și eu și Sălișteanu, pictorul. Noroc că la plecare „Fondul Plastic“ ne-a făcut două colete uriașe cu reproduceri, să le facem cadou pe unde vom merge. Reproduserile de bună calitate colorate și înrămate vor rămîne deci la Chilia-Veche, urmă statornică a unei treceri fugare. Am lăsat deja la Cămin, la Sfat și acum la Școală.

În clasa mare, luminată de lămpi, ne așteaptă copiii. Sînt și toți învățătorii, ba și unii părinți. Vorbim în picioare, eu îmi frămînt mîinile și vreau să par calm. Colegul Sălișteanu le vorbește înflăcărat, cu convingere, în cuvinte simple. Spre exemplificare face cîteva portrete ale ascultătorilor la tablă ; atmosfera se încălzește. Întrebările sînt diverse „Ce ne-a interesat la Chilia ?“, „Ce se întîmplă cu operele noastre ?“ (Nu mă pot opri să nu notez că ar trebui să pătrundă și la sate direct, lucrările de artă plastică. Interesul și entuziasmul sătenilor pentru artă e de nebănuit), „Ce mari artiști am avut în trecut și astăzi ?“. Le vorbesc de Grigorescu : cînd le-am spus că a fost țaran ca și ei s-a făcut rumoare în sală.

După întrebări le oferim reproducerile, dintre care cîteva de Grigorescu. Sălișteanu le oferă o pictură proprie : „Portul Chilia-Veche“.

Și neașteptat și spontan „drept mulțumită“ ne înjghebează la repezeală un „program artistic“. Coruri și recitări. Coruri melodioase, cîntate de glasuri argintii, pure, de copii și recitări din Coșbuc și Eminescu. O fată cu cozi rostește o poezie cu voce rară, tremurată de emoție.

Așa va fi probabil și la reprezentația „de gală“ din 30 decembrie. Decît că atunci, după spectacol băncile vor fi scoase și unele puse lângă perete. Pe ele vor sta bătrînii privind cum joacă „generația nouă“. Și unii se vor gîndi poate ca și mine că vremea asta ce-o trăim e frumoasă și alta decît cea care a fost.

DUPĂ ZECE ANI

IOANICHIE OLTEANU

Acum zece ani, în munții Semenicolui, murea asasinat mișelește Lazăr Cernescu, pentru că a îndrăznit să creadă în dreptatea și izbînda săracilor. Lazăr Cernescu nu mai este, dar dreptatea săracilor a triumfat. La cîteva luni după moartea lui lua ființă în această parte a țării cea dintîi dintre gospodăriile colective: „Drum nou“ din Zăbrani. De atunci încoace acest drum nou al belșugului și progresului s-a lărgit an de an și a început să pășească pe el toată țărănimea regiunii.

Insemnările de mai jos, luate la Zăbrani, n-au altă menire decît să înfățișeze cîteva etape ale acestui drum și să facă cunoscute cîteva aspecte din viața și preocupările celor mai vechi colectivisti din țară.

*

...— Țuică, porci, cereale — iată de unde scoteau bani chiaburii din Gutenbrunn — îmi spune unul dintre localnicii mai bătrîni, — zeci de vagoane, și totul la export.

Satul era unul din cele mai bogate ale județului Timiș. Sau al județului Arad, dacă vreți, pentru că și-l revendicau pe rînd cele două prefecturi: amîndouă aveau de acoperit goluri în buget. Și cu veniturile uriașe de aici se putea umple și un sac fără fund.

Gutembrunnul era un sat de chiaburi care acaparaseră aproape în întregime și terenurile satelor din jur: Tranova, Chesinț, Aliuș. Pămîntul nu e prea bun: sol brun-roșcat de pădure, dar de pe mii de hectare, din pruniștile și viile ce acopereau aceste ultime prelungiri spre cîmpie ale dealurilor Lipovei, se scoteau averi. Mai ales cînd erau muncite aproape pe nimica de localnicii fără pămînt și de cele patru sute de argați aduși aici de la munte. Patru sute de argați! Încerc să-mi închipui cele două sate suprapuse: de o parte slugile, băietani osoși și mărunți, ducîndu-și viața pe cîmp, dormind în grajduri și bucurîndu-se de două ceasuri de libertate pe săptămîină, — pentru că stăpînii n-aveau chiar inimă de ciine! — și de alta proprietarii, exportatorii, care clădeau parcă pe vecie aceste case de cărămidă, aliniat, spațioase, umplîndu-le cu barșoane și mătăsuri, cu mobilă făcută la Timișoara, Pesta și Viena. Ah, ce oameni de treabă! Și Ferch Hermann, și Klotz și Heckmüller! Au intervenit cu toată energia la prefectura din Arad să li se facă slugilor o biserică numai

a lor, ortodoxă, undeva pe un deal sterp la marginea satului, căci și-așa nu se putea pune vie acolo ; „s-aveți și voi unde vă închina și mulțumi lui Dumnezeu că mâncați o coajă de pîine !” Și biserica s-a făcut, — i se văd de departe cupolele înălțate în vînturile ce piaptănă salcîmii de pe Pîrneava — dar săracii n-au prea apucat să se închine și nici să-și mestece barem ca lumea dumaticatul oferit cu dărnicie, că a venit războiul. Și au trebuit să plece în răsărit și să apere — de ei înșiși ! — moșiile stăpînilor, casele înghețate și mari, unde sudoarea lor se transforma în bijuterii, în barșoane, în mătăsuri... Și cînd s-au întors argații din satele de sub Zărând și Poiana Ruscă n-au mai fost aceiași ; nu le-a mai fost deajuns nici simbria mizeră, nici cele două ceasuri de libertate pe săptămînă ; ei voiau să fie al lor pămîntul. Și l-au primit, pentru că izbîndise poporul muncitor cu partidul său în frunte. Și în primăvara aceea de pomină, cînd tunurile mai bubuiau încă prin Javovina și Tatra, cîteva sute de tineri, desprinși din toate cotloanele și ascunzîșurile Apusenilor, au poposit în satul cu nume de fintînă lăudată și s-au statornicit temeinic aci, la poala dealurilor cu livezi de pruni și cu lanuri nesfîrșite de cereale. Era începutul unei revoluții, declanșată odată cu eliberarea țării și care-i punea atunci pentru prima dată pe acești băietani de la munte în rînd cu oamenii.

Astăzi, după atîția ani de la împrumietărire, mai sînt cîteva dintre coloniști care stau la îndoială dacă totuși nu s-ar putea îmbogăți de pe lotul lor mărunt ; dar celor mai ageri și mai inimoși dintre ei le-au fost de ajuns numai cîteva ani ca să-și dea seama și să recunoască deschis că muncind fiecare de capul lui, nu vor ajunge niciodată la nimic. Și în 1949, vreo treizeci dintre ei și-au pus laolaltă loturile sărace de pămînt, la care s-a mai adăugat o donație a statului, și-au adunat cele cîteva vite și uneltele primitive și au întemeiat cea dintîi gospodărie colectivă din regiune... Era la cîteva luni după Hotărîrea Partidului în legătură cu transformarea socialistă a agriculturii, din Martie 1949 ; și zăbrăuanii se mîndresc și astăzi că gospodăria lor colectivă a fost una din primele cinci din țară.

★

...Ajung la Zăbrani într-o zi de ianuarie moale, cu petice de zăpadă, cu neguri ușor clătinate pe deasupra colinelor prelungi, de niște plezne de vînt. Urc cu greu drumul noroios și abrupt de la gară pînă în sat ; cum sediul gospodăriei colective se află tocmai în celălalt capăt al satului, am prilejul să admir, parcurgînd strada principală, arhitectura solidă a caselor mari și perfect aliniate, cu țigla înverzită de vechime. Ca în toate satele svăbești, curțile sînt hermetic închise de porțile mari, deasupra cărora un pod — depozit de cereale — leagă cele două aripi ale casei. Multe case sînt transformate în instituții, și numai pe una din ulițe, între sediile gospodăriei de stat și al celei colective, se pot vedea firmele dispensarului, a căminului cultural, a unei grădinițe de copii, a dispensarului veterinar, a brigăzii a IV-a din G.A.C., a cinematografului, a casei-laborator, a bibliotecii, a atelierelor G.A.C., a farmaciei...

Sediul gospodăriei colective, deși în centrul satului, nu l-am găsit — așa cum mi s-a mai întîmplat în unele părți — întesat de țărani.

— Ai noștri n-au timp, îmi explică Mihai Vuculescu, contabilul gospodăriei : Oamenii din cîteva brigăzi lucrează la căratul gunoiiului pe cîmp, iar cei din brigada pomi-viticolă sapă la vie.

După cât se pare, nici contabilul n-are timp de vorbă, fiindcă-l văd afundându-și din nou capul în registre și ciocănind din când în când bilele abacului de pe masă. Cel care îmi dă primele informații e vicepreședintele, Ioan Wagner, care conduce gospodăria în lipsa președintelui, trimis pe câteva luni la o școală de partid în Timișoara. Aflu că tocmai cu o seară înainte a avut loc adunarea generală, la care s-au dezbătut și aprobat cifrele de plan pentru 1959. Gospodăria, care începuse cu o mână de oameni acum zece ani, și cu câteva zeci de hectare, este astăzi aproape de două ori milionară. Cele 460 de familii, care sporesc mereu (adunarea s-a angajat să întâmpine cea de a zecea aniversare cu colectivizarea completă a întregii comune) formează o gospodărie uriașă: 1500 hectare, — dintre care câteva zeci cu vii, ateliere, moară, o fermă de păsări și alta de vite și porci, o turmă de oi, stupi, etc., o gospodărie ale cărei venituri nu mai umflă astăzi buzunarele câtorva, ci sînt repartizate după dreptate celor ce muncesc, iar altă parte se adaugă la fondul de bază, care a crescut de 150 de ori de la înființare și pînă azi.

*

Inginerul Sabin Dănilă e originar din pustă, de pe lîngă Pecica. A studiat zootehnica la Arad și a fost repartizat aci, la Zăbrani, unde era nevoie de un specialist, în afară de inginerul agronom, pentru că gospodăria are planuri mari în legătură cu dezvoltarea acestei ramuri de mare interes în aprovizionarea orașelor și, pe deasupra, una din cele mai rentabile.

— Numai anul trecut am obținut aproape o sută de mii din vînzarea animalelor și păsărilor. Și asta e nimic față de ce-o să fie anii viitori...

Pînă una alta ține să-mi arate neapărat ferma de păsări. Coborîm deci din sat și-o luăm de-a lungul liniei ferate spre Neudorf. Ferma e așezată la doi kilometri de sat, în plină luncă a Mureșului, în vecinătatea unei livezi întinse de pruni. O armată întregă de găște și rațe, între îngrăditurile de sîrmă care le apără de vulpi, albesc peisajul acestei ierni cam zgîrcite în zăpadă. Ne întîmpină cele două îngrijitoare, care ne arată cotețele moderne, construite după ultimul cuvînt al tehnicii. Amîndouă sînt colectiviste vechi și s-au deprins atît de mult cu munca aceasta, încît n-ar schimba-o pe nimic.

— Să fim sănătoși, că de lucru o să fie destul — îmi spune responsabilă fermei, Ioana Ardeleanu; pînă în 1960 vrem să ajungem la zece mii de păsări, de la șapte sute cîte avem acum. O să vîndem mai puțin din pui, o să mai cumpărăm și-o să avem destule. Cu cît o să fie mai multe și-o să scoatem mai mult de pe urma lor, cu atît o să primim și noi mai mult.

Tovarășa ei, Maria Eftimie — și ca ea, desigur, mulți alții — era de altă părere la început.

— Știți cît am făcut eu în primul an? Mi-e și rușine cînd îmi amintesc. Patruzeci de zile! Și veșnic mă certam cu bărbatul; ziceam că m-a băgat la colectivă să lucrez pentru nu știu cine, și m-a făcut de rușine la lume. Venea mama din Tranova — auzeam numai că a fost — mergea să-și vadă toate neamurile, și pe la mine nu dădea pentru că eram în colectivă. Și-atunci să nu-mi pară rău, să nu mă sfădesc cu bărbatul? Dar asta a fost de mult...

— Și-acum?

— Acum? — Maria Eftimie rămîne o clipă pe gînduri. Poate că-și aduce aminte de nesfîrșitele discuții cu bărbatul și de o rușine mult mai mare decît aceea de a fi părăsit drumul bătut și mizer al bătrînilor, — și anume aceea încercată în toamna cea dintîi, cînd vecinii ei duceau acasă carele încăr-

cate cu rodul muncii, iar ea mai nimic. Atunci poate s-a petrecut în sufletul ei acea răsturnare în urma căreia s-a legat cu tot sufletul de gospodăria colectivă. — Acuma ? continuă Maria Eftimie, trecîndu-și palma peste frunte, ca pentru a alunga niște gînduri de demult. Acuma n-aș ieși, să mă tai. Cum o să ies să secer singură pe holdă, în nu știu ce fund de hotar ? Ar rîde lumea de mine, așa cum rîd eu de cei care mai stau pe gînduri. Că viața noastră aici e : muncim, — avem ; nu muncim — n-avem.

Aceasta, desigur, trebuie luată ca o figură de stil, căci foștii argați, cobo-rîți și așezați aci la cîmpie, muncesc și au ce le trebuie. În celălalt capăt al satului, pe Aradaberc, cum i se spune în germana locală acelei părți de hotar, se întind pe cîteva hectare construcțiile gospodăriei : două grajduri, dintre care unul neterminat încă, fiecare pentru cîte o sută de capete de vite, un staul de iarnă pentru cele cîteva sute de oi, vărate sus către munte, la Zăbaț, o maternitate pentru scroafe, — toate din cărămidă și beton, făcute ca să țină cel puțin cît acareturile făloase ridicare pe vremuri la Zăbrani, pentru folosul altora decît cei ce-au ostenit la ele.

Inginerul Dănilă mă însoțește și aici ; e domeniul lui.

— Aici sînt multe de făcut, pentru că bogăția viitoare a colectivei de aci o să iasă. La pămînt se poate ridica producția la hectar, dar pămîntul tot acela rămîne, nu-l poți întinde ca o gumă. Cu vitele e altceva ; numărul lor poate crește încă mult, mult de tot, numai de construcții să ne îngrijim și de furaje. Acum n-avem decît patruzeci de vaci ; în doi ani de zile o să avem de șapte ori mai multe.

Veniturile pe care le asigură colectiviștilor munca în gospodărie sînt atît de evidente și convingătoare, încît nu e de mirare că numărul țăranilor cu gospodării individuale se micșorează mereu.

Anul 1958 a fost un an secetos ; cu toate acestea au fost colectiviști care au dus acasă la împărțeală cîte 15—20.000 kgr. produse. Cooperativa din sat a vîndut în 1958 numai zahăr peste un vagon, 36 aparate de radio, tot cam pe-atîtea biciclete și multe, multe alte mărfuri, cumpărate toate cu banii colectiviștilor. S-au construit și s-au cumpărat cu împrumut de la stat aproape o sută de case, ceea ce poate că spune mai mult decît ori ce asupra cîștigului colectiviștilor. A apărut un sat nou, cu ulițe noi, și casele, deși cele mai multe din „văiuși“, aproape că pot fi puse alături de cele construite pe vremuri de către chiaburi.

Acest „sat nou“, căruia numai electricitatea-i mai lipsește ca să arate într-adevăr ca o așezare modernă, demnă de o gospodărie colectivă, își are povestea lui : La reforma agrară, coloniștii s-au instalat în casele localnicilor, pe care nu-i puteau lăsa în uliță. Cu timpul însă, după ce oamenii au prins a se gospodări cît de cît și a apuca putere, au început să-și construiască propriile lor case, pe terenurile primite de la gospodărie. Aceasta, pe vremuri ar fi ruinat un sat întreg și ar fi dus la sapă de lemn pe cei rămași dintr-odată fără case ; ceea ce însă nu s-a putut și nu se poate întîmpla cu locuitorii din Zăbrani, astăzi. Cu împrumutul de la stat și cu banii cîștigați la gospodărie, colectiviștii și-au construit case noi fără să-și zdruncine bugetul cum s-ar fi întîmplat odată.

N-am vrut să scap prilejul de a vizita mai de aproape „satul nou“, că-ruia un glumeț i-a dat și numele de „București“. Intru la întîmplare într-una din ogrăzi, unde, pe lîngă casă, au și început să se înjghebe tot soiul de acareturi necesare unui bun gospodar ; urc în tîrnaț și bat la ușă. Sînt poftit înă-

untru și primit cu bunăvoință, ca orice străin, cu toate că am nimerit, se pare, într-un moment nu tocmai potrivit. Femeile încep să se agite :

— Să iertați, dar la noi e ca la țară ; de abia astă seară am tăiat al doilea porc și toate ni-s pe dos în casă...

Apare și gazda, Vescan Lazăr, un bărbat tânăr și cu vorba așezată. Aflind ce vreau, mă invită să văd toată casa : trei odăi mari, călduroase. Dacă s-a ajuns cu împrumutul ? Nu, nu s-a ajuns. Optsprezece mii sînt bani buni, dar dacă vrei să faci ceva mai mare, să-ți mai ridici cîte ceva prin ogradă, mai trebuie cîteva mii pe deasupra. A vîndut una-alta și le-a făcut. Pentru că a avut de unde vinde ; sînt mulți în familie : el, maică-sa, nevasta și sora, zilele-muncă se-adună și toate se transformă în produse. În 1958, an în care s-a cîștigat mai puțin decît în alții — „cu seceta încă nu putem face mare lucru ; n-am irigat mai mult de șase hectare, și asta mai nu se cunoaște“, — el a adus acasă nouă măji de grîu și cinci de porumb, în afară de banii curați și de celelalte produse : brînză, cartofi, legume, țuică, vin, zahăr, miere, fructe... Și la toamna viitoare e sigur că o să cîștige și mai bine, pentru că s-au gîndit din timp la o serie de măsuri care să asigure o recoltă mult mai mare ; folosirea porumbului dublu hibrid, mărirea suprafeței irigate, extinderea sistemului de retribuire suplimentară în cazul depășirii planului la unele culturi, și altele.

Vescan Lazăr e un om modest care parcă vrea să se scuze că a făcut în anul trecut șapte sute zile-muncă, cifră pe care nu mulți au atins-o. „Să vedeți, sîntem mulți în familie...“ dar în Zăbrani sînt și alți colectiviști „mulți în familie“ — trebuie să aflu de la alții că Vescan s-a ridicat deseori în organizația de partid a gospodăriei împotriva celor care nu ies la muncă și că și-a bătut destul capul cu oameni ca Sebastian Mareș, bunăoară, și cu alții ca el, care veneau numai la adunările generale, să se plîngă că n-au ce le trebuie. „Mai lasă și tu — îi spunea lui Mareș — nefericita aia de dulgherie cu care-ți înșeli timpul pe la unul și pe la altul și ieși și tu la lucru cu brigada, și-o să ai de toate“.

*

Cei mai mulți dintre țărani muncitori din Zăbrani și-au legat pe vecie soarta de gospodăria colectivă și nici nu se mai pot gîndi la niciun fel de drum îndărăt. Dar vechea mentalitate țărănească, individualistă, nu dispăre prea ușor și mai sînt unii care, dacă au făcut primul pas și au intrat în gospodărie, nu se gîndesc decît la cîștigul imediat. La o adunare generală ținută la sfîrșitul anului trecut, la care se discuta planul de contractări pe 1959, s-au ridicat Marsell Ioan, Cerb Irimia, Lukhaup Petru și alții, care cereau fie să nu se mai contracteze de loc, fie să se contracteze un anumit procent din recolta viitoare. „Că nu se știe ce-o mai fi — zicea Marsell. Noi nu putem vinde o copită de cal cînd n-avem nici calul. Să așteptăm pînă la vară și-atunci om vedea cum ieșim“.

Îndoielile au primit riposta imediată din partea majorității colectiviștilor. „Să așteptăm pînă la recoltă nu putem — zicea Ion Gherman, președintele — căci statul trebuie să-și întocmească din timp planurile pentru dezvoltarea industriei și aprovizionarea orașelor, iar procente nu putem contracta. Cînd eram fără case și alergam toți cu cererile la bancă-n Lipova, statul nu ne-a spus : așteptați, o să vă dăm procente, dar să vedem cum o să ieșim cu planul. Cu procentele, în uliță rămîneam pînă azi. Statul ne-a dat fiecăruia cîte optsprezece mii de lei împrumut pe termen lung, cu dobîndă de unu la mie, de

ne-am putut face case, și noi acum să ne țirguim la procente? Lucrăm științific și planificat, nu orbecăim așteptînd să vedem ce-o da țirgul și norocul! Noi spunem: vom recolta atîtea cereale, și atîtea trebuie să recoltăm“.

Și planul de contractări — 125 tone cereale — a fost aprobat, odată cu un plan de măsuri pentru mai buna organizare a muncii în 1959.

★

Gospodăria colectivă a schimbat nu numai nivelul de trai al oamenilor, dar și preocupările lor, felul de a privi viața și munca. Lucrînd pe petecul lui de pămînt, țăranul era mereu cu ochii la cer, ziua-noaptea: „plouă? nu plouă?“ După intrarea în gospodărie a urmat la unii un soi de nepăsare: acolo-i brigadierul și consiliul de conducere, să se uite ei la cer și să-și bată capul, că de-aia i-am ales! Cu timpul însă, cei mai mulți dintre colectivști și-au dat seama că fiecare e stăpînul întregii gospodării și că în cele mai multe sectoare de muncă nu mai sînt suficiente practicile tradiționale, moștenite din tată în fiu, și potrivite la gospodăria mică. De aceea nu mă mir cînd inginerul Gheorghe Dascălu îmi povestește de participarea colectivștilor la activitatea casei-laborator, — unde se studiază probleme ca acestea: efectele îngrășămintelor bacteriene la floarea soarelui și cartofi, productivitatea a diferite soiuri de porumb hibrid, semănatul roșiilor direct în cîmp, prin supra-răcirea semințelor etc. După cum nu mă mir nici cînd aflu de la bibliotecară că romane citesc mai ales copiii și că sînt tot mai mulți cei care caută cărți în directă legătură cu munca în gospodărie: creșterea animalelor, cultivarea legumelor, etc. Producția ridicată, cu cheltuială minimă de energie și timp, devine treptat o cauză a tuturor colectivștilor.

★

...Acum zece ani partidul a arătat țărănimii singura cale cu putință spre bunăstare și progres: calea mării gospodării colective. Țăranii din Zăbrani au fost printre cei dintîi care au pornit pe acest drum, nu ușor, e drept, dar și cu siguranța izbînzii.

Drumul nu cunoaște întoarcere, pentru că îndărăt e mizeria. Înainte: agricultura științifică, o viață luminată, îmbelșugată și demnă, pe măsura nevoilor omului.

VERSUL ORAȘULUI MEU

MIHU DRAGOMIR

acă vrei să cunoști primăvara —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Dunărea-și scoate din adâncuri vioara,
grădinile nopții sînt vaste și reci,
vom umbla aceleași neumblate poteci,
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
O, și străzile despletite-n salcîmi,
străzile ca țigăncile tinere și iubețe,
străzile, curcubeie boltite pe umerii Dunării,
trista mea tinerețe...
Miros de sălcii și bărci cătrănite,
miros de clisă și căruțe văpsite,
pădurea resfirîndu-se în mahala
și încilcînd în muguri inima mea —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Aleargă desculț pe podul copilăriei,
soarbe vinul sirenelor de dimineață,
versul sună-n cadența pașilor îndreptîndu-se spre uzină
uzina e-aceeași și-i alta,
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
împletește sirena, cadența și balta...

Dacă vrei să cunoști zîmbetul verii —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Prin pădurile ecuatoriale ale iubirii,
prin uitarea de stuf clătînătoare,
orașul se vede ca un fierăstrău în zare,
pescărușii creionează chipul amintirii.
Parcul, spălîndu-și picioarele goale în Dunăre,
te-așteaptă sub grelele soarelui scuturi.
Aleiele gem de săruturi,
printre magazii s-a revărsat Bărăganul,
țipă macarale, apa-i fierbinte în docuri,
nici odată nu mă voi desprinde din îmbrățișarea acestor locuri...

Vara dansează în voaluri morgane,
zădufu-i greu, ca o pastă,
și Dunărea, ascunzându-se sub pontoane
își doarme curgerea vastă —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.

Dacă vrei să cunoști culorile toamnei —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Străzile oxidate ne numără pașii,
casele se feresc sub bolte de viță,
în baltă parcă s-au jucat uriașii
strângînd culorile în căpiță.
Ploile oftează, pierzîndu-se-n fluviu,
castanii plîng cu lacrimi de piatră,
prin bostane, părăsită, lăcrimează o vatră,
stuful arde, mocnit, făclie lingă făclie,
tot în tine cred, prietenie —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Regăsește-ți versul în zidurile zvelte
unde stuful va prinde cadența colilor albe,
regăsește-ți versul în arcadele halelor
unde stuful va deveni o poveste albă ca zăpada,
în cadența unei Brăile noi,
răzbunînd focurile din baltă —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.

Dacă vrei să cunoști zvîrcolirile iernii —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Bulevardele se-nfrățesc cu stepele,
nămeții clădesc orașe călătoare,
Dunărea s-a închis în adînc, ca un vin vechi,
pretutindeni sînt poduri sclipitoare.
Să ne pierdem în balta ursuză,
crivățul ne fie călăuză,
la răscrucea polilor și zărilor —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.

Dacă vrei să cunoști vîrtejul iubirii —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.
Tinerețile mi-au fost amare,
țipăt de flaut și singurătate,
nu mai știu c-am iubit,
n-am știut c-am iubit,
dar fiecare salcîm e crestat cu numele meu,
orașul se zbătea să pornească pe fluviu
dus de pînzele versului meu,
amintirile sînt scrise în pavajele fumurii,
poate nu știi, orașul meu, încă nu știi —
regăsește-ți pașii în versul Brăilei.

Versul parîmelor și macaralelor,
versul sirenelor și nuferilor,
versul orașului bătrîn
ce-și încordează mușchii tineri
să-și ridice arcadele versului nemuritor
printre arcadele nesfîrșite ale țării.

MOMENT CÎMPENESC

AL. ANDRITOIU

oi purtăm flori de foc la pălărie,
Pe-atunci, pe-atunci prietenă cîmpie
jandarmii,-n țeva va armei, baionete.
te mîstui ai cu fum și scrum în plete.

Sub tine, oasele pietrificate
stau ca o temelie dureroasă,
drept care uneori mîhnit răzbate
albastrul vînt prin iarba-ți de mătasă.

Trec peste toate, astăzi, de-a-ncălare
și caii-mi bat tristețea sub potcoave.
Recolta s-a vădit nespus de mare,
basculele fac plecăciuni de sclave.

Și socotind în tone și-n chintale
secară, grîu, porumb și răsărită
se-mparte avuția-n părți egale
cu hărnicia, celor ce merită.

Trec umbre mari de grofi și vistiernici
se-ncrută și se miră și se-pleacă.
În fața celor care-au fost puternici
porumbu-și scoate sabia din teacă.

Împrejmuit de nimburii mari, lucioase
mă dărui vieții care crește nouă.
Trec fete cu picioarele frumoase
prin ierburi moi și prind pe glezne rouă.

Și iar mă uit la marile bascule
cum se apleacă-ncet ca niște sclave.
Trec de-a-ncălare, drept, printre pătule
și caii-mi bat tristețea sub potcoave.

DOBROGEANĂ

*n Dobrogea, la pontul euxin,
unde prin ger cumpliți treceau sarmații
tăind cu bărzile felii de vin
la nuntă, la război sau la libații,
unde Ovidiu Tristele-a cîntat
sorbînd zăduful stepelor și praful,
și unde-n bronz își scrise, întristat,
spre amintire-amară, epitaful, —
s-a înnoit pămîntul bătrînesc
mileniile reîntinerite
în lat dospesc, în grîne înfloresc
în inimi se adună să palpîte.
Din Dunăre la mare s-a înscris
un singur cerc de viață și lumină
și cum în somn se leagă vis de vis,
și cum culori în curcubeu se-mbină, —
ogoarele s-au contopit firesc
la vocea vremilor hotărîtoare.
Pămînturile-n larg se logodesc
tot mai rotunde, tot mai roditoare.*

*Partidului, paharul cel dintii
la marele ospăț din preajma mării;
Căci prin partid, pămîntule rămîi,
hambarul pururi primenit al țării, —
plugarule, partidului să-i dai
salutul tău curat, ca pîinea nouă, —
căci el ne dete pămîntescul rai,
recolta paradisiacă, nouă.
În Dobrogea, la pontul euxin,
cu secolul închin un șip de vin.*

UN VEAC DE LA MOARTEA LUI ALECU RUSSO

O IPOTEZĂ NOUĂ ASUPRA PATERNITĂȚII
„CÎNTĂRII ROMÎNIEI”

PAUL CORNEA

Pentru cel care crede că istoria literară e o mare calmă iar profesionalismul ei sînt niște corăbieri placizi, apriga dezbateri ce se perpetuează de aproape un secol în jurul „Cîntării Romîniei” stîrnește uimire. E un privilegiu al acestei lucrări patetice, urzite în fierberea unui moment de tensiune revoluționară, de a răscoli pasiuni și a aprinde, din răs timp în răs timp, zelul detectiv al cercetătorilor. Cine e autorul înflăcăratei poeme: Russo sau Bălcescu? Discuția naște parcă din propria-i cenușă, argumentele în favoarea unuia sau altuia sînt mereu formulate și mereu puse sub semnul întrebării. Și, cu toate amănuntele adăugate cunoștințelor noastre, mai ales în ultima vreme, ne găsim nu departe de punctul de plecare: în fața a două ipoteze, egal de intolerante, care-și au fiecare partizani devotați și irevocabili.

Pînă pe la 1900, în ciuda protestelor insistente ale lui Alecsandri, părerile au înclinat spre Bălcescu, probabil din cauza marelui său prestigiu care eclipsa cu totul personalitatea mai modestă și pe-atunci cu totul ignorată, a lui Alecu Russo. Studiile întreprinse de Petre V. Haneș, pe la 1900-1901, creditate cu autoritatea maestrului său, O. Densușianu, au avut darul să schimbe opinia generală: paternitatea lui Russo asupra „Cîntării Romîniei” a fost admisă de majoritatea specialiștilor și prin intermediul programei școlare, care a făcut loc analizei poemei în cadrul operei lui Russo, a dobîndit o consacrare oficială. Punctele de vedere contrare au continuat să se exprime însă mai rar și fără ecou apreciazabil

(N. I. Apostolescu, Lucian Predescu)¹. O intervenție recentă în favoarea lui Bălcescu, a lui G. C. Nicolescu², impresionantă prin punerea în scenă a probelor și siguranța tonului, a înviat iarăși dezbateri, dovedind, cel puțin, că procesul rămîne deschis. Replica n-a întîrziat să vină. În monografia pe care i-a consacrat-o de curînd lui Russo³, Alexandru Dima a combătut argumentele lui Nicolescu și a pledat din nou, cu convingere, cauza scriitorului moldovean. Cum se vede, dialogul dintre partizanii lui Bălcescu și partizanii lui Russo se desfășoară mai departe, problema face impresia că e la fel de încălțată ca și înainte, ceața ce învăluie originile „Cîntării Romîniei” pare a se risipi pentru un moment ca să se adune iar, groasă și impenetrabilă.

Față de această situație sînt îndreptățite două presupuneri: sau că o soluție satisfăcătoare e în mod obiectiv imposibilă din cauza precarității informațiilor de care dispunem și a caracterului lor contradictoriu; sau că materialul faptic existent nu a fost epuizat de cele două ipoteze aduse pînă acum în discuție și admite o altă interpretare, mai verosimilă și mai cuprinzătoare.

Firește că nu vom putea avea o certitudine în problema autorului „Cîntării Romîniei” atîta vreme cît nu va fi descoperit manuscrisul sau o

¹ N. I. Apostolescu în introducerea la „Cîntarea Romîniei” - Buc. 1914; Lucian Predescu - „O controversă literară: cine e autorul poemei „Cîntarea Romîniei” - Iași, 1929.

² G. C. Nicolescu - „Paternitatea „Cîntării Romîniei” în „Limbă și literatură” 1955, p. 231-257.

³ Al. Dima - „Alecu Russo” - Buc. 1957.

mărturie autografă a unuia din scriitori. Dar în cercetarea științifică nimeni nu dezarmează pen-trucă drumul spre țintă e presărat cu obstacole grele. Și cu atât mai puțin istoricul marxist care e un optimist și respinge din principiu orice ag-nosticism. Admitem toți că dezlegarea unei enigme nu cade din cer și nu se face prin chiromancie. Deși câteodată norocul ne poate scoate din impas, e recomandabil să lucrăm ca și cum el n-ar exista, înlocuind șansa prezump-tivă printr-o metodă sigură. Iată dece, chiar fără a dispune de o probă decisivă, nu e inutil a re-lua discuția asupra paternității „Cintării Romî-niei“. Cu condiția însă ca pe terenul celei mai scrupuloase respectări a datelor, a tuturor datelor problemei, să găsim o cale nouă. Căci ipotezele avansate pînă acum n-au condus la un rezultat concludent și decît să reedităm vechile argumente, bătînd pasul pe loc, mai bine lăsăm lucrurile într-o calmă paranteză. După remarcabilele con-tribuții ale lui G. C. Nicolescu și Al. Dima, care grupează, fiecare de partea sa, tot ce e esențial în susținerea tezelor respective, mi se pare că nu se mai poate merge înainte decît printr-o re-novare a ipotezei de lucru. Este ceea ce încerc să fac în rîndurile de față. Vreau anume să pledez ideea că autorul „Cintării Romîniei“ nu e nici Bălcescu, nici Russo, ci amîndoi împreună.

Înainte de toate fie-mi permis să reamintesc pe scurt datele problemei :

La 1850, în „Romîniea viitoare“, publicație a unui cerc de Romîni în exil la Paris, animată de Bălcescu, a apărut, cu o precauțivitate a acestuia, o versiune anonimă a poemei, cuprinzînd 61 versete. Peste 5 ani, la 1855, în 6 numere consecu-tive ale „Romîniei literare“ a lui Alecsandri, a văzut lumina tiparului o a doua versiune, foarte asemănătoare cu cea dintîi, cuprinzînd însă 65 versete și semnată la fragmentul IV (Nr. 42) cu inițialele „A. R.“ și la tabla de materii a anului (Nr. 47) cu numele întreg : „A. Russo“.

După moartea lui Bălcescu, survenită în Noiembrie 1852, I. Voinescu II și D. Brătianu, oameni ce fuseseră măcar oarecare vreme în in-timitatea dispărutului, îl declară pe acesta autor al „Cintării Romîniei“. Aceeași părere o accredi-tează D. Bolintineanu cu ocazia încercării sale de la 1857 de a versifica însuflețitoarea poemă.

Ceva mai tîrziu, la 1863¹, adresîndu-se lui

¹ „Revista Romînă“ III-1863, p. 362.

Odobescu, pe-atunci director al „Revistei Ro-mine“, cu intenția de a smulge uitării memoria lui Alecu Russo, V. Alecsandri dezvăluie că acesta e autorul „Cintării Romîniei“, că posedă manuscrisul francez al lucrării și că Bălcescu e numai traducătorul ei. În mai multe rînduri, exact încă de 6 ori și cu prilejuri diferite, Alecsandri își repetă afirmația pe un ton cate-goric. Ba chiar, în Post-scriptumul unui articol despre Bălcescu din 1876², susține că elaborarea poemei e legată de o înțelegere tripartită între el, Bălcescu și Russo „cu scop de a exalta spiritul și de a desvolta simțul de romînism al tinerilor studenți din Paris“. În 1877 o anunță pe sora lui Russo, Polyxena Spiro-Paul de dăruirea manuscrisului.³ În 1886 îi scrie lui Ghica : „Acest poem în proză este de Russo și nu de Bălcescu. L-am văzut compunîndu-l în limba franceză pe atunci cînd, întors din Elveția, unde își făcuse studiile, el nu știa încă să scrie romînește“⁴. În fine, la aceste mărturii se adaoagă una, care – vorba lui G. C. Nicolescu – „putea fi tulbu-rătoare, dacă nu hotărîtoare“⁵. Într-o scrisoare către Bălcescu din 25 Octombrie 1851, vorbind de o baladă populară despre Mihai Viteazul, Alecsandri se oferă, dacă n-o va găsi, să ticlu-iască el una „care te-o minuna și tu îi trece-o de baladă populară... cu chipul întrebuițat pen-tru compunerea călugărului N. Rusu“⁶.

Declarațiilor lui Alecsandri, care impresionează prin stăruință și fermitatea tonului, li se opune o informație comunicată de Ion Ghica, provenită ca și în cazul bardului de la Mircești, din contac-tul personal nemijlocit cu unul din scriitorii vizați. La 1886, într-o scrisoare către Alecsandri

² „Convorbiri literare“ – 1876, X p. 142-143.

³ Scrisoarea publicată de Petre Haneș în „Lite-ratura și arta romînă“ VII. 1903, Nr. 3-4 p. 176 Reprodus de A. Semac în „Convorbiri literare“ Ian.-Feb. 1926.

⁴ Ms. 805 – Reprodus de Ovid Denușianu în „Noua Revistă Romînă“ – 1901, Aprilie p. 305.

⁵ G. G. Nicolescu – op. cit. p. 238

⁶ Ovid Denușianu care a publicat scrisoarea (op. cit. p. 304) a citit numele „A. Rusu“. G. C. Nicolescu a atras atenția (op. cit. p. 238-239) că lecțiunea e greșită și că în manuscris figurează N. Rusu. Concluzia sa e că aluzia poetului se referă la N. Rusu-Lăcusteanu și nu la scriitorul moldovean. Dar ce legătură putea fi între Alecsandri și prietenul lui Eliade Rădulescu ? Nu e mai firesc să admitem că pur și simplu, în goana condeiului, Alecsandri greșise ?

(sic!), Ghica își amintea că pe la 1847 Bălcescu îi citise fragmente din „*Cîntarea Romîniei*” și că la una din reuniunile ce se țineau la generalul Mavros, de față fiind și Laurian și Bolliac, „*după o mare stăruință a noastră a tuturor, Bălcescu a trebuit să se ducă acasă, să-și aducă caetul să ni-l citească* (poemul – N.N.). *Era scris de mîna lui, cu multe ștersături și îndreptări*”¹.

Caracterul contradictoriu al acestor știri furnizate de prieteni intimi ai lui Bălcescu și Russo, precum și existența a două versiuni românești ale „*Cîntării Romîniei*” au alimentat îndelungata controversă asupra paternității poemului. Încercarea de reexaminare a împrejurărilor în care s-a elaborat lucrarea, răsucirea pe toate fețele a mărturiilor citate, stabilirea de paralelisme ideologice și stilistice între textul „*Cîntării*” și operele prezumptivilor autori – pe scurt, punerea la contribuție a unor variate mijloace de investigație – nu s-a soldat cu elucidarea problemei, deși e neîndoielnic că s-au cîștigat lumini prețioase. Specialiștii s-au împărțit în două tabere și după cum am văzut, duelul continuă și în zilele noastre. Care sînt principalele susțineri, deoparte și alta?

Înainte de a le expune e necesară o lămurire. După părerea noastră prima obligație a unui cercetător lipsit de superstiția punctelor de vedere tradiționale e să elimine din discuție toate argumentele care nu se bazează pe realități solide

Pentru Russo

a) Mărturiile lui Alecsandri care pretindea că împreună cu Russo și Bălcescu a pus la cale crearea poemei, că l-a văzut pe Russo compunînd-o și că posedă manuscrisul original.

b) Faptul că în „*Romînia literară*” de la 1855 lucrarea e de două ori semnată⁴.

c) Dacă Bălcescu, căruia viața dăruită cauzei naționale, scripitoarea inteligență și tragismul morții, îi conferiseră o aureolă neobișnuită, care pe de-asupra fusese prieten cu Russo, ar fi plăsmuit singur „*Cîntarea*”, e neîndoielnic că Russo – om de o notorie onestitate – n-ar fi publicat niciodată o variantă proprie fără a menționa într-un fel oarecare pe veritabilul autor.

¹ Ion Ghica – „*Amintiri din pribegia după 1848*” – Buc. 1889 p. 683.

² G. C. Nicolescu – op. cit. p. 239.

³ Paul Cornea – „*Un scriitor moldovean puțin cunoscut: N. Istrati*” în „*Studii și cercetări de*

și incontestabile, suspecte de opinii preconceptive și amenințate să se năruie la un simplu : „ei și?”². Cu bună știință vom lăsa așa dar de-o parte o scrie de supoziții, deducții și raționamente analogice, adesea ingenioase dar neconcludente. Ca să dăm numai citeva exemple: din faptul că uneori semnarea prefeței echivalează – cum arată Nicolescu – cu un „*degbizat act de proprietate literară*” nu rezultă deloc că aceasta s-a petrecut și în cazul „*Cîntării Romîniei*”; din faptul că în timpul vieții lui Russo nimeni n-a tăgăduit paternitatea lui Bălcescu sau acela că autorul „*Istoriei Romînilor sub Mihai Vodă Viteazul*” a mai publicat și alte opere anonime în vreme ce colegul său din Moldova n-a făcut acest lucru nu se poate trage iarăși nici o concluzie². La fel, e neîntemeiată – după cum am arătat într-un studiu recent – presupunerea că în reuniunea de la generalul Mavros, de care pomenește Ghica, s-ar fi citit „*Suspinele unei matroane*”, bucată publicată, chipurile, de Alecu Russo în „*Foaie pentru minte*”³. Nici stabilirea de înrudiri între anumite forme lexicale și stilistice ale „*Cîntării*” cu opera lui Bălcescu nu dovedește nimic fiindcă rămîne în picioare posibilitatea ca acesta să fi fost traducătorul unui manuscris francez. Reținînd deci numai ceea ce e sigur, recapitulăm probele în favoarea lui Bălcescu și Russo în tabloul următor:

Pentru Bălcescu

a) Dacă mărturiile lui I. Voinescu II și D. Brătianu pot fi recuzate fiindcă ei citează poate o opinie curentă în cercul emigranților, fără a fi dispus de o informație proprie directă, în schimb afirmațiile lui Ion Ghica sînt precise. Chiar dacă din ele nu rezultă că Bălcescu și-a atribuit lucrarea, o largă contribuție a sa e evidentă („*scris de mîna lui, cu multe ștersături și îndreptări*” !)

b) Un fapt extrem de important, pe care G. C. Nicolescu are meritul de a-l fi dovedit definitiv, e că între „*Cîntarea Romîniei*” și opera lui Bălcescu există similitudini de idei și concepții, incomparabil mai mari decît acelea dintre „*Cîntarea*” și opera lui Russo.

istorie literară și folclor” VII, 1958, Nr. 1–2, p. 163–165.

⁴ G. C. Nicolescu susține că a fost o greșală. Dar de ce greșală dublă și de ce săvîrșită tocmai cu Russo? De ce Russo n-a dezmințit greșala?

Am ajuns aici la un punct decisiv al demonstrației noastre. Procederea uzuală a celor care s-au ocupat pînă acum de problema „*Cîntării Romîniei*” a constat în admiterea argumentelor care pledează în favoarea unuia din autori și în respingerea violentă a celorlalte. Ni se pare că tocmai în aceasta e greșala. Dece să construim un edificiu folosind numai jumătate din cărămizi? Dece să acceptăm unele date, refuzînd altele, care au aceeași șansă de certitudine? Dece, de pildă, să suspectăm și să căutăm contradicții în afirmațiunile atît de categorice ale lui Alecsandri? Poetul a fost în egală măsură prieten cu Russo și Bălcescu și n-avea niciun interes să crească meritele unuia în detrimentul celuilalt. Dar pe de altă parte e oare motivată suspiciunea față de mărturiile lui Ion Ghica? E adevărat că memorialistul a încurcat nu odată amănunțele și chiar în cazul de față s-a arătat încă de mult că întîlnirea din casa generalului Mavros n-a putut avea loc la 1847¹. Fiind falsă datarea, ce ne dă însă dreptul să presupunem că Ghica a născocit faptul însuși? Mai ales că îl relatea într-o scrisoare adresată chiar lui Alecsandri, cunoscut ca apărător al tezei potrivnice. A-l recuza pe Russo ca autor înseamnă a discredita fără niciun motiv plauzibil pe Alecsandri. Dar a respinge contribuția lui Bălcescu înseamnă a pune pe Ghica. Atunci?

Creдем că acest impas poate fi învins pe altă bază decît s-a încercat pînă în prezent și anume pornind de la premisa că e valabil și ce a spus Ghica și ce a spus Alecsandri, că trebuie găsită o explicație care să depășească opozițiile existente, subordonîndu-le unui punct de vedere mai cuprinzător. Dece am fi obligați să judecăm în termeni unilaterali, sacrificînd o parte a materialului de care dispunem? Din moment ce totalitatea faptelor nu se acoperă cu niciuna din ipotezele în discuție nu e oare straniu să tăgăduim cu încăpăținare faptele în loc să suspectăm, cum ar fi logic, ipotezele înșele? Dece să fim siliți a alege între Bălcescu și Russo? Nu s-ar putea ca opera să aparțină amîndurora?

Iată o primă sugestie în direcția unei soluții noi. Alte sugestii le vom culege din reanalizarea atentă a celor două versiuni ale „*Cîntării Romîniei*”. Decît să ne aventurăm în labirintul unor

¹ P. P. Panaitescu – „*Contribuție la o biografie a lui Bălcescu*” – Buc. p. 135–136.

presupunerii arbitrare e mai bine să încercăm a smulge textului operei – singura sursă documentară palpabilă! – și alte indicii, peste cele deja date la iveală, sau care, deși semnalate, n-au fost suficiente avute în vedere.

Cele două versiuni ale „*Cîntării Romîniei*” („*Romînia viitoare*” – 1850 și „*Romînia literară*” – 1855) nu stau una față de alta în raport de lucrări independente (de pildă traduceri separate din franțuzește) ci în acela de prototip și variantă. Acest fapt, remarcat încă de mult de N. Tcaciuc-Albu² pare neîndoielnic și poate fi probat cu ușurință prin confruntarea textelor. Asemănările sînt atît de izbitoare din punct de vedere sintactic, topic, lexic, încît e exclusă posibilitatea unor elaborări diferite și de sine stătătoare. Niciodată doi traducători n-ar fi putut ajunge, lucrînd fiecare pentru sine, la formulări identice și echivalențe stilistice stricte. Astfel, unele versete din versiunea Russo se deosebesc de cele din versiunea Bălcescu doar prin înlocuirea unui cuvînt, adăugarea sau omiterea unui epitet: vers. 22 Russo diferă de vers. 21 Bălcescu numai prin punctuație și foarte ușoare, aș spune imperceptibile, particularități gramaticale; vers. 31 Russo prezintă în 19 rînduri o singură diferență față de vers. 28 Bălcescu și anume cuvîntul „muncitor” substituit la Bălcescu prin „luptător”; la fel stau lucrurile cu vers. respectiv 36 și 32, 41 și 37, ș.a.m.d.

Rezultă deci sau că Bălcescu a avut în față un text primitiv al lui Russo la 1850, publicîndu-l cu îndreptări sau că Russo, la 1855, a prelucrat textul din „*Romînia viitoare*”. Care din texte a fost primul și reprezintă cea dintîi versiune (romînească) a poemei? Să cercetăm mai amănunțit natura deosebirilor dintre cele două variante.

Versiunea „*Cîntării Romîniei*” de la 1850, în raport cu versiunea de la 1855, e mai scurtă, munită ca limbă și mai radicală în formulări. Atrag cu deosebire atenția modificările care tind să dea poemei o finalitate critică mai ascuțită. Astfel, termenul „moșie” din „*Romînia literară*” – 1855 (vers. 14, 17, 28, 58, 61) apare în „*Romînia viitoare*” – 1850 sub forma „patrie”. Unde „R. l.” vorbește de „măririi” și „avuție” (vers. 50 și 56) în „R. v.” se vorbește de „boierie”. „*Ficiorii prorocului*” (vers. 34) devine în „R.v.” „*ficiorii*”

² N. Tcaciuc-Albu – „*Cîntarea Romîniei*” – Cernăuți 1927 p. 30.

„spurcatului proroc“ (Vers. 32). Versetul 48 „R.I.“ atenuază demascarea „vîslașilor cei răi care și-au însușit de a fi cîrmaci“ ai norodului prin utilizarea persoanei I plural în vreme ce versetul corespunzător (44) din „R.v.“ lasă întreaga răspundere a fărâdeleșilor pricinuite țării, inclusiv a iobăgării țăranilor, pe seama aristocrației. Textul „R.I.“ evocă impersonal pe „urieșii“ ce s-au aruncat asupra țării s-o sfișie (vers. 45) în contrast cu textul „R.v.“ care denumește concret guvernele marilor puteri ostile. În fine, lăsînd de-o parte și alte citeva detalii de același fel, să reținem că „R.v.“ vorbește la prezent de mișcarea revoluționară a popoarelor iar „R.I.“ utilizează în aceleași propoziții trecutul: „Toate popoarele se mișcă“ și nu „...s-au mișcat“ (vers. 51 – „R.v.“ – 55 „R.I.“), „sfîrșitul îspitelor se apropie“ și nu „...s-a apropiat“ (vers. 52 „R.v.“ – 56 – „R.I.“). Mai semnificativ încă e pasagiul în care pomenindu-se de calvarul suferințelor poporului și de iminenta prăbușire a ordinii strimbe a exploataților, versiunea de la 1850 precizează „toate aceste ispite le cercași, țara mea... și le suferi încă și acum“ (vers. 53) în vreme ce textul de la 1855 deplasează lucrurile în trecut, omițînd cea de-a doua propoziție: „toate aceste ispite le-ai cercat, pămînt romîn“ (vers. 57).

Poate că fiecare modificare semnalată mai sus nu reprezintă mare lucru dar toate la un loc conturează o probabilitate și anume că prototipul „Cîntării Romîniei“ e textul publicat în foaia pribegilor dela Paris, la 1850. E în adevăr legitim să presupunem că autorul poemei (deocamdată nu anticipăm asupra persoanei) a formulat atunci combativ, concret și contemporan căci momentul era încă de efervescentă revoluționară, învinșii dela 1848 nu dezarmaseră, reluarea luptei pentru victoria finală asupra tiraniei, într-un superb efort colectiv al popoarelor descătășate, părea la ordinea zilei. Cine răsfoiește celelalte colaborări din „Romînia viitoare“ va găsi numeroase mărturii ale acestei stări de spirit. V. Mălinescu în articolul „Flamura (steagul) Romînilor“ vorbește de „zîoa cea mare, zîoa luptei care nu e departe, cînd vor auzi iarăși glasul poporului, glasul lui D-zeu tunînd și chiemînd Tiranii la judecată“¹ Grijă sa e ca „zîoa încercării să nu ne afle iarăși desarmați“² căci „numai acela e demn de liber-

tate care știe să se lupte pentru dînsa“³ și „zîoa luptei, luptei cei depe urmă nu e departe“⁴ „Cronica politică“ a lui D. Brătianu anunță cu emfază: „Astfel este virtutea revoluției, dragii mei, încît astăzi chiar, cînd ea geme în lanțuri și pare pentru mai multe veacuri zdrobită, tot ea este Domnul lumii“⁵. Pînă și un spirit retrograd ca Eliade Rădulescu, furat de aprinderea messianică din cercurile emigrației și de exaltarea momentului, „dezvăluie în „Souvenirs et impressions d'un proscrit“ (1850) printre obișnuitele lui elucubrații, o tendință socializantă pronunțată și simpatii situate la stînga. E deci mai plauzibil să credem că are prioritate versiunea „Cîntării Romîniei“ dela 1850 decît invers, că versiunea mai moderată a lui Russo, dela 1855, a servit la elaborarea celei dintii. Înseamnă aceasta că autorul poemei e Bălcescu? Nu, fiindcă s-ar putea obiecta că Russo însuși a dat un text mai tăios într-o perioadă de tensiune revoluționară și s-a rectificat mai tîrziu, într-o perioadă de relativă acalmie. Am sentimentul că ipoteza e hazardată; totuși ea trebuie discutată.

Împotriva existenței unui manuscris integral al „Cîntării Romîniei“ datorit lui Russo și publicat ca atare în „Romînia viitoare“, pledează mai multe fapte. Întii că versiunea de la 1850 îndepărtează particularitățile dialectale moldovenești, foarte evidente în „Romînia literară“, la 1855. Deci măcar din acest punct de vedere, o intervenție a lui Bălcescu e incontestabilă⁶. În al doilea rînd, admitînd pentru interesul demonstrației că Bălcescu n-a avut niciun rol în crearea „Cîntării“ și ținînd seama de faptul că totuși concepțiile sale corespund izbitor cu materia ideologică a poemei, ar urma că Russo a putut într-un fel sau altul să urmărească și să-și însușească aceste concepții; dar afară de transmiterea orală și de telepatie, o altă posibilitate nu exista, fiindcă majoritatea studiilor și articolelor lui Bălcescu conținînd formulări înrudite sau coincidente cu cele din „Cîntarea Romîniei“ au apărut posterior datei de 6 August 1850, la care precuvîntarea era gata, deci și lucrarea! În adevăr, încercarea minuțioasă făcută de G. C.

³ Ibidem p. 18.

⁴ Ibidem p. 16.

⁵ Ibidem p. 67.

⁶ Dacă prezumtivul manuscris al lui Russo era franțuzesc se înțelege că rolul lui Bălcescu, în calitate de traducător, devine și mai important.

¹ „Romînia viitoare“ – Paris 1850, p. 18.

² Idem p. 16.

Nicolescu de raportare a principalelor teze ale „Cintării” la pasagiile respective din opera lui Bălcescu¹ dovedește că în cea mai mare parte au fost puse la contribuție lucrările „Mersul revoluției în istoria Românilor” apărută în Noiembrie 1850, „Trecutul și prezentul” – apărută în 1851, „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul” – manuscris, toate ulterioare elaborării poemei. Concluzia care se desprinde e clară : ori Bălcescu e singurul autor al „Cintării României”, ori Russo i-a comunicat un text incomplet pe care scriitorul muntean l-a îmbogățit creator și l-a fixat în limba literară (prin traducere sau eliminarea regionalismelor dacă manuscrisul era românesc). Dar presupunerea că Bălcescu e singur autor se ciocnește nu numai de mărturiile contrarii ale lui Alexandri dar și de acele incontestabile punți ce există între unele lucrări ale lui Russo și textul poemului, ca de ex. frecvent citatul verset 28 care evocă datele autobiografice ale „Amintirilor”, sentimentul proaspăt și duos al naturii, etc. Ajungem astfel, pe altă cale decât a confruntării mărturiilor contemporane, la un rezultat similar : se pare că avem de a face cu o operă de creație comună.

Dar înainte de a încerca să ordonăm întregul material într-un ansamblu coerent, trebuie să ne oprim la o întîmpinare ce s-a făcut auzită și în ultimul timp². S-a susținut anume, ca o dovadă că la baza textului din „România viitoare” a stat un manuscris românesc prealabil al lui Russo, că Bălcescu ar fi comis niște lecțiuni eronate după acest manuscris³. Deci, ceea ce e neversosimil în cazul lui Russo care avea în față un text tipărit ar fi pe deplin explicabil la Bălcescu din cauza dificultăților în descifrarea grafiei. Cercetarea atentă a faptelor incriminate nu numai că nu permite o asemenea concluzie dar mai degrabă sugerează punctul de vedere diametral opus. Exemplele citate sînt : „sad” (vers. 14 „R.v.”) în loc de „sai” (vers. 14 „R.l.”); „viltura” (vers. 37 „R.v.”) în loc de „vulturi mari” (vers. 41 „R.l.”); „popoare” (vers. 53 „R.v.”) în loc de „noroc” (vers. 57 „R.l.”) Reproducem contextul primului exemplu ; „slobozirea cea bătrînă și luminoasă, sad puternic și cu rădăcina țeapănă și adînc înșiptă în pămînt”

¹ G. C. Nicolescu – op. cit. p. 243–250.

² Al. Dima – op. cit. p. 209–210.

³ N. Tcaciuc-Albu – op. cit. p. 30.

– „R.v.” și „slobozirea cea bărbată și luminoasă sau puternică și cu rădăcina țeapănă, etc.” „R.l.”. E clar că varianta „României viitoare” e superioară stilistic și că în niciun caz nu poate fi vorba de o lecțiune greșită. Și mai limpede apar lucrurile în cel de-al doilea exemplu : și aci sînt formulări de sine stătătoare, care ne pot place mai mult sau mai puțin, dar deopotrivă admisibile. „R.v.” spune : *corbi filfîia pe d-asupra croncînind, viltura și se învirtejea*”. „R.l.” : *„corbi filfîia pe deasupra croncînind, vulturi mari se învirtejea*”. E evident că e greu de acceptat că „vulturi mari” se preface în „viltura” și dimpotrivă e explicabil ca un verb puțin uzual (a viltura) să fie înlocuit printr-un denumativ raportat la același predicat (vulturi mari se învirtejea). Cu alte cuvinte, dacă rezultă ceva din exemplul dat, atunci e tocmai că „România literară” utilizează textul „României viitoare” și nu invers. În fine, la versetul 57 (resp. 53 „R.v.”) e clar că e o greșeală de tipar : „noroc” pentru „norod”. Propoziția sună în „R.l.” : „Norocul trebuie să se ispășească și să se curețe de păcatele sale”. În schimb în „R.v.” citim corect : „Popoarele trebuie, etc...” După cum se vede nu se poate conchide nimic în favoarea anteriorității versiunii Russo. Mai mult : exemplele date indică probabilitatea că această versiune e posteroară.

Putem acum să înmănușim toate datele problemei într-o ipoteză unitară, folosind atît mărturiile contemporane vrednice de încredere deși divergente, cit și argumentele fondate pe compararea celor două versiuni și indicînd rezultate din raportarea operii la momentul istoric, la circumstanțele biografice ale celor doi scriitori și la profilul lor spiritual.

1. Pe baza informației comunicate de Alexandri lui Ghica la 1886⁴ se poate presupune că Russo a scris în frantuzește un prim concept al „Cintării”, după întoarcerea dela studii⁵, dar nu mai devreme de 1839–1840. De notat că Russo traversase pe la 1835–1836 o perioadă de exaltare iacobină – dovadă că închina o odă lui Alibaud,

⁴ Ms. 805 p. 173 op. cit.

⁵ Deși întoarcerea lui Russo dela studii e fixată la 1835 de unii (Petre V. Haneș), la 1836 de alții (Al. Dima) data elaborării primei variante a poemei trebuie s-o suim la 1839–1840 fiindcă pînă la 1839 Alexandri era el însuși plecat în străinătate și deci nu putea – cum o spune – să-și „vadă” prietenul compunîndu-și lucrarea.

atentatorul la viața lui Ludovic Filip, celebrând lupta popoarelor pentru libertate. Bine înțeles că această schiță a poemului (sau a unei părți din lucrare) e probabil că seamăna încă puțin cu versiunea publicată mai târziu. Poate că ea conținea numai fragmente de descripție peisagistică fără evocarea alegorică a istoriei țărilor romine; poate că materialul avea o altă structură; și nu avem din păcate niciun dram de certitudine și simțăm reduși la simple supoziții; e sigur în orice caz că acest concept primitiv al „Cintării“ dacă a fost elaborat în jurul anului 1840, era incomplet și scris în franceză. Tot atât de posibilă poate fi și presupunerea că această variantă inițială datează de pe la 1846, deși renunțând la apropierea de detalii care pot fi simple coincidențe și judecând în ansamblu scrierile lui Russo din această perioadă, în special „Soveja“, nu văd suficiente puncte de contact între stilul publicistic, spiritual, discret ironic din „Soveja“ și aprinderea romantică a „Cintării României“. La 1839–1840 sau la 1846, rămâne însă că Russo a elaborat în limba franceză, cum făcea cu predilecție, embrionul inflăcăratei poeme.

Starea de spirit din care izbucnește opera decurge din avântul mișcării de eliberare în Țările Romine, din ascuțirea luptei de clasă a maselor țărănești și frământările orășenimii nemulțumite de privilegiile aristocrației și rânduile feudale. La 1839 a fost descoperită în Moldova conjurația lui Leonte Radu iar la 1840 o tulburare revoluționară cu țeluri mai conturate și o organizare mai trainică fusese preîntâmpinată în ultima clipă de Domnitorul Țării Românești prin arestarea grupului de răsvrățiți condus de Mitiță Filipescu din care făcea parte și N. Bălcescu. Anii dintre 1830–1848 au fost anii de treptată cristalizare ideologică a platformei luptătorilor patruzeci-optiști, în care partea înaintată a intelectualității (profesori, scriitori, artiști) au contopit patriotismului un democratism militant, au legat de cucerirea libertății naționale cîștigarea libertății sociale, au unit năzuința spre progresul politic, economic și cultural al țărilor romine de necesitatea deșteptării poporului din letargie și îmbunătățirea soartei sale. „Cintarea României“ este una din lucrările străbătute de patosul afirmării naționale și al dezrobirii sociale, așa cum au fost și altele în această epocă, dar prin înălțimea tonului, vibrația sensibilității, radicalismul ideilor și senti-

mentul unei experiențe revoluționare trăite, încalecă anul 1848 și implică o completare și o finisare după această dată de răscruce.

Izvorită din condițiile specifice ale Țărilor Romine, alimentată de spiritul de revoltă ce se cocea în masse, „Cintarea“ a putut fi ocazionată în forma ei inițială și de impresia produsă de un model literar străin. Ocazia și nu cauza elaborării poemei stă așa dar (poate) în lectura celor două cărți, de mare circulație europeană, „Cartea națiunii poloneze și a pelerinilor polonezi“ a lui Mickiewicz¹ și „Cuvintele unui credincios“ a lui Lamennais², opere de adevărat rechizitoriu împotriva tiraniei, de denunțare zguduitoare a lanțurilor ce încătușează persoana umană. Aceste lucrări n-au fost însă decît un punct de plecare pentru autorul român. Deosebirile dintre „Cintarea României“ și operele menționate sînt intr-adevăr evidente.

Mickiewicz, cu o inaripare lirică și fulgurații profetice care desfid posibilitatea unei căi raționale de însușire a universului, se ocupă de martiriul națiunii poloneze, urmărindu-i destinul, însemnat de divinitate, din timpurile cele mai îndepărtate (incepe de la o himerică idilă a comunității primitive, egalitariste și fericite) pînă la evenimentele contemporane. Cartea lui e opera unui catolic, uneori dizident însă niciodată rebel, cu accente de orgoliu național și de messianism mistic, tinzînd să restabilească încrederea unui popor crucificat în soarta sa. Forma de expunere e a parabolilor de tip evanghelic și toată lucrarea face impresia unei paremiologii religioase cu țel agitatoric; e un fel de dilatare în acțiune a credinței sublime ce ardea cu vâpăi în inima scriitorului. Desigur că se pot găsi unele apropieri între pasajii din „Cartea națiunii poloneze“ și „Cintarea României“ dar avînd în vedere contextul cu totul diferit în care acestea se plasează, sensul general al celor două lucrări, ideologia și metoda utilizată, punctele de incidență respec-

¹ „Cartea națiunii poloneze și a pelerinilor polonezi“ a lui Mickiewicz a fost tradusă în franceză de Montalambert la 1833 și apoi inclusă în traducerea operei complete a scriitorului polonez dată de Christian Ostrovski în nu mai puțin de trei ediții succesive: 1841, 1845, 1849.

² „Paroles d'un croyant“ a apărut la 1833 și a avut un enorm succes. Despre răspîndirea cărții la noi vezi I. Breazu „Lamennais la Românie din Transilvania în 1848“ în Studii literare – Cluj, 1948 IV p. 176–197.

tive nu sînt foarte relevante¹. Dăm un singur exemplu, încă nesemnalat pînă acum de cercetători. Mickiewicz : „*Donc les rois se dirent : Tachôns de faire en sorte que les peuples restent toujours dans l'ignorance, afin qu'ils ne connaissent pas leurs forces et qu'ils se querellent entre eux, afin qu'ils ne se coalisent pas contre nous*“².

Versiunea Russo (verset 26) : „*Domnii și boierii neamurilor ziseră între dinșii : să nu lăsăm popoarele noastre în odihnă, căci odihna deșteaptă gîndirea și gîndirea mînă la faptă... să ridicăm stavile, să semănăm zavistia și ura și să însuflăm lăcomia cuprinselor și a prăzilor și să împingem neamurile unele asupra altora, ca astfel să întindem domnirea și puterea noastră*“³.

Cartea lui Lamennais, inspirată ea însăși de Mickiewicz după propria mărturie a autorului, e tot plămuire a unui spirit profund religios, care vrea să corijeze catolicismul, desfăcîndu-l din complicitatea cu tronurile și potențații și propunîndu-i, utopic, să se asocieze cu democrația și revoluția. Lamennais utilizează și el un stil biblic, adoptă și el poza unui revelat, căruia cerul îi încredințează un mesaj izbăvitor însă fraza lui, strunită de o disciplină severă, prin profilul sculptural de medalie și raționalitatea imaginilor, temperează în oarecare măsură emfaza retorică. O penumbra voită tinde să fascineze pe cititor dîndu-i senzația misterului. Punctul de vedere al lui Lamennais e al societății omenești în genere

¹ Un cercetător polonez, St. Wedkiewicz a susținut totuși că la originea „*Cîntării Romîniei*“ e cartea lui Mickiewicz și că autorul ei e Bălcescu, întrucît acesta a fost scriitorul român cel mai apropiat de ideologia romantică a emigrației poloneze. Același a semnalat un manuscris român al „*Cărții națiunii poloneze*“ datînd din Moldova, de la 1845. (Recenzie asupra articolului lui Wedkiewicz, apărut în 1921, de P. P. Panaiteșcu în „*Revista istorică*“ XIV 1928 nr. 10 p. 395-396.

² A. Mickiewicz : „*Oeuvres poetiques complètes*“ (trad. Ostrowski 1849, vol. I, p. 6.

³ Dacă totuși se atribuie importanță acestor confruntări de pasagii desprinse de context – punct de vedere față de care avem serioase rezerve – atunci în orice caz raportarea versetului 26 al „*Cîntării*“ la textul lui Mickiewicz, așa cum am făcut mai sus, e cu mult mai plauzibilă decît raportarea aceluiași verset la cap. 13 din Lamennais, cum susține Al. Dima (op. cit p. 235). Să notăm oricum că ideea lui Mickiewicz, așa cum găsim și la Volney („*Effroi et conspiration des tyrans*“ XVIII).

și nu al națiunii, la el patria e cerul („*Votre patrie c'est le ciel*“¹); libertatea e legată de adorarea lui Dumnezeu („*Pour être libre il faut avant tout aimer Dieu*“²); dezrobirea e o consecință a carității evanghelice („*Aimez Dieu plus que toutes choses et le prochain comme vous-même et la servitude disparaîtra de la terre*“³), oroarea sumbră a apocalipsului e evocată pentru a înfricoșa pe opresori, etc. Mai e nevoie să demonstrăm imensa distanță ce separă „*Cîntarea Romîniei*“ de opera lui Lamennais? Al. Dima are dreptate spunînd că poemul nostru se desfășoară „*pe un plan dominant laic*“, că „*simburile „Cîntării Romîniei” rămîine lupta pentru libertate a poporului, iar nu mistica năzuință spre transcendent*“⁴.

2. Schița franțuzească a lucrării, compusă de Russo, e posibil să-i fi parvenit lui Bălcescu la Mînjina, într-una din acele întîlniri anuale organizate cu prilejul onomasticeî lui C. Negri de cîțiva dintre tinerii animatori ai mișcării de deșteptare din țările romine. Poate că aici se vor fi înțeles cei doi prieteni asupra sensului operci, a modului lor de colaborare și a mistificării cu manuscrisul găsit într-o mănăstire. Alecsandri va fi fost părtaș discuțiilor purtate (deși prezența lui în cadrul acordului tripartit la care se referă⁵, ar putea fi așezată, cel puțin cu aceiași sorți de succes, în anul 1849, cînd pentru o perioadă nu prea lungă (Octombrie-December 1849⁶) – el, Russo și Bălcescu, s-au găsit împreună la Paris).

Primind schița lui Russo e probabil că Bălcescu a tradus-o în romîncește și i-a dat o primă redactare, din care a făcut cunoscute lui Ghica unele fragmente și societății adunate la generalul Mavros întregul text. Nici de data aceasta „*Cîntarea Romîniei*“ nu este definitivată. Versiunea cunoscută de noi e fără îndoială rodul unei munci depuse după 1848.

¹ Lamennais „*Les paroles d'un croyant*“ (ediție critică Yves la Hir Paris 1949 p. 163).

² Lamennais – op. cit. p. 178.

³ Idem p. 178.

⁴ Al. Dima op. cit. p. 237.

⁵ „*Convorbiri literare*“ op. cit.

⁶ Russo a venit la Paris nu mai devreme de Februarie-Martie 1849 și a rămas pînă spre sfîrșitul anului 1850. Alecsandri a plecat din Paris în December 1849 spre țară. Bălcescu a ajuns la Paris în 16 Octombrie 1849. (conf. Ion Ghica – „*Amintiri din pribegia după 1848*“ – ed. Olimpiu Boitoș – Craiova – vol. II. p. 153).

3. Care vor fi fost modificările aduse lucrării la Paris și în ce măsură au participat la această redactare finală cei doi scriitori? Nu putem decât să dibuim în căutarea adevărului. Ceea ce e sigur e că, în ultimă instanță, Bălcescu e cel care a dat „*Cîntării Romîniei*” forma ultimă și că, în totalitatea ei, opera se integrează pe deplin atmosferei momentului și coresponde cu spiritul celorlalte colaborări din „*Romînia viitoare*”. Contribuția sa finală e de altfel indirect atestată într-o scrisoare către Ghica, din 26 Octombrie 1850, unde vorbind de apariția „*Romîniei viitoare*”, Bălcescu scrie: „*Cu poștia viitoare îți trimit negreșit revista. Sunt articole bune într-însa dar cam apîlpisite și prea dau cu barda în Dumnezeu. Le-am cam pilit puțin, dar nu am putut de ajuns*”¹. Dar după toate aparențele „*Cîntarea Romîniei*” n-a fost doar „pilită” de Bălcescu; aportul său e consubstanțial, nu numai de zidar dar și de arhitect. Poema respiră febrilitatea unor oameni care-și fundează politica pe iminența unui nou val revoluționar și induioșarea exilaților cărora icoana patriei depărtate le stîrnește o nostalgie fără pereche. E un act de încredere în forța vitală a poporului român, o încercare făcută cu o mare frăgezime de simțire de a-i citi în suflet și a-l îmbărbăta. Ea împlinește țelul astfel definit de Bălcescu la 1850: „...fiindcă precum mult înainte de 48 așteptam împreună o revoluție generală și căutam a ne pregăti din vreme, cum o începuserăm de la 1843, așa și acum cred că are să vie o revoluție mai înfricoșată și socot că e bine să ne pregătim și pentru aceasta a desvolta simțimîntul naționalității și credința Romînului în el mai mult decît în străini”². Operă de patriotism fierbinte, pătrunsă de concepții democratice înaintate și de îndemnuri mobilizatoare, făurită la temperatura unei conștiințe în ebuliție, „*Cîntarea Romîniei*” reflectă prin atmosfera ei generală, starea de spirit a revoluționarilor proscriși la 1848, grupați la Paris, în jurul capului lucid și marelui suflet care a fost N. Bălcescu. Aceasta explică și lirismul incandescent, și retorismul, și intențiile de prozelitism ale lucrării, și ecurile ei mazziniene.

Se știe în adevăr că Mazzini a fost o personalitate de prim rang a emigrației europene de după 1848 și că numele său apare deseori în cores-

pondența lui Bălcescu din 1850. Astfel, în 16 Februarie 1850 acesta își exprima dorința, repetată o săptămîină mai tîrziu, de a merge la Londra (unde fusese totuși cu puțin înainte) pentru a-l întîlni în problema organizării solidarității revoluționare³. Multe din ideile manifestelor mazziniene, — alianța popoarelor opusă alianței despoților, convingerea că fiecare națiune are o misiune de îndeplinit și că destinul ei întruchiează o lege a providenței, intransigența republicană și credința neclintită în triumful revoluției, contopirea lui Dumnezeu cu poporul, — toate aceste idei tipice ale agitatorului politic italian se regăsesc într-o formă mai precisă sau mai diluată în „*Cîntarea Romîniei*”. În orice caz, dacă Mickiewicz și Lamennais, fără a fi avut un rol determinant, vor fi contribuit la crearea poemei, tot atît de îndreptățită pare apropierea de Mazzini, a cărui gîndire nu revendică, poate, originalitate, — fiindcă năzuințe asemănătoare se formulau în publicațiile efemere ale revoluționarilor din toate națiunile, emigrați la Paris sau Londra și în asociațiile și comitetele conspirative care se formau și se desfăceau cu iuteală — dar impune prin vigoarea publicistică a afirmației și prestigiul personalității.

La 8 August 1850 Bălcescu scrie precuvîntarea „*Cîntării Romîniei*”. Citatele copioase de care se folosește arată că opera era la această dată terminată. Între Octombrie 1849 și August 1850 se situează așadar desăvîșirea poemei. Timbrul ei patetic exprimă efervescența momentului istoric, convulsia speranțelor care se ciocnesc de o realitate ostilă și totuși nu vor să abdice, convingerea nezdruncinată în victoria revoluției, în eliberarea poporului român de aservire, în unirea și independența lui națională, în gloria lui viitoare.

4. Dacă cele de mai sus sînt exacte, la 1855 Alecu Russo reia textul „*Cîntării Romîniei*” din „*Romînia viitoare*”, îl retranscrie amplificînd numărul versetelor, moldovenizîndu-l, cu ușoare îndreptări stilistice (nu totdeauna fericite) și atenuări pe ici și colo, determinate de schimbarea situației și condițiile politice ale Moldovei la data respectivă.

*
*   *

¹ Ion Ghica — op. cit. II p. 285.

² — Ion Ghica — op. cit. p. 597.

³ — Idem — II p. 205 și 208.

După cum se vede ipoteza noastră asupra „Cintării României“ postulează contribuția creatoare atât a lui Russo cât și a lui Bălcescu. Recunoaștem că ea are puncte vulnerabile, în primul rând că îi lipsește o probă faptică decisivă. Dar ipotezele susținute pînă acum prezintă și mai multe dezavantaje, așa cum ne-am străduit să arătăm. În schimb, admiterea dublei paternități propuse, ni se pare că rezolvă satisfăcător majoritatea elementelor divergente pe care se rezază seculara controversă. Ea dă dreptate și lui Alecsandri și lui Ghica, folosind mărturiile amîndurora și făcîndu-le deopotrivă acceptabile. Ea lămurește cum e posibilă similitudinea concepțiilor „Cintării României“ cu opera lui Bălcescu și în același timp de ce există unele puncte de contact cu opera lui Russo. Ea explică de ce ambii au acceptat tacit rolul de autori fără să-și susțină totuși paternitatea în forme categorice. Ea împacă faptele cu bunul simț și cu *necesitatea politică*: memoria celor doi scriitori ne e la fel

de scumpă și fiind, pe deoparte, cert că amîndoi au conlucrat și, pe de altă parte, fiind sigur că niciunul n-a avut un rol pasiv, e logic ca opera să fie rubricată în istoria literară sub numele amîndurora.

Ce a făcut unul și ce a făcut altul? Cum arăta manuscrisul primitiv și ce modificări a suferit? Iată întrebări la care încă nu se poate răspunde: bănuielele noastre sînt prea fragile ca să merite a fi enunțate. Oricum, de „Cintarea României“, ca un viu simbol al Unirii Țărilor Române de la înfăptuirea căreia am sărbătorit de curînd un secol, sînt legate pentru vecie numele celor doi scriitori: moldoveanul Alecu Russo și munteanul Nicolae Bălcescu, devotați poporului lor cu aceeași abnegație și sinceră dorință de a-l ști descătușat din lanțurile aservirii, scriitori care în împrejurările înfringerii de la 1848 și-au stăpînit lacrimile, au chemat la luptă și au întrevăzut în zările viitorului lumina clară a zilelor noastre.

LOGICA ȘI VIAȚA

HENRI WALD

Motto: „Idea de a include *viața* în logică este explicabilă — și genială — din punctul de vedere al *procesului* reflectării lumii obiective...”

(Lenin „*Caiete filozofice*” p. 168)

De aproape un veac, de când capitalismul a început să devină o orînduire irațională, rațiunea umană este insultată de un număr din ce în ce mai mare de ideologi burghezi. Cînditorii burgheziei nu mai pot să-și pună problema construirii unei societăți raționale. Ei se zbat să prelungească existența precară a unei societăți iraționale prin discreditarea rațiunii. Nu te poți împotrivi construirii noii societăți fără să calomniezi rațiunea, care o plănuiește. Cînd rațiunea condamnă capitalismul și indică drumul spre comunism, iraționalismul este perdeaua de fum cu ajutorul căreia burghezia contemporană încearcă să-și întîrzie deznodămîntul.

Profitînd de faptul din ce în ce mai evident că viața vine în conflict cu logica tradițională, mulți filozofi ai burgheziei contemporane propovăduiesc abandonarea oricărei logici și plonjarea în adîncurile vieții.

Printre primii filozofi ai reacțiunii care și-au dat seama că adevărul, rațiunea și logica sînt aliații cei mai fideli ai proletariatului revoluționar a fost și Fr. Nietzsche. „Dialectica este de origine plebeiană...”¹ striga el. Nietzsche a înțeles că logica este o armă de luptă deosebit de

puternică atunci cînd o minuiesc asupriții împotriva asupritorilor. „Ironia dialecticienilor — notează el — este o formă a răzbnării plebeiene; este ferocitatea oprimaților care folosesc pumnalul rece al silogismului...”¹.

Reducînd și el întreaga logică la logica elementară metafizică, Nietzsche pretinde că „logica nu dispune de formule decît pentru ceea ce rămîne identic cu sine-însuși”². După părerea lui, „cunoașterea și devenirea se exclud”³. În fața aceluiași conflict dintre devenire și logica elementară, Parmenide contesta posibilitatea devenirii, iar Nietzsche contestă rolul cognitiv al logicii.

„Gîndirea — scrie el — nu este pentru noi un mijloc de cunoaștere, ci de numire, de ordonare a faptelor, de acomodatere a lor la nevoile noastre”⁴.

În vreme ce Parmenide sacrificase, la vremea lui, viața în numele logicii, Nietzsche sacrifică logica în favoarea vieții. După părerea lui, viața nu are voie să se lase împiedicată de logică. „Dacă valoarea vieții rezidă în erori în care se crede în mod solid, atunci ceea ce este vătămător este „să spui adevărul”⁵, aver-

¹) Fr. Nietzsche, „La volonté de puissance”, I, N.R.F., 1942, p. 55.

¹) Nietzsche, op. cit. p. 55.

²) Idem, p. 78.

³) Idem, p. 78.

⁴) Idem, p. 79.

⁵) Idem, II, p. 183.

tizează Nietzsche. Nietzsche nu știa că, în cele din urmă, viața îi părăsește pe aceia care nu mai au adevărul de partea lor. Adevărul se naște din viață și slujește vieții. Viața nu poate să facă multă vreme casă bună cu minciuna. Mai de vreme sau mai târziu viața se îndreaptă în direcția adevărului. Cei ce se zbat să înainteze în răspărul istoriei sînt, în cele din urmă, dați peste cap.

Iraționalistul francez Henri Bergson a crezut că poate să aplaneze conflictul dintre logică și viață mutînd, cu totul, adevărul din logică în viață. În concepția lui Bergson, adevărul încetează să mai fie o însușire a ideilor care oglindesc viața și devine o însușire a vieții însăși. „Inteligența — afirmă Bergson — este caracterizată printr-o incomprehenșiune naturală a vieții”¹. Neînțelegînd că logica elementară nu este SINGURA logică, Bergson reduce ÎNTREAGA logică umană la un instrument cu ajutorul căruia oamenii își organizează acțiunea lor comună asupra solidelor.

„Logica noastră este ansamblul de reguli de care trebuie să asculte manipularea simbolurilor”², scrie Bergson. Adevărul vieții nu poate fi gîndit, ci numai trăit.

Așadar, de gîndit nu pot fi gîndite decît complexele senzoriale și diversele posibilități de ordonare a lor. Din gîndire nu mai rămîne nimic altceva decît o activitate de combinare a propozițiilor cu ajutorul particulelor logice, în vederea obținerii unor propoziții noi, care nu ne pot spune nimic despre viața ce se desfășoară dincolo de ele. După părerea pozitivistilor logici — raționaliști în formă, dar iraționaliști în fond — propozițiile nu pot să îndeplinească decît două feluri de sarcini: sau să înregistreze diversele complexe senzoriale sau să enunțe reguli de organizare a acestora. Orice propoziție care pretinde că se referă la viața

¹) *H. Bergson*, „L'évolution créatrice”, Alcan, Paris, 1932, p. 179.

²) *Ibidem*, p. 174.

reală, la legile ei de dezvoltare, la sensul ei, este socotită un non-sens.

„O teorie fizică este o punere în ordine simbolică a unui domeniu de fapte (adică o serie de complexe senzoriale H. W.). Alte puneri în ordine nu sînt excluse. O teorie nu este niciodată univoc și ontologic adevărată...”¹, scrie Louis Rougier.

Zarva filozofică stîrnită de agnosticiei contemporani în jurul ciberneticii este, deci, explicabilă. De vreme ce omul „...nu cunoaște lumea, ci primește din partea acesteia doar niște semnale care o reprezintă într-un mod pur simbolic”², de vreme ce „a cunoaște însăși natura lucrurilor, a pătrunde în esența lor ne este formal interzis”³, de vreme ce „orice cunoștință a omului se rezumă la numere și relații...”⁴, logica înlocuiește logica, iar cibernetica tinde să înlocuiască gîndirea umană.

Logicianul francez Jean Tricot, cunoscutul traducător și comentator al lui Aristotel, atrăgea atenția încă din 1930 asupra faptului că „...logistica... este tocmai arta de a se dispensa de a gîndi”⁵. Presimțind că logica va ajunge, în cele din urmă, la cibernetică, J. Tricot scria: „Logistica ajunge astfel, în mod necesar, la o mecanizare a raționamentului, care ia... paiul cuvintelor drept miezul lucrurilor”⁶. Jacques Maritain observase și el că „logistica este un meșteșug care privește nu gîndirea, ci semnele gîndirii, și care își propune să se dispenseze de a gîndi”⁷.

Dacă omul nu poate să aibă de-a face decît cu propriile lui senzații, atunci gîndirea nu are alt rost decît să elaboreze

¹) *Louis Rougier*, „L'évolution du concept de raison dans la pensée occidentale”, *Dialectica*, nr. 43/44, 1957, p. 321—322.

²) *Albert Ducrocq*, „Découverte de la cybérnetique”, Paris, 1955, p. 167.

³) *Ibidem*, 167.

⁴) *Idem*, p. 186.

⁵) *Jean Tricot*, „Traité de logique formelle”, Paris, 1930, p. 313.

⁶) *Ibidem*, p. 313.

⁷) *Jacques Maritain*, „Eléments de philosophie”, II, Paris, 1933, p. 264.

reguli de organizare a acestora; și, deoarece senzațiile — oglindind în fond natura cantitativă a lumii — sînt măsurabile, matematica ocupă și locul logicii. Pentru cine pornește de la ideea că „...orice obiect nu este decît număr și relație între numere”¹, singura logică este logica matematică. Are profundă dreptate Jean Tricot cînd observă că „...Leibnitz a greșit crezînd că procedee automate de combinări de silogisme pot să înlocuiască cercetarea esenței”².

De la o vreme, și unii oameni de știință burghezi, puternic influențați de empirismul logic, au început să nu mai respecte interdicția pozitivistă de a cerceta esența vieții. „Oricît de angajat ar fi un cercetător științific pe calea lucrărilor sale, el nu poate să nu-și pună, din cînd în cînd, anumite întrebări tulburătoare asupra *sensului* și *valorii* angajamentului său”³, mărturisește biologul Claude Favarger. Nemaî împăcîndu-se cu interzicerea oricărei propoziții referitoare la esența vieții, Favarger scrie: „...îndoiala umană, această îndoială deopotrivă de crudă și de splendidă, vine din ignoranța noastră cu privire la *natura profundă* a lucrurilor. A pretinde abolirea ei înseamnă a lăsa să se creadă că nu există nimic în spatele adevărului științific”⁴.

Claude Favarger rămîne însă prizonierul prejudecății pozitvistice potrivit căreia există două feluri de adevăruri: unul științific și altul filozofic. Cel științific privește fenomenele, iar cel filozofic, metafizic sau moral se referă la esența lor. „Prin științific, înțelegem „care are legătură cu metoda experimentală...”⁵ precizează Favarger. Iar mai departe exemplifică: „Pe plan fizic, nu vedem decît fizico-chimia, dar organizarea acestei fizico-chimii, finalizarea ei se explică *metafizic*...”⁶

¹) Albert Ducrocq, op. cit. p. 185.

²) J. Tricot, op. cit. p. 37.

³) Claude Favarger, „Vérité scientifique et compréhension du vivant”, *Dialectica*, nr. 45, 1958, p. 38.

⁴) Idem, p. 39.

⁵) Claude Favarger, idem, p. 42.

⁶) Claude Favarger, idem, p. 61—62.

Claude Favarger vrea să depășească limitele pe care pozitivismul le impune cunoașterii omenești, dar, necunoscînd decît logica elementară, el nu vede unitatea dialectică dintre științele speciale și cele filozofice, reducînd-o la o simplă complementaritate. „Cele două pante ale cunoașterii: panta fenomenelor și panta morală, sînt exigențe contradictorii legate prin principiul de complementaritate”¹, scrie el. După Favarger, cunoașterea este de două feluri: experimentală și comprehensivă. Prima este științifică, iar a doua, filozofică. Ca și cum adevărurile filozofiei nu pot să fie verificate experimental, ca și cum ele ar fi altceva decît adevărurile științelor speciale generalizate la maximum. Lui Favarger îi scapă din vedere faptul că adevărurile filozofice se verifică experimental odată cu verificarea experimentală a adevărurilor științelor speciale, din a căror generalizare au rezultat ele însele.

Dîndu-și seama de contradicția dintre fenomen și esență, ca și dintre senzorial și rațional, dar fiindu-i cu totul străină ideea de unitate a contrariilor, Favarger crede că adevărurile științifice și cele filozofice sînt eterogene și, datorită omului, care are nevoie și de unele și de altele, complementare. „Adevăr științific și comprehensiune — scrie el — nu sînt fără legătură între ele. Legătura lor este omul”². De vreme ce nici nu bănuiește unitatea contradictorie dintre senzorial și rațional, pe de o parte, și dintre logica elementară și cea dialectică, pe de altă parte, Favarger admite și el posibilitatea unei comprehensiuni supra-științifice, care să prindă esența viului. În realitate, această „esență a viului” nu este oglindită de către o facultate cognitivă supra-logică, ci tot logică: gîndirea dialectică.

Fenomenologia încearcă și ea zadarnic să rezolve conflictul dintre logică și viață. Edmund Husserl pornește de la ideea că ceea ce se numește îndeobște viață nu are o existență independentă. „Noi —

¹) Ibidem, p. 58.

²) Ibidem, p. 47.

scrie Husserl — înțelegem lumea experienței noastre totdeauna în sensul vestimentului de idei pe care l-am aruncat asupra ei, ca și cum această lume ar fi ceva existent în sine”¹. Deci pentru un fenomenolog nici nu este posibil vreun conflict autentic între logică și viață, deoarece el pune între paranteze însăși problema fundamentală a filozofiei: raportul dintre obiect și subiect. Tot ce se poate întâmpla este o proastă folosire a limbajului cu ajutorul căruia oamenii își organizează experiența senzorială. „Astfel — scrie Jean F. Lyotard — nu există răspuns la întrebarea dacă trebuie să se pornească de la obiect (realism), sau trebuie să se pornească de la eu (idealism). Însuși noțiunea de fenomenologie trimite în vacanță această problemă: conștiința este totdeauna conștiința a /ceva/ și nu există obiect care să nu fie obiect pentru /o conștiință/...”².

Husserl nu cunoaște nici un drum care să lege subiectul de obiect. De aceea el încearcă să descopere esența vieții pornind pe o cale transcendentă. Astfel ajunge Husserl la acea „Lebenswelt” antepredicativă pe care el o socotește indiferentă atât față de materie, cât și față de spirit. „...lumea la care ajunge în cele din urmă meditația husserliană asupra adevărului — comentează Lyotard — nu trebuie să fie confundată cu lumea „materială”, ea se definește mai degrabă... pornind de la conștiință, sau cel puțin de la subiectul constituant”³. După Husserl, adevărul nu poate să fie altceva decât geneza sensului (Sinngeneses).

De fapt, această „Lebenswelt” antepredicativă nu este altceva decât trăirea subiectivă a practicii prin intermediul căreia viața reală determină atât conținutul, cât și formele gândirii. Husserl descoperă, fără să-și dea seama, latura subiectivă a practicii. Dar, din pricină că ignoră cu desăvârșire rolul practicii în cunoaștere,

el crede că a dat peste o realitate *neutră*, care nu este nici obiectivă și nici subiectivă, când, de fapt, dăduse tocmai peste *legătura* dintre subiect și obiect, legătură care precede formarea ideilor în și prin limbaj. „...descripția husserliană... este o luptă a limbajului împotriva lui însuși pentru a atinge originarul...”¹. În fenomenologie, logica este însuși trăitul conștient de el însuși, „în sine-le” devenit „pentru sine”.

Încercarea lui Husserl de a apropia logica de viață prin apropierea ei de trăirile subiective a fost împinsă pînă la absurd de existențialiști. Existențialiștii dizolvă logica în afectivitate. Jean-Paul Sartre pretinde că existențialismul „refuză să abandoneze viața reală întâmplărilor care nu pot fi gândite... pentru a contempla o universalitate ce se mărginește să se oglindească la nesfârșit în ea însăși”². Numai că, abandonând logica, existențialismul abandonează totodată și „viața reală”, mulțumindu-se să exalte doar afectivitatea. „A începe să gîndești, înseamnă a începe să fii minat”³, declară Albert Camus, existențialismul a ajuns să-l invidieze pentru liniștea lui sufletească pînă și pe ultra-obscurantistul Chestov. „Pentru Chestov — scrie Camus — rațiunea este zadarnică, dar există ceva dincolo de rațiune. Pentru un spirit absurd, rațiunea este zadarnică și nu există nimic dincolo de rațiune”⁴.

Pentru această filozofie a absurdului „nu există decît o singură problemă filozofică cu adevărat serioasă: sinuciderea”⁵.

Deznădejdea care a cuprins aproape întreaga filozofie burgheză contemporană în urma eșuării tuturor încercărilor de a împăca logica omenească cu viața reală începe să fie mărturisită de un număr din

¹) Idem, p. 45.

²) Jean Paul Sartre, „Questions de méthode”, în „Temps modernes”, nr. 139, sept., 1957, p. 377.

³) Albert Camus, „Le mythe de Sisyphe”, N.R.F., Gallimard, Paris, 1942, p. 17.

⁴) Idem, p. 55.

⁵) Ibidem, p. 15.

¹) Edm. Husserl, „Erfahrung und Urteil”, Hamburg, 1948, p. 43.

²) Jean F. Lyotard, „La Phénoménologie”, P.U.F., 1957, p. 42.

³) Idem, p. 110--111.

ce în ce mai mare de reprezentanți ai acestei filozofii. „Metoda proprie a filozofiei — afirmă Simone Weil — constă în a concepe clar problemele insolubile în insolubilitatea lor, apoi a le contempla, fără nimic altceva, fix, neobosit, timp de ani, fără nici o speranță, în așteptare.

După acest criteriu, există puțini filozofi. Și este încă prea mult spus puțini”¹.

Fără înlăturarea hotărâtă a străvechei prejudecăți potrivit căreia existența și conștiința sînt eterogene nu poate să fie limpezită nici legătura dintre viața reală și logica umană.

Logica umană este însăși viața reală devenită conștientă de ea însăși.

Antropoidul doar se adaptează la mediul înconjurător. Numai în măsura în care devine o ființă muncitoare, vorbitoare și gînditoare se transformă antropoidul în om. Pentru adaptare, treapta senzorială a reflectării este suficientă. Munca însă nu se poate desfășura decît în lumina rațiunii. Adaptarea se realizează față de individualitatea lucrurilor, în vreme ce munca vizează generalitatea lor. A munci înseamnă a transforma însușirile individuale ale lucrurilor potrivit însușirilor lor generale, a modifica raporturile individuale dintre lucruri potrivit legității lor. A munci înseamnă a interveni conștient în mersul lucrurilor, adică a transforma lucrurile potrivit unui plan mintal de dinainte stabilit. Și, bineînțeles, un plan de muncă nu poate fi stabilit decît dacă se cunoaște esența relativ stabilă a lucrurilor avute în vedere. Reflectarea fluidității însușirilor individuale nu permite stabilirea nici unui plan. Ființele care nu sînt în stare să oglindească decît fluxul însușirilor individuale nu pot decît să se adapteze mediului lor. Numai omul poate

munci, deoarece numai omul a izbutit să se deslipească de suprafața lucrurilor și să pătrundă din ce în ce mai adînc în miezul lor.

Făurind unealtă și perfecționînd-o mereu oamenii au reușit să se distanțeze din ce în ce mai mult de însușirile fenomenale ale lucrurilor și să se apropie din ce în ce mai mult de însușirile cele mai esențiale ale lor. Fără această distanțare nu se poate dezvolta nici munca, nici limbajul și nici rațiunea.

Oamenii au ajuns să oglindească însușirile esențiale ale lucrurilor, acționînd materialmente asupra diferitelor obiecte de același gen și folosind cu aceste prilejuri *aceleași* unelte și *aceleași* cuvinte. Munca, limbajul și rațiunea se condiționează reciproc. Adaptarea se transformă în muncă din momentul în care ogîndirea însușirilor esențiale capătă o formă rațională cu ajutorul indispensabil al limbajului.

„Copilul care încă nu vorbește, muncește ca un antropoid, copilul care începe să vorbească, muncește ca un omuleț”¹, observă Boutan.

Prin treapta senzorială oamenii sînt stăpîniți de natură, ca toate celelalte ființe, iar prin treapta logică ei devin stăpîniți naturii.

Dacă structura formelor gîndirii și legile corectitudinii lor nu ar ogîndi structura lucrurilor și cele mai generale legi ale lor, oamenii nu ar fi izbutit să supună natura scopurilor umane. Dealtfel însăși realitatea determină și controlează — prin intermediul practicii — corectitudinea gîndirii. Natura nu se supune decît voinței acelora care o cunosc. Munca este aceea care solicită imperios din partea oamenilor explicarea naturii. Munca nu se poate desfășura fără prevedere, iar prevederea este imposibilă fără cunoaștere.

Gîndirea logică, prin care oamenii cunosc legitatea realității în vederea do-

¹) Simone Weil, „La connaissance sur-naturelle”, Gallimard, Paris, 1950, p. 305. Paul Ricoeur crede că „ideea de adevăr nu se susține decît prin datorită de a gîndi” („Histoire et vérité”, Paris, 1955, p. 65).

¹) René Zazzo, „Le devenir de l'intelligence”, P.U.F., 1946, p. 25.

mesticirii ei, nu este decât o însușire a materiei care a atins cel mai înalt grad de organizare a ei: *creierul uman*. La nivelul creierului omenesc, materia începe să se autocunoască. Legile corectitudinii gândirii oglindesc cele mai generale legi ale realității. Însăși realitatea este aceea care, în procesul muncii, și-a urcat cele mai generale legi ale ei în mintea oamenilor. „Viața — notează Lenin — dă naștere creierului. În creierul omului se reflectă natura. Verificând și aplicând în practica lui și în tehnică justetea acestor reflecții, omul ajunge la adevărul obiectiv”¹.

Omul nu este azvârlit în natură, ci este o parte a naturii. El nu este nicidecum pedepsit să trăiască în natură, deoarece ar fi comis păcatul originar al cunoașterii, ci, dimpotrivă, el este sortit să devină stăpînul tuturor lucrurilor, deoarece este singurul lucru care gîndește.

Gîndirea nu este un păcat, ci, dimpotrivă, este instrumentul specific uman de dominare a forțelor naturii. Gîndirea nu este nici de cum un accident morbid în dezvoltarea vieții sau un exercițiu dezinteresat al inteligenței, ci condiția „sine qua non” a muncii.

„Știința — crede Henri Berr — nu apare cu adevărat, din plin, decât odată cu exercițiul dezinteresat al inteligenței: ea este cunoașterea pentru plăcerea de a cunoaște”².

Știința este, de fapt, rezultatul eforturilor umane de a răspunde dificultăților pe care le întîmpină munca în desfășurarea ei.

„Marele resort a fost explicarea Totului”³, afirmă Abel Rey. Nu este adevărat! Marele resort a fost necesitatea practică de a cunoaște esențialul, generalul, legea. Confundînd forma mistică a explicației lumii cu principalul resort al explicării lumii, Abel Rey scrie: „Spiri-

tul mistic este acela care a dezvoltat nevoia pe care o are omul de a-și satisface mirările printr-un răspuns”¹.

În realitate, forțele necunoscute ale naturii au stîrnit în sufletele primilor oameni nu mirarea unui amator de noutăți, ci groaza unor neputincioși. Oamenii au început să-și elaboreze explicații magice nu pentru a-și astîmpăra mirările, ci pentru a-și câștiga aliați în lupta grea pe care o purtau împotriva naturii.

Nevoia de a gîndi nu s-a născut nici din ignoranță și nici din frică, ci din neputința oamenilor de a stăpîni forțele necunoscute ale naturii, și, mai tîrziu, și ale societății. Religia — principala formă falsă de explicare a lumii, — nu s-a născut nici ea din ignoranță sau din frică, pur și simplu, ci din ignoranța și din frica unor oameni încă incapabili să domine vicisitudinile mediului lor inconjurator.

„A fost nevoie de un mare suflu mistic — pretinde Abel Rey — pentru a împinge dincolo de sensibil și de măsura umană această știință: mistica demonstrației și a rațiunii...”².

Dar a fost nevoie de un suflu și mai mare *anti-mistic*, științific, rațional, pentru a aplană conflictul artificial dintre om și natură, dintre sensibil și inteligibil, dintre logică și viață.

Oamenii gîndesc just și corect în mod spontan. Însăși realitatea ține, în permanență, sub controlul ei, prin intermediul practicii, justetea și corectitudinea gândirii. Dar, diviziunea muncii sporește independența relativă a gândirii față de realitate și permite, la un moment dat, gândirii corecte să se despartă de gîndirea justă. Oamenii devin în stare să gîndească în mod corect, chiar plecînd de la premise false. Acest divorț se accen-

¹) Abel Rey, idem, p. 80—81.

¹) V. I. Lenin, „Caiete filozofice”, E.S.P.L.P., 1956, p. 167.

²) Henri Berr, „Science et mystique”, în: „La jeunesse de la science grecque” de Abel Rey, Paris, 1933, p. V.

³) Abel Rey, op. cit. p. 370.

²) Ibidem, p. 182. Mai tîrziu, religia a devenit și expresia speranței exploataților fără conștiință de clasă de a profita și ei într-o bună zi de roadele exploatării. Raiul nu este altceva decât „transcendentizarea” huzurului.

tuiază din momentul în care apare societatea împărțită în clase antagoniste.

Sporirea activității practice determină sporirea activității teoretice, sporirea activității teoretice determină sporirea relativei independente a gândirii față de realitate, iar sporirea independenței relative a gândirii față de realitate dă oamenilor atât posibilitatea de a ajunge la adevăr cât și posibilitatea de a comite erori.

Eroarea fundamentală a întregii filozofii idealiste constă în despărțirea logicii de viață prin negarea legăturii dintre ele: *Munca*.

Independența relativă a gândirii față de realitate a sporit considerabil în momentul în care un grup de oameni — o clasă exploatoare — s-a îndepărtat de natură nu numai prin intermediul uneltelor, ci și prin intermediul mânuitorilor acestor unelte — o clasă exploatată. Exploatatorii nu muncesc, ci exploatează munca altora. Lupta lor împotriva naturii este indirectă, prin intermediul luptei pe care o poartă alții direct împotriva naturii. Numai astfel poate să devină activitatea exploatatorilor „pur” teoretică. Activitatea exploatatorilor, pe vremea când aceștia mai aveau încă un oarecare rol în producție, se reducea la o activitate de comandă. Iată de unde izvorăște ideea „Logos”-ului demiurgic! Aruncarea în aer a legăturii dintre logică și viață nu este decît urmarea firească a disprețului pe care îl au clasele exploatoare față de munca pe care o exploatează.

Așa s-a născut prejudecata care l-a smuls pe om din mijlocul naturii pentru ca să-l arunce apoi din nou tot acolo, încărcat însă cu toate păcatele și copleșit de toate blestemele.

Numai în procesul muncii apare evident faptul că natura și omul sînt factori omogeni.

Vina actualului conflict dintre logică

și viață nu o poartă nici logica și nici viața, ci numai acei logicieni care confundă gîndirea metafizică cu gîndirea umană, încercînd să înțeleagă dialectica lucrurilor cu ajutorul unei logici metafizice.

Gîndirea a devenit conștientă de ea însăși într-un moment — Parmenide, Socrate, Platon, Aristotel, Chrysippos — în care ajunsese să reflecte numai stabilitatea lucrurilor. Înainte de toate, gîndirea identifică lucrurile. Autodezvoltarea lucrurilor este mai dificil de oglindit. Formele dialectice ale gîndirii logice sînt încă și astăzi în curs de elaborare. De aceea, logica elementară și-a cîștigat, de-a lungul veacurilor, un imens prestigiu, dînd impresia că este singura logică posibilă.

De la o vreme, unii gînditori burghezi încearcă să împace logica cu viața, dar nu dezbătînd unitatea dialectică dintre ele, ci așezîndu-le, eclectic, una lângă alta. Referîndu-se la capacitatea gîndirii de a prevedea producerea unui fenomen a cărui cauză o cunoaște, Emile Girardeau scrie: „Un asemenea succes trebuie să fie considerat ca o urgență logică a conținutului potențial al unei teorii construite pe niște ipoteze fericit alese. El dovedește fecunditatea sistemului, fără să ne permită să-l proclamăm pe acesta copilul Adevărului, care, luîndu-ne de mîină, ne-ar conduce la El”¹.

Din ce în ce mai mulți oameni de știință simt nevoia imperioasă a unui „Novum organum dialecticum”. Logistica nu-i poate satisface. Ea pierde din vedere tocmai viul. Beneficiind de aportul logisticii, fizica modernă se îndreaptă spre dematerializarea materiei. „...beneficiind de aportul matematicilor și al tehnicii, mersul spre dematerializarea materiei progresaază continuu”². Cu ajutorul logisticii, știința nu poate să depășească

¹) Emile Girardeau, „Les aventures de la science”, Flammarion, 1957, p. 214

²) Maurice Duquesne, „Matière et anti-matière”, P.U.F., 1958, p. 120.

studiul laturii cantitative a lucrurilor. „Știința — scrie Girardeau — n-are ca obiect să cerceteze esența, substanța intimă și primară a Universului, ci să studieze structura acestuia, ceea ce izbuteste să facă folosind simboluri, funcțiuni de corelații și reguli de raționament”¹.

Viața însă nu este numai cantitate. Cercetarea laturii cantitative, individuale, accidentale a lucrurilor este indispensabilă, dar ea trebuie să fie subordonată cercetării laturii calitative, generale, necesare a lucrurilor.

Incapacitatea de a înțelege unitatea dialectică dintre individual și general, ca și dintre necesar și întâmplător, îi lasă pe cercetătorii care vor să depășească logica elementară pradă celor mai bizare teorii metafizice. „Semnificația individualului în lume apare clar, este mijlocul creat de către ceea ce e viu pentru a evada din lumea necesității”² — scrie Albert Vandel. Ca și cum individualul este un mic-burghez individualist care se zbate să evadeze din istorie! Individualul este modul de manifestare a generalului. În viață, generalul și individualul formează o unitate dialectică.

Nu numai logica dialectică permite înțelegerea identității contrariilor și a contradicției lăuntrice din ori ce lucru. Nu poate să existe un lucru care să nu fie în același timp și sub același raport și individual și general. Cei ce susțin că însușirile individuale și cele generale sînt complementare, nu se apropie mai mult de adevăr decît cei care înalță generalul pînă la cer, lăsînd vieții pămîntești numai individualul. Nici unii nici alții nu pricep că separă două contrarii *constituite*, în loc să surprindă identitatea procesuală a contrariilor *în constituire*.

Logica dialectică este logica *constituirii* contrariilor, nu o logică a contrariilor *constituite*. Logica dialectică este logica proceselor, nu logica produselor.

Fără logica dialectică nimeni nu poate să înțeleagă de ce micro-obiectul este și undă și corpuscul, de ce societatea fără

clase nu poate să fie construită decît prin ducerea pînă la capăt a luptei de clasă, de ce pieirea statului este un proces care trece prin continua *întărire* și nu slăbire a ultimului stat din istoria omenirii: dictatura proletariatului.

Fără ajutorul logicii dialectice, problema raportului dintre logică și viață nu poate fi rezolvată. Sînt gînditori care, ignorînd existența logicii dialectice, propovăduiesc renunțarea totală la asemenea probleme. „A existat probabil — scrie Pierre Auger — o vîrstă de aur în care omul nu-și punea încă probleme; dacă o vîrstă de aur a existat în îndepărtatul trecut, ea poate fi imaginată și în viitor, dar de data aceasta ea nu va fi întemeiată pe nevoile elementare, ci pe gîndire”¹. Utilizarea gîndirii împotriva gîndirii este, în fond, o veche perversitate idealistă. Nu sînt puțini filozofii care s-au străduit să demonstreze silogistic sterilitatea oricărui silogism...²

Există și unii savanți burghezi, pe care propriile lor cercetări i-au împins pînă în preajma logicii dialectice. „...să folosim — scrie René Zazzo — contradicția dintre cuvinte cînd ea ne informează asupra unei contradicții dintre lucruri și ne furnizează mijlocul de a sparge rigiditatea conceptelor...”³.

Albert Einstein își exprimă odată mirarea că lumea aceasta este de înțeles. Dar dacă n-ar fi fost de înțeles, n-ar fi apărut niciodată o ființă capabilă să se mire...

Pe măsură ce puterea oamenilor asupra naturii și asupra lor înșile va crește, ei „vor deveni — după cum spune Engels — și mai conștienți de unitatea lor cu natura, iar ideea absurdă și nefirească a opoziției dintre spirit și materie, dintre om și natură, dintre suflet și trup... va deveni cu atît mai imposibilă”⁴.

¹) Idem, p. 39.

²) Judecata: „Nu există adevăr” este echivalentă cu judecata: „Este adevărat că nu există adevăr”, ceea ce este contradictoriu și deci inadmisibil d.p.d.v. al logicii.

³) René Zazzo, op. cit. pag. 157.

⁴) Engels, Dialectica naturii, p. 180.

¹) Girardeau, op. cit. p. 269.

²) Claude Favarg er, op. cit. p. 60—61.

NATURA SE CONTEMPLĂ ÎNTR-O OGLINDĂ... (I)

I. ASIMETRIA STRUCTURALĂ A BIOSULUI

IMRE TÓTH

 1
cum mai bine de un an revistele științifice — iar ulterior chiar cotidienele — au anunțat că doi tineri fizicieni chinezi au demonstrat invaliditatea principiului simetriei pentru fenomenele nucleare de un anumit tip. Prezentarea gazetărească a acestei știri era în mod vizibil menită să sugereze cititorului participarea la un eveniment senzațional, care prin implicațiile lui revoluționare poate fi comparat doar cu teoria relativității. Însă din ceea ce a relatat presa cititorul de rînd nu putea să înțeleagă conținutul descoperirii, și era în consecință incapabil să aprecieze dacă descoperirea celor doi fizicieni chinezi afectează într-adevăr imaginea filozofică pe care o are el despre natură sau dacă este vorba de o descoperire cu un caracter pur tehnic, care nu are de ce să intereseze un om de cultură generală. Când sistemul lui Ptolomeu a fost înlocuit cu sistemul lui Copernic toată lumea a înțeles și a simțit caracterul extraordinar al evenimentului. Datorită ritmului extrem de lent cu care a progresat știința în acele secole, sistemul lui Ptolomeu a avut suficient timp să-și realizeze toate implicațiile cu caracter social și ideologic pe care le purta latent în sine, a avut timp să se încadreze ca o verigă importantă în plasa complexă a intereselor sociale și politice. Afară de aceasta, prin forța lucrurilor, revoluția

astronomică a afectat un material apercipitiv nu numai ușor accesibil, ci o sumă de experiențe care fac parte efectiv din bagajul de cunoștințe al tuturor oamenilor — așa că schimbarea propusă de Copernic putea fi trăită și apreciată de toată lumea în adevăratele ei proporții. Știința contemporană progresează însă într-un ritm atât de uluitor (viața principiilor, a teoriilor sau a ipotezelor științifice s-a redus de la câteva secole sau chiar milenii la unul pînă la două decenii) — încît nu toate descoperirile au timpul să-și demonstreze posibilitățile și importanța pentru celelalte sectoare ale culturii umane — în special pentru filozofie. Pe de altă parte, știința a pătruns în straturi atât de adînci ale materiei încît fenomenele pe care le descrie sînt cu totul străine de experiența și de posibilitățile de cunoaștere cotidiene. Așa se explică de ce descoperirea de o importanță covârșitoare a celor doi fizicieni chinezi a rămas încă inaccesibilă cercurilor mai largi și nu a putut găsi înțelegerea pe care un asemenea eveniment o merită. În esul care urmează facem în sensul propriu al cuvîntului o încercare de a mijloci tocmai acel conținut general, prin care această importantă descoperire de fizică nucleară contribuie la formarea unei noi imagini filozofice despre natura lumii fizice. Pentru o mai bună înțelegere a chestiunii, vom prezenta mai întîi modul în care principiul simetriei este infirmat în domeniul fenomene-

lor biologice. După ce vom clarifica astfel ce se poate înțelege în mod concret prin asimetria structurală caracteristică unui anumit strat de fenomene, vom examina care este cel mai general sens fizic ce se poate atribui principiului simetriei, pentru a vedea mai clar ce semnificație filozofică ar putea avea infirmarea sau confirmarea acestui principiu, de o generalitate maximă, în lumea fenomenelor nucleare.

*

Un melc banal și cenușiu, *Helix adpersa*, se contemplă în oglinda unei băltoace. Imaginea care îl privește este — am fi tentați să credem — la fel de banală. În realitate însă imaginea melcului din oglinda apei este ciudată, aproape paradoxală: melcul adevărat are o cochilie dextrogiră, adică o teacă spirală răscuită înspre dreapta — imaginea din oglindă arată însă, în virtutea legilor simetriei bilaterale, o cochilie levogiră, o spirală răscuită înspre stînga. Spirala dextrogiră și cea levogiră sînt forme geometrice simetrice, fiecare din ele luată separat prezintă însă o disimetrie internă caracteristică. Dar în natură nu există *Helix* levogir. Sau, mai precis, există foarte rar; la un milion de exemplare abia se poate găsi un melc cu cochilia anormală. Și spiralitatea stîngă a cochiliei nici nu se transmite prin ereditate, ea poate fi deci considerată ca o abatere întimplătoare de la aspectul morfologic caracteristic al speciei. Melcul *Helix* vede deci în oglindă imaginea unui melc paradoxal, pe care el nu l-a întilnit poate niciodată. Dacă s-ar privi într-o oglindă miraculoasă, capabilă să transforme efectiv în realitate concretă imaginea optică pe care o reflectă (în caz că această imagine nu este în contradicție cu legile naturii, nu este incompatibilă cu arhitectura internă a universului) atunci o mînușă dreaptă plasată în fața oglinzii ar vedea cum ia ființă în fața ei o mînușă stîngă, deoarece mînușă dreaptă și cea stîngă sînt ambele în aceeași măsură compatibile cu legile naturii. Însă dacă *Helix adpersa* s-ar uita în oglinda miraculoasă

el nu ar vedea în general nimic — (respectiv numai un melc dintr-un milion ar vedea cum ia ființă în oglindă un melc cu cochilia simetrică). Orice melc real își are imaginea sa optică — dar nu orice imagine de melc poate avea existența concretă, nu orice imagine optică a melcului este superpozabilă realului. Lumea melcilor este deci dotată cu o disimetrie morfologică fundamentală: cochilia lor ar putea servi ca un etalon pentru definirea sensului drept al unei spirale.

Geometria corpului uman se bucură, în general, de o remarcabilă simetrie bilaterală. Totuși disimetrii fundamentale intervin chiar în morfologia internă a corpului uman: inima este așezată la stînga (inima plasată la dreapta este o excepție rară, o abatere, care nu se transmite prin ereditate).

Dacă un om și-ar privi cu ajutorul unui aparat de roentgen imaginea în oglinda miraculoasă, capabilă să transforme imaginea optică în realitate vie, atunci abia în zece mii de cazuri ar vedea ceva.

Este o observație elementară că stîngul și dreptul nu sînt superpozabile, sînt incongruente: mînușa dreaptă nu poate fi trasă pe mîna stîngă. Stîngul și dreptul sînt două variante, simetrice una față de alta, a unei mîini abstracte; ele reprezintă fiecare luată separat cîte o variantă *enantiomorfă* a mîinii. Cele două forme sînt de fapt identice ca structură, au doar o orientare spațială diferită. Este remarcabil faptul că incongruența stîngului și a dreptului numai în spațiul cu trei dimensiuni constituie un fenomen geometric ireductibil; distincția de stîng și drept nu-și are rostul decît în spațiul cu trei dimensiuni. În două dimensiuni conturile simetrice ale mîinii drepte și ale mîinii stîngi devin superpozabile datorită unor elementare artificii topologice. Iar, dacă ne ridicăm în spații de patru și mai multe dimensiuni, atunci aici mînușa dreaptă va putea fi purtată și pe mîna stîngă și un șurub răscuit la dreapta va putea intra fără dificultăți într-un ghivent levogir — ceea ce din nou, în spațiul nostru cu trei

dimensiuni, este cu desăvârșire exclus. Nu putem da aici rațiunile acestor fenomene geometrice; le pomenim doar, pentru a accentua prin ele caracterul relativ și limitat al determinărilor stîng-drept.

2

Banalul stîng și drept, despre care la prima vedere pare că numai cu greu s-ar putea spune mai mult de cîteva locuri comune, — relevă la o analiză mai atentă un conținut filozofic propriu, de o profunzime nevădită, care avea să cîștige un rol din ce în ce mai accentuat în explicarea naturii.

Destinul filozofic al stîngii și al dreptei începe propriu zis în 1783 în paragraful 13 al Prolegomenelor lui Kant. „Celor care nu se pot încă debarasa de ideea că spațiul și timpul ar avea o existență reală” — filozoful german le propune să mediteze asupra ceea ce numește el „*paradoxul stîngii și al dreptei*”. Mănușa dreaptă și cea stîngă au o structură geometrică internă absolut identică, indiscernabilă. Și totuși ele nu pot fi suprapuse. Dar această incongruență nu poate fi dedusă din structura geometrică internă a acestor corpuri, ea apare numai atunci cînd ele sînt scufundate și raportate la un spațiu ambiant. Incongruența lor, spune Kant, este deci un raport exterior, care nu poate fi înțeles și descris cu ajutorul rațiunii, cu ajutorul noțiunilor, ci poate fi înțeles numai datorită intuiției imediate a spațiului considerat ca întreg. Iată deci — trage Kant concluzia — că pentru a putea stabili pe cale empirică intuitivă deosebirea dintre o mănușă dreaptă și una stîngă avem nevoie de o intuiție pură, *a priori* a spațiului, ca o formă a sensibilității, care premerge oricărei experiențe. Însăși intuiția spațiului nu poate deci proveni din contemplarea directă, empirică, a corpurilor geometrice, deoarece acest contact direct este incapabil să ne furnizeze elementele necesare pentru a distinge stîngul de drept.

Revoluția, care a urmat în matematică la jumătate secol după apariția *Criticii rațiunii pure* și a *Prolegomenelor*, — marcată prin apariția geometriei neeuclidiene, a spațiilor multidimensionale, a algebrei moderne și a orientării topologice — a răscolit și imaginea filozofică despre noțiunile fundamentale ale geometriei, despre natura spațiului. Fluxul intens de idei care a emanat cu o forță naturală din sursele matematice impunîndu-se în toate domeniile gîndirii — a inaugurat acel gen nou de a filozofa, care caută răspuns la problemele ontologice și gnoseologice cu ajutorul unor metode de cercetări proprii științelor naturii, sau chiar în cadrul științelor naturii. Gauss, în intelectul căruia s-au intersectat cele mai importante traiectorii ale revoluției matematice, și-a dat de timpuriu seama că tocmai în aceste afluențe filozofice constă unul din cele mai importante aspecte și consecințe ale extraordinarelor salturi realizate de științele matematice. Ca majoritatea tinerilor crescuți la universitățile germane de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea el a fost adeptul filozofiei dominante — a filozofiei kantiene, pe care a preluat-o de la catedră în general, fără vreo opoziție critică. Dar adevăratele dimensiuni ale Colosului din Göttingen au putut fi verificate abia atunci cînd, sub presiunea propriilor sale descoperiri, el a manifestat inconsecvență față de principiile filozofice generale, în care în rest credea. Descoperirea geometriei neeuclidiene, precum și analiza profundă a geometriei stîngii și dreptei, l-au dus la convingerea că teoria lui Kant cu privire la spațiu, ca formă a priori a intuiției noastre — nu poate fi menținută. Gauss a arătat că atît pentru a decide între diversele sisteme geometrice, cît și pentru a decide între stîng și drept, avem neapărată nevoie de experiență, trebuie să ne referim la obiectele materiale ale lumii exterioare. Dacă nu ar exista fenomene naturale dotate cu o asimetrie spațială caracteristică, atunci ar fi imposibil să deosebim stîngul de drept. Deosebirea lor, definirea lor, identificarea

și reidentificarea lor este însă posibilă tocmai datorită acestor fenomene geometrice naturale, spațial asimetrice. Astfel, putem spune: mina stângă este cea așezată de partea inimii la majoritatea covârșitoare a indivizilor din specia *homo sapiens*; spirala dreaptă este aceea reprezentată de cochilia majorității indivizilor speciei de melc *helix adpersa*. E clar că dacă jumătate din oameni ar avea inima la dreapta atunci reperul de mai sus nu ar fi bun la nimic și la fel de ineficace ar fi și sistemul de referință al cochiliei, dacă jumătate din melci ar avea cochilia levogiră, jumătate dextrogiră. Absurditatea concepției aprioriste a spațiului, bazată pe incongruența de neînălțurat a formelor simetrice enantiomorfe — cum este mânușa dreaptă față de cea stângă — a fost încă odată demonstrată atunci când s-a descoperit că ele devin superpozabile în a patra dimensiune, deci că incongruența lor nu poate fi o necesitate a priori izvorită din intuiția pură a spațiului.

3

Nu a trecut mult timp și în 1848 polaritatea stîng-drept a evadat din lumea rece a speculațiilor geometrice și gnoseologice și a irupt în straturile complexe ale fenomenelor vieții. Un tânăr doctorand în vîrstă de 26 de ani, Louis Pasteur, a descoperit că moleculele substanțelor organice produse de organismele vii prezintă surprinzătoare forme disimetrice prin enantiomorfism, responsabile dealtfel de anumite fenomene optice, înainte inexplicabile. (polarizarea luminii). Pasteur a stabilit totodată că anumite organisme vii produc mereu numai o anumită variantă asimetrică enantiomorfă a acelorași substanțe; astfel, de exemplu, în zeama de struguri se găsește acid tartric, dar mereu și numai acid tartric dextrogir. Așezînd moleculele acidului tartric dextrogir în fața unei oglinzi obișnuite obținem imaginea geometrică a unei molecule simetrice, dar dotată desigur cu o orientare levogiră. Corespunde oare în natură acestei confi-

gurații geometrice simetrice un acid tartric cu moleculele levogire? Da și nu. Natura, adică strugurele natural, nu produce acid tartric levogir, dar omul — care este și el în fond o parte a naturii — poate produce această variantă asimetrică a acidului tartric, pe cale sintetică, în laborator. Legile chimiei permit în egală măsură producerea ambelor forme simetrice ale acidului tartric; se pare însă că legile vieții nu permit decît producerea uneia din cele două variante enantiomorfe. Viața este caracterizată nu numai printr-o superficială asimetrie morfologică, dar — după cum a întrevăzut imaginația divinatorie a lui Pasteur — și printr-o disimetrie fundamentală, manifestată în chimismul intim al fenomenului vital. Mai mult. Disimetria trebuie să joace și un rol ca factor al înșeși fenomenelor vitale. Mucegaiul albastru, *penicillium glaucum*, introdus într-un mediu în care se găsește un amestec de acid tartric dextro și levo va consuma — spre a se alimenta — numai varianta dextrogiră a acidului tartric, acidul levogir rămînînd neatins. Acest fenomen este general: un agent asimetric acționează numai asupra substanțelor dotate cu o asimetrie analoagă, enzimele drepte fermentează numai substanțele dextrogire, la fel ca un șurub dextrogir, care nu intră decît într-o matcă cu o structură spirală de asemenea dextrogiră, și refuză să se introducă într-o valvă spirală levogiră. Corpul nostru conține varianta dextrogiră a glucozei ca și varianta de asimetrie stîngă a fructozei și a proteinei. Substanțele din organismul nostru ascund parcă în interiorul lor cîte un șurub latent, care este orientat în același sens la toți — sau, cel puțin, la majoritatea covârșitoare a indivizilor, care alcătuiesc specia. Nerespectarea acestei orientări spațiale, a acestei asimetriei geometrice în morfologia moleculară a substanțelor, care iau naștere sub acțiunea factorilor vitali, poate avea consecințe grave, producînd răsturnări în echilibrul de funcționare a organismului. Dacă o cantitate mică din varianta levogir asimetrică a substanței organice numită *feni-*

latalina este introdusă în organism, atunci omul se îmbolnăvește de o gravă perturbare a metabolismului (fenilketonuria), în timp ce varianta dextrogiră a aceleiași substanțe nu are nici un efect nociv. Altfel, din punct de vedere pur chimic, cele două variante dextro și levo sînt perfect echivalente, la fel precum din punct de vedere al geometriei sale interne și mina dreaptă este echivalentă cu cea stîngă; ele sînt distincte numai din punct de vedere funcțional. Relațiile de afinitate în sectorul vieții se bucură deci de o perfectă simetrie: oare simpatia, atracția reciprocă, la fel ca și repulsia, antipatia, idiosincrasia nu-și găsesc și ele în anumite condițiuni rădăcini în intima textură geometrică a ultimelor componente ale materiei vii? Concordanța în asimetria structurală este un factor de legătură, de mijlocire, de alianță, care face ca lucrurile să se înșurubeze unele în altele înlănțuindu-se, înnodîndu-se în straturi cu țesuturi distincte — nepotrivirea enantiomorfă fiind un factor de incongruență și de nesuperpozabilitate nu numai în lumea arhitecturii spațiale a moleculelor, ci și în relațiile din sfera vieții care depășesc, prin însăși natura lor, geometricul. Organismele vii fabrică varianta levogiră a peptidazelor; este interesant că nu de mult a fost demonstrată prezența variantei opuse, dextrogire, a peptidazelor în serul sanguin al bolnavilor de cancer. În molecula de penicilină se găsește cisteină dextrogiră. Dacă ea este înlocuită cu cisteină levogiră — perfect echivalentă din punct de vedere chimic cu cea dextrogiră — atunci penicilina va înceta să mai exercite orice efect inhibitoriu asupra înmulțirii bacteriilor. Pasteur a crezut că producția unilaterală a unei singure variante asimetrică a substanțelor chimice face parte din prerogativele caracteristice ale vieții: „*deoarece există o disimetrie în ultimele constituenți imediate ale celulei vii; deoarece fîințele vegetale produc substanțe disimetrice simple prin excluderea inverselor acestora... am ajuns la concluzia că acțiuni disimetrice prezidează în mod necesar în desfă-*

șurarea vieții la elaborarea adevăratelor principii naturale imediate ale disimetriei“. Este un fapt de observație de necontestat, că viața este legată de o structură asimetrică a ultimelor sale componente. Protoplasma are într-adevăr proprietatea remarcabilă de a sintetiza și de a acumula numai una — și mereu aceeași variantă disimetrică a moleculelor (asimetria protoplasmiei). Însă această situație de fapt se datorează oare acțiunii întîmplătoare a unor agenți cosmici disimetrici, care și-au exercitat influența în momentul apariției vieții, respectiv la diversele etape ale genezei vieții — sau, dimpotrivă, această disimetrie este legată în mod structural de însăși esența biologică a fenomenului vital? În aceste condiții, la întrebarea pusă de Pasteur „*cine ar putea spune ce ar deveni speciile vegetale și animale dacă ar fi posibil să se înlocuiască în celula vie celuloza, albumina și celelalte substanțe cu inversele lor?*“ — ar trebui să dăm un răspuns categoric: imaginea protoplasmiei vii așa cum apare ea reflectată într-o oglindă este nesuperpozabilă realității, ea reprezintă ceva imposibil din punct de vedere al legilor naturale ale vieții. Nu ar fi vorba numai de faptul că viața de simetrie opusă celei cunoscute, lipsește din natură; reproducerea ei sintetică ar fi cu desăvîrșire imposibilă, chiar dacă în general s-ar cunoaște fabricarea ființelor vii în laborator. Mai departe, dacă asimetria ar fi într-adevăr apajul exclusiv al vieții, atunci în sectoarele naturii lipsite de prezența fenomenului biologic ar trebui să domnească simetria. Într-adevăr, fenomenele asimetrică din regnul anorganic, cum este de exemplu orientarea spațială a globului pămîntesc datorită polarității sale magnetice și a sensului mișcării de rotație, sînt complet fortuite și nu se datoresc unor legi fundamentale ale naturii, ca dovadă că există corpuri cerești cu o orientare spațială inversă globului terestru. (Cu ajutorul acestei orientări stîngul poate fi definit în felul următor: dacă stai cu fața către polul magnetic sud, atunci mina stîngă este aceea din direcția căreia răsare Soarele).

Fenomenele biologice și chimice cunoscute pînă la sfîrșitul veacului trecut nu permiteau încă să se decidă dacă asimetria joacă un rol fundamental în mecanismul vieții, sau dacă — rămînînd pe mai departe o caracteristică exclusivă a biosferei — este numai o manifestare geometrică contingentă, o îndepărtată și neesențială consecință a unor procese vitale mult mai profunde. Lipsa faptelor precum și lipsa unor experiențe analoge trăite în alte domenii nu permiteau să se extrapoleze o ipoteză valabilă asupra originii disimetriei în domeniul biosferei. A luat naștere aici o problemă, o problemă deschisă căreia, în momentul apariției, i s-a atribuit poate o importanță mult prea mare, în contextul fenomenelor biologice, față de aceea pe care o are în realitate. Există însă o filozofie, un sistem de gîndire care dispune de un leac pentru rezolvarea tuturor problemelor deschise. La baza acestui sistem filozofic stă o unică axiomă: recunoașterea miracolului, o axiomă ea însăși cu efectele unui miraculos panaceu gnoseologic, capabilă să scape — fără prea mari eforturi — știința de stigmatul imperfecțiunii. Profesorul F. R. Japp — într-o conferință devenită celebră, ținută în 1898 la sesiunea anuală a Asociației britanice pentru progresul științei („*Stereochimie și vitalism*”) — a arătat cît de fertil poate fi principiul miracolului în explicarea enigmelor vieții. Din punct de vedere chimic, nu există nici o deosebire între glucoza cu molecula dextro și cea cu molecula levo. Deosebirea lor este pur geometrică, și în spațiul nostru tridimensional nu acționează nici un principiu de natură geometrică, fizică sau chimică care să determine cu ocazia sintezelor o preferință pentru varianta dreaptă a moleculei de glucoză, față de cea stîngă. „*Fenomenul stereochimic sprijină doctrina vitalismului și duce la recunoașterea existenței unei forțe directe* — suna *argumentum per ignorantiam* invocat de Japp. *In mo-*

mentul în care a apărut viața a intrat în acțiune o forță directoare avînd aceeași capacitate ca și un operator dotat cu inteligență, ca prin exercițiul voinței sale să selecteze una din formele enantiomorfe ale cristalizării și să refuze forma simetrică opusă”. Deși problema asimetriei manifestată în ultimele componente chimice ale vieții nu este încă nici astăzi o problemă definitiv elucidată, între timp s-a demonstrat totuși cu prisosință că există factori fizici a căror prezență strică echilibrul dichotomiei în sinteza substanțelor enantiomorfe și-l obligă pe măgărușul lui Buridan ca — în loc să mănînce deodată ambele căi de fin simetrice (în chimia zoologică posibilitatea alegerii libere între două variante de aceeași pondere nu are același efect inhibitoriu asupra realizării actului ca în logica scolastică) — să se îndrepte numai către una din ele. Un asemenea agent este și lumina polarizată, ea însăși dotată cu o asimetrie structurală tridimensională, pe care se pare că o transmite și asupra unora din substanțele sintetizate sub luminile sale. Teoriile recente explică însă apariția și preponderența formelor disimetrice în chimismul vieții, fără intervenția luminii polarizate — pe baze pur statistice și luînd în considerare faptul că cele două variante enantiomorfe ale aceleiași substanțe prezintă deosebiri esențiale din punct de vedere al vitezei reacțiilor chimice la care participă și în cadrul cărora se formează. Menținerea unei distribuții egale în decursul evoluției, între cele două forme enantiomorfe opuse, are o probabilitate foarte scăzută, dar numai în organisme vii, care sînt sisteme deschise din punct de vedere termodinamic. Misterioasa entelechie, forța directoare a vitaliștilor dotată cu inteligență și voință, se dovedește astfel a fi o consecință a legii numerelor mari din statistică, deci, în esență, o integrare a unei sume de evenimente întîmplătoare care, atunci cînd iau aspecte de masă, generează determinare severă și ordine inebranabilă.

Asimetria care caracterizează regnul vieții face posibil să se introducă un reper non-convențional pentru definirea și identificarea stângii și a drepte. Este clar însă că acesta nu poate constitui un reper absolut pentru întreaga natură. Formele inferioare de organizare ale materiei pot exista și fără ca viața să existe; dacă simetria ar fi proprie numai regnului viu atunci în lumea lipsită de viață am fi lipsiți de un etalon specific pentru definirea stângii și a drepte. Cu privire la regnul anorganic al naturii era acceptată până acum în mod unanim ca valabilă axioma latentă, în virtutea căreia în natură, acolo unde factorii vieții nu acționează, se realizează mereu ambele forme enantiomorfe opuse ale fenomenelor. De multe ori, această afirmație este exprimată într-o formă metaforică și în felul următor: legile naturii rămân invariante, dacă sînt oglindite într-o oglindă plană; altfel: dacă există anumite legi, fenomene, obiecte, atunci procesele bazate pe legile fizice admit cu aceeași ușurință și realizarea simetricului lor; stîngul și dreptul sînt cu alte cuvinte perfect echivalente. Acest principiu al simetriei, se pare, a fost enunțat pentru prima dată de Leibnitz: el a întrezărit cel dintîi rolul fundamental al simetriei în fenomenele naturii. Principiul simetriei a păstrat totuși un caracter prin excelență filozofic; el nu a apărut între timp nicăieri ca o axiomă eficientă a vreunei teorii fizice, ca, de exemplu, principiul conservării energiei, care după o lungă perioadă de incubație în sferile filozofiei a apărut, la a doua jumătate a secolului trecut, ca o lege fundamentală la baza termodinamicii. Dar aici se pune o întrebare: simetria este o noțiune geometrică, o proprietate spațială, corporală a obiectelor geometrice concrete? Nu este oare în aceste condiții impropriu să vorbim despre un principiu al simetriei și pentru fenomene și legi fizice lipsite de caracterul spațial, corporal sau grafic al obiectelor geometrice concrete? Ce s-ar putea înțelege prin

simetricul unui fenomen fizic lipsit de geometricitate? Ce s-ar putea înțelege prin oglindirea fenomenelor naturii într-o oglindă plană? Simetria — stîngul și dreptul — nu joacă în filozofie numai rolul pasiv al martorului, menit doar să confirme sau să infirme concepții deja existente; aceste noțiuni dispun și de un conținut filozofic propriu, care prin implicațiile sale depășește sferile geometrice ale spațialității concrete. Simetria intuitivă a corpurilor geometrice va apare de acum ca un simplu reprezentant, un model concret oarecare printre multiplele modele posibile ale unui principiu cosmic universal valabil, care și-a însușit numele uneia dintre înfrunțările sale concrete. Simetricul mîinii drepte este mîna stîngă; simetricul mîinii stîngi este mîna dreaptă: simetria concepută ca o operație și aplicată de două ori consecutiv ne readuce la obiectul de la care am plecat inițial. Dar nu numai simetria se bucură de această proprietate involutorie. Din orice cub se poate obține un alt corp, înlocuind virfurile cubului cu fețele noului corp, muchiile cu muchii și fețele cu virfuri: acest corp nou, obținut pe această cale, este într-o relație numită de dualitate față de cub; el este binecunoscutul octaedru. Dualul cubului este octaedrul, dualul octaedrului este însă din nou cubul. Relația de dualitate geometrică este deasemenea o relație involutivă: dualul dualului ne conduce înapoi la corpul original, de la care am plecat. Din orice număr mai mare ca zero se poate obține un număr de aceeași valoare absolută, dar mai mică decît zero, prin înmulțirea numărului dat cu unitatea negativă. Operația aceasta este involutorie: înmulțind din nou numărul obținut cu unitatea negativă regăsim numărul pozitiv de la care am pornit. („Minus ori minus face plus“). Numărul negativ și cel pozitiv pot fi reprezentate pe o axă cu ajutorul a două puncte simetrice față de punctul zero. Reprezentarea grafică a numerelor pe o axă dezvălește în mod plastic identitatea de structură dintre simetria geometrică și operația algebrică a multiplicării cu unitatea

negativă. Apare aici în mod ciudat expresia de „*număr negativ*“, deși aceste numere nu au propriu zis nimic „negativ“. Această terminologie face deasemenea o aluzie spontană la identitatea de structură care există între operația de negație logică și operația algebrică menționată: negația negației este o afirmație, respectiv negația aplicată de două ori consecutiv ne readuce la noțiunea originală; negația logică, la fel ca și complementaritatea, sînt operații involutorii. Negația este însă o operație logică de o generalitate absolută: orice poate fi negat. Toate celelalte operațiuni înșirate mai sus nu au sens decît în sfere limitate prin definiții precise. Simetricul oricărei figuri geometrice poate fi conceput din punct de vedere logic ca negația figurii date; mîna stîngă este negația mîinii drepte — simetricul ei conceptual, în raport cu noțiunea abstractă de „mînă“; cubul este o negație conceptuală a octaedrului, numărul negativ este negația numărului pozitiv. (Regretatul Albert Lautman a expus idei analoage într-un foarte spiritual și profund eseu, scris cu puțin înainte de a fi fost împușcat de hitleriști la Toulouse, pentru activitatea sa în Rezistență). Simetria abstractă, eliberată de restrînsa ei semnificație spațială, este astfel echivalentă cu negația — dar cu negația dialectică, iar principiul simetriei devine prin acesta o axiomă ontică a dialecticii și va putea fi formulată — utilizînd *non-A* în loc de *simetricul lui A* — în felul următor: dacă *A* este real, atunci și *non-A* este real, adică atunci și *non-A* există efectiv, sau cel puțin este posibil și în consecință realizabil. Deoarece adevărul este reflectarea, sau mai bine zis *valoarea* logică a realului, acest principiu ontic al simetriei se transformă într-o axiomă a logicii dialectice: dacă *A* este adevărat, atunci și *non-A* este adevărat. În acest sens putem spune că, de exemplu, geometria ne-euclidiană este simetricul conceptual al geometriei euclidiene, ele reprezintă două variante enantiomorfe opuse ale geometriei absolute; că sarcina electrică negativă este negația sarcinii electrice pozitive, cele

două electricități fiind astfel *simetrice* în acest sens larg. Există așadar în sîmul realității operații asimilabile negației logice, care transformă obiectele, fenomenele realității, în obiecte și fenomene simetrice, negative, la fel de reale. Între principiul logico-formal al contradicției („dacă *A* este adevărat, atunci *non-A* este fals“) și între principiul simetriei, adică al negației dialectice, nu există nici o incompatibilitate; principiul dialectic al negației se referă la realitatea infinită și nelimitată, în timp ce principiul contradicției din logica formală are o valabilitate limitată la interiorul unei singure noțiuni, bine definite cu ajutorul unui sistem de axiome, axiome care reprezintă în esență notele sale caracteristice. În interiorul unui sistem deductiv, bazat pe axiome, orice teză contrară axiomelor este exclusă prin definiție, deoarece construirea unui sistem deductiv însemnează tocmai separarea, abstragerea din realitate a unei anumite genealogii de fenomene, prin excluderea voită a tuturor acelor care nu rezultă cu forța necesității, printr-o nemijlocită filiațiune logică, din arborele conceptual. Numai în interiorul unui sistem deductiv limitat negația este echivalentă cu absurditatea — și numai atunci cînd această operație însemnează negarea uneia din axiome. De aceea, ceea ce este absurd într-un sistem de axiome limitat poate deveni perfect compatibil într-un sistem de axiome convenabil ales; următoarea propozițiune: „oricărui număr îi corespunde un alt număr, în așa fel încît suma lor să fie egală cu zero“ — este falsă, reprezintă o absurditate în interiorul sistemului deductiv care definește numărul natural, dar numai pentru motivul că este în contradicție cu axiomele sistemului. Noțiunea de „*număr negativ*“, asociat pe baza propoziției de mai sus oricărui număr natural pozitiv dotat cu existență matematică, cu realitate — reprezintă ceva inexistent, ceva imposibil numai cît timp ne aflăm în interiorul sistemului numerelor naturale. Imediat ce trecem în sistemul numerelor întregi propozițiunea de mai sus devine ea însăși o axiomă a

sistemului, iar numărul negativ definit cu ajutorul acesteia reprezintă de acum simetricul numărului pozitiv și este dotat cu același grad de realitate ca și conceptul enantiomorf de sens opus. Principiul simetriei are un caracter filozofic pregnant, ceea ce însemnează că posedă o generalitate absolută. Chiar sub forma sa ontică, el se referă nu la sfera existenței concrete, ci la modalitatea posibilității. De aceea lipsa în sfera existenței concrete a formelor enantiomorfe opuse nu infirmă valabilitatea universală a principiului, căci *inexistența nu demonstrează imposibilitatea*.

Teoria statistică este astăzi capabilă să demonstreze că fenomenul vieții atrage în mod necesar după sine asimetria elementelor sale chimice componente. Nu s-a demonstrat însă că asimetria actuală în chimismul vieții nu ar putea fi substituită cu o asimetrie de sens opus. Dar, chiar dacă s-ar demonstra că albumina dextrogiră este principial incompatibilă cu fenomenul vieții, — ce ar însemna acesta? Desigur, nu mai mult decât atât, că în sistemul conex al fenomenelor biologice albumina dextrogiră este în contradicție cu axiomele biosului. Dar principiul simetriei nu spune că negativul trebuie să se realizeze neapărat în interiorul unui anumit sistem de fenomene. Valabilitatea axiomei ontice a negației a fost suficient de bine demonstrată prin sinteza cristalului negat: formele enantiomorfe opuse ale compușilor organici.

*

Principiul simetriei rămîne deci valabil chiar dacă ultimele componente materiale ale vieții manifestă o disimetrie structurală; el rămîne valabil deoarece *posibilitatea* realizării unor structuri biologice de simetrie inversă celei actuale nu este în

contradicție cu legile naturii. Recent însă cei doi fizicieni chinezi Lee și Yang — de care am pomenit la începutul articolului nostru — au descoperit că și lumea ultimelor componente ale materiei este dominată de o disimetrie geologică structurală — asemănătoare cu asimetria din domeniul vieții. S-a ridicat desigur imediat întrebarea de o importanță filozofică covârșitoare: și-a pierdut oare principiul simetriei valabilitatea lui generală? Dacă am concepe simetria restrînsă numai la simetria pur geometrică a spiralității, la relația dintre stîng și drept, atunci am fi tentați ca să răspundem la această întrebare în mod afirmativ. Dacă însă termenul de „simetrie“ este interpretat în sensul mai larg care i se poate atribui în virtutea analizei filozofice pe care am prezentat-o mai sus, dacă acceptăm deci, că simetria în sensul filozofic cel mai general trebuie concepută ca negația dialectică dotată cu puterea de a transforma un lucru în inversul, în opusul său — atunci nu numai stîngul și dreptul ci și sarcina pozitivă și negativă — sau mai general o particulă elementară și antiparticula corespunzătoare pot fi concepute ca fiind simetrice una față de alta. În fond pe această idee se bazează ipoteza îndrăzneță a celebrului fizician sovietic Landau, care a arătat că printr-o combinație simultană a simetriei geometrice proprii și a simetriei de sarcină principiul general al simetriei nu numai că nu este știrbit ci iese întărit și confirmat în urma noilor descoperiri. Problemele legate de simetria și disimetria din domeniul microcosmului particulelor elementare — împreună cu consecințele filozofice, cosmogonice și fizice pe care le implică necesită un spațiu mai larg decât cel de care dispunem — și ne propunem să le expunem într-un articol viitor.

DOSTOIEVSKI PE ECRAN

D. I. SUCHIANU

E greu a face să „încapă“ într-un film multa substanță a unui roman. Un roman poate fi scris într-un volum, în patru volume, în zece volume. Filmul — ca și nuvela, ca și drama, ca și sonetul, ca și discursul, — aparține operelor cu metraj foarte limitat. Ecranizarea unui roman reclamă deci eliminări și amputări, păstrându-se doar esențialul. Ceea ce obligă pe scenarist să descopere, să înțeleagă, să identifice acest esențial.

Dar opera de selecție se complică cu o altă și paradoxală sarcină. Filmul nu se mulțumește să taie, el mai trebuie să și adauge, să introducă fapte care nu figurau în roman. Pentru ca povestea, din literară, să devină cinematografică, este nevoie ca elementele din roman să fie amplificate în sensul exprimării prin imagini de văz și de mișcare. Avem dreptul să amplificăm oricât. Dar nu orice. Ci numai acele trăsături care exprimă ideea centrală — sau măcar ideile majore — ale poveștii. Putem inventa detalii care nu există în roman, dar cu condiția ca ele să fie direct legate de tema principală, de „mesajul“ poveștii.

Acest mesaj, la rîndul lui ține de ideile cuprinse în ansamblul opereii unui scriitor. Este deci permis să se și „brodeze“ în jurul lor.

Asupra mesajului dostoievskian s-au emis varii, numeroase și stranii păreri. S-au spus și lucruri juste, dar deabia critica sovietică a lămurit problema, făcînd

despărțirea între bunul și răul din opera acestui artist atît de mare încît Gorki declara că singur Shakespeare îl poate egala.

Criticul sovietic Ermilov explică dragostea mare a poporului din Rusia pentru acest scriitor. Căci în ciuda părților mari de umbră (misticismul, slavofilismul, sentimentul disperării) sufletul lui avea și părți de soare, de soare cald. În primul rînd este dragostea pentru oropsiți, o dragoste atît de mare încît ea îl făcea să sufere pentru durerile lor mai tare decît le sufereau ei înșiși. Dostoievski a zugrăvit o categorie de umanitate pe care ceilalți scriitori o neglijaseră, „o întreagă lume — cum spune Ermilov — necercetată pînă atunci, lumea mahalalelor, a ungherelor întunecoase din marile orașe, viața sumbră a unor ratași, chinuți deopotrivă de sărăcie lucie și de filozofii înalte, nobili sărăciți, funcționari mizeri terorizați de superiori; intelectuali condamnați la foame perpetuă și la umilire cotidiană. Pe ei Dostoievski i-a iubit nespus. Și dinșii au simțit la rîndu-le în inima lor căldura acestei iubiri, care i-a reconfortat în ciuda deznădejzii.

Dar mai este un însemnat aspect pozitiv semnalat de Ermilov: „creația lui Dostoievski reflectă șubrezenia, apropiata prăbușire a acestei societăți (burgheze) condamnate la pieire, o societate zidită pe suferințe omenești, o societate plină de zguduirii și cataclisme“. Tablourile lui

Dostoievski sint, poate fără voia lui, prezicătoare de revoluție. Și o imagine atît de pesimistă a societății celor tari nu poate să nu nască gînduri optimiste în mintea celor slabi. Defetismul, deznădejdea, descurajarea care desigur se găsec în opera lui Dostoievski nu-s absolute, nu-s categorice. Nădejtile răsar și ele indirect și nu prea des, dar răsar totuși.

Oroarea voită a lui Dostoievski față de revoluție s-a topit la căldura adevărului pe care îl radia realitatea imensei suferințe umane din Rusia țaristă, suferință pe care puțini scriitorii au evocat-o cu atîta forță ca autorul „Idiotului”. Iar figura lui Crist luptător social este la Dostoievski o idee pe care el o împărtășea cu pături largi ale poporului din vechea împărăție autocratică. Mușicul de altădată vedea în Isus un erou laic și aproape de cei sărmani, omul de o infinită bunătate în stare să aline și să ajute pe cei ce suferă, cu prețul tuturor primejdiilor și ostensivelor.

Și aceasta ne aduce drept la romanul care ne interesează aici în deosebi, la romanul „Idiotul”, din care Piriev a scos un impresionant scenariu de film.

Pentru a fi fideli lui Dostoievski, scenariștii și regizorul trebuiau nu numai să reflecte în opera lor ideile din opera lui Dostoievski, dar și să sublinieze ideile special reflectate în „Idiotul”, mai ales acelea care diferă întrucîtva de concepția dostoievskiană curentă. Căci „Idiotul” ocupă un loc aparte în opera acestui scriitor. Criticul sovietic Ermilov găsește acestui roman calități pe care celelalte lucrări ale lui Dostoievski nu le au. În „Idiotul” „răzbate mai multă lumină decît în „Crimă și pedeapsă” sau în celelalte romane ulterioare. În acest roman sint mulți, — mai ales mulți pentru Dostoievski —, mulți oameni buni și încîntători: Aglae, Kolea, Vera Lebedeva, Lizaveta Prokofieva”, fără a vorbi de principalii eroi, Mișchin și Nastasia Filipovna, fiindte pe care Ermilov le găsește de o mare înălțime morală. De altfel Dostoievski însuși declară că scopul lui scriind acest roman a fost să zugrăvească eroi pozitivi. Iată textul: „Scopul principal

al romanului este zugrăvirea chipului unui om minunat, a chipului de om pozitiv. Nimic pe lume nu e mai dificil, în special astăzi. Toți scriitorii, nu numai ai noștri, ci toți scriitorii europeni care au încercat să zugrăvească eroul *pozitiv* (Dostoievski subliniază), au eșuat pentru că sarcina era prea grea”.

„Care este *acțiunea*, care sint relațiile cu oamenii în cadrul cărora se va manifesta caracterul și misiunea eroului pozitiv al lui Dostoievski, ale *omului minunat*?” întrebă Ermilov. Și tot el răspunde: „Coborîrea între oameni a minunatei fiindte pozitive întrupată în figura lui Mișkin..., printr-o cruntă ironie la adresa autorului,... nu numai că n-a fost în stare să îmbunătățească, să înfrumusețeze viața, dar dimpotrivă n-a făcut decît să ajute la pierirea oamenilor de care se apropia”.

În această operă excepțională, „apare în fața noastră Dostoievski-tragicul, Dostoievski-liric, Dostoievski-satiric”.

Există întîmplări în roman, extrem de importante, care însă literalmente nu „încăpeau”, nu se puteau introduce în film decît cu prețul de a-i strica întreaga economie. Pledoaria lui Afanase Ivanovici către Nastasia Filipovna este un model de șiretenie rafinată și de mistificare abilă. Conversația lui Mișkin cu valetul Epancinilor la prima lui vizită este de asemenea plină de semnificație morală. Povestea cu solitarii cumpărați de Rogojin din bani furați este o poveste pasionantă. Micul joc de societate în care fiecare musafir trebuia să istorisească cea mai urîță, cea mai ticăloasă faptă din viața lui, este ceva unic în literatura lumii. Recunosc însă că niciunul din aceste episoade nu putea fi folosit în film și a trebuit să fie dat la o parte. În schimb povestea cu conspirația copiilor din satul elvețian, nu doar povestită ci *arătată*, nu numai că putea fi încorporată filmului, dar îi era necesară pentru adîncirea mesajului, pentru sporirea frumuseții plastice, pentru variația în ritmul de desfășurare a acțiunii, fiindcă aici primii oameni cu care ia contact Mișkin își dau seama că e un personaj extraordinar.

Filmul acesta a fost o întreprindere grea, extrem de grea. Și reușita încercării a fost uimitoare. E unul din filmele care m-au răscolit cel mai mult în lunga mea carieră de consumator cinematografic. Desigur, există multe detalii discutabile. Mă grăbesc a enumera cîteva, tocmai pentru ca spectatorul, dacă le-a observat, să înțeleagă că ele-s cu totul secundare. Astfel generalul Ivolghin este arătat, în roman, ca un om ridicol prin ifosele sale, prin naiva lui lăudăroșenie și incontinența cu care croiește minciuni. În film însă, grimat ca un clown obez, pare căzut în mintea copiilor, în permanență beat, se împleticește în vorbă, plonjază în brațele interlocutorului etc. Lebedev, în roman este canalia integrală, cinică și nu numai conștientă, dar aproape mîndră de mirșavia sa. În film însă el este prezentat doar ca o simplă și comică lichea. În roman, ținuta lui exterioră e îngrijită și respectabilă; în film el e jerpelit, are mutră de cimpanzeu, cu chițait de șoarec și gesturi convulzive de găină. Sora lui Ganea este o ființă rece și poate și rea. Dar este bine crescută, mîndră de educația ei aleasă. În film nu mai dă impresia aceasta. Dar, repet toate aceste inadvertențe sînt fără importanță. Schimbările de psihologie și de înfățișare la personaje ca Lebedev sau Ivolghin nu-s supărătoare, căci figurile lor rămîn veridice și... dostoievshiene, adică din cele pe care Dostoievski le-ar fi zugrăvit bucuros.

Mai dificil e cazul Nastasiei Filipovna însăși, întrucît psihologia ei în film diferă oarecum de cea din roman. „Idiotul — scrie Ermilov — este în primul rînd tragedia Nastasiei Filipovna. Istoricul destinului ei determină valoarea nepieritoare a operii“. Și Ermilov insistă asupra acestui „istoric“; ne vorbește de anii petrecuți de ea ca prizonieră la moșia lui Totzki, ne vorbește de asta mai amănunțit și mai explicativ decît ne vorbise însuși Dostoievski. În film toată această parte e ca și suprimată. Și atunci Nastasia Filipovna apare ca o femeie cu o viață cam deochiată, dar în fond fată bună, cu suflet mare, o ființă care se cam căiește dar nu se prea

pocăiește, părerile de rău nefiind capabile a o face să-și schimbe existența, capabilă însă a o face să se sacrifice ca Margueritte Gautier în scena cu Duval tatăl.

Nastasia Filipovna din romanul lui Dostoievski nu este așa. Ea e — cum spune Ermilov — o „femeie încîntătoare, inteligentă, grațioasă, plină de calități morale, o adevărată regină, mîndră, neîntinată“. „În acea adunătură de reptile, de păianjeni, scorpioni, ea este singurul om“.

Ceea ce dă coerență și logică șirului de izbucniri contradictorii ale eroinei este sentimentul ei că ticăloșia vieții și a oamenilor a făcut-o să se poarte, fără voie, ca o prostituată, ea, femeia cea mai curată din lume! Asta o împinge să „joace“ rolul de cocotă, cu furie, cu pică, cu disperare. Să „joace“ acest rol; dar fără a reuși nici-un moment să fie vulgară, fără a reuși nici-un moment să „semene“ cu o femeie de stradă.

Această permanentă autodemascare constituie un moment culminant al mării scene din casa Ivolghin, cînd prințul Mișkin îi spune cu simplitate: „De ce vrei să pari altfel decît ești?“

Iată figura adevăratei Nastasia Filipovna, așa cum a zugrăvit-o Dostoievski. Cealaltă Nastasia, operă a scenaristului Pîrîiev *) arată oarecum altfel. La ea o anumită siguranță mondenă, o purtare scandaloasă de femeie care știe să cucească bărbații, izbesc.

Această schimbare a psihologiei personajului principal a stîrnit desigur nedumeriri printre cititorii lui Dostoievski. Totuși punctul de vedere al autorilor filmului se poate susține, și aceasta pentru următoarele motive.

În film Nastasia Filipovna reușește să pară vulgară, dar numai în scena din casa Ivolghinilor. În cealaltă mare scenă, la recepția dată de ziua ei de naștere, Nastasia Filipovna are momente cînd încă și mai exaltat pozează în femeie pierdută, în „ulițnaia“. Totuși nici un moment ea nu are accente de vul-

*) Pîrîiev este unul din cei mai de seamă cineaști ruși, președinte al Uniunii Cineaștilor din U.R.S.S.

garitate. De ce? E foarte simplu. Aici ea vrea să scandalizeze populația prin extravaganța, cinismul, brutalitatea faptelor și spuselor sale. Pe cînd în scena din casa Ivolghinilor ea are tocmai nevoie să pară vulgară. Vulgaritatea este aici ca o armă cu care vrea să pedepsească pe Ivolghini care o ofensaseră. Căci aceștia, cu toată decăderea lor, erau foarte înfumurați și se socoteau dezonorați prin mezalianța lui Ganea cu o femeie nefrecventabilă ca Nastasia. Nastasia simțea că părint ordinară îi lovea pe obraznicii ciocoi în punctul cel mai sensibil. E arma care pe Ivolghini îi rănește cel mai rău. Instinctiv, Nastasia Filipovna va folosi această armă. Ea, cea mai delicată, cea mai sfioasă, cea mai curată femeie din lume! Aceste argumente le dau aici cu scopul ca cititorul să înțeleagă de ce vulgaritatea din purtarea eroinei în această singură scenă se *potrivește*, este psihologiceste veridică, este artisticeste justă (mai ales că nu este o vulgaritate prea accentuată). Afară de asta, vulgaritatea aici mai slujește la ceva. Face și mai pregnantă clipa cînd cneazul, dezolat să o vadă pe această ființă minunată făcînd pe curtizana, îi spune cu un ton totodată aspru și afectuos: „Nu ți-e rușine! D-ta nu ești așa. De ce vrei să pari așa?“ Este un moment crucial al scenei, și simularea apucăturilor de cocotă face acest moment să fie și mai dramatic. Pe cneaz alura ei de vampă ordinară, deși o știe prefăcută, îl doare ca o rană, ca o arsură, ca o insultă nemeritată pe care nu ea ci altul i-ar fi făcut-o Nastasiei Filipovna. Iar felul reușit în care ea își joacă rolul face ca ceilalți asistenți să fie și mai uluiți în fața perspicacității cneazului, precum și, cite-va clipe după asta, în fața febrei ei conduse de remușcări și de „mea culpa“. Toate acestea contrastînd cu o altă categorie de răzvrătire, răscoala blîndă, tenace, persuasivă, surizătoare a lui Mișkin, revoltă care își împletește calmul ei candid cu paroxismul delirant al rechizitoriului aruncat de Nastasia Filipovna întregii societăți ruse, care îi mînjise sufletul și-i rămise toate visele.

Așa dar Mișkin o dojenește pe Nastasia Filipovna, o femeie pe care el abia atunci o întilnise pentru prima oară; o dojenește cu tonul afectuos și sever al unui prieten foarte, foarte vechi. Acest moment l-am numi „crucial“ pentru că într-adevăr de aici pornesc, ca o explozie în jerbă, curente pasionale multe și intense: atunci Nastasia, brusc, se îndrăgostește de Mișkin; atunci Nastasia Filipovna se reîntoarce brusc la setea ei de puritate morală; atunci, brusc ea părăsește atitudinea ei de insolentă fanfaroană și se precipită frenetic în penitență și umilitate. Acest moment, filmul l-a marcat încă mai artistic decît o făcuse romanul. În roman, fraza de reproș a prințului e strecurată în treacăt, și deja castrată de ori ce efect de surpriză, căci în fraza precedentă tocmai se vorbește de „veselia ei prefăcută, împrumutată“. Pe cînd în film, șocul emoțional al acestui moment traumatic este produs cu mare măiestrie. Iată. Deodată, tot furnicarul acela de lume agitată parcă încremenește, ca pentru a-și schimba gîndul și drumul. Muzica de fond atacă o frază muzicală tremurată care evocă și ezitare și amenințare, urmată de o altă frază lungă și întinsă ca o apă. Mișkin păsește înainte. Pornește, și după el se țin toți musafirii. Toți cu privirea fixă, ca mînați de kneaz și pentru a se duce nu se știe unde. Această compoziție scenică a fost o foarte artistică găsire regisorală. Căci aici țelul, tocmai, există. El este lucid pentru Mișkin, iar pentru ceilalți este vag, dar dorit. La capătul cursei, Mișkin se oprește. Și capătul cursei e drept în fața scaunului pe care șade Nastasia Filipovna. Prințul o fixează, clatină din cap și o privește cu mare tristețe, cu mare muștrare. Apoi îi spune acele vorbe severe și afectuoase, din care vor țîșni atitea torente diferite de acțiuni și evenimente.

Tot atît de remarcabil au fost scoase în relief „clipele-cheie“ din cealaltă mare scenă, acasă la Nastasia Filipovna, cînd ea totuși se decide să-l însoțească pe Rogojin și să refuze a se mărita cu prințul. Cînd acesta o aude spunînd, cu o voce în-

tunecată, sfidătoare și deznădăjduită : „Iediem, Răgojin !“, prințul întoarce capul, se sprijină de perdea și plînge, plînge îndelung.

Cu cîteva clipe înainte, aceeași Nastasia Filipovna îi spusese emoționată :

„Îți mulțumesc kneaz, nimeni pînă acum nu mi-a vorbit așa...“ Și alte cuvinte de tandră recunoștință, spuse toate încet, cu dulceață, dar fără o lacrimă, cu ochii uscați și roșii, înroșiți de plîns, de un plîns fără lacrimi. Acești ochi înroșiți și neînlacrimați sînt ceva de un patetic fără precedent în arta cinematografică. Filmul colorat a permis aici o creație plastică unică. Dar asta nu e tot. Cînd Nastasia Filipovna îl vede pe prinț că plînge, se repede la el și începe a-i spune :

„Nu plînge. Fă ca mine. Rizi. Fă haz de necaz. Dă-ți seama că dacă te-aș urma ți-aș strica viața. Și eu sînt, ca tine, o visătoare. Cînd ședeam închisă ani de-arîndul în conacul lui Toțki, visam că o să vie odată un om ca tine, frumos, bun, care o să-mi vorbească cu dulceață, care o să mă înțeleagă, care o să-mi spună : ești nevinovată, Nastenka. Și atunci începeam să mă gîndesc, să mă gîndesc, să mă gîndesc pînă simțeam că-nnebunesc...“

Pînă aici ochii ei continuaseră a fi inyectați dar seci, fără lacrimi, contrastînd cu fața lui Mișkin, brăzdată de lacrimi și roaie, curgînd în toate sensurile. Dar exact în momentul cînd ea spune : „pînă simțeam că-nnebunesc“ deodată brusc, o lacrimă, una singură, mare și grea, țîșnește numai dintr-un ochi. Nu curge, ci sare ca o explozie. Și o alta nu-i mai urmează...

Semnalez și următoarea foarte originală idee regizorală. Cînd toți se reped la prinț să-l felicite pentru moștenire, ea fuge de grup, se refugiază în cealaltă extremitate a salonului, se așează și începe a-și face frenetic vînt cu un imens evantaliu, în timp ce-și vorbește ei înșiși astfel :

— „Eu ? kneaghină ? eu milionară ? eu... ?“ — după care urmează cuvinte pe care nu le spune tare, pe care noi nu le auzim, dar pe care le aflăm pe urmă, din

faptele ei, din hotărîrea ei de a nu primi nimic din fericirea pe care brusc și neașteptat i-o aducea soarta. Va refuza, ca să nu nenorocească pe omul pe care îl iubea, pe care-l iubea de cîte-va ceasuri, pe care îl iubea, în fond, de totdeauna...

Și bătăile de evantaliu păreau ca niște păsări ale destinului care trec fără să se oprească, sau ca niște passe de magie destinate a menține vraja acestor clipe ireale și scurte...

Apoi, brusc, cu un sunet sec, evantaliul se închide, se strînge ca niște aripi care nu mai zboară. Nastasia Filipovna ne readuce din nou, brutal, la realitate.

Mai sînt și alte multe detalii de regie care dau consistență cinematografică și atmosferă dostoievskiană : sticla cu vin roșu care se răstoarnă la gîndul crimei, hazul pe care îl face Nastasia Filipovna în fața zăpăcelii prințului (în roman doar îl ceartă), lovitura cu piciorul dată de Ganea în manșeta scrobită a generalului, căzută pe covor, — și multe altele.

Pentru ca cititorul să-și dea seama ce merit enorm au avut cei doi realizatori : scenaristul Pîrîiev și regizorul Semakov, cînd au tradus atît de artistic romanul în film, cu toate convenițele selecției și adăugiri reclamate de această dificilă operație, voi aminti că dintre toate romanele din lume, romanele lui Dostoievski sînt cele mai necinematografice cu putință.

Tehnica literară a acestui autor face din materialele lui o substanță dintre cele mai improprii transpunerii pe ecran.

Un roman de Dostoievski (și la „Idiotul“ această trăsătură e cu deosebire tipică) se compune din două elemente : cîteva scene mari (în „Idiotul“ patru cu totul) ; iar între aceste scene uriașe, o puzderie de mici informații brute, detalii relatate scurt și sec în stil telegrafic de proces-verbal sau de zvon șoptit la ureche, sinteză de fișă informativă și rumoare de cancan. Uneori autorul chiar le califică „birfe“, prevenindu-ne că nici măcar nu e sigur că-s ade-vărate. Dar tot autorul ne previne că fără ele, fără aceste supoziții și flori de „gura-

lunii", n-am mai putea înțelege nimic din extraordinarele lucruri care se vor întâmpla în cele 3, 4 scene capitale, scene enorme, care pot dura câte 150 de pagini fiecare, scene în care toți își dezvăluie toate planurile, toate enigmaticele sufletești...

Așa dar scene majore și enorme, cu un întreg popor de personaje dezlănțuite. Iar între două asemenea pachete imense de umanitate în stare de pasiune, o pulbere mărunță de întâmplări diverse și multe. Cum oare se poate face film din așa ceva? Acele scene mari au, de sigur, prin dramatismul lor, oarecare însușiri ecranizabile. Dar aceste scene mari, dacă nu sînt explicate prin nenumăratele fapte raportate anterior în stil rapid de fișe informative, devin incompreensibile; fără aceste date, psihologia personajelor și deci toate întâmplările din cursul marii scene nu se mai pot înțelege. Și apoi marile scene ele însele au un cusur cinematografic: sînt „scene”. Sînt mult mai mult teatru decît film. Asta nu numai din cauza paroxismului lor, dar și pentru că se compun aproape exclusiv din cuvinte, din replici furtunoase, din schimburi patetice de gînduri, ba chiar uneori din lecturi de manuscrise! Cum oare poate fi ecranizată toată această vorbărie?

Dacă însă lucrurile stau într-adevăr astfel, atunci sarcina cineastului care ar vrea să ecranizeze un roman de Dostoievski nu este chiar așa de grea cum părea la început. La Dostoievski „*Vedem fiindcă auzim*”, sfîrșim prin a vedea, prin a transpune vorbele în imagini vizuale. Vreți dovezi? Iată una culeasă chiar din „*Idiotul*”:

Să luăm un exemplu. „*În Idiotul* — scrie Stefan Zweig — bătrînul general (Ivolghin), mincinosul patologic merge pe stradă cu prințul Mișkin. Incepe să-i toarne la gogoși, se înfundă tot mai tare în născocirile lui, pînă se înecă în ele; și vorbește, vorbește, fără oprire, și palavrele lui umplu pagini întregi. În aceste pagini, nu scrie nimic, absolut nimic despre atitudinea personajelor (mișcări, expresie, gesturi, etc.); dar după cuvinte, după ezitățile lor, după

bilbielile și poticnirile lor nervoase, eu ghicesc că generalul umblă, că se-ncurcă, că ridică capul, că se uită chiorș, către prinț, ca să vadă dacă acesta îl crede, că se oprește din vorbă cu speranța că prințul îl va întrerupe. Îi văd sudorile picurînd pe frunte, îi văd fața întii entuziasmată, apoi crispată de frică; îl văd îndoinind spinarea ca un ciine care se teme să fie bătut; îl văd pe prinț acru, îl văd cum este conștient de toate sforțările mincinosului... Unde oare se găsește, de unde oare am luat eu această descriere? De nicăieri. Cu toate astea, eu văd cea mai mică cută a obrazului. Secretul evocării de viziuni se găsește undeva, în cutele cuvintelor, în mișcarea frazei, în pulsarea silabelor”.

Zweig alege o scenă banală, neimportantă, nedramatică. Cît de evocatoare trebuie deci să fie cuvintele din scenele cele mari! Așa încît concluzia este că pentru un regizor sau scenarist mediocru, romanele lui Dostoievski sînt o substanță categoric neecranizabilă. Dar pentru un cineast de talent, Dostoievski este o sursă extraordinară de invenție cinematografică posibilă, tocmai din pricina caracterului aproape exclusiv verbal al prezentării evenimentelor. Aceasta permite la tot pasul „ghiciri” originale, permanente transpoziții de cuvinte în imagini de film.

Și mai are Dostoievski o particularitate care pare a fi un inconvenient pentru cineast, un obstacol la ecranizare. În romanele lui Dostoievski nu avem peisaje, nu avem descripții de colțuri de natură.

Cineastul care ecranizează pe Dostoievski trebuie să țină seama de asta. Înfrumusețarea așa de frecvent practică în cinematograful prin alegerea de exterioare pitorești trebuie aici nu suprimată, dar folosită cu moderațiune. Un film tras din opera lui Dostoievski trebuie să conțină mai puține exterioare decît orice alt film. Numai așa el va fi „dostoievskian”.

*

O operă de artă trebuie să aibă o dublă calitate, trebuie să aibă două însușiri

totodată contradictorii și complementare. Trebuie să ne dea atît impresia de bogăție luxuriantă cît și pe aceea de unitate severă. Trebuie să ne piardă în detalii multe, să ne rătăcească pe căi diverse, pentru ca și mai puternic să ne regăsim pe drumul mare, pe calea majoră. Filmul de care ne-am ocupat posedă aceste calități. Pa-siunile zugrăvite sînt felurite și particulare, dar toate gravitează în jurul uneia fundamentale: *banul*. Amor, ambiție, mîndrie, ciudă, bunătate, josnicie, toate acestea converg, ca niște aluviuni, și se varsă în fluviul cel mare al goanei după avuție. Generalul Epancin este de sigur general, dar nu măcelărește oști „pe jos și de pe cal“, ci face, în birou, afaceri, cu beneficii, comisioane și tertipuri comerciale. Ptițin este un tînăr cămătar, Ganea, boier și om de lume, rivnește să fie regele cămătarilor, Lebedev pentru bani e gata de orice ignominie. Mișkin e impresionant tocmai pentru sublima lui nepăsare față de puterea banilor. Cu aceeași simplitate cu care debarcă în Sanct Petersburg cu o bocceluță de trei sute de grame, primește el și vestea cealaltă, anume că a moștenit un milion. Nu mai vorbim de Rogojin, la care adorația mistică pentru bani a negustorului e unul și același sentiment cu nepăsarea ne-

bunească de cheltuială cînd vrea să o *cumpere* pe Nastasia Filipovna. Căci negustorul încredințat de valoarea unei mărfi socoate o excelentă afacere chiar faptul de a se ruina pentru a o cumpăra. Așa dar toate variile acțiuni ale eroilor converg către un sentiment unic, sentimentul (la unii de dispreț, la cei mai mulți de adorație) banului. Și asta culminează în acea scenă de amok, cînd Nastasia Filipovna aruncă banii în foc, arătînd totodată o nepăsare sublimă pentru bani, dar și o prețuire egală (căci valoarea acelor bani măsura însăși valoarea de noblețe a gestului ei).

Această construcție a romanului „Idiotul“, așezată pe temelia celei mai odioase din ideile aduse de istorie, socotirea omului ca o marfă și banul ridicat la rang de divinitate, face din opera lui Dostoievski o poveste tulburătoare, așezată pe acea concepție care merită cel mai mult a fi alungată din societățile omenești. Filmul a pus la rîndu-i accentul pe ea. Și asta explică de ce, cu cîteva episoade doar, din cartea lui Dostoievski s-a putut totuși reda tulburătoarea problemă pusă de roman, cauzalitățile profunde care mișcă și orientează societatea condamnată pe care a trăit-o și descris-o Dostoievski.

EPICA TRANSFORMĂRII SOCIALISTE A SATULUI

DUMITRU MICU

Istoria țării noastre, — a spus tov. Gh. Gheorghiu-Dej, în raportul prezentat la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, — a fost străbătută de focul frământărilor și răscoalelor țărănești împotriva jugului claselor exploataatoare“.

Reflexul văpăilor acestor frământări și răscoale formează substanța unora din cele mai de seamă realizări ale literaturii române din trecut și din zilele noastre. Infățișările sub care drama milenară a pământului se relevă în marile opere sînt variate; toate aceste infățișări — considerate în perspectiva devenirii social-istorice — ne conduc însă, în ultimă analiză, spre o aceeași încheiere. Nu numai din cărțile scriitorilor actuali, călăuziți de înțelegerea științifică a legilor vieții sociale, dar chiar din acelea ale unor mari prozatori realiști din trecut, lipsiți de un asemenea avantaj, rezultă (mai mult sau mai puțin explicit) imposibilitatea soluționării definitive a problemei țărănești în condițiile orînduirii capitaliste. În unele din cele mai reprezentative scrieri ale lor, Slavici și Rebreanu, infățișează soarta unor țărani săraci care, zbatîndu-se să salte din nevoi și umilință, sfîrșesc tragic. Așa se întîmplă cu Ghiță din *Moara cu noroc*; tot astfel cu Ion. Eroul lui Rebreanu îndeosebi învederează incompatibilitatea între tendința de rezolvare individualistă a chestiunii pămîntului

și păstrarea integrității morale. Indiferență de ce va fi intenționat romancierul să demonstreze, destinul lui Ion rămîne al unui țaran sărac a cărui sforțare de unul singur de a-și depăși condiția, conservînd totodată fie și numai o infimă fărîmă de simțire omenească („glasul iubirii“), este dezmințită de viață. În celălalt mare roman, în *Răscoala*, ce comunică, am convingerea, cu Ion prin canale de legătură mult mai numeroase decît s-ar părea, Rebreanu pictează paroxismul foamei colective de pămînt și cartea se umple de scene apocaliptice. Fulgerate de gloanțe, trupurile flămînzilor din Amara devin hrana țărinei sîngerate. Romanele lui Rebreanu oglîndesc două din modurile în care, odinioară, robii pămîntului căutau să se descătușeze. Și unul, și celălalt se dovedesc ineficace. Cauzele adînci ale ineficienței, marele scriitor nu era în măsură să le descopere. Cititorului de azi, ele îi devin însă cu desăvîrșire limpezi în lumina doctrinei marxist-leniniste. De n-ar fi pierit, cu țeasta sfărîmată de sapa lui George, Ion ar fi devenit un alt Vasile Baciuc, mai harnic, poate, mai strîngător, dar, oricum, un chiabur, un exploatare al semenilor și, poate, victima unui alt Ion. Un Ion sau altul, din Pripas sau de aiurea, putea, eventual, în trecut, prin mijloace degradante, intra în posesia unor întinse suprafețe de pămînt; soarta Ion-ului simbolic, a lui Ion-

țaranul, a lui „Ion, le roumain“*), rămî-
nea însă neschimbată. Ionilor celor mulți,
milioanelor, nu le stătea în față altă cale
spre izbăvirea de sărăcie decât aceea a ri-
dicării în masă împotriva principalilor duș-
mani ai țărănimii: moșierii — și dacă toate
răscoalele țărănești izbucnite de-a lungul
veacurilor, inclusiv cea din 1907, reflectată
în cartea lui Liviu Rebreanu, s-au soldat
cu eșecuri, explicația (inaccessibilă autoru-
lui „Răscoalei“) este aceasta: mulțimilor
răscolite de revolta spontană le-a lipsit acea
organizare, acea claritate a țelului urmă-
rit pe care le-ar fi putut asigura numai
prezența în fruntea maselor răzvrătite a
proletariatului, singura clasă consecvent
revoluționară, capabilă să conducă lupta
celor mulți spre victorie.

Cele două moduri ale sforțării de a cu-
ceri o viață mai omenească, ce alimentea-
ză aspirațiile eroilor din *Ion* și *Răscoala*,
nu sînt singurele pe care le cunoaște
istoria. În veacurile mai depărtate, în de-
osebi, dezmoșteniții pămîntului își căutau
un liman, un refugiu din mijlocul socie-
tății nedrept orînduite, în pustietăți, și
marea operă a lui Sadoveanu este popu-
lată mai cu seamă de oameni care, în de-
sișul codrilor, în bălți și alte locuri ne-
umblate, trăiesc împăcați cu viața, fortifi-
cați lăuntric de sentimentul redobîndirii
demnității lor omenești. Evadînd din in-
fernul unei lumi în care totul concura la
coborîrea omului dedesubtul condiției sale,
la deposedarea lui de toate valorile speci-
fice, o seamă din cei mai reprezentativi
eroi ai lui Sadoveanu, conservă și sporesc,
în „raiul“ lor silvestru, tot ce are mai ca-
racteristic sub aspectul însușirilor spirituale
poporul român. Exilul lor robinsonesc
nu putea, însă firește reprezenta o soluție
exemplară în problema agrară și însuși au-
torul *Impărăției apelor* și al *Noapților de
Sînzien*e a indicat ulterior, în anii puterii
populare, sub influența concepției de viață
a partidului clasei muncitoare, o altă solu-
ție a dramei țărănești decât aceea a însin-
gurării, adoptată de un Peceneaga sau un

*) Sub acest titlu a fost tradus roma-
nul lui Rebreanu în franțuzește.

moș Hau, — soluția ce i se relevă în timpul
războiului și îndeosebi în perioada prizo-
nariatului în U.R.S.S. lui Mitrea Cocor.

Orice curs ar lua, în marile creații epi-
ce, destinele diferiților eroi figurînd țără-
nimea săracă din trecut, devenirea lor de-
monstrează obiectiv că, în sinul societății
burghezo-moșierești, cei de seama unora
ca Marin vîntătorul (*Păcat boieresc*), Ion
sau Ignat Cercel (*Răscoala*) nu pot în nici
un chip să lepede în masă jugul exploa-
tării.

Dar mijlocașii? Reflectarea integral ve-
ridică a destinului țaranului mijlocaș în
cadrele orînduirii capitaliste e o cucerire
exclusivă a prozei noastre de după elibe-
rare. Faptul e de înțeles. Poziția specifică
în societate a acestei categorii de țărani
poate fi definită cu precizie științifică nu-
mai pe baza criteriilor marxist-leniniste de
apreciere a fenomenelor sociale. Or, cu ex-
cepția lui Al. Sahia, scriitorii care s-au pre-
ocupat în trecut de viața satului n-au iz-
butit să depășească teoretic varianta solu-
ției poporaniste a problemei țărănești. Nu
e locul aici de a intra în analiza popora-
nismului ideologic, dar trebuie amintit ne-
apărat că, potrivit concepției lui Stere și a
adeptilor lui, drumul spre... „socialism“
(sic) al țărănimii din țările slab dezvoltate
ar urma o direcție diametral opusă celei
indicate de partidul revoluționar al clasei
muncitoare și anume direcția „poporanistă“,
ce ar consta în ridicarea culturală a mase-
lor, cîștigarea de către acestea a libertății
și drepturilor democratice, începînd cu
dreptul de vot, și improprietărea țărănilor.
Doctrină creată în sinul burgheziei, menită
să producă diversiune, poporanismul a creat
și răspîndit și la noi mitul trîniciei micii
gospodării agricole, mit pe care realitatea
socială îl zdruncină din temelii. Ilie Moro-
mete, eroul lui Marin Preda, este un adept
al poporanistilor, fără s-o știe. Echilibrul
său interior, la conservarea căruia ține atît
de mult, se întemeiază pe iluzia posibilității
menținerii pe o poziție de mijloc: între Tu-
dor Bălosu și Țugunlan. Inteligentul bă-
trîn Moromete nu e în stare deocamdată
să înțeleagă că, oricîtă iscusință ar cheltui

el spre a amîna plata „fonciirii“, nu va reuși să-și sustragă gospodăria de sub acțiunea legilor inerente economiei pe care se bazează orînduirea de stat reprezentată de perceptori, notari și jandarmi; în conformitate cu aceste legi, el, mijlocașul, ori va sălta într-un mod necinstit în tagma chiaburilor, ori va ajunge — mai devreme sau mai tîrziu — să îngroașe rîndurile sărăcimii. Roman cu un subtext polemic, *Moromeții* constituie cea mai elocventă, mai desăvîșită artistic ripostă dată în cuprinsul literaturii romîne concepției poporaniste după care problema țărănească și-ar putea găsi rezolvarea în cadrul unei orînduiri democratice burgheze, într-o Romînie „eminamente agricolă“, țară de mici proprietari rurali.

Viața a demonstrat cu logica ei implacabilă că epilogul „dramei pămîntului“ nu poate fi altul decît aderarea țărînimii muncitoare la acțiunea revoluționară întreprinsă de proletariat sub conducerea avangardei lui. O asemenea perspectivă n-a fost întrevăzută nici de Rebreanu, nici de alți scriitori din trecut situați politic, în cel mai bun caz, (consecvent sau numai în anumite momente) pe poziții progresiste dar care nu ajunseseră la o interpretare științifică a fenomenelor sociale; această perspectivă lipsește astfel din romanele și nuvelele realiste cu subiect țărănesc produse în anii stăpînirii burghezo-moșierești; nu lipsește însă din *Moromeții*, chiar dacă — artist prin excelență obiectiv — autorul se abține de la comentarii și formulări directe de concluzii.

Primul scriitor romîn care a fixat într-o creație beletristică durabilă cotitura intervenită în viața țărînimii lipsite de pămînt ca urmare a eliberării țării noastre de către armata primului stat socialist din lume este Mihail Sadoveanu. Istorisirea sa despre Mitrea Cocor se încheie însă în momentul cînd eroul, aflat în fruntea năpăstușilor de la Malu-surpat, înfăptuiește, împreună cu ei, visul de secole al celor lipșiți pămîntului: luarea în stăpînire a ogoarelor muncite din tată în fiu. Fenomenul istoric al realizării reformei agrare pe cale

revoluționară, cu adîncile lui implicații în viața particulară, inclusiv sufletească a țărănilor, și-a găsit cea mai complexă reflecție în *Setea* lui Titus Popovici. După cum s-a mai remarcat, acest roman — una din izbinzile epicii romîne contemporane — e, prin revelarea epică a deznodămîntului dat de realitate „dramei pămîntului“, o adevărată replică la *Ion*. Am sentimentul că, deși s-a scris mult despre cartea lui Titus Popovici (printre recenzenți se numără și semnatarul acestor rînduri), nu s-a spus încă despre ea tot ce se poate spune. Meritul ei esențial, ce-i conferă viabilitate, în ciuda diferitelor cusururi, rezidă, fără îndoială, în faptul că romancierul a intuit procesul sufleteș asociat dobîndirii de către țărani a pămîntului prin luptă, sub conducerea comuniștilor.

Pentru evidențierea acestui merit, e necesară o paranteză. Ce înseamnă pentru țărani pămîntul? Ce semnificație dobîndește în mintea lor faptul de a-l avea? Ion al lui Rebreanu e un îndrăgostit de pămînt. Întinderile aburinde în soarele de martie exercită asupra lui o atracție mai irezistibilă decît trupul mlădios al Floricăi și robustul țaran ingenunche pe cîmp și sărută țina rece cu o înfiorare mai adîncă decît aceea cu care crîmpește în sărutări buzele ibovnicei. Patimă devorantă, iubirea de pămînt inhibează funcțiunile tuturor celorlalte resorturi sufletești: de dragul pogoanelor ei, Ion simulează interesul erotic pentru sfrijita Ana Baciuc, pe care ulterior o va abandona ca pe o zdreanță inutilă, fără vreo umbră de regret. Liviu Rebreanu evită să introducă în roman fapte de natură a explica psihologia de ajuns, de tenebroasă uneori a eroului său. *Setea* de pămînt a acestuia se manifestă, în anumite momente, ca o impulsivitate atavică, instinctuală, izvorită din cine știe ce ascunzîș neidentificabil al ființei sale și acționînd independent de orice determinări social-istorice. Evident, o asemenea prezentare a psihologiei țărănești nu are nici un fel de suport în realitate. Viziunea țaranului pătruns de evlavie religioasă față de fișia sa de pă-

mînt este creația arbitrară a exponenților celei mai obscurantiste ideologii, de a cărei înfriurire parțială Rebreanu n-a fost scutit nici chiar înainte de aderarea lui deplină la politica nefastă a forțelor ultrareacționare. Respingînd interpretarea absurdă dată de doctrinarii fasciști atașamentului față de pămînt a țaranului, nu trebuie, bineînțeles, să subapreciem însemnătatea pe care o reprezintă realmente pămîntul pentru cei ce îl muncesc. În dorința cu totul legitimă de a discredita teoriile retrograde, unii scriitori și critici contemporani sînt tentați să simplifice problema raportului dintre țaran și ogor. Un erou din „*Noaptea de iunie*” ale lui Petru Dumitriu se exprimă astfel, într-o adunare: „*Tovarăși, să nu se mai otrăvească niciunul din noi cu pămînt, să ne fie de hrană și bogăție, nu spre nebulie și pieire*”. După părerea acestui personaj, „...nouă nu pămînt ne trebuie, ci hrană și belșug”. Să-mi fie permis să observ că, prin vorbele lui, Avram Saizu tălmăcește doar în parte modul de a gîndi al țaranilor muncitori. Într-adevăr, țaranul ținea în trecut să-și aibă petecul său de moșie, în primul rînd, pentru că din el își scotea hrana. Dar țaranul nu prețuia nicidecum pămîntul numai și numai ca sursă alimentară. Dar să ne întoarcem la „Ion”. Rebreanu nu luminează suficient mobilul pasiunii pentru pămînt a eroului său, determinarea social-istorică a acestei pasiuni. Țin să precizez că nu găsesc anormale diferitele gesturi ale lui Ion, considerate în materialitatea lor. Poate exista, neîndoios, un țaran atît de împătimit după pămînt încît să sărute țărîna, după cum (ca în „*Uzina vie*” a lui Sahia) pot exista muncitori care să îngrijească și să mîngie mașinile ca pe niște ființe dragi. Totul e de a dezvălui sensul unor manifestări ca acestea. E tocmai ceea ce Rebreanu ocolește, și astfel pasiunea lui Ion apare, în anumite situații, nu ca o rezultantă a condițiilor complexe social-istorice, ci ca o misterioasă putere subconștientă, pe care i-ar fi transmis-o eroului „părinții din părinți”. Denaturările psihologice odată con-

statate și apreciate ca atare, din Ion rămîne în romanul lui Rebreanu, ca o creație nepieritoare, tipul țaranului trudit, al țaranului ce se zbate chinuitor pentru a-și avea pămîntul său. De ce dorește atît de mult Ion să aibă pămînt? Înainte de a se revela ca un monstru al setei de pămînt, Ion se definește (în primele capitole) ca un flăcău chipeș, isteț, depășind ca inteligență și orizont de cunoaștere pe toți cei de vîrsta lui. Aflăm că în școala primară se dovedise un element excepțional, încît învățătorul Herdelea nutrise speranța de a-l vedea trimis la vreo școală din oraș. Cu asemenea însușiri, e normal ca tînărul să aibă o foarte dezvoltată conștiință a valorii și demnității personale. Ce se întîmplă însă? Sărac, constrîns să muncească la bogățiașii satului, Ion nu se bucură, în ciuda capacității lui, de nici o considerație din partea celor mai înstăriți decît el. Pentru Vasile Baci, Ion nu-i decît un „golan” și un „hoț” ce cutează să ridice ochii la odrasla lui și bețivul chibur nu se sfiește să-i strige celui mai inteligent flăcău din sat ocări umilitoare, în plină horă. Tot astfel, mult mai tîrziu, bătrînul Enache din „*Desfășurarea*” lui Marin Preda nu va ezita să-l înjure de mamă pe Țurlea, servitorul său, după ce, numai cu o zi înainte, o comisie de examinare îl felicitase pe același Țurlea și îi oferise un premiu. Săraci, Ion și Țurlea sînt tratați cu cel mai sfidător dispreț de către inși inferiori lor din toate punctele de vedere. Vorba Anei, bătrîna din „*Setea*”: „*Omul, cînd îi sărac, nu-i om, e cîine și n-are unoare la nime...*” Fără ca Rebreanu s-o spună undeva explicit, din romanul său se poate înțelege perfect că, pînă la un punct, pămîntul reprezintă pentru Ion o chestiune de „onoare”. În condițiile în care trăiește acest personaj și, mai ales, la nivelul său de înțelegere (care e, în același timp, al respectivei comunități sătești), singurul mod de autorealizare îl reprezintă emanciparea de sărăcie prin acaparare de pămînt. Faptul de a cîștiga pămînt este pentru el condiția cuceririi demnității individuale, modul de a-și de-

monstra vrednicia. Așadar, Ion (adică țărănimea) vrea să aibă pământ nu numai dintr-un calcul economic, nu numai pentru a se putea alimenta mai consistent, nu numai pentru folosul strict material, Ion vrea să aibă pământ, pentru a se simți și a arăta că e *cineva*.

Dar, oare, un țăran poate fi o individualitate, un *cineva*, numai în calitate de proprietar *individual* de pământ? Judecând după unele manifestări ale lui Ion, patima agonisirii pământului nu i-ar fi fost generată țăranului de anumite orînduiri sociale, ci ar constitui un atribut psihic fundamental și imuabil al acestuia. Cît timp va exista țăranul, el se va simți om adevărat doar avîndu-și proprietatea sa, ogorul său și *numai* al său. Confruntarea cu experiența istorică compromite iremediabil o asemenea teză. În Uniunea Sovietică, orînduirea colhoznică a învins total și definitiv. La noi, ca și în alte țări de democrație populară, cooperativizarea agriculturii se înfăptuiește în proporții de masă. Ce demonstrează acest fapt? Demonstrează transformarea radicală a mentalității milioaneilor de mici proprietari, modificarea psihologiei unei întregi mari categorii sociale. Începutul formării unei noi conștiințe a țărănimii muncitoare trebuie căutat cu ani în urmă, în perioada desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, a înfăptuirii reformei agrare pe cale revoluționară. E ceea ce a urmărit și a realizat Titus Popovici în romanul său. „*Setea*” e romanul setei de pământ. Pentru un Mitru Moț și pentru masa țăranilor săraci din Lunca, pământul nu mai reprezintă însă ceea ce reprezenta odată pentru Ion. Atitudinea conservatoare, înapoiată, atitudinea lui Ion în problema pământului o personifică în roman Ana; acesteia i se opune noua atitudine, al cărei exponent e un alt Ion, cîștigat politicii partidului clasei muncitoare — Mitru. Mitru aspiră la pământ aproape cu aceeași ardoare ca și eroul lui Rebreanu. El se zvîrcolește, nopțile, în așternut, plînge în taină, la un moment dat se jeluiește în cîntec de sărăcia ce-l apasă.

Prin cap îi umblă, uneori, gînduri bizare : „...să fie toți oamenii la fel de flămînzi și de zdrențaroși, că atunci nu mai ți-e rușine de alții...” Gîndurile și toate reacțiile lui Mitru Moț ne permit să formulăm observația că acest tînăr țăran, îndrăgostit, ca toți semenii săi, de pământ, nu adoră totuși pământul ca atare, pământul pentru pământ. Tînărul țăran vrea să aibă pământ pentru a putea trăi omenește, pentru a se elibera de nevoi, de sărăcie și umilință. Ridicarea la bunăstare condiționează sentimentul demnității lui personale. Cînd Gavrița Ursului îi aduce un sac de mălai, sperînd să și-l aservească astfel, Mitru se simte lovit în mîndria sa de om. De ce să se aplece el în situația de a primi pomană? De ce alții să aibă pământ, iar el să fie nevoit a le cerși acestora favorul de a munci în parte pe ogorul lor? „*Da, adică de ce să aibă alții, iar eu nu? Ce? Is alții mai frumoși decît mine, ori mai deștepți la cap? Da de ce să mă duc eu la cineva, să mă pun în genunț la notăraș, ori la derector, ori la popa și să mă rog: Faceți bine și-mi dareți pământ, iară voi uitați-vă cum muncesc eu cu vitele care nu le am, cu plugul care nu-l am!*” Mai clar nici că se poate: pentru Mitru, pământul înseamnă posibilitatea de a sta drept în fața oricui, de a nu mai ingenușia în fața „notarășului” și „derectorului”. Setea de pământ se confundă, astfel, cu setea dezrobirii, a descătușării de ignominia umilinței. Un țăran cu astfel de năzuințe e tipic, oare? Răspunsul l-a dat și îl dă realitatea.

Setea e o replică nu numai la *Ion*, ci și la *Răscoala*. Ridicarea țăranilor din Amara pentru a lua în stăpînire cu forța moșia Babaroaga nu este încununată de izbîndă, deoarece lipsește forța conștientă, care să conducă organizat lupta mulțimii. Sărăcimea din Lunca repurtează o biruință definitivă asupra dușmanilor de veacuri, datorită faptului că în fruntea ei se află comuniștii. Meritul cărții lui Titus Popovici e acela de a fi izbutit să reliefeze caracterul revoluționar al reformei agrare din 1945, de a fi intuit saltul produs nu nu-

mai în existența materială, dar și în conștiința maselor țărănești datorită împlinirii unui mare vis nutrit de sute de generații. Țăranii săraci zugrăviți în *Setea* își dau seama că împroprietărirea lor e opera partidului comunist. Comuniștilor își datorează ei pământul, adică descătușarea, cucerirea demnității omenești. Inmugurierea acestei conștiințe echivalează cu o revoluție în mentalitatea țăranilor. În roman, fenomenul e subliniat la tot pasul. Pe reprezentanții lucizi ai reacțiunii nu-i sperie atât pierderea moșiilor, nu-i doare atât paguba pe care clasa moșierilor o suferă în urma exproprierii, cit îi exasperază pierderea *influenței* asupra maselor. Desigur, unui Romulus Papp de Zerind nu-i convine deloc să-i știe pe luncani mici proprietari independenți economic; dar încă mai greu se împacă unul ca el cu gândul că luncanii se vor emancipa de servitutea spirituală. Reforma agrară îl dărmă pe acest Iuliu Maniu în miniatură nu numai ca baron, ci și ca „tată al românilor“, cum se intitulează. De acum, țăranii nu-l vor mai asculta pe el, ci se vor călăuzi după învățătura comuniștilor. Roman al descătușării celor robiți sărăciei, *Setea* e, implicit, romanul unirii țăranimii sărace în jurul partidului. *Răscoala* e „romanul gloatei“ (G. Călinescu). *Setea* e romanul aderării conștiente a maselor țărănești la revoluția declanșată de clasa muncitoare. Sub înfruirea comuniștilor, sărăcimea din Lunca se transformă repede dintr-o gloată informă, ușor manevrabilă de agenții reacțiunii, într-o masă dinamică, conștientă, capabilă să dea dușmanilor ei perfizi riposta nimicitoare, cum și face, în episodul dejucării demonstrației național-țărănistice conduse de Spinațiu. Cel mai ridicat dintre țărani e, firește, Mitru. În scena împărțirii moșiei lui Papp, el are replici (cam stingace, artificial-țărănești, din păcate, dar nu lipsite de autenticitate în substanța lor) ce invederează o încredere nelimitată în partid, în politica partidului. Din vorbele rostite, se poate înțelege că Mitru nu consideră încheiată lupta celor mulți odată cu dobândirea pământului. „— *Avrame, tu știi*

cine ți-a dat ție pământ?“ îl întreabă Mitru pe un vecin de lot. „*Știu, zise celălalt. Bunul Dumnezeu... — Ce Dumnezeu, mă? Cum poți vorbi așa? Partidul Comunist, ai înțeles?... Și încă mare, mult bine va mai face, fiindcă el este partidul oamenilor săraci și luptători...*“

În *Setea*, precum se vede, accentul nu cade pe faptul că, prin reforma agrară, țăranii săraci devin proprietari de sine stătători, ci pe acela că ei devin conștiinți de forța lor, de posibilitatea de a trăi demn, de a-și schimba soarta. Aceasta nu e cituși de puțin o subapreciere a dragostei de pământ, atât de proprie țăranului. Atita doar, că în locul pasiunii mistice, atribuite de Rebreanu lui Ion, în romanul lui Titus Popovici avem de a face cu o iubire de pământ normală, derivată din complexul condițiilor de existență socială. Mitru ține și, fără îndoială, va continua să țină la pământ. Dar nu, neapărat fiindcă pământul e al său, ci pentru că acest pământ îl hrănește și îl eliberează de dependența față de cei înstăriți, îl ridică în rînd cu oamenii. Eroul lui Titus Popovici nu-și pune încă problema posibilității unei forme de proprietate asupra pământului superioare celei individuale. Nu încapă însă îndoială că un om ca el, un țăran sărac ce s-a convins din proprie experiență că politica partidului reflectă întru totul interesele majore ale celor mulți, va fi în măsură să înțeleagă, mai tirziu, justetea luptei duse de partid pentru colectivizarea agriculturii. Putem spera că, în continuarea romanului setei de pământ, de descătușare, Titus Popovici ne va da un tot atât de viguros roman al colectivizării.

Un asemenea roman ar fi cu totul binevenit. Abordată în numeroase scrieri apărute din 1949, anul construirii primelor gospodării colective, pînă astăzi, tema transformării socialiste a satului e departe de a fi fost epuizată.

Problema pe care obiectul concret al zugrăvirii o ridică în fața scriitorului ce-și propune să descifreze înțelesul prefacerilor produse în prezent la țară se înțelegează cu necesitate problematicii între-

gii literaturi române de inspirație rurală. Ce determină țărănimea muncitoare să caute răspunsul aspirațiilor sale milenare în orientarea spre agricultura socialistă? Din situațiile fixate în romanele și nuvelele cu temă agrară, cite sint, rezultă (cu putere artistică de convingere diferită de la operă la operă) necesitatea istorică a trecerii de la gospodăria individuală la marea gospodărie colectivă, rezultă implicit desăvârșita justete a politicii partidului în problema țărănească. Astfel, acțiunea romanului „Cuscrii” al lui Alecu Ivan Ghilia, ultima și, evident, una din cele mai izbutite narațiuni de proporții din viața satului, reflectă noua mentalitate, conștiința înaltă la care a ajuns o însemnată parte a țărânimii noastre muncitoare. Cartea lui Al. I. Ghilia nu este, cum observă Eugen Luca, în cronica sa din „Contemporanul”, un „roman al colectivizării în general”; el reflectă „stadiul actual al acestui fenomen social-politic”. Spre a vorbi mai explicit, „Cuscrii” oglindește un stadiu al procesului de înaintare a satului spre socialism, în care noua formă de proprietate exercită o influență decisivă asupra conștiinței maselor țărănești, modifică radical psihologia micului proprietar. În conformitate cu starea reală de fapte, tânărul romancier prezintă țăranul mijlocăș sub o înfățișare diferită de aceea sub care eram obișnuiți să-l cunoaștem și care aparține unei etape depășite a dezvoltării sociale. Două personaje reprezintă în „Cuscrii” această categorie socială a mijlocașilor. Petre Istrate este mijlocașul cu o conștiință politică avansată; depășind faza șovăielilor, a oscilațiilor dureroase, el e un adept convins al colectivizării, un militant înfocat pentru întemeierea gospodăriei colective în satul său. Pe altă poziție se găsește bătrînul Maței Zvorișteanu, mijlocașul cu mentalitate chiaburească, dornic numai de înavuțire personală, miop politicește, dispus oricînd să intre în tot felul de combinații cu bogătașii satului, să facă jocul acestora. Auzind că Istrate s-a înscris în viitoarea gospodărie, Maței nu se arată hotărît a-i urma pilda, zicînd că

preferă bulboanei învolburate vadul „unde-i apa lină”. Bătrînul nu se ridică însă în principiu împotriva intrării în gospodăria colectivă. Superioritatea acestui tip de gospodărie asupra celei private e prea evidentă pentru a putea fi contestată. Din ce în ce mai împede, Maței Zvorișteanu își dă seama că locul său nu poate fi decît alături de ceilalți țărani muncitori, adică în marea gospodărie; ațita doar că, prizonier al unui mod învechit de a gîndi, caută să-și amîne înscrierea, spre a specula cît mai din plin micile avantaje îngust personale ce-i pot veni de pe urma ei. Dacă mijlocașii reacționează astfel în fața perspectivei colectivizării, e lesne de înțeles că țărâni săraci se vor declara cu tot sufletul pentru agricultura nouă. Cum altfel ar putea scăpa de nevoi Lungu Pintilei cel cu nouă fete și o droaie de nepoți decît unindu-și șirinea sa de pămînt cu cea a altor țărani muncitori și muncind în comun pămîntul? În treacăt fie zis, temeuriile psihice ale atitudinii de sprijinire neprecupețită a luptei partidului pentru transformarea satului, adoptată de un Lungu Pintilei sau de un Petre Istrate, puteau fi mai adînc sondate. Dar nu e locul aci de a insista asupra scăderilor cărții lui Ghilia. Neîndoios rămîne meritul scriitorului de a fi relevat cu mijloacele proprii artei literare raportul de forțe în lupta de clasă și, în genere, mecanismul vieții obștești, la țară, în actuala etapă a dezvoltării social-istorice. Romanul reflectă procesul de pregătire a înființării gospodăriei colective. Lucrurile se prezintă însă altfel în „Cuscrii” decît în alte scrieri ce înfățișează același proces, surprins însă într-un moment istoric anterior. În „Brazda peste haturi” de Horvath Istvan, spre exemplu, roman a cărui acțiune începe în toamna lui 1949 și sfîrșește în primăvara anului următor, problema ce se pune organizației sătești de partid este aceea de a mobiliza în jurul său masa țăranilor muncitori, zmulgînd-o de sub influența chiaburilor, de a-i convinge pe săraci și mijlocași că e în interesul lor să întemeieze întovără-

șirea agricolă. În *Cuscrit*“, hotărîrea majorității sătenilor de a înființa gospodăria colectivă e un fapt. Un fapt atît de vădit încît încercarea de a împiedica masa de țărani muncitori să se încadreze în socialism ar apărea ca o absurditate. De această situație își dau perfect seama chiar și chiaburii. Departe de a se resemna însă cu pierderea raiului lor, aceștia își adaptează mijloacele de luptă noilor condiții. Toma Bursuc, fost primar și crișmar, hotărît „să se țină în picioare“ chiar cînd simte ghiara timpului sugrumîndu-l, nu are curajul să-și exprime resentimentele față de colectivizare nici măcar față de țărani mai rămași în urmă, adunați la un pahar de rachiu în casa lui; el recurge la o manevră perfidă, aruncînd în treacăt vorba că, decît gospodăria colectivă, „poate mai bună-i întovărășirea agricolă“.

O acțiune dușmănoasă mult mai rafinată decît aceea pornită de Toma Bursuc desfășoară însă un alt personaj al romanului — cel mai reliefat — carieristul Costin Marchidan, fiu de chiabur, strecurat în aparatul de partid. Venit în satul natal ca instructor raional, Costin luptă din răspuțeri pentru ca gospodăria colectivă să ia naștere, — dar ce gospodărie? Întîi și-n-tîi, întreprinzătorul tînăr ține morțiș să-l știe printre membri pe tatăl său. Cum țărani muncitori cei mai conștienți se împotrivesc pătrunderii unui chiabur în gospodăria colectivă, Costin Marchidan se hotărăște să organizeze o altă gospodărie decît cea proiectată și, în felul său, nu ezită să facă uz de mijloace condamnate de partid, aducînd astfel prejudicii operei începute de comuniști înainte de sosirea lui în sat. Infrîngerea suferită de periculosul ariivist e o expresie a forței pe care o reprezintă conștiința maselor, voința lor de a merge neabătut pe drumul indicat de partid. Costin Marchidan e un ins ce deține momentan o funcție importantă. Acest fapt nu poate intimidă un colectiv de comuniști decîși să aplice consecvent linia partidului, să lupte neșovăitor pentru viața nouă a țărânimii muncitoare. Petre Istrate îl înfruntă pe Costin în plină adunare. Ion Ai-

rine, secretarul organizației sătești, merge la raion deplin încredințat că, din vreme ce dreptatea e de partea lui, ea va ieși la iveală ori de cîtă istețime or da dovadă cei interesați să o înăbușe. Vorbind în general, în tot ce se întîmplă semnificativ în roman se resimte, direct sau indirect, avîntul cu care mase largi ale țărânimii muncitoare se îndreaptă spre noua viață.

Deosebit de puternică în prezent, atracția țărânimii muncitoare spre socialism nu e un fenomen de ultimă oră. Partea cea mai conștientă a țărânimii a îmbrățișat de la început, cu entuziasm, politica agrară a partidului, dovadă constituirea, curînd după plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, a primelor gospodării agricole colective. Cele dintîi romane ale colectivizării consemnează acest fapt, fără a reuși întotdeauna să-l comunice în toată complexitatea și bogăția semnificațiilor lui. Unul din neajunsurile proprii mai multor producțiuni epice cu subiect din viața satului în curs de transformare este tendința de a ocoli diversitatea aspectelor în care se manifestă contradicțiile de clasă și, în general, implicațiile de tot felul ale procesului de zămislire a unei noi realități. Un polei convențional acoperă, în paginile unor cărți, spectacolul grandios al încleștării dintre cele două lumi ce-și dispută arena istoriei, spectacolul surprării (nu fără o îndirjită împotrivire) a vechilor rînduiei, a tot ce e anchilozat, sub asaltul vijelios al noilor forme de viață. Practica înfrumusețării convenționale (ce trădează incapacitatea de a se zisa splendoarea autentică a realității) se asociază, în romane ca „*Temelia*“ și „*Trandafir de la Moldova*“, cu o incredibilă superficialitate în zugrăvirea personajelor, mai cu seamă a acelor care pretind a întrupa forța înnoitoare. Străbătînd „*Temelia*“, bunăoară, asistăm la un adevărat flux al săracilor și al unei însemnate părți din mijloacilor spre gospodăria colectivă. Motivarea sufletească a unui fenomen ca acesta lipsește, însă. Cocoran, Onufrie Ochi-de-vulpe, Ileana lui Pîrau și mulți alții se iau la întrecere în a-și ma-

nifesta verbal entuziasmul pentru construirea gospodăriei obștești, dar ce înseamnă, de fapt, pentru ei, colectivizarea ce se petrece în conștiința lor, ca urmare a izbăvirii de sărăcie, nu aflăm. Atît Eusebiu Camilar cît și Ion Istrati, (scriitori ce-și onorează, deobicei, semnătura) evită, în cărțile citate, să atace problema atașamentului psihic al țaranului față de pămînt și astfel să încercă a releva modul în care se schimbă mentalitatea acestuia, atitudinea lui față de proprietate.*)

Reprezentative pentru proza noastră nu sînt, se-nțelege, scrierile superficiale, caduce. Chiar în anii cînd se tipăreau romane inundate de idilism, vedeau lumina și opere vii, de o mare forță epică. În planul acestui articol, ce își propune să sublinieze doar un anumit aspect al transformării satului, reflectat în literatură, nu intră inventarierea tuturor realizărilor în domeniul epicii rurale. Lăsînd astfel de o parte creații valoroase, precum nuvelele lui Sutô Andras, primul volum din *Neamul Gondoșilor* de Szabo Gyula, *Lența* de Francisc Munteanu și altele, me vom opri asupra unor opere în care își găsește un loc însemnat reflectarea fenomenului pe care l-am urmărit, în alte scrieri și pînă acum: devenirea psihologiei țărănești. Un remarcabil descifrator al lumii lăuntrice țărănești se dovedește a fi Marin Preda. Prozator format, dispunînd de instrumente impecabile pentru detectarea celor mai tînuite gînduri, a stărilor de conștiință încă necristalizate, dar tinzînd spre aceasta, autorul *Moromeșilor* și al *Desfășurării* luminează în nuvelele sale cu tematică actuală, taințele sufletelor unor țărani, porniți pe lăgașul noii vieți.

Ce înseamnă pentru Ilie Barbu și Vasile Bodescu intrarea în gospodăria colectivă? Înainte de a căuta în situațiile staționice de *Desfășurarea* și *Ferestre întunecate* răspunsul la întrebare, e cazul să observăm că Marin Preda este îndeosebi

un scrutător al firilor interiorizate. Oamenii săi trăiesc o intensă viață interioară ce, dintr-un motiv sau altul, nu transpare sau transpare doar parțial, disimulat, în conduita zilnică. Verva pe care Moromete o irosește în conversații scînteietoare nu epuizează conținutul trăirilor interioare ale eroului, mai curînd îl mistifică. Frămîntările sale adînci bătrînul le ține ascunse. Plîmbîndu-se singur, seara, prin grădină, el desfășoară mental dialoguri cu un interlocutor fictiv sau, în alte împrejurări, își destăinuie gîndurile lui Nilă cel greu de cap, care nu pricepe nimic din ce i se spune. Desigur, nu toți eroii lui Marin Preda își camuflează deliberat viața interioară. Dar toți (am în vedere eroii zugrăviți cu simpatie) sînt mai mult decît ceea ce par a fi.

Dar să revenim la Ilie Barbu. Ce are el comun temperamental cu alți eroi ai lui Marin Preda și prin ce se diferențiază de aceștia? Asemeni lui Ilie Moromete, Ilie Barbu e un interiorizat. Vorbește mai mult cu el însuși decît cu alții, dialoghează mai mult în gînd decît aievea, face confidențe cailor. Retragerea în sine a protagonistului *Desfășurării* are însă un alt tîlc decît cel implicat în mușenia calculată a lui Moromete. Ilie Barbu nu profesează tăceri diplomatice. Lipsa lui de volubilitate e o stare constantă. Eroul nu poate fi expansiv, deși, uneori, ar dori-o. E un timid. În curtea sfatului popular nu știe cum să intre în vorbă cu consătenii, rămîne de o parte, stingher. Jignit, nu e în stare să dea pe loc riposta și rămîne prostit, într-o situație ridiculă. Față în față cu cel mai apropiat prieten din copilărie, revăzut după cincisprezece ani, se intimidează, nu știe ce să vorbească. „— *Ai un băiat mare?*” îl întreabă Țurlea. „*Are un băiat, răspunse Anghel în locul lui Ilie.* — *Ei ce să-i faci!* murmură Ilie, parcă desvinovățindu-se că are un băiat. Țurlea scoase pachetul de țigări și îl întreabă pe Ilie dacă fumează. — *Nu, că am apucat așa, îi păru lui Ilie rău că nu fumează.*” Stîngăcia în gesturi, sgîrcenia verbală sînt consecința vieții apăsătoare duse de Ilie. Slugă la

* De imperfecțiunile unor romane cu subiect rural sînt conștienți înșiși autorii acestor scrieri. Eusebiu Camilar, bunăoară, lucrează la o nouă versiune a „*Temeliei*”. O așteptăm cu încredere.

Enache, plătit scump, în copilărie, o replică dată unuia din fiii chiaburului. Partea lui în viață fusese munca abrutizantă, zeama de corcodușe, bătaia. În ziua „desfășurării”, Barbu merge în sat desculț îmbrăcat cu singura cămașă pe care o are, cirpită în grabă de nevastă cu un petec rupt din bluza ei. În înțelegerea celor deprinși să trăiască din învirteli, un om care duce o viață de ciine nu poate fi decît un prost. Drept un neajutorat, un nimeni, e luat și Ilie Barbu de către o seamă de consăteni. Un Ghiocoeia și un Bădîrcea găsesc absolut normal faptul de a-i da porunci sau a-și rîde de el. În curtea sfatului, Bădîrcea îi strigă, ca unui supus: „Ce faci, bă, vino încoace”, iar cînd Ilie se apropie, îi întoarce spatele. Cîteva clipe mai tîrziu, Voicu Ghiocoeia îl trimite, ca pe o slugă, să-i cumpere tutun. Pînă și curierul satului se crede în drept a adopta față de Ilie Barbu un ton de comandă. Trimes să-l cheme la sfatul popular, Stan curierul bate autoritar în poartă strigînd supărat: „— Bă, tovarășe Ilie, bă, n-auzi!” Și autorul notează: „Așa socotea el că în poarta lui Ilie Barbu poate să bată și să strige, ca și cînd Ilie Barbu ar fi fost sub ordinele lui”. Nu numai că își îngăduie față de Ilie Barbu orice, dar anumiți înși cred cu sinceritate că acesta poate fi dus cu vorba la nesfîrșit, că e un netot. Într-o anumită împrejurare, Ghiocoeia își dă seama că „o făcuse de oate, sărise asupra lui Ilie, în loc să sară la chiabur.” Dar numaidecît se autoconsolează: „...n-are nimic. Ilie ăsta e prost, n-a băgat el de seamă”. Spre deosebire, dar, de anumiți eroi ai lui Marin Preda, de Moromete, în primul rînd, Ilie Barbu nu e unul ce face pe prostul; el e socotit prost, stigmatizat ca atare fără drept de apel. Într-o discuție aprinsă, în circiumă, cineva sare, chipurile, în apărarea lui Ilie, zicînd oponenților lui, concesiv: „Lăsați-l în pace”. Această „apărare” îl doare pe cel în cauză mai mult decît o insultă: „Zicea să-l lase în pace pe Ilie, și prin asta Gavrilă înțelegea că să-l lase în pace de tot, adică să nu mai vorbească nimeni cu Ilie, să-i în-

toarcă spatele. Așa se și întimplase. Il lăsaseră în pace, se dăduseră mai încolo cu foierile în mînă și începuseră să vorbească liniștiți între ei, ca și cînd Ilie n-ar fi fost acolo”.

Situația este concludentă. Ilie Barbu e omul de la margine, omul căruia toți îi întorc spatele. Cei ce îl privesc de atît de sus îi sînt vădit inferiori, dar toate aparențele pledează în favoarea lor. Astfel fiind, Ilie Barbu trăiește într-o izolare silită. Nu se distanțează sufletește de cei din jurul său, asemeni lui Moromete, din desconsiderare față de ei; din contră, el e cel desconsiderat, ținut la distanță. Manifestările lui Ilie Barbu învederează o nevoie de comunicare sinceră, deplină, de dăruire afectivă. Eroul nu găsește însă reciprocitate. În drum spre sfatul popular, se alătură fraților Ciobanu, încearcă să lege vorbă cu ei, dar aceștia își continuă conversația începută mai înainte, fără să-l bage în seamă. De obicei cînd voiește să-și deschidă sufletul, Ilie Barbu se izbește de insensibilitatea celor în fața cărora se dezvăluie. Elanurile îi sînt, adesea, suprimate în fașă. Bucuria cu care pornește spre sfatul popular, spre a se înscrie în gospodăria colectivă, îi este împruinată de răceala fraților Ciobanu. Jignirile pe care i le aduc la sfat, Ghiocoeia și Bădîrcea îi umplu inima de venin. Chiar în momentul cînd, în fața comisiei de primire a cererilor de intrare în gospodăria colectivă, trăiește sentimentul euforic al pășirii spre o altă viață, Barbu aude glasul neprietenos al lui Bădîrcea: „Ce faci, bă Ilie, înțepeniși acolo? Mișcă-te, ai prins rădăcini acolo?” Sufletul lui Ilie Barbu e o floare ce nu reușește să se desfacă.

Ce reprezintă, dar, pentru un asemenea om colectivizarea? Ne-o spune bucuria revărsată pe chipul său, în momentul cînd, ieșind pe poartă, se îndreaptă spre locul „desfășurării”. E o bucurie copilărească, fermecătoare în ingenuitatea ei. Ilie Barbu pășește mîndru, cu capul sus, cu privirea sigură, cu aerul unuia care ar fi săvîrșit o nemaipomenită bravură: „...Ilie începu să se uite în dreapta și în stînga la oameni,

să se întoarcă pe loc, să dea noroc cu unul și cu altul... Se uita la toată lumea cu ochii larg deschiși, parcă fără să clipească. „Mă vedeți? Eu sînt, Ilie Barbu! Ei, ce ziceți?”

Incadrarea eroului lui Marin Preda în galeria personajelor epicii rurale ce oglindește alte momente istorice decît cel surprins în *Desfășurarea* poate aduce un spor de înțelegere a reacțiilor sale. Ion al lui Rebreanu și, mai tîrziu, Mitru Moț din *Setea* (în altă perspectivă) vād în lățirea lotului de pămînt individual condiția eliberării de sărăcie și, implicit, a împlinirii personale. Spre a nu relua considerațiile asupra soartei celui dintîi, să ne întrebăm ce a dobîndit prin agonisirea pămîntului pe calea luptei eroul lui Titus Popovici? A dobîndit, cum s-a văzut, certitudinea posibilității celor de o seamă cu el de a-și făuri viața pe care o doresc. Dar, oare, Mitru Moț și ceilalți săraci din Lunca pot ajunge să-și schimbe radical existența ținînd cu dinții de loturile cucerite? Evident, în urma împărțirii între ei a moșiei baronului de la Zerind, luncanii vor trăi mai bine, nu vor mai îndura foamea. Cu aceasta, ei n-au săvîrșit, totuși, decît un prim pas spre eliberarea definitivă de amenințarea sărăciei. Continuînd în imaginație acțiunea romanului *Setea* din momentul în care ea, în carte, se încheie, nu ni-i putem reprezenta pe cei mai conștienți dintre eroi decît evoluînd spre înțelegerea inevitabilității îndreptării spre un nou tip de proprietate. Chiar sporindu-și suprafața de pămînt, Mitru nu va putea duce o viață la nivelul aspirațiilor sale. Pe lîngă că resursele de bogăție conținute de un anumit lot sînt fatal limitate, proprietatea individuală e sortită, în chip natural, fărîmîțării. Ea generează neconținut inegalitatea, reduce pînă la anulare rolul meritului personal în cucerirea locului în societate. Cît timp pămîntul rămîne proprietate privată, un Cloambeș își păstrează inevitabil un anumit ascendent asupra unui Mitru. Eroul lui Rebreanu se înșela, vîzînd în acapararea individuală a pămîntului un mod al eliberării personale.

Lucrurile stau tocmai invers. În loc să-l desrobească, petecul de pămînt îl înlanțuie pe proprietarul său și, în măsura în care talmăcesc ura față de proprietatea individuală, iar nu de pămîntul însuși, cuvintele lui Avram Saizu îndreptate „*împotriva pogonului dușman al omului*” („Noaptea din iunie”) sună autentic. „*În toată țara, — zice el, — bîntuie boala asta a loturilor cît palma, care chinuie oamenii și le scurtează viața, în loc să-i hrănească. Eu, tovarăși, n-am liniște pînă nu le vād pe toate topite într-o moșie mare a noastră, a tuturor...*” Cam în acest mod ar vorbi, într-un eventual roman menit să continue *Setea*, și Mitru Moț. Purtînd în suflet ceva din dragostea de pămînt a lui Ion, eroul lui Titus Popovici luptă, în 1945, pentru împrăștierea sărăcimii, nu dintr-un soi de instinct al proprietății personale, de natura celui pe care pare a-l atribui Rebreanu fărîmîmii în general, ci dintr-o sete de dreptate socială, dintr-o aspirație spre demnitate. Un Mitru Moț nu poate să nu ajungă pînă la urmă (educat de partid) la convingerea că descătușarea deplină și pentru totdeauna a celor mulți e posibilă doar prin emanciparea din sclavia față de o fișie de pămînt.

Sentimentul descătușării, al unei definitive eliberări, nu numai materiale, dar și sufletești, este propriu eroilor celor mai realizate scrieri ce reflectă momente din procesul colectivizării: nuvelele lui Marin Preda. Hotărîndu-se să intre în gospodăria colectivă, Ilie Barbu nu e muncit nici o clipă de gîndul că renunță la ceva, că își înstrăinează pămîntul. Starea sufletească pe care eroul o încearcă în momentul cînd e primit în gospodăria cea mare dezmente teoria retrogradă după care țărănul se simte el însuși doar ca mic proprietar. În fața comisiei ce operează în scrierile, Ilie Barbu are, mai ascuțită ca oricînd, conștiința propriei personalități: „*Stătea în picioare, în fața mesei, și se uita mereu, cînd la dreapta și la stînga sa, cînd înapoi; zîmbea copilărește și într-o vreme se scărpină fericit în cap. Nu*

era greu de ghicit că se credea văzut de toți, că toată atenția celorlalți era adunată asupra lui." Declarându-și pământul, vitele, uneltele de muncă, Ilie nu se îndoiește cîtuși de puțin că procedează înțelept. El privește în jur cu chipul inundat de bucurie: „Ați văzut? întreba Ilie cu privirea. Am dat tot! Pământ, vite, atelaje... Nu mai am nimic". Acest „Nu mai am nimic" tălmăcește o senzație de ușurare, nicidecum o căință. „Dînd tot", Ilie Barbu nu se simte deposedat de ceea ce avea. Dimpotrivă, este covîrșit de emoția derivată din conștiința izbăvirii totale de sărăcie. Unindu-și pământul cu al altora, nu are, de fapt, impresia de a fi „dat tot", ci de a fi dobîndit totul. Situația în care se găsește îi evocă un moment de altădată. Cu cincisprezece ani în urmă obținuse laude la un examen. Emoția de atunci nu se compară, totuși, cu cea prezentă: „Bucuria de acum cincisprezece ani finuse numai o zi și nici aceea întreagă, căci se întorsese seara acasă, și pentru înția oară se simțise abătut că maică-sa îi dăduse să mîntince tot ciorbă acră de corcodușe, acum, bucuria abia începea, da, da! Astăzi e abia începutul..."

Colectivizarea este sinonimă, în reprezentarea lui Ilie Barbu, cu dreptul de a ridica fruntea, de a-și exprima răspicat părerea, de a pretinde să fie ascultat. Din anumite situații fixate în nuvelă reiese că pînă în ziua „Desfășurării", eroul, deși membru de partid, se complăcuse în pasivitate. Altfel nu se explică îndrăzneala lui Voicu Ghiocoeaia de a-i ordona să-i aducă tutun. „Acum cîteva luni, — relatează scriitorul, — Ilie și muierea lui lucraseră la el (la Ghiocoeaia, n.n.), la bumbac. Unde nu-l trimiseseră?" Omul care consimțise pînă atunci să primească porunci, are, dintr-odată, în ziua constituirii gospodăriei, revelația propriei însemnătăți. Primele lui reacții față de cei ce-l ofensează sînt ale unui timid. Primind bancnota din mîna lui Ghiocoeaia Ilie rămîne ca trăznit: „Ilie Barbu rămase nemișcat, cu hîrtia în mînă. Privirea sa larg deschisă clipea acum rar, a neînțelegerii". Fostul argat al chiaburilor

Enache nu e încă pregătit să-l pună la punct după cuviință pe închiaburitul Ghiocoeaia, dar totul în ființa lui se revoltă împotriva atitudinii ciocoiești a aceluia. De la revolta pasivă, produsă în prima scenă a ciocnirii dintre el și Voicu Ghiocoeaia, Ilie Barbu va trece curînd, în cursul aceleiași zile chiar, la o atitudine combativă, ofensivă, împotriva chiaburului ce încearcă să se strecoare în gospodăria colectivă. Din momentul în care și-a scris numele pe lista membrilor viitoarei gospodării, „prostul" se consideră nu numai îndreptățit, dar chiar dator să vegheze la bunul mers al treburilor obștești. Se simte răspunzător de soarta gospodăriei ce se constituie. Încă în drum spre sfatul popular, Ilie cugetă la viața fără termen de comparație care începe în sat, odată cu colectivizarea. Amănuntele de natură organizatorică nu-i rețin preocuparea. Se gîndește la „principal". Iar „principalul" era că „viața cea veche, în care el se simțise totdeauna asuprit și chinuit, era lovită acum chiar în temelia ei. De-acî înainte oamenii se vor băga în seamă și se vor împrieteni nu după cîte pogoane are fiecare, după cîți cai, boi sau porci au în bătătură, ci după cum au să muncească și să se poarte în viața cea nouă care începea..." Participînd la instaurarea în sat a unei rînduiei în cadrele căreia vrednicia în muncă și cinstea să constituie criteriul de apreciere a valorii oamenilor, Ilie Barbu se despovărează de rămășițele sfîieli față de cei deprinși să privească spre el condescendent. Primul care va simți această transformare va fi Voicu Ghiocoeaia. Acesta pățește ceva asemănător cu pățania birocraților din *Mielul turbat* al lui Aurel Baranga. Dintr-un „mîel al lui Dumnezeu", Ilie Barbu se preface în „mîel turbat". Datorită, în bună măsură lui, socotelile ticăloase ale unora ca Ghiocoeaia, Bădîrcea și ale protectorilor acestora vor fi date peste cap.

Descătușarea morală a țaranului sărac, văzută ca o parte constitutivă a procesului de transformare socialistă a satului, formează obiectul zugrăvirii epice și în

cealaltă nuvelă inspirată din actualitate a lui Marin Preda, — *Ferestre întunecate*. Ca în paginile nuvelei anterioare, în noua operă ni se dezvăluie o revoluție în sfera conștiinței, cu insistență specială asupra pregătirii și producerii saltului calitativ. Restrângându-și în raport cu *Desfășurarea* aria observației, scriitorul izolează din contextul realității rurale un singur fenomen, asupra căruia își concentrează toată preocuparea, reținând din peisajul ambiant numai acele elemente care sînt indispensabile înțelegerii a ceea ce se petrece în interiorul protagonistului. Construcția nuvelei servește desăvîrșit transmiterea sensului ei. Intreaga biografie a lui Vasile, adică tot ce explică actul fără precedent pe care acesta îl va săvîrși, se reconstituie precipitat din istorisirea Floricăi, soția sa. Reactualizate, condensate de amintire într-o imagine unică, scenele suferințelor îndurate de Vasile de-a lungul anilor se contopesc într-un singur torent al durerii și mîniei mute. Aceasta ar fi prima parte a nuvelei, de un dramatism concentrat. Partea a doua a narațiunii o constituie momentul declanșării torentului, al spargerii zăgăzului.

Ce se întîmplă, concret? Vasile fusese, de copil, servitor al verilor săi Dan și Ștefan, care se purtaseră față de el mai neomenos decît orice străini. Bătut cu biciul pînă la sînge, constrîns la munci peste puteri, în sufletul lui Vasile și-a făcut loc o frică subconștientă de verii săi, ale cărei urmări nu dispar nici după ce, om în toată firea, se însoară și își întemeiază o biată gospodărie. Verii își dau seama de acest fapt și continuă să-l privească întocmai ca pe vremea cînd puteau să-l biciuiască. Dan chiar îi zice odată: „*Dacă-mi vine mie chef pun mîna pe bici, vere Vasile, și te bat mai rău cît atunci*“. Un timp, foșta slugă rabdă în tăcere batjocurile și provocările, evitînd doar, de la un timp, contactul cu dușmanii săi. Schimbarea radicală a atitudinii sale se produce cînd unul din veri îi pâlmeiește nevasta. De astă dată, Vasile nu

mai suportă înjosirea. Nereușind să-și răpună pe loc dușmanul, îl va aștepta a doua zi cu parul, în uliță. Evident, soluția la care recurge personajul trebuie, ca atare, dezaprobată. Dar nu actul material al răzbunării constituie esențialul în nuvelă, ci procesul de limpezire petrecut în conștiința eroului. În ceea ce privește stadiul înțelegerii, al conștiinței, Vasile nu suportă, evident, comparația cu Ilie Barbu. Protagonistul *Ferestrelor întunecate* se lasă încă mînat de impulsuni iraționale, desconsideră formele superioare, eficiente, de luptă, crede (cel puțin în momentul declanșării revoltei) mai mult în parul său decît în forța ofensivei colective, organizate, împotriva chiaburilor. Faptul ce trebuie reținut e însă acela că, sub influența pregătirii unor adînci prefaceri în viața șatului, Vasile își curăță sufletul de rămășițele fricii paralizante pe care o inspirau, pînă de curînd, verii săi. Tot interesul paginilor ce descriu declanșuirea mîniei personajului principal stă în reproducerea cu artă a gîndurilor acestuia. Monologul interior al lui Vasile e un adevărat rechizitoriu împotriva verilor chiaburi, o strălucită desfășurare de raționamente, învederînd remarcabila capacitate analitică a eroului, țăran înăsprit, scump la vorbă, zăvorît în el însuși ca în bordeiul cu ferestre mici, întunecate, în care locuiește. Nu cred că este exagerat a zice că, în momentele în care își dezvoltă pledoaria mentală, strîngîndu-și dușmanul nevăzut în cătușele unei logici de fier, eroul se descoperă sieși pe sine însuși. Esența sa, înăbușită sub carapacea sfielii și fricii, țîșnește la suprafață, sfărîmînd aparențele mistificatoare. Vasile devine el însuși, dobîndește conștiința propriei forțe. Clarificîndu-și temeiul raporturilor cu Dan, ajunge la încheierea că mai vinovat decît chiaburul care îi pretinde să se lase încălecat este el, atîta vreme cît îi întreține celuiilalt iluzia de a-și putea permite orice față de un sărac: „*La urma urmei, tu poți să pretinzi orice, nu înseamnă că dacă tu pretinzi, trebuie numaidecît să vie omul și să zică: „Poftim, domnu' Dan,*

uite grumazul meu, încălecați pe el". Nu ești de vină tu că pretinzi, sint de vină eu, că te-am făcut să crezi că ai dreptul să pretinzi..." Tot ce urmează frământărilor din conștiința eroului este expresia eliberării lui de teroarea spirituală, a despovăririi de întregul trecut. Ușurarea aceasta, izbăvirea de robia morală, nu este opera întâmplării. Ea este un ecou al pregătirilor pentru transformarea din temelii a satului și precede definitivă emancipare a celor de seama lui Vasile de sărăcie și umilință. Pălmuirea Floricăi de către Dan e numai pretextul declanșării revoltei tinerului țăran. Motiv de a sări la verii săi avusese el destule și mai înainte. La conștiința deplină a demnității personale, a datoriei de a nu se lăsa umilit, Vasile se ridică însă sub presiunea sentimentului de bucurie derivat din convingerea că prin intrarea în gospodăria colectivă va începe o viață nouă, nebănuită. Condiția eliberării sufletești a personajului o constituie certitudinea apropiatei eliberări de sub tirania dependenței economice de pământul, vitele sau atelajul celor înstăriți. „Gata, Florico, — grațiește celor soției, aducându-i vestea colectivizării. Facem gospodărie colectivă, intrăm acolo și scăpăm de toate". Intocmai ca Ilie Barbu, Vasile nu are nici un soi de îndoială, nici o temere în legătură cu modificarea formei de proprietate agrară. El simte că devine om tocmai renunțând la situația și la mentalitatea de mic proprietar. Pentru eroul din *Ferestre întunecate*, ca și pentru cel din *Desfășurarea*, înfăptuirea colectivizării reprezintă garanția înaintării spre fericire.

Că acesta e sensul transformării eroului, aceasta ideea nuvelei, rezultă și dintr-o scenă în care un personaj secundar reacționează într-un chip nou față de chiabur, diferit doar formal de acela în care se manifestă Vasile. Dan îi pune mâna în piept, în casă la el, lui Udubeașcă, o altă fostă slugă a sa. Udubeașcă nu se mai sperie, însă „Uite ce e, — îi zice el, calm chiaburului, *imi rupi flanela și nu mi-au jătat mînzații, să-mi fac*

alta! Ia mina de pe mine!" Dan își dă seama că vremea în care săracii tremurau în fața lui a trecut: „Nu se temea nici de Udubeașcă, nici de toponul lui Gheorghe. Ar fi putut să-i bată pe amîndoi, să-i snopească, dar își dăduse seama că, oricît i-ar fi bătut, era cu neputință să mai bage groaza în ei".

Nuvelele lui Marin Preda conțin, vădit, cea mai aprofundată analiză a transformării psihologiei țăranilor săraci în perioada trecerii de la capitalism la socialism, întreprinsă pînă acum în literatura noastră. Rezultate din observarea minuțioasă a realității, descoperirile scriitorului dobîndesc valoarea unui studiu științific al atitudinii țărănimii muncitoare față de problema pămîntului. Nuvelele *Desfășurarea* și *Ferestre întunecate*, împreună cu romanul *Setea* și alte opere contemporane, corectează radical viziunea țăranului ce nu poate fi în nici un chip dezlipit sufletește de petecul de pămînt. În desăvîrșită concordanță cu adevărul vieții, operele epice de inspirație rurală apărute în anii puterii populare scot în lumină faptul că, pentru țăranul muncitor, ca și pentru toate categoriile de oameni ai muncii, ținta aspirațiilor o formează viața liberă, demnă, îmbelșugată, a cărei concretizare el n-o concepe neapărat sub imperiul proprietății particulare asupra lotului de pămînt. Eroii celor mai realizate scrieri cu temă țărănească actuală (nuvelele lui Marin Preda, *Setea* lui Titus Popovici) sînt țărani săraci, care văd clar în trecerea la stăpînirea și munca în comun a pămîntului realizarea năzuinței lor de desrobire. Mai complicată este, firește, în perioada colectivizării, problema mijlocașului, acestuia venindu-i mai greu să se descătușeze de prejudecata realizării ca mic proprietar. Practica vieții (reflectată parțial în *Cuscii*) arată însă că și mijlocașii se conving — și în masă — de superioritatea proprietății obștești, de faptul că, în ultimă analiză, și pentru ei aderarea la socialism înseamnă eliberarea de amenințarea sărăciei. Să sperăm că nu va trece multă vreme pînă cînd vom putea citi un mare roman în cuprin-

sul căruia să se istorisească despre întregirea în socialism a unui Moromete.

Opere de verificată calitate artistică, *Desfășurarea*, *Ferestre întunecate*, *Setea*, îndeplinesc, desigur, într-o măsură mai mare decât alte scrieri inspirate din realitatea satului în drum spre socialism, rolul educativ, mobilizator, ce decurge din însăși natura literaturii noastre. Meritul lor esențial e acela de a reflecta veridic mecanismul prefacerilor din lumea rurală, procesul transformării conștiințelor. În aceste opere nu se realizează însă cu aceeași pregnanță imaginile acelor eroi care determină și dirijează procesul uriașelor transformări. Conturul individualității comuniștilor Țurlea și Anghel este, în *Desfășurarea*, infinit mai vag decât acela al lui Ilie Barbu. Activiștii de partid și U.T.M. din *Ferestre întunecate* (tovarășul Ioniță, tovarășa Tanța) nu sînt decît niște nume. Secretarul organizației sătești de partid, Ardeleanu, e, în *Setea*, o prezență aproape fantomatică, iar figura lui Teodorescu, din aceeași carte, e numai parțial a unui comunist.

Zugrăvirea comunistului la dimensiunile lui omenești reale nu e, bineînțeles, cea

mai ușoară dintre sarcinile ce stau în fața literaturii, poate dimpotrivă. Ea merită să devină însă țelul tuturor ambițiilor creatoare. Comunistul e, în epoca noastră, tipul uman superior și cel mai reprezentativ. După cum operele create în perioada Renașterii își datorează faima în deosebi prezenței în paginile lor a unor tipuri caracteristice acelor vremi, tot astfel, dintre scrierile produse în zilele noastre, acelea vor fi, fără doar și poate, citite cu mai mult interes peste veacuri în care posteritatea va putea recunoaște tipul cel mai apropiat de perfecțiunea omenească ce poate fi întâlnit în societatea contemporană. Dar, poate, nu e tocmai nimerit să ne aventurăm în presupuneri asupra viitorului. Limitîndu-ne să judecăm operele de inspirație rurală contemporană potrivit exigențelor vremii noastre, putem conchide că forța tablourilor realității de azi în plină transformare, realizate în cuprinsul lor, ar fi și mai impunătoare decât este dacă în centrul narațiunilor s-ar afla chipurile vii ale eroilor ce stau, în viață, în fruntea operei de edificare a lumii noi.

CREATORI ȘI OPERE

— Remus Luca —

ION VITNER

utorul „Anei Nucului” este un ardelean care sadovenizează: Eroii săi sînt de preferință oameni cu o solidă structură morală și puternică viață interioară, dar tăcuți, inaccesibili prin mușenie, bătrîni sfătoși, împărțind bucurăși experiența lor bogată, sau femei energice, superioare uneori bărbatului prin hotărîre nestrămutată. Prozatorul se oprește cu vădită satisfacție atunci cînd sătenii, reuniți în sfaturi amicale, dialoghează în voie și umple pagini întregi cu discuții, din care caracterele eroilor cîștigă prea puțin, dar crează, în schimb, o atmosferă. Alcoolul și pasiunile carnale, Remus Luca le îndepărtează pudic din universul său țărănesc, în schimb stăruie, cu migală și voluptate, asupra gastronomiei ardelenice și preparării bucatelor simple ale muncitorilor pămîntului. O masă este un ritual descris cu atenție. Captivante sînt și reconstituirile peisajului intim al țaranului, casa sa, gospodăria, pereții acoperiți cu icoane și imagini specifice regiunii Reghinului, sau rafinamentul vestimentar al aceleiași regiuni.

Remus Luca are vădite aptitudini de monografist și „Ana Nucului”, cartea cu care a intrat în literatură, este în esență o astfel de lucrare, agrementată cu o quasi-acțiune și quasi-intrigă.

Ana Nucului este o tinăra țărăncă, utemistă, numită directoare a căminului cultural din Nima Cărpinișului, cămin care de fapt nu există și urmează să fie creat. Finalitatea povestirii trebuia să rezide în recrearea avatarurilor prin care trece tinăra țărăncă, în atingerea misiunii sale. Prima piedică o ridică Petre, soțul ei, om muncitor, dar retras și tăcut, chinuit de un complex sentimental, în care gelozia se amestecă cu totala incultură și neînțelegerea utilității cuvîntului tipărit cu o notă de invidie împotriva femeii sale, purtătoare a revoluției culturale în cătunul ardelean. Alte piedici sînt create de cîțiva tineri care nu se arată prea activi în munca de ridicare a căminului. Intervin și intrigi, naive de altfel, ale chiaburului Crețu și învățătoarei reacționare Serafima Mălai. Ana Nucului, este, în plus, lovită de fuga de acasă a bărbatului ei, care preferă să fie din nou slugă la chiabur, decît gospodar liber alături de ea. Pînă la urmă, totul se rezolvă în mod fericit. Căminul este pus pe picioare și echipa de dans cîștigă premii, acțiunea de alfabetizare dă roade din cele mai bune, iar Petre se întoarce la căminul său. Povestea se încheie pe lectura făcută țărănilor, din Șolohov, de către Petre, fostul

analfabet, refractar la ori ce act de cultură.

„Ana Nucului” este un strălucit exemplu de idilism literar, de manifestare a defunctei teorii cu privire la nivelarea, sau realizarea în surdină, conflictelor vieții sociale. Totul în „Ana Nucului” se petrece la o tensiune atât de scăzută, încât ești incitat să afirmi, că de fapt te afli în fața unei cărți în care nu se petrece nimic. Drama Anei, conflictul ei cu Petre, se consumă oarecum în gol, și în momentul fugii soțului Ana nici nu schițează gestul de a-l revedea sau aduce înapoi. Există în narațiune chiaburi domestici, a căror singură inițiativă ostilă constă în împiedecarea muncii echipei de dans a căminului, prin organizarea unei hore concurente în curtea bogătanului Crețu. Celălalt element ostil, Serafima Mălai, sabotează cu inocență și timiditate corul căminului și acțiunea de alfabetizare. Lipsa Firuței din cor, prin interdicția tatălui, neînțelegător față de acțiunea de cultură a tinerilor, ia proporțiile unei drame, repede rezolvată de bătrînul Macavei Savu, mesagerul entuziast al revoluției culturale în Nima Cărpinișului. În casa Istinei Vișa au loc șezători obscurantiste, cu snoave despre forțele tenebrelor. Ele vor fi anihilate de suflul progresist al căminului. Ori ce piedică apare pentru a fi repede înlăturată. De altfel prozatorul oferă și o formulă a idilismului: „după zdruncinături și sușuri line, după bolovănișuri și cărări înflorite, după ris și plîns...” cu o concepere, în doze echivalente, a răului și binelui, din viața care trebuie recreată literar.

Inexistența conflictelor reale, fac din „Ana Nucului” o carte lipsită de mișcarea epicului, realizată din tablouri așezate în succesiune, ca în cunoscutele **images d'Epinal**. Unele tablouri sînt excelente și așa menționa, în primul rînd, imaginea cinei în casa săracă a lui Tomuța Gavrili sau Pașca Romulus, dansul cu strigături la cămin, etc. etc.

Cartea nu este alcătuită atât din episoade ale unei narațiuni, cît din momente monografice. Întîlnirile seara, între săteni, și discuțiile lor cu privire la noile așezări ale socialismului, lucrul pentru organizarea căminului, pregătirea și desfășurarea activității culturale, punerea în scenă a unei piese, întocmirea planului de muncă artistică și culturală, crearea echipei de dans, eforturile cercului de alfabetizare, ocupă un spațiu enorm în „Ana Nucului” și-i conferă caracterul monografic de care vorbeam. Remus Luca împărtășește, în mod intuitiv, modul în care revoluția culturală pătrunde la sate.

Cu tot caracterul hibrid (sinteză de monografie și narațiune) și puternicul idilism al viziunii sociale, din paginile cărții se desprind câteva tipuri avînd contur și pitoresc. Mă gîndesc la membrii familiei Pașca, animați de optimism, umor și bună-voie nativă, pe care mizeria totală nu i-a putut frînge, dar mai ales la Macavei Savu, bătrînul sfătos oarecum ghiduș, aprigul apărător al principiilor revoluției culturale, în pofida analfabetismului său, pe care nu-l poate tăinui la infinit. Macavei Savu este vestitorul noii orînduirii în Nima Cărpinișului: „Acum vremea sărăciei a trecut și a trecut și vremea prostiei; fînîndu-se de mină au venit și fînîndu-se de mină se duc... De-ai-a facem cămin. Om împăduri Nima și-om crește oi cu lînă ca mătasa. În Dupătău... om face colectiv și-om fi oameni cu stare și știutori. De-asta-i bun căminul...”

Remus Luca este sadovenizant și prin dulceața graiului, oarecum nefirească în proza ardeleană, ale cărei efecte stilistice decurg mai mult din a anume uscăciune și asprime. (Agîrbiceanu, Rebreanu, etc.) Atunci cînd evocă atmosfera satului, monografistul face loc senzitivului, și universul rural este receptat cu o adevărată pasiune a simțurilor: „Ana... ieși în ogradă să hrănească galițele; o întîmpină soarele blind și o leacă încețoșat și acea aromă nespusă a toamnei, în care se amestecă mirosurile de paie uscîndu-se,

după ce multă vreme au fost plouate, de frunzele căzute, de fum împrăștiat din burueniile arse în grădini, de lut frământat cu bălegar, lipit de curind pe podmoluri”.

Dacă în „Ana Nucului”, Remus Luca s-a exercitat în arta descriptivului și a narațiunii detaliate, în micul volum de „Povestiri” el se inițiază în secretul artei mature, depline, deprinzând meșteșugul concentrării, al selectării. „Povestirile” îl situează pe tânărul prozator printre bunii autori de schițe și nuvele ai literaturii actuale. Tot ce era nestăpinit, diluat și dezorganizat, în primul său volum, este eliminat, și prin fapte de viață, mărunte în aparență, Remus Luca deschide largi orizonturi asupra omului nou al socialismului.

În schița „Revedere”, Petre Gălățan, capătă proporții de erou autentic. Fostul cioban, rob al chiaburilor, a devenit activist de partid, a înțeles că fără cultură munca de partid este ineficientă și a absolvit cu răbdare școli accesoare funcției lui de răspundere, devenind un însetat după litera tipărită: „Apoi, am trecut la școala medie de agricultură c-am văzut că-i mai de lipsă asta. Și-am învățat și fizică, și agrotehnică, și istorie și, mă rog, tot ce se nvață la școală. Și tot n-ajunge. Parcă ți-i sete într-una și-ai fi în stare să seci izvoarele...” Când ultimii analfabeți dintr-un sat au învățat „să lege literele delaolaltă”, Gălățan e un om fericit. Accentul pus pe cultură, în formarea omului nou al socialismului, este, după cum se vede, o notă particulară, cu totul interesantă și meritorie, a prozei lui Remus Luca. Fostul cioban explică acum sătenilor „legea profitului maxim” în capitalism, cu exemple din viața de trudă a oierilor și dincolo de efortul de îndrumare, Gălățan caută continuu drumul necesar către suflatul oamenilor: „Îi greu... tare greu... spune el — că oameni-s de multe feluri. Fiecare are cîntecul lui. Și trebuie să i-l găsești. Altfel rămîne surd și mut și te zbați degeaba”. Schița reunește momente din viața unui activist de partid, de la

munca de orientare politică a oamenilor și pînă la sacrificiul propriei sale existențe, făcut cu modestie și curaj. Într-un sat, Hodăi, aflat sub stăpînirea chiaburilor, reușește să-i convingă pe oameni să alcătuiască o gospodărie colectivă. Peste șazeci de familii fac cerere de înscriere și succesul e asigurat. Dar, plecat din sat, Gălățan e atacat de un grup de chiaburi, hăcuit cu cuțitele și spînzurat apoi cu capul în jos de un pom. Găsit curînd de săteni și datorită unei vitalități uimitoare, după cîteva luni e pus pe picioare și se reîntoarce, în muncă, tot la Hodăi. „— Vezi dumneata, am și eu ca tot omul o ambiție, cum se zice. Vreau să văd gospodărie colectivă în Hodăi... De-ai-a trăiesc...”

Miron Ianoș, din schița cu același titlu, vechi ilegalist, care a luptat în Spania, a fost torturat în beciurile serviciului de contra-spionaj hortist, în timpul războiului, are la activul lui fapte de eroism neobișnuit, despre care, însă, nu ar putea spune nimic, pentru că lui i se par firești, lucruri care au fost făcute „și de alții”, prin urmare care nu merită o atenție deosebită. Întrebat: „— Cum a fost în Spania?”, răspunde stînjinit: „— Cum să fie? Ca la război! — Povestește-mi ceva. Spune ce-ai făcut d-ta: — Ce să fac? Ce-au făcut și alții. Am luptat. Ce era să fac?”. Întrebat ce a făcut, în timpul detențiunii în temnițele hortiste, răspunde: „— Ce să fac? Ce-au făcut și alții. Am tăcut. Ce era să fac?” Făcînd „ce fac și alții”, Miron Ianoș reprezintă, cu modestie reală, o lume de eroi care se ignoră, pentru că, în concepția lor eroismul, dăruirea pentru binele colectivității, este în firea lucrurilor. Ca director al unei industrii, Miron Ianoș sare primul atunci cînd un incendiu amenință întreprinderea. În mijlocul operațiilor de salvare, Miron Ianoș cade de pe acoperiș, de la o înălțime de cincisprezece metri. Dus în grabă la spital, e operat, dar cu un pronostic sumbru. Revenit, cu greu la viață, prima întrebare este: „— Ați... stins focul?” Întîlnit la Sovata,

unde urmează o cură medicală și întrebam de ce se mișcă și răsuflă greu, răspunde cu indiferență, parcă scuizându-se : „— Acum vreo trei luni am căzut și m-am lovit. M-au trimis la băi să mă tămăduiesc... Mare scofală : Oase bătrâne, ce să le faci ?”

Un tăcut și aparent claustrat este Manoil Lepădatu, cursant al unei școli de alfabetizare (schiza „Prostul”). Urmărește lecțiile cu atenție încordată și cu regularitate, este plin de sinceră admirație față de progresele conșcolariilor, dar participarea lui activă este cu neputință de obținut. La îndemnuri sau reproșuri, răspunde în mod stereotip : „— Nu pot ! Is bătrîn și prost !” sau răspunde „Aș vrea eu, dar nu pot. Nicî cînd am fost copil n-am putut. Eram prost. Greu de cap. Acum... degeaba vreau eu”. Manoil, îngrijitor de cai la o gospodărie de stat, este totuși unul din cei mai buni muncitori și discrepanța dintre conștiințiozitatea și priceperea lui în munca practică și apatia în problema alfabetizării trezește interesul învățătorului, naratorul schizei. Este clar că în Manoil e o rezistență care trebuie înfrîntă cu tact. Învățătorul îl invită acasă la el și caută să-i trezească interesul pentru lectură, citindu-i din opere bănuite că l-ar captiva. Manoil e fermecat de arta lui Alecsandri, entuziasmat de „Dănilă Prepeleac” al lui Creangă și emoționat de faptul că sub o aparentă prostie poate fi aflată inteligența autentică („— Așa-i ! El (Dănilă Prepeleac, n.n.) credea că-i prost, dar nu era prost...”) iar „Miorița” îi smulge șiroaie de lacrimi : ... „M-a rugat să recitesc și pînă la sfîrșit m-a însoțit cu murmurul cătinel al vocii sale groase, scăpînd din cînd în cînd cite un icnit de plîns. Apoi am tăcut. După ce s-a liniștit, mi-a spus, parcă rugîndu-se, să-i trec cu vederea slăbiciunea : — „Am fost și păcurar, baci, cînd am fost mai tinerel. Mi-au plăcut și oile...” Pe Manoil îl chinuie o întrebare : „— Tovarășe învățător, se poate ca un om care nu-i prost să creadă că-i prost ? Nedumerit, răspunsei : — Firește, s-a întîmplat de

multe ori. — Adică toți să creadă că-i prost și să creadă și el că-i prost și el să nu fie prost ? — Firește”.

În Manoil se trezește descendentul creatorilor „Mioriței” și cu încăpăținare deprinde tainele alfabetului. La capătul efortului său, aflăm și cauza ascunsă a suferinței sale morale : „Măieruș tot așa mi-a spus : Ești prost. Nu vezi că ești prost ? Du-te la oi ! Ce-ți trebuie școală ? M-am dus la oi. La oile lui Măieruș. Toți mi-o zis că-s prost. Și Nădlag — și la el am fost slugă — așa-mi zicea : — „Prostu” ăla de Manoil”. Toți m-au făcut prost. Și eu am crezut că-s prost. Și nu-s prost. Amu mă duc să-i spun ! Bună-seara ! leși domol, deschizînd și închizînd cu băgare de seamă ușa”.

Cu discreție, prin faptul de cultură, Remus Luca descoperă unul din aspectele înfiorătoare ale exploatații. Baciul Manoil a trăit de-alungul existenței sale de slugă, o lentă și perseverentă distrugere a spiritului. Existența în socialism este pentru el o resurecție.

Tot o resurecție este socialismul și pentru Raveca, din „Marama”. În ansamblul creației lui Remus Luca, schiza „Marama” este o bijuterie... Mina meșteșugarului care cizelează cuvîntul purtător al sensurilor vieții, a realizat aici o nestemată, cu scilipiri cari nu pot fi uitate.

Raveca, fostă slugă la chiaburi, a văzut cîndva la Domnița, fata Bițului, o maramă și obiectul a devenit în existența ei chinuită o dorință supremă, un vis irealizabil. Acum e bătrînă, are copii și gospodărie grea și numai acum, Toader, bărbatul ei, i-a putut satisface dorința. Raveca stă covîrșită de emoție în fața obiectului visat. Mîngîie cu palma ei aspră marama neagră de lînă. Își rememorează existența, ar dori să-și îmbrace marama și să iasă în lume să fie văzută, dar e de vreme și sătenii sînt la muncă ; se gîndește să se ducă la Domnița și — suprem geș. de răzbunare — să-i arate gîteala, dar renunță.

„Hotărîndu-se deodată, Raveca se piaptănă frumos, își pune ceapța, se îmbracă

în hainele ei noi, apoi își pune marama pe umeri, adunându-i colțurile peste piept, pe sub brațele puse cruciș și iese repede, încuind ușa. E o vreme aspră de decembrie, cu vânt și ploaie amestecată cu zăpadă. Vântul rece și ploaia îi frig obrații. Se grăbește de-a lungul satului, dînd binețe, răspunzînd la binețe, gravă și gîndită. Iese din sat, pe cărarea ce tăind peste iamaș, se pierde în drumul ce duce la gară. Vede fumul gros al locomotivei unindu-se cu norii negri, coboriți peste lume și tresare: Se oprește o clipă descumpănită, apoi își continuă drumul încet, parcă șovăind. La cotitură, cînd să treacă peste podet, din depărtare s-arată un grup de țărani, mergînd spre sat. îi recunoaște pe rînd, pe fiecare; sînt din colectiva lor. Se-ntorc de la Reghin. Îi și Toader printre ei. Tresare iarăși. De departe, Toader ride către ea, fericit, desprinzîndu-se din grup, grăbindu-se, cotînd pe cărăruie. Raveca se oprește și-l așteaptă rezemîndu-se de parmaclîc, așa ca-n anii lor cei dinții și suride tulburată, strîngînd la piept marama..."

Schița lui Remus Luca mi se pare perfectă, pentru că se supune unei legi de fier a artei literare, exprimată de Caragiale în laconicul aforism: „mult în pușin”. Concentrarea mărește capacitatea de sugestie. Pozi străbate uneori o sută de pagini și ai impresia că înaintezi într-un deșert, iar în cîteva fraze să răsune melodiile unui întreg univers.

Există în volumul „Povestiri” un ciclu al „Poveștilor lui Filon Gherman”, un alt Macavei Savu, sfătos și entuziast constructor al socialismului, la vîrsta amurgului. Viața satului Ponoarele se desfășoară în momente impresionante și cu o tipologie umană interesantă. Vichentie Pinteia, Irina Ispas, Teofil Obreją — nu sînt simple nume, ci ascund existențe asupra cărora cititorul stăruie și după terminarea lecturii. Filon Gherman, bătrînul comunist, modest funcționar administrativ, este un bun narator, capabil să puie accentele necesare, de entuziasm, repulsie, durere sau umor, pe faptele recreate. Fi-

gurile de comuniști, chiaburi, țărani săraci, lupta dintre colectivști și dușmanii socialismului, au un contur precis și captivatează.

De aceia cititorul poate fi nedumerit de faptul că prozatorul a reluat întocmai istoria satului Ponoare, bine realizată în „Poveștile lui Filon Gherman”, pentru a scrie „Liniștea iernii”, subintitulată modest „povestire”. Nu trebuie să se înfeleagă prin aceasta că „Liniștea iernii” este o carte ratată, inutilă. Dimpotrivă, „povestirea” este, de fapt, primul roman izbutit pe care ni-l oferă prozatorul, nedumerirea referindu-se numai la procedeul reluării într-o narațiune amplă, fără modificări esențiale, a unui subiect tratat într-o suită de nuvele. Varianta românească la poveștile lui Filon Gherman amplifică și adîncește analiza personajelor amintite, introduce noi eroi, printre care Toader Pop, secretarul organizației de bază din Ponoare și Sofia soția lui, Filon Gherman însuși devenind figură secundară într-o nouă desfășurare epică. De astădată este vorba de șapte zile cruciale din viața satului Ponoare, cari hotărăsc destinul gospodăriei colective „Octombrie Roșu”. Viziunea idilică, atît de supărătoare în „Ana Nucului” a fost înlăturată. De aici și titlul simbolic al noii cărți. Sub aparenta liniște a iernii romancierul surprinde un conflict acut în care oamenii sînt antrenati, într-o luptă decisivă, cu jertfe umane.

Înlăturarea din funcția de secretar al organizației de bază, a lui Murășan Iosif, dușman stirecurat în partid, și numirea lui Toader Pop, deslănțuie conflictul. Murășan tolerase existența în gospodăria colectivă a unui mănunchi de chiaburi cari uneltesc împotriva prosperității reale a gospodăriei. Familia lui Bobletec, Pătru Ioachim, Cornel și Floarea Obreją acționează în vederea distrugerii bunului obștesc. Au ucis oi și porci ale gospodăriei, au aruncat fosfații destinați îngrijirii pămîntului, au furat zile-muncă pe care nu le-au îndeplinit. Murășan a îngăduit și ascuns toate aceste lucruri. Toader des-

coperă vina fiecăruia și hotărăște excluderea lor din colectivă. Acțiunea întreprinsă de Toader este extrem de grea. Prin relații de rudenie sau prietenie, chiar și prin legăți de o bună parte a membrilor gospodăriei, cari rezistă propunerii organizației de partid. În plus, dușmanii au lucrat cu subtilitate și colectivității cu greu pot fi convinși de realitate. Nici în organizația de bază nu există unanimitate. Murășan Iosif, care se demască spre sfârșit, și Vichentie Pîntea, șeful celei mai bune brigăzi, apără elementele chiaburști. Familiile Moldovanilor și Colcerștilor, mari ca număr și alcătuite din cei mai serioși și muncitori membrii ai gospodăriei, apără și ele, în virtutea rudeniei, a prieteniei, sau nelămuririi, pe unul sau altul din chiaburii strecurați în colectivă ca mijlocași. Mai mult, sub influența lui Vichentie Pîntea, tip orgolios și oportunist, sătenii vorbesc de o amenințare la soarta mijlocașilor.

Acțiunea este extrem de grea și Remus Luca prezintă cu artă dificultățile enorme ale luptei de clasă, la țară. Ghemul, foarte încâlcit, al legăturilor dintre oameni trebuie descurcat și acest lucru nu poate fi realizat decît printr-o ofensivă deschisă, prin desvăluirea complexă a adevărului și nu poate fi făcut de cît cu ajutorul colectivității, prin lămurirea și convingerea lor cu privire la justițea măsurii propuse. Ședința destinată excluderii chiaburilor este ratată aparent, pentru că votul țăranilor neîntrunind majoritatea, nu permite măsura radicală și decisivă. Dar dușmanii simt primejdia iminentă și se precipită. Dau foc saivanului și distrug o bună parte din oile gospodăriei. Vichentie Pîntea, membru de partid și conducător de brigadă, se demască, înaintînd în asemenea împrejurări grele cererile de ieșire din gospodăria colectivă, a sa și a brigăzii sale, cererile brigadierilor fiind smulse sub presiune. Și, în fine, Murășan, Cornel Obreji și Bobletecii îl atacă în pădure pe Toader Pop și-l taie cu cuțitele (scena repetă încercarea de asasinare a lui Petre Gălățan). Chiaburii

sînt prinși și pedepsiți. Vichentie Pîntea este exclus din partid și din gospodărie, iar colectiva „Octombrie Roșu”, curățată de dușmani, poate prospera în voie.

Pe un tipar epic obișnuit, Remus Luca a realizat o narațiune vie și cu un ritm susținut. Fiecare zi a săptămîinii de răscruce, pentru Ponoarele și gospodăria colectivă, dăruiește un surplus de tensiune conflictului, astfel că finalul exploziv este firesc. Cartea este susținută și de o tipologie interesantă. Toader Pop și Irina Ispas sînt o imagine a forțelor sociale autentice pe cari satul le generează în mod continuu. Amîndoi au avut o existență chinuită de sărăcie și umbră de puternice drame sentimentale. Toader Pop a iubit-o pe Floarea, dar deîndată ce el a plecat în cătănie, părinții fetei au silit-o să se mărite cu băiatul officos al lui Obreji, chiaburul. Cornel Obreji este rodul iubirii dintre Toader și Floarea. Toader se recunoaște, cu durere, în fiecare gest al tînărului, durere mărită de faptul că băiatul a fost crescut în spiritul perdiei, în casa avută a lui Obreji. Finalul în care Cornel își înjunghie tatăl natural și Toader își ucide copilul, ca pe un dușman, este tragic, dar firesc istoricește. Lupta de clasă se dovedește mai puternică decît consanguinitatea.

Irina Ispas, președinta gospodăriei colective, este o Ana Nucului, mai bine conturată. În tinerețe ea l-a iubit pe Ilie Colceriu care a părăsit-o și apoi a murit pe frontul de răsărit. Și-a refăcut viața alături de Traian Ispas (cum Toader și-a refăcut-o alături de Sofia) de care nu o leagă pasiunea, ci amicitia. Cuplul Irina-Traian, amintește de cuplul Ana Nucului-Petre. Irina este energetică, avîntată în viața socială a satului, cu excelente aptitudini de conducătoare, pe cînd Traian trăiește resemnat în umbra ei. Remus Luca a realizat cu migală universul sufletec al lui Toader Pop, al Irinei, al Sofiei, soția lui Toader, oameni cu o existență intimă plină de avataruri și a căror viață s-a refăcut în atmosfera stenică a construcției socialismului. Dacă fericirea lor

personală este umbrită de puternice drame ale trecutului, în schimb este solidă prin faptul că reprezintă o parte din fericirea mulțimii pentru care ei lucrează.

Captivante și inedite tipologic sînt figurile lui Teofil Obrejă și Vichentie Pîntea. Obrejă este chiaburul care, investit cu masca religiozității, are aparență de apostol. Socialmente pare un om detașat de bunurile pe cari le posedă, este săritor la nevoie, îi ajută pe oameni cînd e solicitat și, cu mult tact și același duh al blîndeții apostolice, își recuperează înzecit ajutorul făcut. Religiozitatea lui Teofil Obrejă este mască și în același timp, prin habitudine, parte integrantă a unei personalități diabolice. Bătrîn și izolat în manie religioasă, cum pare, Teofil Obrejă conduce cu finețe operațiile elementelor ostile gospodăriei colective. Tipul îl regăsim, cu modificări substanțiale, și în Găvrila Ursului, din „Setea” lui Titus Popovici, prin urmare și-a cîștigat un loc în caracterologia exploataților țărănimii sărace.

Vichentie Pîntea este o creație indiscutabilă a lui Remus Luca, în sensul ineditului. Cu acest personaj prozatorul se dovedește un atent analist social. Vichentie a fost, în trecut, un tăcut și încruntat zilier, nesătul de muncă, gata să facă orice pentru a cîștiga o bucată de piine pentru el și ai lui. De familie nu era legat prin relații afective, ci prin legături în muncă, în cadrul cărora se dovedea un comandant nemilos. Nevasta și copiii, „nimeni, n-ar fi crezut că el nu-i iubea și-i ținea pe lîngă sine... pentru ca să aibă și el putere asupra cuiva”.

Ca zilier, marele lui vis era pămîntul. „Vichentie n-avea nici atîta pămînt cît să acopere cu talpa piciorului; nici casa în care locuia, nici curtea casei și nici grădina nu erau ale lui, dar el cunoștea pămîntul cum își cunoștea inima; cînd iese la hotar, parcă asculta răsuflarea adîncă a țarinei, parcă se înțelegea cu cine știe ce glasuri numai de el auzite, iscate de undeva din fundul pămîntului;

îl lua în pumni și-l frămînta, îl mirosea și-ți spunea dacă-i bun de grîu, ori de nutreț: simțea pămîntul, cum simte pasărea văzduhul...”

Mizeria vieții de zilier și setea de pămînt fac din Vichentie unul din cei mai zeloși adversari ai moșierimii. În patruzeci și cinci sătenii îl aleg primar în locul chiaburului Bobletec. În funcția de conducător administrativ al satului, fostul zilier nu-și dă seama că el îndeplinește un mandat al colectivității, ci gîndește: „Doar îi dreptul meu să fiu primar. Am fost tot al din urmă. Am-uș al dintii”. Puterea capătă, pentru el, proporțiile unui destin biblic, și-l imbată. Înainte i se comanda lui și el trebuia să se supună, acum el comandă și toți din jur trebuie să execute. Vichentie intuește și contradicția dintre putere și pămînt: „înțelegea că acum să ai pămînt mult însemna să nu mai ai putere, ci s-o aibă cei care lucră acel pămînt — iar pentru el puterea devenise viață”. Deși bun gospodar și priceput în administrarea treburilor satului, Vichentie nu este iubit de oameni, care încep să înțeleagă că tot ceea ce el face nu este pentru binele colectivității, ci pentru orgoliul său nemăsurat de a fi cel dintii; comuna „lui” să fie cea dintii în toate acțiunile, să se vadă ce știe „el” să facă și să realizeze. De aceea, la instalarea comitetelor provizorii ale sfaturilor populare, președinte este aleasă Irina Ispas, iar Vichentie vice-președinte. Atîns în pasiunea sa oarbă, puterea, „Vichentie a gemut în singurătatea sa, ca un bivoli înjunghiat în rărunchi”. Cu finețe, prozatorul narează etapele descompunerii morale a lui Vichentie Pîntea, pînă la finalul de adversar al partidului și al orînduirii socialiste. Vichentie este un Gobseck al puterii individuale, distrus de forța colectivă a masei. Analiza acestui caracter este realizată de Remus Luca cu îndrăzneală și subtilitate.

În ultima vreme, din lumea satului și a conflictelor lui sociale, Remus Luca a trecut în existența citadină, privită sub aspect sentimental. În „Viața Romînească”

și „lașul literar” el a publicat trei lungi confesiuni („O scrisoare”, „Timpul”, „Minciuna”) sub formă epistolară, în care prozatorul caută să surprindă aspectul relațiilor dintre bărbat și femeie, în mediul muncitoresc, în epoca noastră. Sînt epistole cari prișesc direct și minuțios, din punct de vedere analitic, probleme ca familia, iubirea, fericirea personală.

În „O scrisoare”, Pavel, fost muncitor, activist de stat popular, cunoaște o Viorică, funcționară administrativă într-un sat, exilată din mediul citadin. Viorica are frumusețe și distincție iar Pavel e cucerit, o aduce la oraș, prin intervenții de rigoare, și trăiește cu ea. Pavel o iubește, dar pentru Viorica legătura lor e o simplă aventură, un intermediu pînă la căsătoria cu un Emil. Pavel, nefericit, se consolează cu Maria A., dactilografă la comitetul de partid raional, de care este iubit cu puritate și pasiune. Pentru Pavel noua legătură este interesantă doar sexual; nu o iubește pe Maria și e stînjinit de dragostea ei. Maria rămîne gravidă și, obligat moralmente, Pavel o ia în căsătorie, dar după cîțva timp de la nașterea copilului naufragiază în patul Vioricăi, fără entuziasm. Pavel constată că pe Viorica nu o mai iubește și că pe Maria nu o poate iubi. Însă raționează în felul următor: „De iubit încă n-o iubesc pe Maria, dar pe măsură ce o cunosc mai bine îmi dau seama că cel mai cuminte lucru ar fi s-o iubesc”. Într-un post-scriptum al scrisorii, Pavel adaugă: „Nu sînt fericit. Dar nu simt nevoia fericirii. Nu mai am dorințe pe cari să nu le văd realizabile. Oare aceasta ce să însemneze?”

În „Timpul”, Sandu, muncitor metalurgist, a dus în trecut o existență extrem de grea alături de Eva, de care este legat prin iubire și devotament. Sandu este însuflețit de pasiune pentru învățătură, pentru tehnică, și Eva, consimțind la sacrificii materiale grele, îl ajută în această direcție. După eliberare Sandu absolvă politehnica și devine inginer, dăruindu-se inovațiilor tehnice. Duce o existență de muncă isto-

vitoare pentru a inventa noi mașini și procedee tehnice. Eva devine cu timpul o simplă anexă a gospodăriei, redusă la funcția de bucătăreasă și femeie în casă, dispărînd oarecum din orizontul lui Sandu, înălțat în empireul său tehnic. Eva încearcă să-l readucă în universul ei domestic, dar nu reușește. Pînă la urmă îl părăsește pentru un om de treabă, lipsit de geniu inventiv, care însă nu-i va fura timpul ei, dăruindu-l himerelor.

Eroul din „Timpul” constată cu destulă răceală dispariția Evei și raționînd auto-critic îi dă dreptate.

În „Minciuna” o Marta, dactilografă a unei întreprinderi provinciale își povestește avaturile sentimentale. A avut o aventură cu un Tami, inginer șef, cu care ar dori să se mărite. Dar Tami, mutat la București, ar dori s-o revadă numai în calitate de amantă, ceea ce Marta refuză. Curînd îl cunoaște pe Radu, suplinitor la o catedră de istorie, om muncitor, serios și delicat sufletește dar neispititor ca bărbat. La propunerea lui Radu de a se căsători, Marta acceptă fără să-l iubească. A întemeiat o familie pe minciună. Radu află de aventura Martei cu Tami și își dă seama că Marta l-a luat din resemnare și interes, nu din dragoste. Este profund nefericit, dar nu are ce face pentru că a căpătat un copil. Continuă să rămînă alături de soția lui, ca un străin, în timp ce Marta încearcă să-l recucerească. „Noaptea m-am dus la el și m-a primit și am continuat apoi să trăim ca soț și soție. Nu era o fericire întregă, dar pentru mine era poate chiar mai mult. Eram ca doi oameni osteniți, care n-au ajuns încă la locul de popas și se sprijină unul pe celălalt...”

Cele trei scrisori sînt începutul unei suite. Este prematur, prin urmare, de a încerca o definire a ceea ce Remus Luca a întreprins. Domeniul în care a pătruns este pasionant și dificil, iar prozatorul este evident, un îndrăzneț. De aceea nu ne putem opri de a împărtăși navigatorului pe marea furtunoasă a iubirii, o simplă impresie de lector. Sentimentul pe care

și-l lasă cele trei scrisori este apăsător. Epistolele lui Remus Luca te cufundă într-o nesfârșită tristețe, pentru că într-o lume dedicată construcției a ceva nou, care este socialismul, și care entuziasmează și tonifică spiritul, iubirea, fericirea, par imposibile. Poate trăi cineva într-o lume în care nu există dragoste? Categorie, nu! Și, într-adevăr, eroii epistolelor nici nu trăiesc. Își tirăsc o existență nefericită, într-un ritual cotidian, de muncă sau preocupări domestice. Remus Luca a surprins aici nu viața, ci un surrogat de existență și fericire, care nu poate mulțumi pe nimeni. Epistolele sale poate au vrut să aibă un caracter didactic, moralizator, și să spună: astfel se întâmplă cu acei care își clădesc existența pe minciună sau indiferență față de om. Lucrul nu ar fi fost reprobabil, dar tendința aceasta nu este vizibilă în epistole. Mai curînd, din felul cum se desfășoară lucrurile s-ar putea deduce că în socialism iubirea, fericirea personală, sînt cu reputință de atîns. De altfel eronată este și caracterologia personajelor. Pavel,

din „O scrisoare”, dat drept muncitor, activist pe țărîm obștesc, nu are nimic din personalitatea unui muncitor. Mentalitatea sa, comportarea, pînă și stilul scrisorii sau introspecția sa lipsită de demnitate umană, sînt tipic mic-burgheze. Numai un mic-burghez, alimentat cu literatură existențialistă, ar putea să proclame: „Nu sînt fericit. Dar nu simt nevoia fericirii”. În domeniul pasionant și dificil al iubirii în epoca noastră, Remus Luca a călcat cu stîngul. Într-o lume, în care sub raportul iubirii se petrece, este clar, ceva nou, alături de multe fenomene vechi, nuvelele citate par să prezinte vechiul triumfi al relațiilor familiale burgheze, dezabuzarea și indiferența erotică, mic-burgheză, minciuna ca simbol și atmosferă a erosului și familiei burgheze drept muncitoreșii și socialiste. În felul acesta se ajunge la concluzia că iubirea este imposibilă, în loc să se demonstreze, artistic și clar că erosul burghez, de fapt, nu-și mai poate continua existența în socialism și este condamnat pieirii.

Date bibliografice

Volume apărute: „Ana Nucului”, Edit. Tineretului, 1953; „Povestiri”, Edit. Tineretului, 1955; „Linistea iernii”, Edit. Tineretului, 1956; „Cămașa de mire”, (colecția „Albina”), E.S.P.L.A. 1958.

Referințe critice la „Ana Nucului”: S. Fărcășanu, Știința, nr. 2853, 24.XII.1953; S. Teșu, Munca, nr. 1929, 25.XII.1953; T. Priboi, Tînărul Scriitor, nr. 4, 1954; Ov. S. Crohmălniceanu, Viața românească, nr. 6, 1954; I. Macarie, Steagul Roșu, nr. 59, 3.VI.1954; C. Olteanu, Contemporanul, nr. 8 (385), 19.II.1954, Femeia 3.III.1954; D. Mîrcea, Flacăra nr. 10—1954.

La „Povestiri”: B. Buzilă, România liberă nr. 3406, 18.VII.1955; D. Solomon, Gazeta literară, nr. 36, 8.IX.1955; Radu Cosașu, Știința tineretului, nr. 2002, 8.X.1955; M. Iosif, Tînărul Scrii-

tor, nr. 10.1955; S. Iliescu, Steagul Roșu, nr. 532, 16.XII.1955; L. Călin, Viața românească, nr. 12.1955.

La „Linistea iernii”: D. Solomon, Gazeta literară, nr. 24, 14.VI.1956; B. Buzilă, România liberă, nr. 3858, 18.I.1957; Savin Bratu, Gazeta literară, nr. 10, 7.II.1957; V. Nicorovici, Contemporanul, nr. 16, 19.IV.1957; Perpessicius, Tînărul Scriitor, nr. 5, 1957; Al. Oprea, Viața Românească nr. 5, 1957.

La „Cămașa de mire”: B. E., Viața românească, nr. 5, 1958; I. Rotaru, Luceafărul nr. 9, 15.XI.1958.

Priviri de ansamblu: Lucia Olteanu: Eroii lui Remus Luca, Contemporanul nr. 2, 13.I.1956; I. Sîrbu: Proza lui Remus Luca, Iașul literar, nr. 9—10, 1958.

O NOUĂ PIESĂ DIN VIAȚA ȚĂRĂNIMII

EUGENIA TUDOR

Literatura noastră dramatică cu tematică țărănească nu are o tradiție prea bogată. Teoria învechită și inexactă a reduției sufleștei la care ar fi condamnată lumea rurală, teoria reacțiilor uniforme și stereotipe ale sufletului țărănesc — considerat în mod fals că fiind lipsit de complexitatea universului sufletesc citadin —, s-a răsfrint în mod nefavorabil asupra producției dramatice originale a vremii. În afară de „Năpasta“ lui I. L. Caragiale, literatura noastră nu a cunoscut piese remarcabile cu un adânc conținut uman și social, inspirate din viața satului. După 23 August 1944 s-a pornit însă la crearea unei asemenea dramaturgii. Putem vorbi azi de începuturile unei dramaturgii noi, aflată în plină desfășurare. Totuși o cît de sumară privire de ansamblu asupra literaturii dramatice noi, inspirate din viața țărănimii, ne poate duce la concluzia că există destule încercări ale scriitorilor noștri de a zugrăvi perspectivele noi de viață ce s-au deschis țărănimii muncitoare în epoca de construire a socialismului. Dacă ar fi să amintim doar „Ziua cea mare“ de M. Banuș, „Oameni de azi“ și „Vadul nou“ de L. Demetrius, „Nemaipomenita furtună“ de M. Davidoglu, „Recolta de aur“ de A. Baranga, „Impărăția lui Machedon“ de I. Postelnicu și T. Vornic, și tot am găsi suficiente dovezi ale dezvoltării pe care o înregistrează literatura noastră dramatică cu tematică țără-

nească. Unele dintre aceste piese au înăpășat câteodată cu deosebită pregnanță aspecte din viața nouă a țărănimii. Acum în urmă dramaturgia noastră s-a îmbogățit cu vreo câteva valoroase lucrări cu tematică țărănească — care dau contur mai precis activității dramaturgilor în acest domeniu încă insuficient sau cu timiditate abordat. Dintre acestea se detașează în primul rînd recenta piesă a lui Mihai Beniuc „In valea Cucului“, lucrare pe care revista noastră a publicat-o în numărul precedent. Deocamdată ne oprim asupra piesei „Poarta“ de Paul Everac. Autorul e un debutant, dar piesa ni se pare că ridică probleme interesante pentru întreaga noastră literatură dramatică de inspirație rurală. Fără să fim de acord cu recenzentul din „Tribuna“ că Stancu Văratecu, eroul principal al piesei, este un Moromete scutit de „fonciere“ și transplantat în condiții sociale noi, trebuie totuși să recunoaștem că se resimte, mai ales în dialog, în vorbirea personajelor, o puternică influență a stilului autorului Morometeilor. Dar, ca să ne exprimăm mai exact, ni se pare că Paul Everac a încercat în drama sa investigarea mediului rural dintr-un unghi de vedere foarte asemănător celui al lui Marin Preda — sondajul psihologic adînc în sufletul țăranului, — bine înțeles cu mijloacele specifice dramaturgiei, ceea ce a făcut pe unii, la o privire superficială, să se grăbească a găsi identi-

tăți totale între personajele celor doi scriitori.

Stancu Văratecu nu este Ilie Moromete, în primul rând pentru că poziția sa socială și resorturile sale psihologice se deosebesc total de cele ale lui Moromete. Drama lui Ilie Moromete constă în a asista neputincios la destrămarea gospodăriei sale modeste în condițiile vitrege ale capitalismului. Om cinstit, Moromete nu află nici un mijloc pe potriva concepțiilor sale etice pentru a-și salva proprietatea și familia de la dezastrul inevitabilei pauperizări, pe care i-o impune societatea capitalistă. Eroul lui Paul Everac. Stancu Văratecu, dimpotrivă, trăiește în zilele noastre, ale construirii socialismului și-și apără o proprietate agonisită prin mijloace dubioase. Stancu Văratecu a ocupat în capitalism o poziție cu totul opusă celei a lui Ilie Moromete. Și-a făcut casă și acareturi pe un loc străin, luat pe-un preț de nimic de la niște oameni nevoiași. Nu s-a dat în lături de la cele mai necinstite mijloace pentru a-și mări proprietatea, pentru a parveni pe o treaptă socială superioară. Oamenii din sat își amintesc că Stancu a primit locul de la cumnatul său. Când se descoperă că tânărul Gheorghe, proaspăt sosit din armată, îndrăgostit de fata lui Stancu Văratecu este proprietarul de drept al locului, pe care acesta din urmă îl stăpânește de douăzeci de ani fără acte doveditoare, Stancu nu se sperie. Eventualitatea ca tânărul, sfătuit de vecinul și argatul lui Văratecu, moș Gavrilă, să-l dea în judecată, Stancu o elimină, liniștindu-și nevasta cu vorbele: „Păi eu pot să-i țin zece ani în proces, că tot mai am să vînz, una, alta... Da'ei? Ce să-și vînză, bulendrele?”

Titlul piesei indică de fapt și simbolul în jurul căruia și-a construit autorul intriga piesei. Sîntem în 1954 și în sat se vorbește despre comasare, despre întovărășire, despre G.A.S. Toate acestea le știe și le aude Stancu, dar el se vrea impenetrabil la toate aceste realități ascunzîndu-se după

poarta veșnic închisă, sperînd să-și poată menține mai departe proprietatea asupra pămînturilor trecute numai formal pe numele copiilor sau ale ginerilor, ca să scape de chiaburie și să-și perpetueze astfel și supremația asupra membrilor familiei care-i muncesc pămîntul.

„Poarta“ are aici valoarea simbolică a unei linii de demarcație între două lumi: lumea lui Stancu, ca instinctul ei zoologic de proprietate, lacomă de cîștig, oricare ar fi mijloacele folosite, și lumea celor din sat. Ideea oricărei comunicări cu restul societății nu-i surîde lui Stancu pentru că i-ar pune în primejdie avutul. Moș Gavrilă, vecinul, este primit în curte pentru că îi argățește. Când însă tînărul Gheorghe, îndrăgostit de Leana, îndrăznește să se sprijine de gardul său, Stancu se înfurie, pentru că Gheorghe e sărac și gardul reprezintă semnul distinctiv care îi desparte proprietatea privată de restul lumii. Ba, Gheorghe îi cere și găzduire. Stancu însă nu e obișnuit să i se ceară nici să ofere nimic, ci să ia el de la alții, iar Gheorghe n-are nimic și deci nu prezintă nici o garanție că-i va întoarce serviciul făcut. Insistența tînărului îl scoate din fire: „**Încă mai și întinzi mina în curtea mea? Păi altădată ți-o tai, mă, cit o bagi în curte tai din ea. Și nu plătesc nimica să știi: c-ai băgat-o la mine-n curte**“. Sentimentul animalic de posesiune domină în mod absolut fizionomia lui Stancu Văratecu. Chiar duiosia paternă e confundată cu mîndria de proprietar. Stancu își îndoapă vitele și copiii cu același egal interes, și se laudă cu ei nu pentru că aceștia ar prezenta vreo valoare în mod obiectiv, ci pentru că sînt ai lui, pentru că îi aparțin; și pentru că lumea ar remarca acest lucru: „**io-te bă Stancu ce copii are, da' știu că le merge bine**“

Spiritul patern dispare subit cînd vreunul din copii amenință să-și ceară drepturile, partea lui de avere. Scriitorul a urmărit cu finețe și cu precizie relațiile dintre membrii familiei chiaburului, creînd o scenă de mare tensiune dramatică, din desfășurarea căreia se reliefează cu pregnanță personajele. Ca să-și mențină pămînturile dar ca să se pună

în același timp la adăpost de politica de îngrădire dusă de partid la sate, Stancu le-a trecut pe numele copiilor. A avut însă grijă ca toți să rămână mai departe pe lângă casă și să nu-i iasă din cuvânt. El continuă să fie adevăratul stăpin, actele fiind niște paleative care să-l scape de chiaburie. Ca să-lase impresia că participă la comasare, Stancu e dispus chiar să sacrifice un lot. Alarmați, Gherghina și Tomiță, care au moștenit de la părintele lor același individualism feroce, dublat de spiritul de proprietate, au o explicație cu bătrînul. În această scenă se ciocnesc interese potrivnice, autorul urmărind cu exactitate conflictul intern care macină lumea aceasta veche; Gherghina îl așază pe Vasile, bărbatul ei, și-l sprijină ca să-și ceară drepturile. Încercarea de a se elibera de sub tirania părinților este însă zadarnică. Ea nu face decît să dezvăluie și mai adînc adevăratul caracter al fiecăruia dintre personaje, dovedind șubrezenia și convenționalismul relațiilor din familia lui Stancu Văratecu. Vasile, ginerele, își dă seama că a fost păcălit și că însurîndu-se cu Gerghina nu numai că n-a căpătat avere, dar a devenit argat în curtea lui Stancu.

„Ce te bagi tu, mă Vasile? Ai venit și tu la noi ca un calic și un cîrpănos ce-ai fost și acu că ai mai dat drumul la curea ai ajuns și tu să faci pe marele. Nemîncatul!” îi spune Tomiță, fratele Gherghinei. Aceasta din urmă este o copie fidelă a tatălui. Nu o animă nici un sentiment, nu o interesează nimic sub soare decît partea de avere ce i se cuvine. Cunoscînd căile necinstite prin care părinții ei și-au mărit proprietatea, Gherghina le mărturisește cu o sinceritate neîndurătoare, că este hotărîtă să urmeze aceleași căi, pentru că sînt rentabile. Cînd Safta încearcă să joace comedia omului îngrozit de cruzimea fiicei sale, Gherghina, care a moștenit și lipsa de suflet a părinților ei, i-o retează brusc: „Apăi nu mai face nici tu mamă pe mironosița, zău așa. Nu știu eu cum pîndeai să moară aia bătrînă și nu mai apucați odată s-o vedeți rece?”

Edificatoare pentru dezvăluirea în adevărata lor lumină a caracterelor personajelor și relațiilor de familie din casa chiaburului, scena aceasta oferă o clară perspectivă a ceea ce va deveni curînd familia, aparent încheagată, de dincolo de „poartă”. Ea spulberă iluzia pe care o invocă la un moment dat Stancu Văratecu, amintind ca o amenințare, de presiunea din afară. Iluzie, pentru că, mînați de interese egoiste, membrii familiei vor evoluja firesc spre dezbinare.

Întîlnim aici aceeași problematică din piesa lui Horia Lovinescu „Citadela sfărîmată”. Universul îngust și meschin al lumii de după „poarta” lui Stancu Văratecu este foarte asemănător cu cel din „Citadela” lui Horia Lovinescu, deși piesele se ocupă de zugrăvirea a două medii deosebite: cel rural și cel citadin. Și aici acțiunea e situată într-un cadru mărginit, închis — cadrul acesta al proprietății private străjuite de „poarta” închisă. Și aici lucrurile sînt privite de undeva dinăuntru. De aici și un neajuns al piesei lui Paul Everac, acela de a îngusta oarecum lumea și de a reduce conflictul piesei sale la problemele stricte ale acestei lumi, rupînd-o de marile probleme sociale care domină dincolo de ea, satul. Ele sînt sumar prezentate, și numai așa cum se reflectă în mintea celor împrejmuți de gardul lui Stancu Văratecu. Moș Gavrilă, vecinul în rolul de „raisonneur” rostește, e drept, multe adevăruri cu o semnificație mai largă. Dar în piesă nu apare cu evidență, ca o necesitate socială, puterea nestăvilită a noului, care va face să se dărîme „poarta” lui Stancu, cu tot ceea ce se ascunde îndărătul ei. Nu capătă suficientă reprezentare lumea înnoitoare a satului, forța socială care izbîndește în lupta împotriva unor oameni ca Stancu Văratecu și ai săi. Dacă în „Citadela sfărîmată” suflul vieții noi de afară capătă întrupare în personaje mai pregnante ca bătrîna savantă, sau chiar învățătoarea Caterina, în „Poarta” acest suflu e slab, firav. Tinărul Gheorghe, îndrăgostit de

Leana, fiica cea mică a lui Stancu și singura cu sufletul neatins de morbul posesiunii, pare să reprezinte unica forță care va face să se prăbușească simbolul „porții”. Dar el însuși cade o vreme în capcana pe care i-o întinde chiaburul și reeditează — e adevărat pentru scurt timp — povestea lui Vasile — soțul Gherghinei. Gheorghe este o prezență cam ștearsă, eroului îi lipsește forța necesară, fermitatea pentru a deveni un reprezentant al lumii noi. Calitatea de utemist cu care l-a investit autorul, apare mai mult formală, fiindcă, deși prevenit de Vasile, Gheorghe cade el însuși pradă soartei înșoțitoare de argat neplătit în gospodăria socrului său. După o lună de trai sub același acoperiș cu Stancu, având suficient timp să-l cunoască pe acesta, să-i bănuie măcar intențiile, Gheorghe rămîne la un punct de vedere naiv: el își exprimă către Leana nădejdea că va reuși totuși să-l transforme pe Stancu. Ceea ce părea să formeze substanța părerilor personale (de o naivitate condamnată!) ale lui Gheorghe, este înfățișat la un moment dat ca identificînduse cu opinia publică a celor mai înaintați și clar-văzători oameni din sat, pe care Gheorghe îi denumește vag „țovarășii”. Adevărul e că această opinie publică se simte prea puțin acționînd asupra conștiinței personajelor piesei lui Everac.

Circumscrisă aproape exclusiv la lumea meschină a lui Stancu, a cărei fizionomie o înfierează cu reală forță satirică, piesa lui Paul Everac suferă, de pe urma unei optici unilaterale. Acest neajuns se reflectă și asupra conflictului piesei, care e mai mult unul intern, închis. Scriitorul n-a reușit să

cuprindă, într-o viziune largă, întreaga problematică socială a satului, așa cum se prezintă ea astăzi, și să evidențieze tăria forțelor noului, care luptă să schimbe făgașul vieții de pînă acum a țărănimii muncitoare.

Prin „Moromeții”, roman psihologic avînd în centru un erou țăran, s-a răsturnat ideea greșită a reducției psihologice a țăranului. Urmărirea atentă și nuanțată a psihologiei mijlocașului, în perioada dintre cele două războaie mondiale, lupta care se dă în sufletul și în conștiința sa pentru a se menține ca mic proprietar, risipa de raționamente și strădania aflării unor mijloace care să-l salveze de criza inevitabilă a economiei capitaliste, a constituit o puternică replică dată acestei teorii simplificatoare.

Piesa lui Everac continuă această cale a dezvăluirii unui univers sufletesc contestat. Autorul a urmărit cu atenție necruțătoare mișcările psihologice ale personajelor, nuanțînd, apăsînd asupra caracterului social al acestora.

Prin satira demascatoare cu care este urmărită dezmembrarea familiei chiaburului, autorul a prins în obiectiv nu numai anacronismul unei psihologii sociale, bazată pe interesele înguste ale proprietății private și ale exploatării nemiloase, dar a arătat în același timp pericolul pe care-l mai reprezintă aceasta în lumea satelor.

Inevitabila dărîmarea a „porții” lui Văratecu simbolizează calea firească pe care merge azi țărănimea muncitoare din țara noastră. Prin acest mesaj, ca și prin forța satirică ce răzbate din replicile piesei, lucrarea lui P. Everac aduce o reală contribuție la îmbogățirea tinerei noastre dramaturgii.

LA ÎNCEPUT AU FOST CÎTEVA NUME...*

VERONICA PORUMBACU

I.

a început ,au fost cîteva nume. Magda Isanos, cu steaua atît de timpuriu căzătoare; Louise Labbé, cu sonetul lacrimilor de foc; mexicana Soră Juana de la Cruz, cu revelația refrenelor ei de dragoste și Lesea Ucrainca, ce-și striga în măcinarea disperată a trupului, speranța în viață... Nume izolate, flăcări în cele patru vînturi, la a căror lumină mă cunoșteam mai bine eu însămi. Așa am pornit la drum: în căutarea mea în ceilalți oameni, în celelalte femei care-au trăit ca și mine iluzii și dezamăgiri, griji și bucurii, înfrîngerii și victorii, dar care au știut să lumineze mistuindu-se.

La început, mă gîndeam să adun într-o plachetă numai versurile cîtorva poete. Dar o dată dezlegată corabia de țarm, nici un port nu-mi mai era neprieten, nici un cap de continent prea îndepărtat. Copacii de la antipodi sînt ei înșiși uniți prin miezul pămîntului, cu atît mai mult inimile oamenilor! În primii ani, culegeam în cale ceea ce întîlneam întîmplător. Mi se părea că străbat apele globului doar pentru a mă regăsi. Apoi am luat în mîină cîrma corabiei, am bătut la porți de cetăți și la simple porți țărănești, am poftit zeci de femei să se îmbarce pentru marea călătorie...

II

„Timpul cel fraged al iubirii“

(Schiller)

Istoria ni s-a schimbat prin vreme, mai încet ca pentru purtătorii de arme și pentru primii eroi ai vieții de for. Existența lor, fie că erau tineri îndrăgostiți ori pater familias, se desfășura înfinit mai mult decît a noastră, în afara zidurilor, casei, era mai agitată, mai preocupată de o mie și una de alte ambiții care nu ne priveau,

care le umbreau fața la întoarcere și îi împiedicau să guste bucuriile simple. Dacă bărbații (după epoca matriarhatului ale cărei urme nu le-am aflat în poezie) au fost secole de-a rîndul mai curînd oameni publici, femeile au trăit secole de-a rîndul în funcție de iubiți, de soți, de stăpîni; în funcție de forța lor materială, în primul rînd; în funcție de oscilațiile lor sufletești, prin derivație. Femeile, dependente de arta de a agonisi a soților, erau

* Cuvînt înainte la o culegere de poezii din lirica germană universală, pe care o pregătește autoarea (fragment).

totuși inima casei, a căminului. Dar nu virtuțile domestice au fost simburile de foc al primelor versuri feminine. Virtuțile veneau deobicei după ce flacăra pasiunilor se potolea, se așeza, se consolida. Iubirea însă a fost și este una din coardele fundamentale ale liricii feminine. Atîta vreme, atîți oameni de litere au susținut că femeia nu poate fi și nu trebuie să fie decît muză, și nu ea însăși poetă a dragostei; că versurile celor mai înfocate pasiuni au fost cele ale bărbaților și nicidecum ale iubitelor! Găsim, în aceste argumente, străvechea și depășita „axiomă” masculină; dar ce poet antic a întrecut-o pe Sappho? Iar Louise Labbé nu se apropie, prin întuirea contradicțiilor pasiunii, de François Villon?

*Trăiesc și mor; mă mistui și mă-nnec.
In foc arzînd, sînt totuși cum e ghița.
Ușoară mult, dar și prea grea mi-i viața.
Dureri și-n bucurie mă petrec*

și nu se reclamă, prin frenezia senzațiilor de la Tibull?

*Sărută-mă o dată și-nc-o dată.
Vreau un sărut să-l gust nestăpînit.
Vreau încă un sărut de-ndrăgostit,
și patru-ți dau în schimb, înfierbîntată...*

Iar neliniștile Gasperei Stampa și totuși neputința de a trăi fără ele, nu fac din femeia care a respirat aerul petrarchian, o poetă renascentistă?

*Dar ce să fac? Să ard mereu, mi-e scris,
de vreme ce mă las ușor să trec
din foc în foc, și dintr-un rău într-altul.*

O dată cu dezlegarea pasiunilor umane, o dată cu aerul mai liber al Renașterii și al secolelor următoare, iubirea face ravagii și în minăstiri. Abelard și Héloïsa au fost preludiul dramelor din secolele Renașterii. În veacul XVII, romanul liric în șapte scrisori al portughezei Mariana Alcoforado a rămas singurul mesaj în „sticlă”, al unei vieți naufragiate. Sora Juana de la Cruz, tînăra călugăriță mexicană, îndrăgostită de dragoste ca și de știință, îmbracă la începutul aceluiași secol veșminte băiețești ca să poată urma universitatea. Iar în asprele straie monahale crede numai în ceea ce poate cunoaște și trăiește euforii de senzații:

*Verde-ncîntare-a zilelor umane,
nădejdi nebune, frenezii de aur...*

III

Florile dragostei în Orient

Cîntece de dragoste la antipod? Cîte împrejurări neînsemnate declanșează în Orientul îndepărtat, mecanismul tragic al așteptărilor zadarnice, al speranțelor și dezamăgirilor? Dacă situația femeii în Europa sau în America nou descoperită de conquistadori, era dependentă de cea mai mică oscilație a bărbatului, cu cît mai profundă, mai totală, era dependența și supunerea în Răsăritul poligam prin legiferare! Am parcurs antologii de lirică erotică japoneză și chineză. Și m-a izbit un lucru. Multe mărturisiri de iubire fe-

minină, multe șoapte în forma clasică, scurtă, scrise la persoana I-a, am descoperit — în adnotațiile biografice despre autorii lor — că aparțin bărbaților! Ce explicație să caut pentru acest fenomen frecvent în Extremul Răsărit, și fără corespondență în Europa? Din motive de „educație sentimentală” vor fi compus orientalii nenumărate declarații de amor, susurate la urechile gheișelor? Din plăcerea de a le auzi rostite? Nu știu... Fi-rește că au existat și poete ale iubirii, în ciuda monopolului masculin. Dar în sta-

rea de cumplită inferioritate, în fața barajului nesfârșit de opreliști, câte femei au îndrăznit în Asia veche să-și ofere publicului, versurile, sub propriul lor nume? Și azi, secția de folclor și literatură clasică a Uniunii Scriitorilor Coreeni mai caută să recunoască printre poeziile anonime, lansate în secolul trecut (nu cu veacuri în urmă!) versurile celei mai mari poete a țării diminețelor liniștite Han-Gin-L. În adevăr, caracteristice în special pentru Extremul Orient nipon, sînt efuziunile sentimentale ale gheșelor, vîndute de mici, de părinți prea săraci să le crească, „instituțiilor“ recunoscute oficial; aici urmau o adevărată școală de cultură generală, muzică și conversație literară, pe lîngă atît de temeinic studiată *ars amatoria*.

„Cîntă cocoșul.

Ah, sunetele clopotului
cum mă mișcă!

În cămara mea în care dorm singură,
mă doare trupul s-aștept,
s-aștept mereu dragostea!”

Și ea a adormit cu brațul drept pernă...
Un țipăt singuratec: Cucu!
„Ah! și pasărea își bate joc de mine!”

Dealtfel condiția umană a femeii o rezumă teribil prin simplitatea sugestiei, poezia de patru versuri:

*Florile se deschid —
atunci le privești —
atunci se ofilesc —
atunci...*

Și în China, unde linia e sugestia formei, umbra discretă, sugestia durerii, zîmbetul, sugestia euforiei — tragica trăire a femeii numai în funcție de grația sau disgrația bărbatului a fost o realitate. Pen Jen Iu scrie la pierderea dragostei iubitului ei un cîntec de jale vestit:

*Am sfișiat mătasea finutului Tsi,
albă și pură ca bruma și zăpada.
Am tăiat-o să-mi fac din ea evantai —
un evantai rotund cum e luna.
E-aproape de tine sau în mîneca ta,
din mișcarea-i se naște-adierea.
Dar se teme de toamnă, de vîntul cel rece
care-alungă vara.
Atunci, părăsit într-un sipet afund,
evantaiul va pierde favoarea stăpînului.*

Rare sînt, în lirica feminină asiatică a veacurilor trecute, reflexele sociale. O prozatoare japoneză, Murasaki Sikibu, scrie un roman clasic de moravuri prin anul 1000. O poetă vietnameză Ho-Xuan-Hong, satirizează în sec. XVIII poligamia; alta, Doan-Thi-Diem, face prima mare pledoarie pentru pace a poporului, — dar în genere, conștiința femeii nu se trezise încă în Orient...

IV

La hotarul unei alte epoci

În Occident, Renașterea sărută femeia pe frunte, ca pe domnița adormită, și ea irupe, scrie, strigă ceea ce simte. Margareta de Navarra, de exemplu, bunica lui Henric al IV-lea, duce o viață frivolă în timpul primei căsătorii pe care o reflectă în povestirile à la Boccaccio, din „Heptameronul“ ei. Dar și în această vreme de intensă trăire și afirmare a sentimentelor, atașamentul femeii față de băr-

bat — dus pînă la anihilarea propriei vieți — e încă frecvent. Curtezana venețiană Veronica Franco nu se simte trăind decît prin prezența iubitului:

„Viața fără tine-i crudă moarte“.

Chiar peste două veacuri, în Germania lui Gœthe, Bettina von Arnim — „afinitatea electivă“ a titanului din Weimar — vedea granița lumii oprindu-se la acoperișul casei poetului:

*Dă pe colină lumea în juru-mi o privesc!
Și de-aș putea zări chiar paradisul,
tot valea tă în veci mi-ar umple visul,
căci casa ta pe care olanele lucesc,
ea singură-i hotarul meu firesc.*

Spuneam că sentimentele domestice, mai puțin cîntate și de bărbați, sînt tot atît de rare la femei. Perechea ideală Robert Browning-Elisabeth Barrett, nu are în registrul tematic multe ode ale căminului. Ea, bolnavă în Portugalia; el, pendulînd între pămîntul natal și soția pe care o vindecă prin dragoste, își scriu mereu unul altuia. Sonetele portugheze ale Elisabethei Barrett sînt o cîntare în absență, o evocare a fiecărei nuanțe, a fiecărei clipe de mare tensiune amoroasă. Curaioasă în puritana eră victoriană, dar mai spiritualizată prin temperament și poate și prin boală, decît dezlănțuita Louise Labbe, Elisabeth Barrett închină toate sonetele unei singure, mari pasiuni:

*Mi-era inima grea, iubite, știi?
de ani și ani, pîn-te-am văzut la față.*

*Nu: n-a putut nici Domnul ridica
deasupra lumii, inima mea grea.
Tu ai cules-o, ca să-mi cadă-n marea
din tine, după cum cad lucrurile grele;
și-asupră-i, marea umple depărtarea
între ursita rea și între stele.*

Ceea ce simte de altfel și elegiaca Marceline Desbordes-Valmore:

*O, nume drag, oracol al sorții mele ești.
Tu ce mi-ai dat viața, de mult, la început,
pe buze-mi vei depune și ultimul sărut.*

Bucuria iubirii, plenitudinea ei, o cîntă, și o vor cînta totdeauna oamenii. Ce frumoasă și calmă în bucuria culorilor, e „Dimineața bucuriei fără motiv“ a uruguayenei Juana de Ibarburu, ce plină de sensuri „Oda Dragostei“ de ceha Jarmila Urbankova, ce melodioasă dăruire totală a romanticei grece Mirtiotisa:

*Te iubesc. Ce pot spune
mai adînc să se-adune,
și mai simplu pe lume,
mai mare?*

V

Iluzii și deziluzii

Se poate oare vorbi de poezia dragostei, fără a pomeni de aceea a dezamăgirii?

Această poezie e mai puțin vastă decît a euforiei amorului, dar, în timp ce poeții deziluzionați își clamează public nefericirea, disprețul, injuria, cu o impudoare explicabilă (lirismul rușinat e o contradicție în esență), — femeia are, în ciuda aparențelor, o mai mare discreție în strigarea durerii. Citiți de exemplu tristețea filtrată în culori, în poezia „Izgonita“, de germana Else Lasker Schöler, jelania „Părăsirei“ de Gabriela Mistral, înfringerea amărăciunii, de Krista Bendova (Slovenia) sau sonetul belgienei Andrée Södenkamp, drama condensată a despărțirii și revenirii, — intitulată „Intoarcerea lui Ulyse“:

*S-a reîntors Ulyse, dar aducînd cu el
parfumul fiecărei femei și vînt ce bate,
și liniște vrea-n patul unde să-și afle
astfel*

*ușoara legănare a bărcii azi legate.
Dar Penelopa arsă de dorul goliciunii,
al lebedei unice, — cu orice zi mai greu —,
ea ce-și slujea credința-nșelînd doar ochii
lumii,*

*gemu între săruturi cu gust bătrîn și rău.
Și cunoscu femeia durerea fără margini,
plîngînd iubitul tînăr ce va rămîne-așa.*

*Ce-i pasă ei de steagul căzut de pe ca-
targe?*

*Mai cald e mortul tînăr ce-n brațe-l le-
găna...*

Deziluzii în flacăra dragostei sînt fi-
rești. În viața domestică, ele devin pentru

femeie, aproape inerente. Bolnava de ftizie Lesea Ucrainca, care-și consuma în versuri setea de viață, ne-a lăsat un poem clasic: „Umbra uitată“. E vorba de soția lui Dante, de femeia al cărei nume nu l-a păstrat istoria, de „umbra“ care l-a însoțit pe poet în surghiun, pentru a lăsa în plina lumină a poeziei chipul Beatriciei, zărit de puține ori dar nemurit în Divina Comedie!

Se poate spune că emanciparea femeii sau cîștigarea de drepturi egale o scutește de dezamăgiri? Iubirea depinde de atîtea ponderabile și imponderabile, încît chiar dacă primele pot găsi o rezolvare, ultimele nu se pot aboli mecanic. „Varia“

Margaretei Agașina — o tînără poetă sovietică, — e de fapt un roman în miniatură. Soțul plecat se întoarce după ani acasă, nu ca ostaș biruitor, ci părăsindu-și a doua nevestă. Totul pare să-și fi reluat vechiul mers: ciorapii i se țes, copiii îl înconjoară ca mai înainte, țigările și le găsește pregătite sub pernă, musafirii se adună cu armonica; însă dedesubtul vieții reintrate în făgașul normal, se simte apa subterană a amărăciunii de nevindecat; soțului i se pare că:

*„Vezi, Vărușă? Sînt toate bune.
Imi ești în sînge. Calm, obișnuit“.
Dar Varia nimic nu îi va spune
că dragostea, în casă, a murit...*

VI

Împlinire, maternitate

O altă coardă fundamentală a liricii feminine e maternitatea. Traversînd ecourile în timp, ale acestor cîntece, s-ar putea spune că, dincolo de producțiile populare în care, numele primei poete s-a pierdut în anonim, poezia maternității e relativ modernă, față de vechimea sentimentului.

Nu știi cărei cauze se datorește, dar nici un rînd al poetelor din cinquecento și următoarele, nu sînt închinat copilului! Și aceasta, într-o vreme în care canoanele picturii concepeau frumusețea feminină numai cu pîntecul rotund, purtător de rod!

În lirica feminină, poezia maternității apare în sec. XIX, dezvoltîndu-se în veacul nostru. E comună atît femeilor care au avut copii și i-au crescut cu trudă, cît și acelor care, rivnind o viață întregă la binecuvîntarea maternității, și-au sublimat dorința organică firească, vecină cu suferința, în excepționale accente lirice. Și, oricît ar părea de paradoxal, versurile despre proprii copii ai Marcelinei Desbordes-Valmore, sînt mai palide decît ale Gabrielei Mistral care leagănă în poale un prunc mexican, cu pasiunea tragică a aspirației neîmplinite:

*El pe genunchii mei îmi pare
Săgeată ce-a căzut din arc;
și îl ascut ca pe-o săgeată,
tot legănuindu-l și cîntîndu-i*

iar versurile nordicei Edith Södergran, își merită realmente titlul de „Madonă nocturnă“:

*Cînd pe cer treceau întunecatele falduri,
o mamă veghea și dormea un copil.
Și-o voce de înger cînta în liniștea nopții,
lauda lumilor toate.
Și tînăra mamă auzea ca un ecou
adînc în sufletul ei, tăcuta laudă-a nopții.
O, cum creșteau dimensiunile lumii,
în timp ce dormea copilul!*

Firește că există și accente ale plinitudinii materne, la orice paralelă și pe orice meridian: poeta uruguayana, Myrtha Gandolfo, scrie ciclul delicat al „celor nouă lune“; indiana Maitraye Devi își vede rostul existenței în zămislire; maghiara Kafka Margit urmărește cu emoție primii pași ai fiului; finlandeza Katri Vala sugerează trecerea lui la adolescență

și la bărbăție; armeanca Silva Kapulikian leagă bucuria prezenței copilului de melancolia absenței tatălui; Nevena Ștefanova are un ciclu întreg de sonete dedicate fiului ce se va naște; sovietica Adalina Adalis scrie o mică „Dialectică pentru fiu“, iar Vera Inber își cîntă și copiii și nepoții, și vede, după încetarea războiului pentru apărarea patriei, frumusețea femeii în această ipostază maternă. Cît despre Magda Isanos, ea a atins cele mai delicate și în același timp profetice accente în „Testament pentru fata mea“.

...Copila mea, vino pe creștetul munților,
coroniță, cunună,
să te-ncredințez viitorului

în timp ce la Maria Banuș, maternitatea capătă dimensiuni cosmice:

*In brațele mele am legănat
Pămîntul cu cerul și norii,
Pămîntul cu țipătul nemîngîiat,
Și calea lactee și zorii.
Copiii pămîntului i-am legănat,
Întorși de la munci și osînde,
Și duhul răscoalelor l-am alăptat,
In brațele-mi aspre și blînde.*

VII

Insinguratele

Trbuie oare să ignorăm poetele a căror operă fără un limpede mesaj social, face totuși parte din tezaurul poeziei moderne? Eu cred că nu. Prezența unei Emily Dickinson confirmă, dacă vreți, condițiile duse la paroxism ale femeii la sfîrșitul secolului trecut, și căutarea unui sens în viață, în aceste condiții. Biografia însăși a ciudatei poete americane e semnificativă. Claustrată de părinți în micul lor domeniu, fata speriată de lume își strigă spaima de restul societății. Și totuși între aceste ziduri izolante, viața își caută albie, afirmarea ei izbucnește din cînd în cînd sub forma visului:

*Să faci o poiană, fi-ajunge-un trifoi
și-o albină.*

*O albină, un trifoi,
o visare apoi.*

*Dar ajunge și-o simplă visare
de-s albine puține.*

Iar sentimentul cumplitei singurătăți a uruguayanei Maria Eugenia Vaz Ferreira, își are o explicație: la începutul secolului nostru într-o țară abia în dezvoltare, cu prăpastia inegalității de drepturi între sexe, ea era prima femeie care muncea, scria, trăia ca o egală a bărbatului... Neînțeleasă în vremea ei, singurateca își clama drama izolării, într-o lume a junglei în care pu teai doar „muri ori ucide“.

*Suflete-al meu,
ce revii la vechiul lăcaș
cu năvodul uscat și gol
de la marginea mării,
cu năvodul uscat și gol,
ce n-ai îndrăznit să-l arunci.*

.....
*Intre nisipuri și val
nu poți alege pe mal
decît a muri ori a ucide...*

VIII

Alte orizonturi

Dar nici despre dragoste nici despre sentimentul matern în poezia contemporană, nici despre singurătate și solidaritate, nu se poate vorbi la fel de simplu ca în lirica veacurilor trecute. Și nu numai fi-

indcă apropierea obligă la perceperea tuturor deosebirilor, nuanțelor și complicațiilor! Ci pentru că încă din secolul trecut, dar mai ales în veacul nostru, al Mării Revoluții Socialiste, condiția femeii

s-a schimbat fundamental. Intrată în viața de for, descătușată de umilele obligații domestice, devenită egală și emula bărbatului, — altfel trăiește și altfel cîntă femeia zilelor noastre. Ea trăiește, muncește, împarte preocupările bărbatului; de unde și umplerea prăpastiei între „temele feminine“ și tematica „generală“! Ieșită din gineceu, femeia simte, pe lingă grija căminului, și o solidaritate de un cu totul alt ordin decît cel elementar familial. Problemele se înmulțesc, atitudinile devin mai complexe. Emily Brontë, de exemplu, fără să fie înrolată în vreo mișcare progresistă, ba chiar cu accente mistice în versuri, ia totuși în poezia „Bătrînul stoic“ atitudine împotriva lumii care se bizuie pe avere. Iar legătura elementară cu omenirea devine, atunci cînd poetele se află aproape de mișcarea muncitorească sau pe baricade, o solidaritate conștientă. Ada Negri — o vreme — în Italia secolului trecut; Louise Michel, comunarda exilată ani lungi în Guyana franceză; Marceline Desbordes-Valmore, cu al ei bocet de durere în fața morților Comunei; Ciu Tsin, poeta chineză decapitată la insurecția din 1907; armeanca Șușanie Kurghinian, cîntăreața mișcării revoluționare din 1905; Iosano Akiko, japoneza care-i scria fratelui înrolat la Port-Arthur un patetic apel, antirăzboinic; Elena Farago, care stigmatiza represiunea răscoalei țărănești, — sînt cîteva din numele poetelor în ale căror versuri se aud ecourile luptelor sociale ale vremii.

Marea Revoluție Socialistă nu a cunoscut un Maiakovski feminin. Ca prozatoare, Lidia Seifulina se numără printre cronicarii acelor vremi. Dar poete ale Revoluției au fost mai puține. De ce? Nu oare fiindcă acest cutremur, care a zguduit temeliiile lumii vechi găsea femeia în condiții cu mult prea grele, care și ele se cereau schimbate fundamental? Sau fiindcă, în virtutea fără precedent al anilor eroici, cînd femeia trebuia să ia în mînă pușca, să panseze răniții, să crească copiii în plină foamete, să fie iubită între două lupte, a fost necesară o scurgere

de vreme, pentru ca ea să se regăsească pe sine? Iar dintre poetele care începuseră a publica, unele, aparținînd încă burgheziei, nu împărtășeau încă o concepție nouă, dinamică, a lumii, astfel că nici volumele lor, apărute în jurul anilor 1920—1921, nu puteau surprinde adevărata amploare a propriei lor istorii.

Există însă ecouri delicate ale Revoluției în lirica sovietică, ce merită remarcate. Elisabeta Polonscaia, medic activ de-cenii de-a rîndul, a trăit vremea aspră și eroică a Revoluției, în care o surcea sau o coajă de piine erau mai scumpe ca aurul. În anii consolidării statului socialist, poeta vrea să păstreze în memorie tocmai valoarea acelor „prieteni necuvîntători“.

*...Și nepoțica își va ride-odată,
cu capul dat pe spate, de bunica
măruntă, care încă mai ascunde
cu grijă, grav, cu mîna ei zbîrcită,
o coajă, doar, de piine...*

Și în celelalte țări au existat poete în versurile cărora s-a simțit suflul Marei Revoluții. În timpul Comunei maghiare din 1919, Varnai Zseni a lansat vestita scrisoare către fiul înrolat în armata de represiune:

*Tu carne ești din carnea mea, de-un sînge;
poți împotriva-mi mîna s-o ridici,
cînd pling în fața ta și strig: Nu trage,
nu, fiul meu, căci sînt și eu aici?!*

Între cele două războaie mondiale, nume remarcabile de femei au înscris în paginile de aur ale lumii versuri în care se reflectă atmosfera apăsătoare a țărilor încă nelibere. În Finlanda, Karin Alm sugerează sobru apăsarea mahalalei sărace, care:

*visează vise de sărbătoare, de inimă bună;
visează o fericire ce nu mai vine.*

Iar în depărtata Argentina, Alfonsina Storni a notat în cîteva rînduri „geometrizarea“ sufletului în lumea zgirie-norilor.

Dar femeia începe să simtă într-însa o altă forță, de nestăvilit, asemenea elementelor naturii; e solidaritatea elementară cu umanitatea, care străbate toate versurile Gabrielei Mistral:

*Imi vin în minte gesturi omenești
și toate-mi dădeau să beau apă...*

sau sentimentul lui Karin Boje, care obsedată ca orice nordică de soare, cîntă „pe violoncelul profund al nopții”, melodii ce ajung la „inima lumii, orbitor de albă“!...

Iar Sibilla Aleramo, asemenea profetelor antice, simte apăsînd asupra ei torturile lumii:

*In inima mea,
tortura, ah, întreaga tortură
îndurată de lume,
geme ca mine, mă conjură s-o mîntui în
cuvînt.*

Pentru ca tot ea să exclame, la ivirea Aurorei, a socialismului:

*O, inima mea, nu mai trebuie să geni
să ai credință, doar vezi:
Aurora e munca de azi!*

În ce privește poezia muncii în literatura feminină, trebuie făcută o precizare: dacă lirica erotică începe cu Sappho iar celebrarea maternității are și ea o relativă vechime, poezia muncii, în adevăratul înțeles al cuvîntului, nu s-a putut naște decît după eliberarea femeii, după stingerea umilinței. Una din cele mai ingenioase poezii ale Ninei Cassian, face parte din ciclul „Muzeul antichităților”. Într-un asemenea viitor muzeu, poeta zărește, printre coroane regale și gîrbace, și o ciudată arătare, simbol al timpurilor apuse: umilința.

*Nu știu cum să te-ating să nu te sperii,
tremurătoare maică a durerii?*

E umilința care a apăsât spinările tuturor, dar mai ales a femeilor, e umilința care le-a marcat toată viața, dar mai ales munca. Numai cînd umilința a început să treacă, real, și din conștiința oamenilor în muzeul anacronismelor, s-a putut deschide această nouă floare lirică — poezia muncii!

IX

Încercarea supremă

Adevărata, marea și profunda solidaritate ne-a fost dat s-o simțim la marile încercări. Și din toate încercările noastre, cea mai grea a fost fără îndoială ultimul război mondial. Atunci am fost forțate să reexaminăm valorile, să trăim altfel și dragostea și maternitatea și răspunderea pentru soarta omenirii, să fim noi înșine și în manta soldățească și sub vălul de văduvă, și în uzinele dindărătul frontului, în Ural, și în maquis, și în adăposturi, sub bombe, și printre gratiile închisorilor. Războiul a prăvălit peste firava noastră făptură o avalanșă de greutăți uriașe, pe care nu se poate spune că nu le-am prevăzut.

Dar o dată dezlănțuită tragedia, femeile au știut s-o trăiască sobre și demne, lu-

înd pe umerii lor poveri neobișnuit de mari, trecînd prin chinuri comparabile uneori cu infernul lui Dante. „Meridianul de la Pulkovo”, poemul de largă respirație al Verei Inber, e semnificativ în acest sens. L-am ales între toate, pentru că apărarea Leningradului asediat e unică în istorie: chinul foamei, al lipsei de apă, de lemne, bombardamentele fără încetare, înfruntate de femeile sovietice cu o vitejie dezarmantă tocmai prin simplitatea lor fac din poem un adevărat mesaj al noului umanism socialist

Războiul înseamnă morți, pierderi ireparabile. În acest sens, atitudinea în fața lor e semnificativă.

Simplu și grav e sentimentul Olgăi Bergholtz în poemul scris „În memoria apă-

rătorilor", față de eroul de al cărui sfîrșit nu știu încă cei de acasă și care

*...e-acum al Patriei de-a pururi
și numai țara azi e lingă el.*

Ca monument liric în memoria adolescenței căzută în lupta de partizani, rămîne „Zoia” Margaretei Aligher, iar ca filigrane ale sentimentului mijit în vremea războiului, aș cita fără îndoială poeziile Iuliei Drunina, o poetă relativ tină, coborîtă de pe băncile școlii, ca voluntară, de-a dreptul în tranșee. Primul ei volum poartă chiar titlul „În manta soldățească”. Poeta care a văzut pierindu-i sub ochi prietene („Zinca”), n-a avut timp nici să trăiască, nici să viseze:

*„Nu știu nici unde-am învățat să mîngîi
dar — poate că pe drumuri de război...*

Omenia se surpă sub fascism. Oamenii sînt tîriți în măceluri ucigașe, fiara se trezește:

*„De mult este cerul tîrîmul ghimpăt
și îngerii-s păsări de pradă ce poartă
doar bombe în pliscuri — și bombele cad
— și oamenii înșiși se schimbă în hoardă
sub ceru-ntră sîrme ghimpate*

scrie vieneza Gertrude Rakovski, care a trăit războiul la nici măcar douăzeci de ani. Incep pogromurile (țineți minte poezia Mariei Banuș?), deportările în lagărele morții (vezi „Theresienstatt” sau „Două povestiri din iadul timpului nostru” de germana Angelika Kurwitz); vechile credințe se năruie în fața cruzimilor. În Polonia, Mieczysława Buczkowna, exclamă:

*Am văzut cum cerul nepăsător
bătea din aripi speriate;
mureau îngerii.*

*Iar pe pămînt clocotea iadul.
În sunetul trompetelor drăcești
fumeau cuptoare
și se înălțau în tîrie pulberi umane.
Iar cerul primea liniștit teribila jertfă
Și totuși, tot omului
i-am dăruit credința.*

Da, femeile nu și-au pierdut nici o clipă credința în om. Căci noi eram cele care, născîndu-l, luptam pentru omenia lui; de aceea ne aflam în maquisurile Franței, în mișcările ilegale din țările cotate, în revoltele antifasciste: „Atena-i bolnavă de moarte” scria Rita Bumi Papa:

*De cîteva ori și-a smuls de pe frunte
bandajul și-n febră mare-a bătut tobele
revoltei*

*Școlile s-au prefăcut în spitale;
Pe aceleași bănci sîngeră Grecia
și fetele de măritat își rup veșmintele
brodate*

*și nevestele își rup cerceafurile,
șetițele își dăruie fundele din pînă
fiindcă nu sînt destule feșe
să oprească atîtea riuri de sînge...*

Morții noștri în timpul războiului au fost fără număr. Și atitudinea în fața morții face parte din însăși concepția noastră despre lume.

Noi sîntem, mai mult ca oricînd, eroii lirici ai versurilor Elisabetei Bagriana, al căror sens depășește, firesc, viața femeii:

*Au fost atîtea suflete-n seisme
zidite-n temelii, cu sînge cald,
Ca podul nostru, peste cataclisme,
să lege azi un mal de celălalt*

X

Război și pace

Războiul ne-a însemnat tragic destinul. Războiul ne-a dat sentimentul răspunderii pentru soarta copiilor și a umanității. Să nu uităm: niciodată în lume, istoria

nu cunoscuse bombele atomice, cuptoarele de la Auschwitz, lagărele de concentrare în care deținuții ieșeau adesea sub formă de săpun, sau de abajururi din piele de

om. Nu, nu e nici o coincidență că zguditorul film polonez „Ultima etapă“ a avut ca regizor o femeie cu numărul de lagăr tatuat pe braț, nici că poeziile femeilor nipone împotriva războiului atomic (ca de exemplu Takeuci Tosie) cutremură ori ce conștiință omenească. După cum nu e de mirare că în versurile despre construcția comunismului, ale poetelor sovietice, grija și răspunderea pentru apărarea patriei și a păcii sînt totdeauna prezente.

Și iarăși nu e întâmplător că versurile pentru pace ale Magdei Isanos sînt dintre cele mai vibrante ale lumii, nici că emoționantul apel al Mariei Banuș către mamele de peste ocean „Ție-ți vorbesc, Americă“ se citește azi în engleză ca și în germană, în rusă ca și în arabă.

Războiul trecut ne-a demonstrat dispariția, în epoca noastră, a unui factor altă, dată hotărîtor: distanța. Bombardiere engleze au făcut victime în țara noastră; arme nucleare au trecut Pacificul fără multe dificultăți. De aceea, răspunderea noastră pentru propriul cămin sau propria patrie a crescut la dimensiuni universale. E ceea ce încă în 1943, profetic, aproape scria Magda Isanos:

*Între cele două cercuri polare
e patria mea
Ecuatorul nu-i decît un drum
care-o străbate, fără s-o despartă.
Sub crucea Sudului, undeva pe hartă,
oriunde e patria mea.*

iar în 1957, italianca Biagia Martini a exprimat plastic același sentiment: „Cetatea mea e lumea“.

Conștiința necesității luptei împotriva războiului ne-a făcut mai puternice, mai lucide. Epoca postbelică, în care de 15 ani pacea însă nu s-a încheiat și se deschide meru altă rană pe trupul încă necicatrizat al globului, tema păcii este tema vieții noastre însăși.

*Războiul nu se mai declară, —
se continuă...*

*...Umbra veșnicei reînmări
acoperă cerul*

...Nu mai putem muri mai mult —

strigă înăbușit, austriaca Ingeborg Bachmann. Tocmai de aceea lupta pentru pace înseamnă, de fapt, lupta pentru viață.

Sau, precum spune Renata Viganò:

*Pacea nu e doar un tratat
pe care-l semnează domni gravi la o masă.*

*Pacea e bicicleta copilului tău
ce-ai s-o cumperi la anul abia,
cînd își va lua un examen mai greu.*

*Pacea e logodnica și logodnicul,
prea tineri să-și facă o familie,
dar siguri că se vor lua mai tîrziu.*

Pacea e condiția unei vieți dinamice și complexe.

Problemele femeii libere egală cu bărbatul, doborînd orizontul îngust și redus la zidurile casei nu sînt însă mai simple. Tinerii independenți se căsătoresc repede. Incepînd nu o dată viața ca Daphnis și Chloe, nu și-o termină totdeauna ca Philemon și Baucis. Războiul le-a dat în general tinerilor sentimentul că trebuie să trăiască repede, cît pot de repede, iar pacea a continuat graba, — ca o compensație a anilor frustrați, prădați de bucurii.

Dar problemele femeii nu s-au redus după război:

*Da, am învins. Bubuital de tun a-ncetat.
Ceru-ngrozit al rachetelor nu mai scînteie.
Fii, după severe și lungi meserii de bărbat,
înainte de toate, femeie*

scrie Vera Inber.

Mai este posibil, cu adevărat, să redevenim după asemenea experiențe, în primul rînd, femei?

Timpul pune omului neconținut probleme noi. Mișcarea feministă de la sfîrșitul secolului trecut și începutul veacului nostru, critica nu o dată limitele vieții familiale. Era adevărat însă că voia eliberarea de sub abuzul de putere a stăpînului gospodăriei și se ridica împotriva falsei morale burgheze. Azi, însă, sînt romane sovietice, care aduc în discuție drama căminului destrămat, pentru fiecare soț în parte, și mai ales răspunderea amîndurora în fața copiilor, căci în orice formă socială (după depășirea comunismului pri-

mitiv și a matriarhatului) căminul rămîne forma cea mai adecvată pentru viața de toate zilele a oamenilor, pentru creșterea firească a urmașilor. Și vremea noastră atît de bogată în probleme, a dat femeii posibilitatea să le trăiască alături de bărbat; a făcut din gospodina neștiutoare sau roaba înfricoșată, un camarad, i-a îmbogățit însăși viața familială. De aceea poate mai mult ca în orice altă epocă, merită dragoste și stimă femeia care lucrează alături și ca egală a bărbatului, fără să-și piardă feminitatea și care, vrînd să și-o păstreze, nu face totuși din aceasta unica preocupare a vieții. Da, în fața noastră stă, ca model uman, femeia constructor al comunismului. Ea a sfărîmat lanțul suferințelor trecute...

Arză-v-ar focul de friguri...

*Șapte luni, ca pe-o prăjină
m-ați secat și scuturat...*

Nu sînteți și voi creștine?...

Frigurile — asemenea Eryniilor antice — o urmăresc fără scăpare:

Spic firav, atîta ești...

Neamurile nu te plîng

Nici la friguri, nici la moarte.

Te-om lega le-ș-fedeleş

*și-apoi le-om culca în groapă
ca pe-un șarpe, ca pe-un lup
sugrumat...*

Versurile cad ca o piatră în apă, stîrnind cerculile cumplitelor noastre amintiri. Fără să uite aceste suferințe seculare, — surori cu alte o mie și una de amărăciuni, pricinuite de ultimul război, — femeia constructor al comunismului privește înainte. Ea își poartă pe umăr și răspunderile și noile probleme sufletești. Ea știe să trăiască din plin, cu mîndrie și demnitate. În fața vieții, ca și înaintea morții, e alta decît slaba și neajutorata ființă de odinioară. Presimțită în versurile Hedwigei Lachmann:

*De felu-mi blîndă, n lacrimi izbucnesc,
cu a femeii fire schimbătoare...*

. . . . .
*Ci e în mine-o forță, o nădejde,
De care-abia-mi dau seama uneori...
Dar știi: va crește-un neam mai îndrăzneț...
Și inima ce-azi tremură de-o rază,
va ține piept oricărui car blindat...*

Această femeie devine o realitate în Uniunea Sovietică, și ecoul ei poetic, ne-o apropie, ne-o face mai dragă, mai prietenă. O vedem în muncă, pe șantiere (Olga Berg-holtz), țesînd ca din raze solare mătăsurile sudice (în poeme gruzine), o admirăm ca urmașa mamei lui Gorki, ca pe o credincioasă fiică a Partidului, îi simțim durerea la pierderea soțului.

Nu bocet de văduvă mi-ai hărăzit.

O soartă de foc

ce răstoarnă,

*alarme nocturne sunînd însutit,
iubire*

și sunet de goarnă.

Mă vrei

precum tu m-ai iubit pe pămînt,

*și firea-mi asemeni rămîne
tot gata de drum*

și tot așteptînd

sărbătoare în orișice Miine.

Sînt versurile Margaretei Aligher, dar sînt sentimentele milioanei de femei, ce-și trag forța din pămîntul și din epoca în care se construiește comunismul. În această vreme în care jumătate din omnire închide paginile preistoriei, pentru a scrie cu litere de aur primele file de istorie autentic umană, aș săpa ca inscripție versurile Adelinei Adalis:

Fiul meu, deci, o povață:

care-i prețul vieții-noastră...

Face, pentru-așa vieață,

capul uneori să-ți dai...

Și iată-ne ajunse aproape de capătul călătoriei noastre. Mi se pare că aceste „selecțiuni din lirica feminină“ universală au în primul rînd un mesaj etic: e mesajul nostru, al femeilor lumii, care trăim îndoit bucuriile și durerile, care ne-am născut pentru dragoste și o înveșnicim prin maternitate, care aducem în chinuri viața și vrem să o ferim de moartea prematură, de războaie, de arme ucigașe!

LA 5 ANI DE LA APARIȚIA „GAZETEI LITERARE”

Gazeta literară a împlinit cinci ani de apariție. Drumul pe care l-a parcurs este marcat de străduința neostenită a colectivului redacțional de a contribui substanțial și tot mai activ la dezvoltarea neconținută a literaturii și criticii noastre literare în spiritul îndrumărilor Partidului, la consolidarea ideologică marxist-leninistă a frontului literaturii noastre realist-socialiste, la afirmarea ascendentă a măestriei sale artistice.

Consemnăm cu o legitimă mândrie succesele creației noastre literare. Le consemnăm cu sentimentul recunoștinței profunde față de Partidul nostru care călăuzește și stimulează permanent pe scriitorii noștri de a fi mereu în miezul vieții noi, de a-i înțelege sensul și tendințele de dezvoltare, de a zugrăvi oamenii care o făuresc.

Gazeta literară și-a câștigat merite militând cu perseverență pentru orientarea literaturii noastre spre problematica centrală a construcției socialiste, spre intruchiparea în imagini de mare forță emoțională a vieții și luptei oamenilor muncii din țara noastră, a noilor relații ce se dezvoltă în societatea noastră. Fenomenul literar concret — romanul, volumul de poezii, povestiri sau reportaje apărute în rașturile librărilor — și-a găsit în coloanele revistei reflectarea din ce în ce mai promptă, exegeza și aprecierea animate deopotrivă de grija pentru promovarea literaturii noi, realist-socialiste ca și de o exigență ideologică și artistică mereu sporită. Ea a dat totodată riposta cuvenită manifestărilor izolate de apolitism și evazionism, sterile și dăunătoare, presiunilor ideologiei streine, luînd poziție împotriva calomniatorilor revizioniști ai literaturii realist-socialiste, combătînd concepțiile estetice burgheze.

O contribuție importantă la maturizarea continuă a literaturii noastre noi, la creșterea conștiinței partinice a scriitorilor și criticilor a fost adusă de confruntările de opinii în diferite probleme de creație. Discuțiile și anchetele în jurul problemelor poeziei, ale reportajului literar, ale funcțiilor criticii, ciclul „Partidul și creația mea” organizate de Gazeta literară, se înscriu printre inițiativele pline de interes ale revistei. Ele se cer însă continuate și dezvoltate la o înaltă înținută principială și teoretică, abordîndu-se cu curaj problemele concrete ale dezvoltării literaturii noastre actuale.

Folosînd o gamă variată de genuri literare și publicistice — schița, reportajul, poezia, articolul și foiletonul — Gazeta literară este mereu prezentă. În lupta pe care o duce poporul nostru în construcția economiei și culturii socialiste, în lupta pentru pace, e o tribună de pe care își rostesc cuvîntul prestigios ca activiști ai vieții obștești reprezentanții tuturor generațiilor de scriitori, care constituie frontul nostru literar. E un front puternic, la consolidarea căruia Gazeta literară și-a dat aportul prin sprijinirea și promovarea unui numeros detașament de talente tinere.

Literatura noastră se află în fața unor sarcini a căror însemnătate este determinată de uriașa amploare a efortului constructiv pe care-l desfășoară întregul popor. Ele dau și imaginea răspunderilor ce stau în fața întregii prese literare din țara noastră. Succesele pe care le-am obținut în ultimii ani, și printre care acelea ale Gazetei literare se situează la un loc de cinste, sînt un îndemn puternic de a servi cu mai multă combativitate partinică, competență și elan cauza dezvoltării literaturii noastre realist-socialiste, din ce în ce mai profund legată de interesele poporului, de munca sa eroică pentru înfăptuirea socialismului.

Întru îndeplinirea rodnică a misiunii nobile pe care ne-a încredințat-o partidul nostru, urăm Gazetei literare noi succese și spor la muncă!

VIATA ROMINEASCA

AL. VLAHUȚĂ ȘI POȘTA REDACȚIEI

— note de istorie literară —

e ei care l-au cunoscut pe Vlahuță și-l amintesc ca pe un om bun, de un altruism sincer, comunicativ și entuziast. Cercetînd colecția revistei „Viața” (II, 3, 1895) unde Vlahuță semnează „Corespondența”, am descoperit o interesantă atitudine a scriitorului față de începători. Se știe că Vlahuță a fost foarte atent cu scriitorii tineri, i-a publicat adesea, dar s-a comportat totuși destul de exigent față de „încercările” lor.

Unui corespondent ce semnează *M. V. Vlahuță* îi răspunde :

„Îi lipsește farmecul sincerității. Poate o fi adevărat, dar nu-i verosimil și-n artă așa-i adevărul”.

Unuia ce semna *Spanac* : „E un pseudonim fatal”.

Corespondentul *C. M.* cerea să fie încurajat. Vlahuță îi răspunde :

„Încurajarea nu e bine s-o cereți niciodată. Ea face parte din lucrurile care se dau, nu se cer”.

Lui *P. Prescură-Iași* (II, 12, 7.V.1895) care-i trimisese un fel de amintiri îi recomandă pe Ion Creangă :

„Citiți pe Ion Creangă. În admirabilele lui *Amintiri din copilărie* veți găsi cel mai frumos model de chipul cum trebuie să se scrie în genul pe care vi l-ați ales. Vă spunem asta pentru că din cele 12 pagini pe care ni le-ați trimis am constatat cu plăcere că știți cum vorbesc oamenii de la țară, că înțelegeți bine viața, nevoile și sufletul lor și că dacă v-ați da puțină osteneală ați aduce servicii însemnate literaturii noastre, atât de săracă în scriitori de felul și talentul lui Creangă. Un sfat : evitați lungimile, repetițiile, vorbele de prisos, fiți avar la cuvinte și cit se poate de sever cu propriile Dv. producții”.

Acest răspuns e un adevărat referat care suplinește o contemporană „discuție de redacție cu autorul”. De la acest ton sfătos și cald Vlahuță trece, răspunzînd altor colaboratori, la ironii constructive :

Dlui A. Brănești „Astîmpărați-vă ! Sint atîtea ocupații mai plăcute și mai utile decît aceea de a face versuri insipide”.

Parodiînd și completînd pe *V. S.* (*Viața*, II, 24, 8.X.1895) poetul scrie :

„Pentr-un suflet de poet
 Încercat de-un trist amor“
Socotim că nu-i vre-un zor
Să-și mai spună-al său secret
Publicului cititor.

E combătută aici lipsa de precizie, împerecherile de cuvinte care nu spun nimic sigur și deslușit.

Despre lipsa de timp de care se plînge un colaborator, Vlahuță amintește o vorbă a lui Vogt: „Dacă timpul s-ar fura m-aș face bandit“.

Continuînd sfaturile pentru un colaborator ce vrea să aducă servicii literaturii scrie:

„Marea artă e de a spune mult în vorbe puține, feriți-vă de epitetetele perfide care n-aduc decît sunet în frază.

Singurul serviciu pe care-l puteți face literaturii noastre e s-o citiți!“

Răspunsul dat lui P. G. din Tîrgoviște (I nr. 13, 20.II.1894) este folositor și multor lineri de azi:

„Am suferit și noi odinioară de pofta tiparului, dar astăzi ne pare rău c-am găsit pe atunci oameni indulgenți care ne-au publicat începuturi din cale afară de slabe, copilării care trebuiau arse ca niște scrisori... imprudente. Mulți din acei care acum se supără pe noi că nu-i publicăm au să ne fie recunoscători mai tirziu.“

Aceste adnotări, selecționate din răspunsurile date de Vlahuță la „Poșta redacției“ acum șazeci și mai bine de ani sînt un model pentru seriozitatea și tactul lor. Ele descoperă în Vlahuță un abil îndrumător și un prieten apropiat al colaborătorilor anonimi care băteau la porțile literaturii acum șase decenii.

Emil Maun

CONTINENTUL CARE SE TREZEȘTE

În urmă cu zece ani, Jean Paul Harroy făcea să apară cartea „Africa — pămînt care moare“. În pagini răscolitoare, autorul, care nici pe departe nu poate fi bănuț de a fi comunist, aducea protestul sincer al unei conștiințe adînc mișcate de cele văzute pe întinsul celui de al doilea continent al lumii. Cartea cuprinde mărturii concludente asupra modului în care acest imens „Continent negru“ cu o suprafață de treizeci de milioane de km. pătrați, cu o populație de două sute de milioane de locuitori, cu resurse economice fabuloase, cu o cultură a cărei istorie se pierde în negura mileniilor, agoniza lent sub călcîiul de fier al colonialismului.

A venit însă o vreme cînd viața a spulberat falsele teorii despre „meritele istorice“ ale colonialismului, cînd popoarele Africii au început să-și afirme într-un mod categoric dreptul la independență. Această nouă realitate a născut o bogată literatură despre Africa — pămîntul care se trezește.

Mai întîi timid, apoi tot mai puternic, criza sistemului colonial a început să se reflecte, de pildă, și în publicistica și în literatura engleză modernă. Dacă în urmă cu zece ani asemenea cărți se puteau număra pe degetele unei singure mîini, astăzi se poate vorbi de o vastă literatură anticolonialistă, oglindind, sub variate aspecte și din unghiuri de vedere diferite, criza inevitabilă spre care se îndreaptă imperialismul englez. Semnificativ pentru aceste cărți este faptul că autorii lor au cunoscut „la fața locului“ așa zisele binefaceri ale colonialismului.

Una din temele cele mai răspîndite în literatura anticolonialistă britanică este aceea a discriminării rasiale care se practică în special în Uniunea sud-africană. Aci, au apărut dealtfel cele mai multe lucrări care înfierază practicile fasciste (romanele „Legea corbilor“ de F. Altman — o evocare dramatică a tragediei unui negru pe care discriminarea rasială îl împinge spre nebunie, „Un glas sub fereastră“ de J. Hean, „Emigrații“ de J. Lemmin, „Răscoală în Transval“ de G. Bloom, etc.)

Un indiciu elocvent cu privire la valoarea artistică a cărților scriitorilor de culoare din Africa este și faptul că unele reviste britanice — ca de pildă „News Statesman and Nation” — apreciază pozitiv romanul „Viața se împrăștie” de scriitorul negru C. Acebe, care are drept personaj principal tribul Ibo din Nigeria occidentală, sau că premiul literar „Sainte-Beuve” a fost decernat lui Monge Beti din Camerun pentru romanul „O misiune terminată”.

Demnă de remarcat este apariția unei literaturi serioase pe această temă chiar și în metropolă. Cunoscutul scriitor Jo Aldrige în romanele sale „Eroii orizonturilor pustii”, „Diplomatul” sau „Nu voiau să moară” în ciuda faptului că nu înțelege destul de clar perspectivele istorice, atacă fățiș imperialismul britanic ca pe un sistem barbar de oprimare a popoarelor.

O deosebită impresie a produs apariția romanului „Iarba cîntă” și a culegerii de nuvele „Țara bătrînei căpetenii” de scriitoarea Dorris Lessing care și-a petrecut mai mult de jumătate din viață în Rhodezia de sud. În lucrările ei, Dorris Lessing spulberă legenda despre superioritatea rasei albe și înapoierea popoarelor din Africa, subscrind la adevărul că de fapt colonialismul a întârziat cu câteva secole dezvoltarea civilizației africane. Drama omului de culoare, universul tragic al existenței sale, problemele specifice unei lumi în plină renaștere — iată conținutul unei însemnate părți a operei acestei scriitoare. Povestirile „Furnicarul”, „Foamea” sau „Cei cinci” sînt concludente în acest sens.

Acțiunile condamnabile ale politicii britanice în orientul mijlociu constituie tema lucrărilor lui D. Stuart — un scriitor care a trăit pînă de curînd în Liban. El a debutat în 1953 cu romanul „Un leopard în iarbă”, iar anul trecut a scris o carte despre Egipt. Profund cunoscător al realităților lumii arabe, D. Stuart scrie în prezent un roman despre Irak.

Printre alte scrieri apreciate în mod pozitiv de presa progresistă sînt și romanele „Caravana trece” de J. Tabory, „Stația de tramvai de pe malul Nilului” de D. Wallis — ultimul de un realism zguduitor, cu o construcție originală și impunindu-se prin vastitatea problematicii sale.

Facem remarca că lucrările amintite nu reprezintă decît o mică parte din literatura anticolonialistă scrisă de autori englezi sau de cei care, deși născuți în colonii și aparținînd popoarelor acestora, scriu în limba engleză.

Există așa dar, o tradiție a literaturii anticolonialiste în stare să contracareze acele tendințe de prezentare în culori atrăgătoare a „misionarismului” britanic și a acțiunilor colonialiste, tendințe care continuă să domine încă literatura oficială britanică.

Procesul luptei împotriva colonialismului este în plină desfășurare. El continuă în zilele noastre. Pagini vibrante înscriu cu o exactitate dramatică etapele acestui proces istoric de tumultoasă trezire la viață a imensului „Continent negru”.

Africa — nu va mai fi pămîntul care moare.

Tudor Marin

LITERATURA NOASTRĂ ÎN R. P. BULGARIA

ocurile celui de al XXI-lea Congres al P.C.U.S. au scos odată mai mult în evidență importanța dezvoltării relațiilor și schimburilor culturale între toate țările lumii și mai cu seamă între țările lagărului socialist.

Legăturile istorice și culturale dintre romîni și bulgari nu datează de azi de ieri. De aceea ni se pare firesc să întîlnim numele scriitorilor noștri în paginile revistelor de artă și cultură din R.P. Bulgaria.

Un astfel de exemplu lăudabil ni-l prilejuiește revista de literatură, artă și publicistică „Plamăk”. În cuprinsul acesteia se pot întâlni atât opere originale, articole de teorie și critică literară, cât și traduceri și prezentări din literaturile străine.

Nr. 11 din noiembrie 1958 al revistei „Plamăk” este dedicat în mare măsură noii noastre literaturi de după 23 august.

Cititorii bulgari reușesc să cunoască proza lui Aurel Mihale prin nuvela „Moș Andrei” din volumul „Noști înfrigate”, în traducerea Gherganei Statieva. Este de remarcat stilul limpede, simplu și concis al traducerii.

Poezia contemporană constituie obiectul unei cercetări pe prim plan. Astfel Stanka Panceva semnează versiunea bulgară a poeziei „Cintarea” de Tudor Arghezi într-o remarcabilă transpunere atât a fiorului poetic arghezian cât și a vigoarei limbii marelui poet.

Poeziile lui M. Beniuc „Patria” și „Jubito, nu mai sintem tineri”, înfățișează fidel creația acestui reprezentativ poet comunist al literaturii noastre progresiste — în traducerea lui Kliment Țacev.

Foarte reușită ni s-a părut tălmăcirea poeziei „Romantica” a lui Miha Dragomir, de asemenea în traducerea aceluiași poet valoros, cunoscător al limbii și literaturii române.

Stanka Panceva traduce „De vorbă cu tine” de V. Porumbacu iar Neviana Stefanova „Pădurea Carpaților” și „In fața sarcofagului lui Dimitrov” opere ale poetului român de limbă maghiară, Szemler Ferenc.

Poetul Anghel Todorov privește cu multă căldură împrejurările în care s-a împrietenit cu trei tineri poeți români: Nina Cassian, Victor Tulbure și Cezar Drăgoi.

Anghel Todorov este un admirator fervent al literaturii noastre. El subliniază revelația avută la citirea antologiei recent apărute, „Poeme românești”, în traducerea celor mai buni reprezentanți ai poeziei bulgare, ca Elisabeta Bagreana, Lăcezar Stancev, Alexandr Muratov, Iordan Stratiev, Nicolae Staikov, D. Gundov, Nicola Lankov, Ml. Isaev, M. Grubeșlieva, Neveana Stefanova, Kliment Țacev, Naidem Vılceev, ș.a. volum care înfățișează cititorului bulgar opere ale principalilor noștri poeți clasici și contemporani.

Plin de entuziasm vorbește Anghel Todorov despre vizita rodnică a Ninei Cassian în republica vecină, despre poemul „Dialogul vîntului cu marea” (cu subtitlul „Pe teme bulgare”), poem dedicat vieții noi ce se construiește în țara prietenă, luptei eroice a celor mai buni fii ai poporului pentru eliberare și fermecătorului peisaj bulgar.

Un loc aparte îl ocupă în studiul lui Todorov întâlnirea cu Victor Tulbure. Ei s-au cunoscut în împrejurări romantice în toamna anului 1956 la „Iasnaia Poliana” în fața casei lui L. N. Tolstoi, dar numele lui Tulbure trecuse Dunărea de multă vreme nu numai ca un înflăcărat adept al romantismului revoluționar în poezie dar și ca un talentat traducător al liricii bulgare în românește.

În minunatul peisaj georgian, A. Todorov, V. Tulbure și poetul abhazian D. Gulia și-au deschis inimile: „La discuțiile noastre, spune literatul bulgar, am fost vădit impresionat de viul interes și temeinicile cunoștințe ale poetului român asupra literaturii bulgare, asupra poeziei noastre naționale în frunte cu Hristo Botev”.

În continuare A. Todorov ne oferă tălmăcirii din operele celor trei poeți: Nina Cassian „Suflatul nostru” și „Deschizători de drumuri”, V. Tulbure „Poetul”, Cezar Drăgoi „M-au întâmpinat cu toată frumusețea lor” (ciclul „Imagini bulgare”) De remarcă gustul sigur cu care scriitorul bulgar a știut să aleagă din operele poezilor noștri versurile cele mai caracteristice, izvorîte din cea mai vie actualitate.

Traducerea este realizată cu mijloace superioare, forța emotivă a traducătorului găsindu-și o perfectă identificare cu cea a poezilor traduși.

Asemenea manifestări de prietenie atât de folositoare și de necesare merită să fie relevate.

Elisabeta Macedonski

RECONSIDERĂRI APOLOGETICE

Generația noastră este martora unor victorii epocale ale gândirii și puterii de creație a omului, asociate organic cu victoriile socialismului, cu imensa perspectivă deschisă prin el progresului social. Dar tot generația noastră este și martora destrămării capitalismului, care abia acum câteva decenii părea multora viguros, stabil și de nezdruccinat. Îngrijorarea pentru viitorul capitalismului, care a luat locul încrederii de altădată, s-a extins în zilele noastre în sfere și cercuri considerate impermeabile. La recentul congres internațional al Asociației științelor politice (Roma, septembrie 1958) ea s-a manifestat pregnant, începând chiar cu raportul președintelui său, prof. James Kerr Pollock (SUA) intitulat „Știința politică în secolul atomic”. *„Am ajuns — s-a spus la congres — la capătul acelei lumi pe care ne-am obișnuit s-o numim Occident și ne aflăm în fața a ceea ce se numește lumea bipolară plus imensele teritorii între cei doi poli”*. E o recunoaștere, voită sau nu, a celui mai semnificativ fenomen al zilelor noastre, determinant pentru întreg mersul dezvoltării sociale, și anume că sistemul capitalist și-a pierdut monopolul mondial și că în lume a apărut și se dezvoltă ascendent un sistem social-economic nou — socialismul. N-a putut fi evitată nici recunoașterea faptului că burghezia și-a încheiat rolul său istoric și că îi este din ce în ce mai greu să conducă destinele societății împotriva acțiunii ireversibile a legilor dezvoltării istorice; finalul unuia din rapoarte cuprindea, semnificativ, cuvintele lui Goethe: *„E ușor să domnești, dar e greu să conduci”*.

Firește, soluții căutînd să restituie capitalismului pierderea de vigoare nu lipsesc. În ciuda deosebirilor de formule, ele sînt înrudite prin esența și funcția lor: înrudirea aceasta nu se referă numai la teoriile puse în circulație în ultima vreme. Apologetica nouă își tradează ușor — în ceea ce are esențial — descendența din apologetica veche, procedînd, evident, la convenita și împrăștiată *mutatis mutandis*.

O încercare de acest fel a întreprins recent sociologul și publicistul vest-german Alfred Frisch într-un articol intitulat „Statul buneii stări și statul intereselor” (revista „Dokumente” din Köln, nr. 6 decembrie 1958). Aceeași îngrijorare pentru *„viitorul societății noastre”*, care, după părerea sa, ar trebui să reexamineze dacă nu cumva ar fi oportun *„să se gîndească la un cadru nou care să permită o desfășurare mai bună a forțelor (sale) dinamice și creatoare”*, l-a îndemnat pe autor să întreprindă o analiză „critică” a ambelor „forme moderne” ale statului burghez contemporan.

Unii sociologi vest-germani au „descoperit” că în republica de la Bonn problemele sociale sînt practic rezolvate și că, întrucît opt zeci la sută din totalul populației apte de muncă trăiesc din munca salariată, am avea de a face aici nu cu o societate împărțită în clase, ci cu o „societate de muncitori” (termenul folosit este *„Arbeitnehmergesellschaft”*, cu largă circulație de multă vreme în literatura reformistă), cvasi-omogenă, care nu cunoaște conflicte sociale. Dar tocmai din sînul acestei „societăți de muncitori” putem auzi — după cum e și firesc — dezmințiri lipsite de echivoc ale sociologiei oficioase. Otto Brenner, președintele Uniunii Sindicatelor din metalurgia vest-germană, a caracterizat recent astfel relațiile din RFG: *„A rămas în picioare societatea de clasă cu contradicțiile și nedreptățile ei sociale, cu luxul și puterea celor pușini, de o parte, cu existența modestă și dependența celor mulți, de altă parte... În Republica federală crește mereu puterea și voința de putere a patronilor... Poziția noastră de respingere a politicii comunității de muncă cu patronii nu s-a schimbat cu nici o iot”* („Deutsches Wirtschaftsinstitut Bericht” 20, octombrie 1958).

Ambel „forme moderne” ale statului capitalist sînt un produs al imaginației apologetilor săi, căci în realitate *„statul modern, indiferent de forma sa, este o mașină în esență capitalistă, este statul capitaliștilor, capitalistul colectiv ideal”*. Aceste cu-

vinte ale lui Engels pot fi confirmate de practica cotidiană a milioanele de cetățeni din ori care stat capitalist.

Alfred Frisch este obligat și el să recunoască că „statul bunele stări“, care s-ar fi dezvoltat din statul burghez al sec. al XIX-lea ca rezultat al „democratizării existenței noastre“, se bazează, în realitate, tot atît de puțin pe idealul dreptății sociale, cit se baza și predecesorul său pe idealul liberalismului, că și în „statul bunele stări“ hotărîtor rămîne raportul forțelor social-politice și ceea ce s-a schimbat nu este esența „jocului“ acestor forțe, ci forma lui.

Prin urmare, sub învelișul statului „bunele stări“ continuă să acționeze cu îndărătnicie contradicțiile fundamentale ale capitalismului. În ceea ce privește formele noi în care acționează forțele social-economice, ele sînt determinate de faptul că în numeroase țări capitaliste s-a schimbat raportul forțelor de clasă, că a crescut considerabil forța și influența partidelor comuniste și a mișcării antiimperialiste și, mai ales, că raportul de forțe între socialism și capitalism pe arena mondială s-a modificat radical în favoarea celui dintîi.

În literatura sociologică occidentală, în cea vest-germană îndeosebi, se duc în ultimul timp discuții în jurul unor „tare“ pe care le-ar prezenta „statul bunele stări“ și care s-ar cere „corectate“ și anume, că el amenință să devină — probabil în urma excesului de generozitate manifestat pînă acum față de oamenii muncii! — o organizație de întreținere, să degenezeze într-un „Fürsorgestaat“. Apare tot mai frecvent îndemnul de a pune frînă așa numitei „bune stări“ a populației, de a se proceda la un „Wohlfahrtsstop“. Reluînd această idee, Alfred Frisch „descoperă“ că ceea ce împiedică societatea burgheză contemporană de a-și recăpăta „dynamismul și forța creatoare“ ar fi faptul că „statul bunele stări“ ar acorda prioritate consumului, nivelului de trai. „Este mai mult decît îngrijorător dacă de acum înainte nivelul de trai va fi luat în mod oficial drept criteriul exclusiv al succesului“, căci într-o societate, adaugă el, în care predomină clasa salariată, aceasta poate duce la... o evoluție periculoasă. De aici concluzia, că „întoarcerea la dynamism este legată de abandonarea consumului ca scop în viață“...

Nu este greu de descifrat că în dosul apariției unor asemenea „corective“, se ascunde încercarea de a fundamenta „teoretic“ ofensiva monopolurilor împotriva nivelului de trai al maselor, împotriva tuturilor cuceririlor cu caracter social obținute cu prețul unor lupte grele de către clasa muncitoare și alte păături ale populației. Fenomenele de criză apărute la sfîrșitul anului 1957 au continuat să se extindă, accentuîndu-se, în cursul anului 1958 în majoritatea covîrșitoare a țărilor capitaliste, în diferite domenii ale economiei. Aceste fenomene s-au repercutat și în comerțul exterior al țărilor capitaliste, ducînd la o nouă exacerbare a contradicțiilor dintre ele. Nu e lipsit de semnificație faptul că tocmai în Germania occidentală își fac drum frecvente apeluri la „dynamism“. Monopolurile vest-germane luptă pentru noi piețe de export de capital, înfruntînd cu succes crescînd pe concurenții britanici, de pildă, pe piețe legate prin vechi tradiții de Londra. Recentă vizită în Asia de Sud și de Sud-Est a ministrului economiei de la Bonn, Erhard, însoțit de nu mai puțin de 54 experți, ilustrează tendințele capitalului monopolist vest-german de a pătrunde cu ori ce preț în țările slab dezvoltate. Dezvoltarea continuă a sistemului socialist, faptul că țările slab dezvoltate se orientează spre o colaborare economică din ce în ce mai activă cu țările socialiste, îngustează considerabil sfera de acțiune a capitalismului. Increderea în „noile“ posibilități ale capitalismului „transformat“ după al doilea război mondial cedează locul unei îngrijorări legitime pentru pozițiile sale în cadrul întrecerii între cele două sisteme. „Întrecerea cu Estul și țările slab dezvoltate, scrie Frisch, va putea fi cîștigată numai dacă Vestul își va menține constantă puterea de expansiune economică și va evita crizele“ și, adaugă el: „este o profundă eroare a crede că expansiunea ar depinde de extinderea consumului“.

că „în viitorul apropiat va trebui cedat popoarelor înapoiate o parte din venitul nostru național”. Pentru evitarea crizelor în cadrul capitalismului nimeni n-a putut găsi pînă acum vrea soluție. În schimb intensificarea expansiunii imperialiste pe socoteala nivelului de trai al maselor, al reducerii părții lor din venitul național face parte din arsenalul clasic al sistemului, indiferent de învelișul teoretic sau semantic sub care e prezentat.

Despre „dinamism”, de pildă, se vorbea și în Reichul hitlerist, cu deosebirea că atunci el era fundamentat pe superioritatea rasială: ceea ce, de altfel, nu l-a putut cruța de finalul bine cunoscut!

Formula contemporană nouă sună astfel: „Succesul rezistenței occidentului în întrecerea cu Estul constă mai puțin în forța materială, cît în dinamica spirituală; el depinde mai curînd de legitimitatea interioară a pretențiilor, de conducerea viitoare a Vestului în numele omeniei și civilizației”. Numai că această „legitimitate interioară” rezistă din ce în ce mai puțin în fața pretențiilor cu mult mai legitime ce se manifestă cu vigoare crescîndă pe o arie foarte întinsă a planetei noastre, de a se elibera de conducerea nu numai viitoare, ci și prezentă, a Vestului.

Êșafodajul „teoretic” al statului „bunei stări” este demontat treptat chiar de apologetii săi și pierzîndu-și punctele de sprijin și elementele de decor, apare în nuditatea puțin ispititoare a statului imperialist pur și simplu, în trăsăturile ce-i sînt proprii, în acest secol de trecere de la capitalism la socialism. Și pentru că îi lipsesc atributele ce pot servi eficient monopolurilor, Alfred Frisch repune în discuție o altă formulă „teoretică” și anume a „statului intereselor”. El consideră că în statul burghez contemporan, apar, în locul claselor, grupe de interese („*Interessengruppen*”) care se caracterizează, deși scopurile lor sînt contradictorii, prin „toleranță reciprocă”, care ar apropia societatea burgheză spre un soi de organizare corporatistă. Astfel în locul patronilor și muncitorilor ar apare comunitatea profesională, între ei s-ar crea un „front unic” în cadrul „comunităților de întreprindere” (împotriva cărora s-a declarat categoric fruntașul sindical Otto Brenner, după cum s-a văzut mai sus) și a căror importanță pentru menținerea „echilibrului social” nu poate fi subapreciată. S-ar cristaliza apoi „fronturi de interese” între țărani și negustorii detaiști, între aceștia din urmă și comerțul de gros, etc. etc. Ca exemplu al „eficienței” sociale a acestor „grupe de interese” se citează cazul sindicatelor din industria textilă din RFG și Anglia, ale căror conducători au sprijinit campania patronatului respectiv pentru prohibirea importului de textile ieftine care risca să provoace o criză în industria textilă din cele două țări. Frisch salută „eforturile” ce se depun pentru a exclude conflictele dintre patroni și muncitori, înțelegerea de către conducătorii unor centrale sindicale reformiste a importanței „păcii sociale”, etc.

Prin urmare, „statul intereselor” nu este altceva decît o reeditare a vechilor teorii reformiste ale compromisului de clasă, ale sacrificării intereselor clasei muncitoare și ale altor pături semi-proletare intereselor statului monopolist-capitalist. Aceste „teorii” lansate curînd după primul război mondial (Henri de Man de ex.) au fost reluate și după cel de al doilea război mondial (Karl Renner) și sînt astăzi „modernizate”. Elementul „nou” constă în faptul că se militează de data aceasta nu numai pentru un „stat al intereselor” național ci pentru un „stat european al intereselor”. „Piața comună, scrie Frisch, constituie în acest sens un cadru excelent pentru un stat european al intereselor... Nu numai patronii se înțeleg între ei pe plan european, ci și sindicatele, organizațiile de comerț, cooperativele, tehnicienii, învățătorii, și a.m.d.” „Piața comună”, instrument economic al Blocului Atlantic, este menită să devină deci și un teren de sincronizare a politicii interne a monopolurilor, în sensul asigurării „păcii sociale” și a „înlăturării” „conflictelor sociale”. Și întrucît în cadrul „pieții comune” monopolurile germane joacă un rol de frunte, apologetii monopolurilor din Renania, Palatinat și

Bavaria, eșafodează fundamentul „teoretic“ care să justifice nu numai expansiunea lor economică nestingherită, ci și întreaga lor politică care o susține.

„Statul intereselor“ evocă faimoasele acorduri de la Paris din 1954 și întreaga campanie propagandistică care a fost lansată cu câțiva ani în urmă împotriva ideii de suveranitate și independență națională „*Vestul își va păstra conducerea dacă se va smulge din propria sa umbră, națională și egoistă*”, scrie Frisch. Ceea ce totuși nu împiedică republica de la Bonn să susțină fățiș politica revanșei!

I. Păcurariu

OBIECȚII CRITICE SAU ȘICANE?

Ion Pulbere a încercat într-un număr al „*Tribunei*” să facă... praf monografia lui Valeriu Rîpeanu despre opera lui G. M. Zamfirescu. Pentru aceasta a utilizat tot ce-l putea ajuta: inventarea unor presupuse contradicții, răstălmăcirea afirmațiilor, imputări lipsite de fundament.

Autorul îl acuză ușuratec pe V. Rîpeanu de „**ignorarea tezelor esteticii marxiste**” cu privire la raportul dintre fenomenul literar și realitatea socială și aceasta pentru că Rîpeanu, urmărind ascendența romanului „*Lumii de la fund*”, îi stabilește justificate asemănări cu romanul picaresc. După Pulbere, romanul picaresc — produs specific al secolelor XVI—XVII-lea — nu-și poate justifica viabilitatea și mai târziu. „**Douăsprezece scaune**” și „**Vițelul de aur**” ale lui Ilf și Petrov, deși nu au apărut „**în condițiile social-istorice specifice societății spaniole a secolului XVI—XVII**” și nici „**în epoca de acumulare a capitalismului**” — pot fi considerate totuși, pe bună dreptate, romane picarești. „*Marele maestru al combinațiilor*”, neîntrecutul Ostap Bender, este efectiv un picaro și satisface pe de-a-ntregul chiar viguroasele condiții stabilite de voit rigurosul tov. Pulbere. Realizează, adică, cele „*două elemente*” obligatorii și după exegetul nostru: „**autobiografia eroului și descrierea mediului social**”, fără a mai vorbi de faptul că și amintirile romane ale lui Ilf și Petrov sînt, cum dorește și tov. Pulbere, „**autobiografia unei haimanale care... a fugit sau a fost aruncat (!?) din casa părintească și a fost nevoit să-și câștige hrana singur**”, permițînd „*o explorare a tuturor straturilor societății*”. Romanul picaresc a apărut într-adevăr în perioada acumulării primitive capitaliste, în vremurile marilor răsturnări sociale de la sfîrșitul feudalismului, dar poate reapare — într-o formă desigur modificată — și în amurgul societății capitaliste, cînd convulsiile sociale, descompunerea unor clase sociale sînt cel puțin tot atît de puternice. Dovadă: din nou figura lui Ostap Bender și a amicilor săi întru combinații.

De pe culmile erudiției, tov. Pulbere, i se pare că „**Valeriu Rîpeanu nu se orientează mai sigur nici în cadrul mai restrîns al literaturii romîne**”. Și, aceasta, pentru că „*riscase*” afirmația după care în perioada cînd „*Gemi*” abordase romanul ciclic, genul avea la noi „**o prea săracă experiență**”. Tov. Pulbere convoacă în sprijin romanele ciclice ale lui Duiliu Zamfirescu și ale Hortensiei Papadat Bengescu. Dar, după cum afirmă chiar D-sa, H. Papadat Bengescu „*își țesea firul trainiceii sale construcții epice în vremea în care G. M. Zamfirescu aborda romanul ciclic*” iar romanele lui Duiliu Zamfirescu, în ciuda valorii lor, nu pot oferi totuși ele singure o... bogată experiență în literatura noastră.

Observații are Ion Pulbere de făcut și despre modul cum analizează Rîpeanu piesa de teatru **Idolul și Ion Anapoda**. Mai întîi se cuvine să-l prevenim pe exigentul recenzent că **Idolul și Ion Anapoda** e titlul unei singure piese și nu a două, cum superior

crede d-sa („**Idolul și Ion Anapoda** — reproșează nemulțumit Pulbere, **sînt tratate superficial**“). Odată înlăturată posibilitatea unei viitoare asemenea... scăpări, care documentează totuși pilduitor orientarea „sigură” a tov. Pulbere „**în cadrul mai restrîns al literaturii romîne**” și, am adăuga, în cadrul și mai restrîns al operei lui G. M. Zamfirescu, se impune ideea că tov. Pulbere nu a înțeles problematica eroului lui Gemi. El îi impută lui Rîpeanu faptul de a-l fi prezentat pe erou drept un tînăr „denaturat și depersonalizat” cînd în realitate, decretează el, a fost un „neînțeles”. Același lucru despre Frosa. Observația aceasta e tot atît de justă ca și celelalte. Ion a fost „denaturat și depersonalizat” de lumea fetidă sub raport moral în care e silit să trăiască, tocmai pentru faptul că nu a fost „înțeles” de ea. Purityatea sa etică, infinita sa bunătate sufletească a fost taxată drept dovadă de idiotenie și prostie incurabilă. Ion apărea în ochii „semenilor” în altă ipostază decît cea reală, într-o ipostază denaturată, frustrată de trăsăturile proprii înduioșătoarei sale personalități.

Din păcate pentru tov. Pulbere și celelalte „observații” sînt de același ordin, ele prezentînd tot atîta motivare. (Ne referim la obiecția cu privire la scena cîrciumii din **Domnișoara Nastasia** repudiată ca stridentă și neavenită în mod unanim de criticii literari și dramatici, la resorturile dramei lui Vulpașin, etc. etc.) Obiectul iritării recenziștilor de la **Tribuna** se dovedește ca atare cu totul inventat.

Firește monografia lui Valeriu Rîpeanu nu este lipsită de cusururi și critica literară a arătat în spirit tovarășesc lipsurile ei, ajutîndu-l pe autor. Perfectibilitatea monografiei nu poate merge în nici un caz însă pe linia unor asemenea „observații”, în care găsim racila unor procedee blamate chiar de revista-gazdă „**Tribuna**”, în articolul ei de fond.

Z. O.

CARNET TEATRAL

A. P. Cehov pe scena teatrelor bucureștene

recență anchetă a UNESCO arată că Anton Pavlovici Cehov deține un loc de frunte printre cei mai citați scriitori din lume. Dar nu este nevoie de nici o statistică pentru a observa că piesele sale sînt astăzi jucate pretutindeni, iar prin perdeaua lor de tristețe, publicul descoperă și îmbrățișează acea lumină caldă și delicată al cărei izvor este inima generoasă a scriitorului.

Anul acesta teatrele noastre ne-au prilejuit bucuria de a ne prezenta atît prima mare piesă a lui Cehov cît și ultima lui lucrare dramatică (Teatrul Național a pus în scenă „Pescărușul”, iar Teatrul Municipal „Livada cu vișini”), dîndu-ne posibilitatea să urmărim un traiect și indemnîndu-ne să reamintim cîteva din trăsăturile creației sale dramatice.

I

Piesele lui Cehov au trebuit să învingă rezistențe, opacități și accidente nefericite. „Ivanov” a căzut în seara premierei; „Pescărușul” a fost asimilat unei farse de publicul venit să sărbătorească o vestită comediantă, și ca atare salutată cu timpe hohote de ris. Mai tîrziu, cînd teatrul lui Cehov n-a mai fost o chemare fără răspuns, i s-a refuzat acestui teatru ori ce semnificație politică. În această eroare interesată stăruie încă destui dintre comentatorii lui Cehov. Nu de mult, în Nouvelle Revue Française, Ramon Fernandez polemiza cu cei care văd în teatrul lui Cehov implicații sociale specifice orînduirii țariste

de la sfîrşitul secolului trecut, el considerînd diminuantă o asemenea interpretare a operei cehoviene. Adevărul este că politica a fost pentru Cehov o problemă esenţială de viaţă, la care trebuie să meditezi cu gravitate aşa cum faci întotdeauna cînd e vorba de soarta oamenilor.

Cînd cortina se ridică şi ne apare acea lume care se desolidarizează de burghezia capitalistă, care aspiră la o schimbare radicală şi care nu ştie cine şi cum ar putea revoluţiona societatea, înţelegem îndată că substraturile operei cehoviene sînt de natură socială. Ştim atunci că eroii, intelectualii cinstiţi, în sinul cărora dăinuiau tradiţii progresiste şi se năşteau elanuri nobile, marcau prin tragica lor dezorientare o întreagă perioadă. Aceste personaje — care uitîndu-se în urmă vedeau cum toate iluziile întrefînute de narodnicism se spulberaseră, iar privind înainte vedeau numai întărirea reacţiunii şi luptele (aparent) ineficiente ale proletariatului — exprimau în neliniştile lor frămîntarea unei categorii sociale.

Nimic nu e excepţional în suferinţa acestor personaje, pe scenă nu se dezbat mari drame capitale; dar tocmai caracterul comun al dramelor, în care eroii tăcuşi şi sobri sînt parcă în contrast cu istoria lor patetică, este nespus de impresionant. În teatrul lui Cehov, oameni care şi-au petrecut cea mai mare parte din viaţă bînd ceai, discutînd fără de sfîrşit sau plîngîndu-şi tristeţea şi plictisul, iar adeseori visînd visul unei alte lumi, trec pe dinaintea noastră ca într-una din obişnuitele şi asemănătoarele lor zile. Şi astfel se dezvoltă ceea ce le-a otrăvit viaţa şi le-a secat tinereţea. Este lumea mîrginirii, a egoismului prădător, a meschinăriei. Ea le-a zădărnicit eroilor talentul, iubirea şi libertatea şi aici se află izvorul dramei lor. Căci suferinţele lor nu sînt pricinuite de oameni sau întîmplări care odată înlăturate ar înlătura şi drama lor. Aci acţionează iremediabil mecanismul unei societăţi, legile ei dure. Chiar dacă Zarecinaia, eroina din „Pescăruşul”, nu l-ar fi părăsit pe Treplev, acesta tot un înfrînt ar fi fost, fiindcă el nu avea destulă forţă ca să învingă obstacolele puse în cale de mediocritatea generală şi astfel să-şi realizeze chemarea. Oare în calea lui Gaiev şi a Ranevskăi se află Lopahin? Desigur că nu. Dar în „Livada cu vişini” Cehov spune mai mult, el numeşte partea de vină care revine Ranevskăi şi lui Gaiev. Lumea în care trăiesc aceste personaje, ea este aceea care le ratează existenţele, le spulberă năzuinţele, îi duce în pragul dramei. Şi dacă între ridicarea şi căderea cortinei drama nu şi-a căpătat o soluţie, dacă atmosfera înăbuşitoare a banalităţii şi monotoniei a început cu mult înainte de aprinderea reflectoarelor şi va continua şi după stingerea lor, este pentru că eroii trăiesc un impas şi nu pot să se descătuşeze din cercul lui blestemat. Într-un sens — fiecare situaţie din teatrul cehovian reprezintă o capcană. Pretutindeni sînt ziduri. Nici o poartă de salvare. Ori ce s-ar întîmpla, nimic nu se schimbă. În „Pescăruşul” sinuciderea lui Treplev nu rezolvă nimic, în „Livada cu vişini” vinderea moşiei nu are nici o urmare profundă asupra celor doi proprietari.

În piesele sale, Cehov pune în discuţie condiţia acestor oameni aflaţi în impas, destinul acestor oameni aflaţi în afara cîmpului de acţiune al principalelor forţe ale timpului şi care n-au destulă putere să respingă farismul şi nici destulă clarviziune să se apropie de proletariat. Viaţa acestor personaje din piesele lui Cehov se desfăşoară undeva la periferiile istoriei şi ei umblă pînă la moarte fără să întîlnească pe aceia care i-ar putea salva, deşi uneori îi desparte numai un pas, o umbră. Toţi repetă aceleaşi aşteptări, aceleaşi întrebări, înjoraţi de aceeaşi secretă nostalgie. Iată-l pe Trigorin din „Pescăruşul”. Trigorin are toate motivele să fie mulţumit: cărţile îi sînt preţuite, talentul său face autoritate. Şi totuşi: „Nu mă plac ca scriitor. Îmi place, de pildă, apa asta, copacii, cerul, simt natura. Ea trezeşte în mine o pasiune, o dorinţă de neştăpinit de a scrie. Dar eu nu sînt numai peisajist, ci şi cetăţean. Îmi iubesc ţara, poporul şi simt că dacă sînt scriitor am datoria să vorbesc despre popor, despre viitorul lui... Şi vorbesc despre

toate, mă grăbesc, sînt îmboldit din toate părțile, unii se supără, în timp ce eu alerg dintr-o parte în alta ca o vulpe încolțită de cîini. Privesc cum viața și știința merg înainte, iar eu rămîn tot mai în urmă, ca un țăran care a pierdut trenul..." Așa dar pînă și Trigorin, care deține o poziție superioară celorlalți eroi, resimte nevoia unei perspective.

Se întîmplă însă ca alte personaje cehoviene să nu adere, pur și simplu, la realitate. Nicăieri nu se vede mai bine lucrul acesta ca în „Livada cu vișini”. Ranevskaia și Gaiev, proprietarii încîntătoare livezi, depling apropiata ei pierdere și încropesc pentru împiedicarea catastrofei cele mai vane și mai absurde planuri. Zadarnic îi previne Lopahin, de prisos le oferă soluții pozitive, ei continuă să-și cheltuiască iluziile în gesturi fan-taste. Fapt este că rețeaua de legături a personajelor cu societatea, cu ceilalți oameni, e lipsită de o direcție evolutivă. Iată de ce procesul acestei întregi categorii sociale e, din capul locului, pierdut.

Personajele cehoviene sînt suficient de lucide ca să înțeleagă că sentința e implacabilă, dar totodată atît de umani încît nu se pot opri să întrebe, să protesteze vag și să nădăjduiască. „Cine sînt judecătorii? Cum am putea să le explicăm? De ce sîntem dominați? Cine sînt advocații? Și de ce apărarea se întoarce împotriva noastră, figurînd printru piesele de acuzare? E cu putință ca destinul nostru să fie în mîinile unor oameni pe care nu-i știm, dar în apropierea cărora trăim?” In fața spectatorilor se înfățișează dramatica problemă a unei întregi categorii sociale, victimă și complice prin pasivitatea ei, a unei lumi nedrepte. Cehov arată că acești eroi sînt inocenți și totodată culpabili pentru destinul lor și că e greu de făcut demarcația între ceea ce un om acceptă, suportă și vrea.

Teatrul cehovian este, în primul rînd, un teatru de situații, imaginea vie a unui impas în care fiecare personaj valorează prin perspectiva pe care reușește s-o dobîndească. Dar de ce nu depășesc impasul aceste personaje? Deoarece lucrurile se relevă în adevărata lor înfățișare numai celor ce acționează, ele își descoperă secretele numai celor care întreprind. Iar personajele dramelor cehoviene nu acționează, ci contemplă lumea cu o sfișiere lăuntrică. Constantin Gavrilovici Treplev din „Pescărușul” năzuiește să devină un artist autentic, dar totul îl dezarmează: risul ironic al mamei sale, actriță răsfațată de succese, superioritatea lui Trigorin, scriitor împlinit, iubirea nefericită pentru Nina Zarecinaia. Dar mai ales lipsa unui fel major în viață și artă. „Ți-ai găsit calea — îi spune el Ninei — știi încotro să mergi, pe cită vreme eu tot mai orbecăi prin haosul visurilor și al imaginilor, fără să știu la ce și cui folosește. Nu ored în chemarea mea, nu mi-o cunosc.”

Se știe: ceea ce teatrul poate arăta în cel mai emoționant chip este momentul alegerii, al liberei deciziuni, care angajează o concepție, o viață. Teatrul lui Cehov este — prin definiție — un teatru în care personajele trebuie să opteze pentru ceva și să se hotărască, dar n-o pot face. Ei au constatat viziunea altor zări, dar sînt readuși sub același cer. „Am vorbit atît de mult despre forme noi, dar acum simt și eu că lunec spre rutină, puțin cite puțin” — spune Treplev. S-ar putea trage de aici concluzia că teatrul lui Cehov e profund trist. Dar nu!

Scriitorul are sufletul deschis; el crede în puterea naturii de a se reface, în vitalitatea sufletului omenesc, în revoluția pe care o presimte și pe care o cheamă și nu confundă destrămarea tuturor iluziilor în care eroii săi s-au legănat cu absența adevărului, cu lipsa obiectivă a unei ieșiri! La capătul disoluțiilor și prăbușirilor, steaua adevărului se luminează singură: într-o zi o forță reală va sparge obișnuințele mincinoase, va zgudui lenea, va înfiora plictisul general. Izvoarele vieții nu sînt sterpe, resorturile istoriei nu sînt uzate. Lucrul se vede limpede în „Livada cu vișini”. Falimentul vechii societăți e evocat aici în tonuri severe, iar cei care se lasă tîrîși de viciele ei și se arată complezenți cu nepuința lor sînt condamnați în mod răspicat. Cehov vrea să arate

lumea în perspectiva unei schimbări posibile, cu un cuvînt îndeamnă spectatorii epocii sale să acționeze, să-și pregătească viitorul.

Există un viitor vag și care privește omenirea întreagă. Cum va fi viața peste cîteva mii de ani? Pe Cehov îl interesează însă viitorul epocii noastre. Și adevărul este că eroii lui Cehov presimt viața cea adevărată. Ei zăresc orizontul luminindu-se, înțeleg, deși neclar, că o altă lume se naște, ia ființă undeva în preajma lor. Trofimov spune: „Fii binevenită, viață nouă!” Și toți vorbesc cu tristețe și melancolie despre viitor. Cu toții simt că viața lor se desfășoară la liziera unor mari evenimente care vor depăși pre-viziunile și vor face să cadă o lumină nouă asupra anilor pe care i-au trăit. Mai este nevoie, după toate acestea, să spunem că teatrul lui Cehov nu-i apolitic?

Piesele lui Cehov sînt două realități: în primul rînd aceea a oamenilor care-și trăiesc existența lor cenușie și apoi aceea a visurilor nutrite de ei, amîndouă față în față, două universuri care nu se pot uni, care nu se pot confunda. Vremea care trece nu apropie lumea spre care năzuiesc, visele nu se încarnează niciodată. Iar ei continuă mai departe să spere.

Oamenii aceștia se mulțumesc să viseze. Sînt cinci, sînt zece, sînt cincisprezece ani de cînd își satisfac în imaginație aspirațiile și trăiesc în intimitatea acestor ficțiuni, acomodîndu-se cu neputința. Oamenii aceștia nu sînt decît o așteptare. Așteaptă pe acela care să acționeze în locul lor. S-ar putea spune că rațiunea lor supremă a încetat să mai fie împlinirea visului pe care l-au dezmiertat pentru a deveni speranța că acest vis se va împlini. Actul rămîne suspendat într-un viitor incert, vizînd nelămurit un țel, niciodată atins. În „Livada cu vișini”, Cehov obține din această contrazicere neașteptate efecte comice. Lucrul pare ciudat, dar aceeași întîmplare poate fi vodevil sau tragedie, după omul care o trăiește. Ranevskaia și Gaiev trăiesc în vecinătatea catastrofei fără s-o vadă. Pe ei totul îi lasă așa cum i-a găsit, fără să le clinească nepăsarea. Nina Zarecinaia sau Treplev sînt din depărtare după un gest, după o umbră apropierea dramei. O îndoială, o întrebare, o amintire îi derutează. În „Livada cu vișini” neputința eroilor de a se smulge din pasivitatea, inutilitatea vieții pe care o trăiesc e tragică dar cine se poate împiedica să surdă privind complezența cu care ei acceptă să nu facă nimic? Comical și tragicul coexistă în substanța pieselor cehoviene ca într-un atom cele două forțe potrivnice ce se resping în permanență și se neagă mutual dar alcătuiesc un echilibru dramatic și crează tensiunea vieții.

În teatrul lui Cehov, cuvîntul se oprește la jumătatea drumului lăsînd spectatorului sarcina să meargă cu închipuirea și înțelegerea dramei pînă la capăt. Cuvîntul e aparent un ghid șovăielnic, dar forța lui stă în puterea cu care circumscrie o dramă. Măsura acestei incomparabile puteri o dă tăcerea care-l însoțește, vestitele pauze cehoviene. În teatrul cehovian cuvîntul nu e o forță de șoc în sensul clasic. În „Pescărușul” asistăm la o singură ciocnire directă între Arkadina și Treplev, în „Unchiul Vania”, Vania și Serehneakov se înfruntă deschis numai o clipă, etc. Dialogul nu-i expresia limpede a unei lupte, pe jumătate tănuiește conflictul, pe jumătate îl sugerează. În banalitatea lui, cuvîntul este însă plin de sensuri dramatice cuprinzînd între frontierele lui o tragedie care dintr-o clipă în cealaltă poate să izbucnească, și care arde încet în propriile ei flăcări. Este de altminteri greu de imaginat în teatrul cehovian un moment de dezlănțuire, o mare panică, sau un mare entuziasm. În întreaga sa operă nu răsună nici o țîradă, nici un strigăt. Scriitorul nu operează prin contraste violente, prin tranziții subite. Eroii rostesc pușine și obișnuite cuvinte. Se enunță idei generale, au loc discuții de principii, sau dimpotrivă, cele mai banale cu puțință, dar ele nu acoperă conflictul profund. Tonul unui personaj, gestul altuia, tăcerea celui de al treilea, țin mereu prezentă înaintea spectatorilor drama nevăzută și care se desfășoară undeva în adîncurile piesei. Este în adevăr uimitor cum lucrări cuprinzînd în ele atîta tragic, stră-

bătute de o atmosferă grea și de o tensiune acută să cunoască situații atât de puțin dramatice. Căci piesele lui Cehov nu pleacă niciodată de la ceea ce se numește o situație tare și nimic nu e mai străin de spiritul lor ca loviturile de teatru sau efectele scenice. Din arsenalul clasic al dramelor pline de comploturi, sinucideri, accese de nebunie scriitorul nu a găsit util să oprească nimic. Dincolo de cartonul decorului, de mecanica ridicării și coborârii cortinei, de aplauze, de reflectoare, teatrul lui Cehov urmărește să restituie spectatorilor o imagine exactă a vieții pe care o trăiesc tulburându-i prin fidelitatea cu care ea a fost reconstituită, nu în momentele ei excepționale, ci în cele mai comune. Așa dar Cehov scoate în evidență tocmai ceea ce teatrul este chemat să acopere: banalul, cotidianul, obișnuitul. E o veche opinie aceea că teatrul trebuie să lucreze cu mijloace „tari“, vizibile, accentuate, că replicile se urmează grabnic și violent unele altora, limbajul devenind elocvență, etc. Cehov nu acceptă această lege și întreprinde o denunțare a teatrului, a marilor atitudini, a cuvintelor supreme, a gesturilor definitive. El propune teatrului să imite firescul pînă ce acesta va deveni a doua lui natură. Dacă esența teatrului se află în îngroșarea efectelor, atunci trebuie creat un teatru care dislocă efectele, dezarticulează tiradele și face inutile sforile acțiunii!

Principiul dramatic a căpătat în teatrul lui Cehov un nou sens, s-a îmbogățit. De aceea Cehov — este un fapt definitiv acceptat — trebuie jucat într-un fel aparte.

Există un stil de interpretare a pieselor lui Cehov — făcut din sugestii discrete, din nuanțe gingașe, din virtualități abia indicate și totodată din respectarea scrupuloasă, deplin realistă a realităților specifice societății țariste de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — un stil pe care Marietta Sadova regizoarea celor două spectacole de care ne ocupăm l-a înțeles, dovadă spectacolul de acum cîțiva ani cu Pescărușul. De data aceasta spectacolul jucat pe scena Teatrului Național și mai ales cel de la Municipal sînt mai puțin cehoviene. În adevăr, „Livada cu vișini“ e departe de a degaja acel farmec al piesei, iar complicata viață subterană e eroilor se înfiripă cu greutate. Luată individual, personajele au relief, dar laolaltă actorii nu izbutesc să creeze atmosfera caracteristică Rusiei de la sfîrșitul secolului trecut. Amestecul de comic și tragic din această piesă — pe care Cehov o intitula vodevil și care e străbătută de suflul unei poezii ce trece dincolo de hotarele comicului — nu și-a găsit intruparea pe scenă. Fărămițată în tot atîtea părți cîte personaje numără, piesa a apărut în interpretarea de la Municipal lentă, lipsită de un ritm lăuntric. E greu să se înțeleagă ce este tonic și ce este trist în prăbușirea celor doi proprietari ai livezii cu vișini. Superioară este regia la „Pescărușul“. Aici personajele au mai multă consistență morală iar drama atinge deseori înaltele ei vibrații. Lipsește însă și aici acel consens muzical între actori, unitatea de interpretare. Regia a lăsat să cadă accentul pe „specificul rus“, dar fără să pătrundă nuanța particulară pe care acest specific o are în teatrul cehovian și a îndemnat actorii pe o linie incertă. Astfel Constantin Gavrilovici Treplev este, în interpretarea lui Iulian Necșulescu, un amestec de stîngăcie, rigiditate și clocot tragic, iar Trigorin ia în interpretarea lui Geo Barton chipul unui scriitorăș superficial, preocupat mai curînd de înfățișarea sa decît de drama pe care o trăiește. Cît privește pe Marietta Deculescu, în rolul Mașei Sumraieva este prin jocul voit patetic și exterior complet străină de simplitatea și firescul personajelor cehoviene. O desăvîrșită înțelegere a rolului, a arătat Marcela Rusu. În interpretarea ei nu odată o regăsim pe Nina Zarecinaia așa cum ne-o imaginam, luptîndu-se și zbuciumîndu-se purtată de valurile unui lirism autentic. Excelent a înțeles Elvira Godeanu ce e simplitate, ce e pasiune și ce e meschinărie în Arkadina, jucînd cu o discreție fină, nuanțată. Ion Finteșteanu în rolul doctorului Dorn — reconstituie personajul în ceea ce el are inteligent, superior și totuși limitat. N. Brancomir (Sumraiev) și Irina Răchiteanu (Polina Andreevna) și-au înțeles foarte bine rolurile. Am vorbit despre fiecare actor în parte fiindcă, așa cum spuneam — spectacolul e lipsit

de o viziune scenică precisă și mai ales adecvată sensurilor piesei. Lucrul e regretabil întrucât actori de mare înzestrare au pierdut un prilej de a-și valorifica însușirile.

Amintirea unor spectacole ca „Unchiul Vania”, „Trei surori”, și a „Pescărușului” realizate în urmă cu câțiva ani ne-au arătat chipul adevărat al teatrului cehovian și pe care sperăm să-l regăsim cit mai curînd.

B. Elvin

„ARS MONUMENTALIS REDIVIVA”

pre deosebire de operele scrise care pot pătrunde cu ușurință pînă în cele mai depărtate unghere ale țării, spre deosebire de compozițiile muzicale care ajung, astăzi pe calea undelor, pînă la cele mai modeste cătune, spre deosebire chiar de lucrările de artă plastică obișnuite, care, prin expoziții, căldătoresc în principalele orașe și centre muncitorești din țară, există o artă care nu poate fi cunoscută deplin decît la fața locului, acolo unde a fost așezată spre a-și îndeplini menirea: arta monumentală.

S-a ridicat la Oradea un monument al Ostașului Român. Fotografia a fost publicată în ziare, dar dintr-o fotografie de ocazie nu se pricepe mare lucru și cîți își mai amintesc de numele autorului — sculptorița Iulia Oniță — pe care foarte multe reportaje (în virtutea unui obicei greu de iertat) au uitat să-l citeze? La Tîrgu-Mureș s-a dezvelit un monument al celebrilor matematicieni Iános și Fárkás Bolyai. Datorat sculptorilor mureșeni Márton Izsák și István Csoróássy, acest monument, o prețioasă realizare a organizațiilor locale, este necunoscut celor mai mulți. Și cîți știu oare despre picturile murale din gara Curtici (E. Aniței, V. Nereuță, Lidia Nancuinschi), despre cele din gara fluvială Giurgiu (G. Labin și A. Anastasiu), despre ansamblurile de pictură monumentală de la fabrica de penicilină din Iași (G. Labin, I. Nicodim, C. Georgescu, N. Popa; T. Brădeanu și alții), ori despre picturile destinate clubului din Reșița (St. Constantinescu, O. Anghelută)? Puțini, prea puțini. Și acestea nu sînt decît cîteva exemple luate la întîmplare dintr-o serie care ar putea acoperi mai multe pagini.

Faptul că aceste opere nu pot fi cunoscute decît la fața locului, că sînt insuficient sau deloc popularizate prin presă (despre decorația clubului din Comănești sau despre cea din gara fluvială Galați datorată colectivului Almășan-Crăciun, n-am văzut publicat nici măcar un rînd) creează falsă impresie că în acest sector de artă se face prea puțin, sau aproape nimic, trecîndu-se în umbră unul din capitolele importante ale revoluției culturale care se desăvîrșește în țara noastră.

Bineînțeles că nu o „notă” va putea acoperi acest gol de informații. Ceeace încercăm acum nu este o inventariere a ceea ce s-a făcut, ci o scurtă incursiune prin ceea ce se face, altfel zis o călătorie prin șantierele lucrărilor ce urmează să fie realizate în acest an.

Capitolul „monumente” este deosebit de bogat.

Pentru București, sculptorul Boris Caragea lucrează la monumentul lui V. I. Lenin, Oscar Han la monumentul lui Victor Babeș și cel al voevodului Constantin Brîncoveanu destinat parcului muzeului Mogoșoaia. Monumentul Dr. Petru Groza va fi realizat de Romul Ladea, în timp ce Naum Corcescu este angajat la executarea figurii picturului Nicolae Grigorescu. Într-un stadiu avansat se află monumentul lui George Enescu la care lucrează Ion Jalea, care semnează deasemenea și monumentul lui Teodor Aman, acesta urmînd a fi instalat în fața muzeului de artă din orașul Craiova. Terminate,

asteptînd doar amenajările urbanistice pentru a fi așezate pe soclu, sînt monumentele Nicolae Bălcescu și Mihail Eminescu, ambele realizate de sculptorul Constantin Baraschi.

Piața Gării de Nord va fi dominată de monumentul închinat eroilor ceferiști, pentru care urmează să se aleagă una din soluțiile prezentate la concursul organizat de Sfatul Popular al Capitalei. În plus se află în studiu realizarea unui monument închinat voevodului Vlad Țepeș, al cărui hrisov domnesc din 1459 este de fapt actul de naștere al cetății de scaun București. Deasemenea vor fi realizate un monument al Unirii, unul închinat marelui dramaturg I. L. Caragiale și altele.

Orașele din provincie vor fi deasemenea înfrumusețate cu numeroase monumente, o adevărată carte de bronz și de piatră a istoriei. În afară de o vastă galerie de busturi monumentale, care vor evoca figurile de luptători pentru cauza poporului (C. Medrea: Gr. Preoteasa, Al. Puskas: Ianos Herbak, O Maitec: C. Tănase, D. Demu: Petre Gheorghe, L. Murnu: Vasilescu Vasia, O. Ilica: Iosif Rangheș, etc.), în urma concursurilor organizate de Ministerul Învățămîntului și Culturii, în cursul acestui an urmează să fie alese cele mai bune soluții pentru următoarele monumente: Horia, Cloșca și Crișan — pentru Cluj — (concurează Ion Vlasiu și Geza Vida), Gheorghe Doja — Timișoara — (concurează Victor Gaga, Andrei Orgonaș, I. Szobotka), monumentul Eroilor grevei de la Lupeni (concurează D. Demu, Ion Vlad, Al. Puskas), monumentul eroilor de la Păuliș (concurează Cristea Grossu, V. Brudașcu, M. Izsák), monumentul eroului răscobilei de la Bobilna — Budai Nagy Antal — pentru orașul Cluj (concurează Artur Vetro, A. Kós). Vor mai fi realizate: monumentul lui Mihail Eminescu pentru orașul Cluj (autor Ovidiu Maitec), monumentul lui Tudor Vladimirescu pentru Craiova (autor Vasile Blendea), monumentul Ostașului Român pentru Arad și Timișoara (concursuri închise, printre concurenți figurînd C. Baraschi și Ion Vlad), monumentul poetului Petofi, pentru orașul Sighișoara (autor R. Ladea), monumentul lui Vasile Roaită pentru stațiunea de pe litoral (autor Dorio Lazăr), monumentul Ostașului Român, pentru orașul Sf. Gheorghe (autor Doru Popovici) precum și monumentul de la Deva al Dr. Petru Groza la care lucrează C. Baraschi.

Enumerarea nu este completă. Ne-am oprit numai asupra lucrărilor mai importante care sînt în măsură să dea o imagine concretă despre vastitatea campaniei de educație prin monumente. Dar orizontul artei monumentale nu se limitează numai la monumentele propriu zise.

Caracteristic pentru societatea noastră este accesul la cultură al maselor largi, de unde nevoia acută a unei arte publice care să satisfacă cererea de frumos în necontenită creștere. Anticipînd această dezvoltare a receptivității maselor pentru frumosul artistic, prin H.C.M. nr. 1874 din 1954, s-a hotărît alocarea anuală a unor însemnate sume destinate înfrumusețării construcțiilor de interes public, a parcurilor și bazelor sportive. În legătură cu această importanță hotărîre, anii care au trecut au fost martorii unei semnificative înviorări a artelor monumentale, o adevărată redescoperire a picturii murale și a sculpturii decorative, care, împreună cu realizările în domeniul monumentelor de sculptură, au îmbogățit peisajul artelor plastice din țara noastră cu perspective necunoscute în trecut.

Un ansamblu important de lucrări va fi cel destinat decorării Casei Școlii. Pictorii Alexandru Ciucurencu, Ștefan Szöny, Corneliu Baba, Gheorghe Labin, Ștefan Constantinescu și sculptorii Ion Jalea, Ion Vlad, Naum Corcescu, sînt chemați să rezolve problemele puse de redarea artistică a unor teme complexe ca: „Eliberarea”, „Doftana, Universitate de Partid”, „Cultura și cartea, tovarăși de muncă”, „Forța păcii care învinge războiul”, „Legătura dintre clasa muncitoare și țărănime”. Importanța tematicii, amploarea lucrărilor, precum și valoarea artiștilor chemați să le realizeze, promet ca

ansamblul decorativ de la Casa Scînteii să devină un început de drum în arta noastră monumentală.

Fațada Teatrului de Operă și Balet din București va constitui deasemenea un important ansamblu de artă monumentală, de data aceasta numai sculptură, menită să sugereze în mod simbolic toate artele care conlucrează la realizarea unui spectacol de operă. De o parte și de alta a arcadelor vor fi montate reliefuluri reprezentînd „Dansul” (Ion Vlad) și „Muzica” (Boris Caragea) iar partea superioară a pilaștrilor dintre arcade va fi decorată cu statuile înfățișînd „Poezia” (Mircea Ștefănescu), „Plastica” (Ion Vlad), „Drama” (Constanța Buzdugan), „Muzica” (Maximilian Schulmann).

Pentru stadionul Dinamo sînt terminate (sau aproape) mai multe grupuri statuare reprezentînd diferite sporturi la a căror realizare au contribuit Naum Corcescu, Dumitru Demu, Boris Caragea, Gavril Covalschi, Lelia Zuaș și Ada Geo.

Bazinul de înot de la Oradea, o frumoasă bază sportivă, va fi decorat cu ample reliefuluri de ceramică policromă datorată unui colectiv de sculptori și ceramiști în frunte cu Iozsef Fekete.

În sfîrșit, pentru a încheia, vom aminti vasta acțiune de decorare a Caselor de Cultură raionale ale tineretului din București, la care participă un colectiv de aproape patruzeci de pictori și sculptori (Jules Perahim, Eugen Popa, Ion Nicodim, Constantin Georgescu, Constantin Blendea, Ștefan Szöny, Ion Almășanu, Emil Aniței, Ion Minoiu, Gheorghie Labin, A. Anastasiu, Spiru Chintilă, Patriciu Mateescu și alții). Nu înseamnă însă că exemplele s-au terminat. Alte lucrări importante urmează să fie realizate la fabrica de confecții Gh. Gheorghiu-Dej, la Universitatea din Iași, la întreprinderea Carbochim-Cluj, etc.

O listă lungă în fond, o dovadă a dezvoltării artelor plastice din țara noastră în anii puterii populare. Artele monumentale trăiesc o nouă tinerețe.

„Impresii de călătorie”

Intitulată cu justete „Impresii de călătorie”, expoziția din sala Magheru a picturii Constantin Pauleș este un adevărat jurnal de bord al unui harnic drumeș care, înarmat cu o sticlă de tuș și o pensulă, și-a așternut pe hîrtie gîndul și simțirea, înfiorate de bucuria călătoriei, sub forma unor sumare și totuși foarte bogate schițe de peisaj din Napoli, Palermo, Pompei (solemn și tăcut sub privirile grele ale Vezuviului), Sevan, Erevan, Soci.

Suple, de o remarcabilă sensibilitate, linia se desfășoară mîngîind conturul elegant al unei corăbii, se asprește brusc pe silueta colțuroasă a unei vechi construcții sau se topește în zarea depărtată, dincolo de ferăstruia unor munți înalți ori pe întinderile liniștite ale mării. Notări rapide, uneori cîteva linii numai, și totuși multă poezie. Țesută printre linii, în contrastele vibrante de negru și alb.

Mai puțin concentrate sînt lucrările de pictură expuse în cadrul aceleiași expoziții. Comparate cu lucrările anilor trecuți (aspectele de la șantierul naval Brăila, de exemplu, expuse la Interregionala din 1957) compozițiile de acum — „Vara”, „Recolta”, deasemenea „Portret” ori peisajele din parcul 23 August — concretizează un progres, încep să aibă acel „cheag pictural” despre care vorbea Șirato. Nu lipsește sensibilității o anume viziune optimistă asupra vieții, în plin soare, și totuși picturile lui C. Pauleș nu reușesc să fie întru totul convingătoare, nu au unitatea nici intensitatea de sentiment a tușurilor sale. Un analist va trebui să recunoască nu numai actualitatea insiprației

artistului, preocupat de redarea figurii și lumii omului de azi, ci deasemeni resursele sale de colorist, calitatea sensibilității sale. Și, totuși, lipsind continuitatea emoției creatoare, unitatea lucrărilor se destramă, exprimării răspiccate îi ia locul tatonarea șovăielnică.

Nu ni se pare că ar fi vorba aici despre lipsă de meșteșug. Mai degrabă despre un complex de timiditate care îl împiedică pe artist să-și urmărească gândul creator cu perseverență și îndrăzneală.

Progresele înregistrate în ultimul timp îndrituiesc convingerea că acest impas este trecător în creația artistului, pe care îl dorim tot atât de „întreg” în pictură ca și în tușurile din „Impresii de călătorie”.

V. D.

„INVITAȚIA LA NEANT” SAU POZIȚII ALE CRITICII DE ARTĂ BURGHEZE *)

cea ce caracterizează arta burgheză a secolului XX — scria într-un recent articol din revista müncheneză MERKUR sociologul german **Arnold Gehlen** — este imensa parte de comentariu ce o înconjoară „ca o a doua ramă în jurul unei picturi” ajungând cu timpul să pătrundă în însuși conținutul operei respective.

Această afirmație scoate în evidență două din aspectele cele mai caracteristice ale fenomenului artistic din lumea burgheză și anume, pe de o parte monstruoasa proliferare a unei anumite literaturi de comentariu, explicativă, apologetică sau pur și simplu prezentativă, însoțind orice formă de creație plastică aparținând „avantgardismului” modernist, pe de altă parte, procesul de infiltrație al acestei literaturi în însuși actul creator.

De la primele simptome ale apariției sale și pînă la consacrară pe care i l-a dat recenta Bienală de la Veneția, fenomenul poate fi urmărit în evoluția sa ascendentă ca un corolar al crizei culturii burgheze, al descompunerii sistemului capitalist.

Fenomenul de înstrăinare a artei de realitatea socială, apoi de natură, de conținut și ulterior chiar și de formă, evoluția descendentă de la adevărul obiectiv de largă cuprindere la fragmente ale unor adevăruri subiective arbitrare, toate aceste etape străbătute de artă în calea ei spre „alienare” au găsit în estetica burgheză un sprijin constant și activ. Subiectivizarea excesivă atât a tematicii cît și a metodei a făcut necesară pătrunderea unei întregi game de teorii justificatoare între opera de artă și publicul căreia i se adresa. Pe de altă parte, conflictul între cunoaștere și reprezentare a permis infiltrarea acestor teorii în însuși procesul de creație, între operă și creatorul ei.

Constatarea lui A. Gehlen se dovedește așadar exactă — dar sociologul vest-german nu explică apariția acestui fenomen ca rezultat al unei decadente; e limpede totuși că o artă ce nu poate convinge prin propria ei elocvență și care, pentru a se afirma trebuie să recurgă la o întreagă literatură explicativă, cu totul parazitară — și acesta este cazul „artei abstracte” — poartă stigmatul unei iremediabile caducități estetice și sociale.

Odată cu ascuțirea crizei culturii în capitalism, arta abstractizantă și desumanizată găsește între ideologii burghezi din ce în ce mai mulți apărători. Chiar acei ce

*) Comentariu pe marginea unor articole despre „arta abstractă” apărute în revistele MERKUR, NEUE DEUTSCHE HEFTE și IL CONTEMPORANEO.

recunosc totuși formele aberante la care s-a ajuns, nu văd sau refuză să vadă rădăcinile sociale, rădăcinile de clasă ale fenomenului. Simpla constatare obiectivistă echivalează de fapt cu o acceptare atunci când concluziile investigațiilor cauzale — fie ele cît de subtile și de cuprinzătoare — duc la o desemnare neputincioasă, fatalistă.

Din categoria celor ce așteaptă cu o „dușeroasă desemnare“ ca din consumarea „pînă la sfîrșit“ a descompunerii, interpretată ca o „ispășire“, arta să renască miraculos ca albinele din mitul Virgilian, face parte și **Wladimir Weidlé**. Acesta, în articolul intitulat „Căile spre abstracționism“ (NEUE DEUTSCHE HEFTE, septembrie 1958) urmărește cu o reală perspicacitate procesul de subțiere a conținutului, de scădere a vitalității operelor de artă concomitent cu stingerea treptată a tradiției stilistice în cadrul curentelor „moderniste“, desfășurînd un rechizitoriu puternic la adresa „formalismului“ cu toate că poziția pe care se situează este aceea a unui misticism claudelian.

Weidlé constată că, începînd din sec. XIX, arta burgheză nu se mai adresează omului integral ci unei receptivități specializate. Introducerea viziunii estetizante în însuși procesul de elaborare a operei are ca urmare limitarea subiectivistă, „specializarea“ reflectării la un anumit aspect al realității. Abstractizarea este o fază inerentă oricărui proces de creație dar, odată cu impresionistii, trierea datelor experienței se face (atît cît mai poate fi vorba de „reprezentare“) din ce în ce mai riguros. Plecînd dela premisa incognoscibilității lumii exterioare, artiștii încearcă să caute adevărul în limitele propriei personalități; vor neglija deci cu totul conținutul de idei al operelor de artă sau îl vor subordona exigențelor capricioase și schimbătoare ale subiectivismului lor extremist.

Weidlé observă că încercarea pe care fauviștii o fac în primul deceniu al sec. XX de a reîntregi experiența, adăugînd senzației căldura emoției și elemente imaginare, nu a făcut altceva decît să îmbogățească repertoriul mijloacelor tehnice de exteriorizare, permițînd ordonarea elementelor compoziției după scheme decorative, preconceptuate. Ulterior, cubismul va adînci abstractizarea estetizantă în opere ce par a fi demonstrații ale procesului de analiză ce le-a generat.

De aci înainte, obiectul poate deveni oricînd arabesc liniar sau pată de culoare în funcție de schema compozițională, de teoria estetică ce determină opera de artă. Dacă impresionistii se mai adresează memoriei vizuale a privitorului, artiștii contemporani, desprînși total de natură, nu mai solicită decît aprobarea estetică a celor pe care literatura de comentariu (de cele mai multe ori incompetentă, superficială și comercială) îi ține la curent cu ultima „modă“ artistică.

În adîncirea formulei „artă pentru artă“ — sau mai corect „artă pentru estetică“ (și anume o estetică „autonomistă“), W. Weidlé vede deci un mijloc sigur de sinucidere a artei. Cu toate acestea el consideră că „odată porniți pe această pantă orice oprire este imposibilă“!

În acest punct concluzia lui Weidlé se întîlnește cu cea a lui **Arnold Gehlen**, care nu crede nici el posibilă soluționarea crizei artelor plastice. În al său „Comentariu sociologic asupra picturii moderne“ (MERKUR, aprilie 1958), Gehlen dă fenomenului de autonomizare a artei o explicație oarecum „funcțională“: artele plastice ajung să se refuze unei realități pe care nu ar mai putea-o cuprinde, funcția lor social-educativă fiind preluată pe o scară mult mai mare de fotografie și film. Depășită ca posibilități de reflectare, arta ar fi încercat să supraviețuiască supralicînd forma — adică speculînd partea de interpretare, de „artă“ inclusă în fiecare operă în parte. Deci, „căile spre abstractizare“ determinate după părerea lui Weidlé de carența „stilului“ ar fi, în viziunea lui Gehlen, hotărîte de caducitatea mijloacelor de reflectare specifice picturii și sculpturii în raport cu exigențele publicului unei lumi din ce în ce mai specializate și mai tehnice.

Ideea că progresul științei și tehnice ar avea o influență negativă asupra majorității formelor artistice nu este nouă. În artă au generat două curente aparent contrare ce s-au dovedit în timp a fi laturile unui și aceluiași fenomen — pe de o parte curentul ce tindea spre fetișizarea tehnice, pe de alta, prin absolutizarea specificului mijloacelor picturale sau sculpturale în raport cu „realismul“ mijloacelor de reflectare mecanică — cel de nihilistă abdicare de la raționalitate. Acesta din urmă mai amplu, a fost obiectul celor mai numeroase și mai insistente teoretizări estetice.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie teza criticului italian Lionello Venturi, mentor „oficial“ al abstracționismului non-figurativ, conform căreia pictura poate face abstracție de „natura exterioară“ dar nu și de cea „interioară“ — de „natura umană“ — adică de senzații și emoții, deoarece, afirmă el, în artă „abstract este idealul, concret este sentimentul, pasiunea indispensabilă creării operei de artă“. (L. Venturi — „Peinture contemporaine“). Luând ca premiză unitatea stilistică a unei epoci, în care se încadrează toate formele de artă ale epocii respective, Venturi susține că, urmînd exemplul arhitecturii — artă „abstractă“ non figurativă prin excelență — pictura poate și trebuie să renunțe la rîndul ei la reprezentare, la figurativ. Tot ce se cere deci picturii, după părerea lui Venturi este ca dincolo de formele abstracte să transpară „concretul“ individual — sensibilitatea și sentimentul.

Dacă perspectiva deschisă de Venturi poate apare la prima vedere promițătoare, prin libertatea absolută pe care o sugerează, ea nu reprezintă de fapt decît încă o invitație la neant: ținut în limitele propriului „eu“ artistul ar avea dreptul, ar avea chiar datoria de a se face auzit, de a se comunica, însă nu rațional ci nearticulat, onomatopoeic, sperînd ca „puritatea“ formelor să asigure transmiterea nealterată a „mesajului“ său.

Critica de artă burgheză invocă de mult puritatea limbajului arhitectural pentru justificarea elucubrațiilor artei „abstracte“ uitînd însă că formele evident non-figurative ale arhitecturii sunt adaptate „funcțional“ și condiționate de un conținut social și uman. Dacă deci în arhitectură legătura dintre conținutul spiritual și societate nu poate fi ruptă complet, nici măcar teoretic, în cazul picturii și sculpturii problema se pare că nu ar mai avea nici o relație cu realitatea socială, cu problematica epocii respective. Nu ne va mira deci dacă în cadrul „științific“ al unui dicționar („Dictionnaire de l'Art Abstrait“), autorul — Michel Seuphor — afirmă arta abstractă a fi născută „dintr-o clar-viziune (nu dintr-o filozofie), ce nu se poate exprima altfel decît prin intermediul actului creator. Nu mai este vorba deci nici măcar despre o concepție (fie ea și estetizantă) ci despre un „modus-vivendi“ despre o „stare“ pe care artistul, liberat de orice responsabilitate etică ca și de orice obligație impusă de vre-o formă sau de vre-un subiect (căci, după același Seuphor „subiectul nu face decît să adoarmă conștiința artistului“), o poate comunica unei burghezii obosite, avide de escapade în transcendent. Prin intermediul pînzei, creatorul și spectatorul s-ar putea întîlni, pare-se, într-un „spațiu ireal, magic“ — idee susținută și de Marcel Brion, adept recent și convins al abstracționismului, în lucrarea sa închinată artei abstracte (L'Art Abstrait) în care salută apariția unei „arte religioase a epocii noastre“.

„Cultura noastră, scria André Malraux, reinvie tot ce ne întărește iraționalismul“. Promovarea de către ideologii burghezi a acestui iraționalism se face însă de pe anumite poziții de clasă; de asemenea „literatura de comentariu“, dincolo de aspectul ei comercial are un caracter activ propagandistic pe care de altfel unii critici ca Weidlé sau Gehlen se văd siliți să-l recunoască. Astfel A. Gehlen, pentru care arta „abstractă“ este de altfel un produs artificial, de literatură, constată semnificația ei politico-socială atunci cînd îi recunoaște caracterul programatic, descoperind că are o propagandă

electorală proprie, cu manifeste și congrese în care-și definește inamicii și-și regrupează forțele.

Un exemplu concret în acest sens îl oferă ultima Bienală de la Veneția. Aceasta a dovedit, prin caracterul său aproape „jubiliar“ că abstracționismul non-figurativ, sub aspectele sale cele mai aberante a devenit o artă „oficială“, aproape academică, susținută de o critică „oficială“ puternică și influentă.

Această oficializare se explică pe de o parte prin accentuarea comercializării producției artistice, pe de alta prin ascuțirea neîncetată a luptei pe care ideologiile burghezi o duc și pe plan artistic împotriva esteticii marxiste și a realismului socialist.

Critica progresistă din țările capitaliste, ce văzuse în Bienală o posibilitate de rodnică confruntare a artiștilor din lumea întreagă, demască sectarismul profund reacționar al așa-numitei „critici oficiale“. Astfel, în numărul său din iulie 1958, revista italiană „IL CONTEMPORANEO“ publică o serie de interesante articole în legătură cu unele probleme ale plasticei contemporane în lumina recentei Bienale.

Duilio Morosini, în articolul intitulat sugestiv „Figurativi la răscruce“ scoate în evidență faptul că organizatorii Bienalei au evitat confruntările, au înăbușit problemele, sacrificând academismului, modei, sau unei viziuni de un fals optimism. Acest optimism, în viziunea partizanilor artei „abstracte“, s-a bazat pe existența unei ample mișcări avangardiste, a unei arte „într-adevăr moderne“ care ar fi „ales eliberarea, cu scopul precis de a se adapta condițiilor sociale“ — după cum afirmă criticul oficial L. Venturi.

În realitate, operele la care se referă critica oficială nu dovedesc adaptarea și abdicarea de la contemporaneitate iar actuala „avangardă“ se caracterizează de fapt printr-o revenire epigonică la experiențele artistice care, în urmă cu aproape patruzeci de ani, duseseră această fugă de realitate pînă la ultimile ei consecințe. Reactualizînd forțat aceste curente, critica oficială încearcă să demonstreze atât unitatea și vitalitatea artei burgheze cît și posibilitatea de încadrare a individualismului — în formele sale cele mai acute — în ceea ce ar vrea să pară o adevărată „democrație artistică“.

Trecînd în revistă principalele curente apărute în arta burheză după cel de al doilea război mondial, criticul italian **Velso Mucci** relevă starea de haos și de confuzie teoretică ce a permis gruparea celor mai variate forme de expresie artistică sub stindardul artei „abstracte“. Dacă în sprijinul ideii de continuitate, a unei adevărate „tradiții abstracționiste“, teoreticienii burghezi invocă tocmai experiențele „abstracționismului clasic“ aceasta, afirmă Mucci, nu se datorează, după cum s-ar putea crede, lipsei de orientare istorică a teoreticienilor respectivi.

Se știe că acest curent artistic încercase, din dorința de a revitaliza arta, să izoleze din procesul de creație fie partea de speculație rațională, fie starea lirică, șocul emoțional premergător actului creației. Plecînd de la procedeul cubist de deformare speculativă a elementelor naturii în sensul unui geometrism extrem, metoda „substractivă“ a lui Mondrian și a grupării Stilj ducea, în ultimă instanță, la absolutizarea formelor ordonate după raporturi numerice „ideale“ — după exemplul arhitecturii. Cealaltă „fracțiune“ a curentului abstracționist — reprezentată de Kandinsky — lua ca punct de plecare procedeul impresionist al abstracției sensoriale. Speculînd efectul psihologic al culorii, acest abstracționism „liric“ își propunea transmiterea unor stări afective „pure“ — de data aceasta după exemplul muzicii (interpretată de asemenea ca artă abstractă prin excelență). Ambele grupări, urmărind descompunerea, în numele unei teorii estetice, a experienței, ajung pe căi diferite în același labirint fără eșire.

Semnificativ este, după părerea lui Velso Mucci, faptul că tocmai aceste forme finale, de criză, ale unui anumit curent de avangardă au constituit nucleul recentei Bienale. Reîntoarcerea la neoplasticismul de esență mistică al lui Mondrian, la orphis-

mul sau suprematismul ce au urmat experiențelor lui Kandinsky înseamnă de fapt, în concepția ideologilor burghezi, revenirea la acele momente în care „naționalizarea” (înțeleasă în sensul speculației estetizante), a fost dusă la absurd. Prin aceasta, partizanii idealismului subiectivist în estetică încearcă să demonstreze imposibilitatea concilierii individualismului subiectiv cu orice mod de exprimare rațional. „Denaturarea flagrantă a sensului adevărat al „raționalității” procesului de creație servește întru totul — afirmă Mucci — concepției reacționare a esteticii burgheze. Aceasta neagă artistului orice posibilitate de a reflecta în opera sa picturală sau poetică realitatea complexă, dialectica acestei lumi și a societății în care trăiește”. Ea dă alienării, ca „stare obiectivă, naturală” cea mai înaltă justificare filozofică, „naturalismul acritic, visceral devenind forma supremă a artei”.

Realismului i se opune astfel un „expresionism de tip iraționalist” ce ar avea menirea să exprime „stări” în forme individuale mereu înnoite, mereu „altele” invenția obligatorie devenind astfel noul tiran al artei.

Supralicitarea în sensul „abstractismului”, la care sînt împinși artiștii contemporani în lumea capitalistă și care, în special în cazul artiștilor tineri, influențează negativ evoluția lor ulterioară, are însă explicații ce depășesc cadrul tratatelor de estetică. Nu împlător cronicile plastice justifică prin absurde jocuri de cuvinte improvizările diletanților sau primesc cu ovații „conversiunea” vre-unui pictor consacrat, nevoit să cedeze sub presiunea dictaturii iraționalismului. Analizînd procedeul criticii oficiale, **Rafaele De Grada** în articolul său din „Contemporaneo” relevă faptul că aceasta este, în țările capitaliste, legată de instituții publice, de neguțătorii de artă, de editori și directori de muzee. Creatorii, afirmă De Grada, s-ar lipsi bucuroși de proza ermetică și de favorurile gazetarilor dacă ar avea posibilitatea de a expune, dacă ar fi cumpărați de muzee, dacă ar fi premiați. Din cataloagele Bienalei aflăm însă că, dimpotrivă, cine nu urmează directivele oficiale, adică cine „nu-și afirmă libertatea interioară ca unică condiție a existenței civice” (scrisa Mazzariol în legătură cu A. Viani), cine nu „propune divinitatea, extrasă formei-informe” (decreta Apollonio în legătură cu Wols) înfine, cine nu „zugrăvește bombe atomice pe pînză” (după cum recomanda americana Guggenheim în legătură cu Bacci), se vede condamnat la indiferență și mizerie. Este normal ca în aceste condiții un Alberto Burri să fie apreciat pentru „lipsa de pudoare” cu care a umplut de ipsos o pînză albă, după cum este firesc ca la extrema geometrică, pictorul american Jasper Johns, găsind că nu există nimic mai esențial decît compoziția cu linii și stele a drapelului patriei sale, să-l transpună tale-quale: tot „fără pudoare”! cu atît mai mult cu cît expunea într-o țară (Italia) care, în ceea ce privește noile tendințe ale artei ar părea că suferă de complexul unui adevărat „provincialism” înhibant față de marile metropole Paris și New York — sentiment de inferioritate întreținut cu grijă de pontifii culturii italiene de astăzi (Antonio del Guercio în articolul său din IL CONTEMPORANEO intitulat „Wols în colonie”). „Slabă din toate punctele de vedere — afirmă Del Guercio — atît sub raportul ideilor cît și al comerțului artistic, Italia artistică oficială (deci oficial-abstractă) este un excelent cap-de-pod permițînd pătrunderea în Europa a abstracto-suprarealisto-expresionismului american”, cap de pod ce s-a dovedit de altfel a servi nu numai importului de curente artistice.

În articolul închinat artei țărilor socialiste: „Dai paesi socialisti” Luigi Ferante marchează faptul că Bienala din 1958 a fost mai mult ca oricînd teatrul unei ascuțite lupte ideologice. Semnificativă în acest sens este poziția criticii oficiale care, ocupîndu-se aproape exclusiv de „vedetele” expoziției — respectiv de retrospectivile Kandinsky, Wols, Klimt, de „personalele” unui Segall, Armitage sau Pevsner precum și de cîțiva tineri cu „mari posibilități de non-figurare” se unește într-un adevărat complot al tăcerii atunci cînd este vorba despre realismul socialist sau despre arta țărilor socia-

liste în general, refuzînd să facă legătura între aceaștia și publicul și artiștii occidentali.

La necesitatea acestei legături se referă și L. Ferante atunci cînd, relevînd „seriozitatea meșteșugului” artiștilor sovietici, tendința lor de „exaltare a muncii și a vieții sociale”, încercările lor de a „figura în dimensiuni ample, de a compune în limitele obiective ale istoriei”, scrie: „Pentru noi care trăim într-o societate ce duce la dizolvarea personalității, care face problematic orice raport obiectiv între indivizi, orice dialog moral, această pictură poate părea monolitică, optimistă”. Este firesc ca acest optimism al artei sovietice să producă o impresie cu totul particulară în condițiile de haos și dezechilibru din țările capitaliste, cu atît mai mult cu cît întreaga literatură și critică oficială nu face decît să teoretizeze descompunerea, să justifice confuzia, să încurajeze oportunismul.

Impotriva realismului socialist, ca soluție într-adevăr novatoare pentru artiștii contemporani, critica oficială duce o activă luptă ideologică, opunîndu-i, după cum remarcă Dario Micacchi în „Soarta sculpturii” (IL CONTEMPORANEO, iulie 58) — o îmbinare de „spiritualism cu mașinism, de erotism (mai mult sau mai puțin inconștient) cu teosofie, de iraționalism și cult al obiectului industrial”. Politica evazionistă a criticii oficiale devine și mai evidentă atunci cînd încearcă să dea acestei forme de evaziune o valoare etică, proclamînd imperativul libertății absolute a creației, prin eliberarea din limitele impuse de natură, de tehnică și rațiune, de morala și problema-tica socială.

Concluzia ideologilor burghezi în privința sensului și obiectului artei „abstracte” este o dovadă vie a modului în care estetica, de tip formalist, poate adînci criza artei în capitalism, creînd false probleme, abătînd atenția creatorilor de la adevărata problematică a epocii lor. Teoria „abstracționismului” — moment culminant al procesului de idealizare subiectivă a esteticii — susține astfel osificarea și descompunerea formelor artistice.

Irina Pislaru

ÎN FAȚA LUMII

B. STOIAN

Primăvara e aproape, ea bate la porțile istoriei. Se bucură toți cei cărora sosirea primăverii le umple sufletele de soare și nădejdi noi: miliardul de oameni care făuresc socialismul și comunismul, masele exploataților și asupriților din occident și din colonii, popoarele afro-asiatice care au sfărîmat jugul imperialist, oamenii — milioanele de oameni de pretutindeni atașați ideilor de pace și progres social. În rîndurile lor, raportul lui N. S. Hrușciov, hotărîrile Congresului au produs unanimă și justificată bucurie. „În timp ce prima planetă creată de om se rotește în jurul Soarelui, înălțînd un imn socialismului, popoarele din întreaga lume aud acum de la Moscova pașii hotărîți ai primei țări socialiste, care și-a început marșul spre comunism... Ele văd în prezentul Uniunii Sovietice viitorul lor, un izvor din care sorb încredere și însuflețire“. În aceste inspirate cuvinte ale ziarului chinez „Jenminjibao“ se reflectă o mare și incontestabilă realitate.

Entuziasmul deosebit cu care documentele Congresului au fost întâmpinate în țările de democrație populară este întru totul explicabil. Potrivit relațiilor existente în cadrul lagărului socialist și care asigură ca realizările fiecărei țări să ajute la progresul celorlalte, gigantul potențial economic al U.R.S.S., victoriile ei continue,

au un rol esențial pentru dezvoltarea și înflorirea tuturor, pentru statornicirea unei păci trainice: „Congresul al XXI-lea — subliniază ziarul cehoslovac „Rude Pravo“ — va fi legat pentru totdeauna de puternica întărire a forțelor întregului lagăr socialist... Hotărîrile Congresului constituie un puternic stimulent în lupta și mai perseverentă pentru socialism și comunism“.

Urmărind lucrările Congresului și mai ales excepționalul său ecou, un ziarist occidental remarcă cu vădită mîhnire: „Asia și Africa îi aplaudă pe comuniști“. Într-adevăr, de pe vastele întinderi afro-asiatice se aud parcă aceste aplauze ale popoarelor care au sfărîmat jugul robiei și se străduie acum, bucurîndu-se de sprijinul prietenesc al țărilor socialiste, să lichideze înapoierea economică, să-și dezvolte economia și să-și întărească independența națională. „Cînd au aflat cifrele septenalului — declară Abdel Hakim Taher, comentator al ziarului „Al Masar“, — toți patrioții arabi au încercat un sentiment de satisfacție și de încredere fermă în succesele viitoare ale prietenului nostru drag. Prin succesele sale, Uniunea Sovietică contribuie la progresul nostru. Forțele noastre cresc împreună cu forțele prietenilor noștri“. Iar în altă zonă a lumii asiato-africane, în Indonezia, Abdul Madjid, primarul orașului Semarang, și-a ex-

primat sentimentele astfel: „Sînt convins că înlăptuirea cu succes a planului septenal nu numai că va aduce prosperitate și fericire poporului sovietic, ci va constitui și un factor de cea mai mare însemnătate în înfrînarea forțelor agresive ale imperialismului și colonialismului, va ajuta la menținerea și întărirea păcii generale, va însufla forțe noi și încredere oamenilor muncii din lumea întreagă“.

Cu totul alte sentimente au generat hotărârile Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. în rîndurile celor puțini, de dincolo și de dincoace de Ocean, ostili socialismului. Asupra lor, septenarul a avut efectul unei lovituri de trăznet. De la constatarea de altfel lucidă a revistei britanice „Economist“, că planul a produs „o impresie uluitoare“ și pînă la afirmația grotescă a ziarului vest-german „Stuttgarter Zeitung“ că e vorba de un „nou plan de înarmare“, presa occidentală reflectă confuzia și deruta amintitelor cercuri.

În vocabularul ciudat al propagandei burgheze din apus, chemarea la întrecere pașnică lansată de Uniunea Sovietică figurează drept „provocare comunistă“. Și nu-i vorba doar de una, ci de vreo cinci, numerotate în ordinea importanței lor. De pildă, realizările U.R.S.S., și ale celorlalte țări socialiste în domeniul producției materiale, sînt socotite „provocarea nr. 1“, cele pe tărîmul relațiilor acestora cu țările slab dezvoltate poartă numărul 2, ș.a.m.d. Desigur, cea mai neplăcută pentru reprezentanții lumii vechi este prima. „Dintre toate fronturile războiului rece — subliniază „New York World Telegram and Sun“, cel mai critic este frontul economic, pe care Nikita Hrușciiov cheamă lumea occidentală la întrecerea pașnică“. „Dacă discutăm pe plan economic, simțim respirația Uniunii Sovietice în ceală — scrie și „New York Times“; iar Marguerite Higgins își exprimă în „New York Herald Tribune“ mîhnirea față de faptul că cel de-al XXI-lea Congres al P.C.U.S. a demonstrat „hotărîrea de neclintit de a bate Statele Unite la toți indicii, începînd cu producția de unt și terminînd cu pro-

ducția celor mai bune proiectile și rachete balistice“ (Să-i trecem cu vederea d-nei Higgins, care poate suferă de amnezie, faptul că în ambele domenii amintite, nu U.R.S.S. este cea rămasă în urmă, ci S.U.A.)

Pentru politicienii, economiștii, publiciștii din Occident, deosebit de neplăcut este că rezultatul întrecerii poate fi cunoscut de pe acum, deși ei se străduiesc să semene îndoială în această privință. „Dacă țelurile (U.R.S.S.) stabilite pentru 1965 și 1970 vor fi realizate efectiv în termen — scrie „New York Times“ — în următorul deceniu lumea comunistă va cîștiga în mod evident întrecerea economică cu Occidentul. Nu este cazul să ne autoliniștim...“ Este imposibil să nu-i dai dreptate autorului acestor rînduri.

Lumea veche se teme, iar temerile pe care le exprimă nu sînt cîtuși de puțin gratuite. Ele se referă în primul rînd la pericolul pe care-l reprezintă pentru influența Occidentului, definită eufemistic ca „precară“ chiar de către presa burgheză, înnîrirea pe care o va exercita în lume „asaltul sovietic spre cucerirea celui mai înalt nivel de trai din lume“. Iată cum se exprimă în această privință Pierre Corval de la ziarul francez „Courrier de l'Ouest“: „Hrușciiov desfășoară în fața omenirii... perspectivele unui secol de aur. Aceasta este o tentativă primejdioasă. E o manifestare a dorinței de a dovedi că tehnica și materialismul răstoarnă concepțiile fundamentale despre destinul omenirii“.

În asemenea împrejurări, știrile parvenite din America, potrivit cărora „chemarea sovietică la întrecere“ a făcut să se iște discuții aprige și certuri între „persoanele suspuse“ — din Wall-Street și Capitoliu — sînt pe deplin veridice. Ce-i de făcut? — aceasta-i întrebarea capitală ce frămîntă persoanele arătate. Mulți încearcă să găsească un răspuns, dar ei se incurcă și mai tare. De pildă, d. Adlai Stevenson, politician rutinat — lider al partidului democrat — a găsit adecuat să compare capitalismul american cu un mecanism de ceasornic la care s-a rupt

arcul. „Pe mine — mărturisește el — mă neliniștește cumplit arcul nostru. Noi știm că el a încetat să funcționeze. Oare s-a rupt el astfel încât nu poate fi reparat?“ Cum d. Stevenson nu-i ceasornicar, el nu propune o soluție la „chestiune“, ci preconizează... intensificarea „războiului rece“.

Chemarea la întrecere pașnică în producția materială reprezintă așa dar o cauză esențială a derutei Occidentului. Dar ea nu e singura. Mai este una deopotrivă de serioasă. Anume, teza formulată la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. cu privire la posibilitatea ce se va ivi într-un viitor apropiat, ca urmare a îndeplinirii septenalului și a dezvoltării economice a întregului lagăr socialist, anume ca războiul mondial să fie exclus din viața societății. Perspectiva eliberării definitive a oamenilor de calamitățile războiului, ca și propunerile concrete formulate la Congres pentru soluționarea principalelor probleme ale vieții internaționale au fost întâmpinate cu justificată bucurie și încredere în opinia publică mondială iubitoare de pace. În prezent — a scris ziarul indian „Nao Jivan“ „exemplul Rusiei în domeniul dezvoltării economice este fără precedent în istoria mondială“ — „în lume există forțe capabile să dea o lovitură zdrobitoare agresiunii imperiaștilor. Una din bazele importante ale securității este prosperitatea economică“. Iar ziarul grec „To Vima“, constatând că acum, „în istoria omenirii se deschide un nou capitol și trebuie să ne așteptăm la o schimbare limpede“ — propune: „După Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. se consideră necesară reglementarea divergențelor dintre Est și Vest“.

Există însă în Occident, în primul rând în S.U.A., elemente pe cit de lipsite de

luciditate pe atât de belicoase, care trag cu totul alte concluzii. Anume, ele văd o ieșire din impasul în care a intrat așa zisa politică „de pe poziții de forță“, în ...continuarea și accentuarea acestei politici“. Sînt faimoșii „războinici care și-au pierdut capul“ — cum îi denuște „New York Post“, fosile politice care visează nostalgic la vremuri apuse de mult. Desigur, ei nu reprezintă ceea ce e dominant în starea de spirit a opiniei publice și anume dorința de înțelegere și colaborare cu U.R.S.S., în spiritul coexistenței pașnice, în interesul reciproc și în folosul păcii. Este edificatoare în acest sens declarația făcută de cunoscutul industriaș și fruntaș al vieții publice din S.U.A., Cyrus Eaton: „Uniunea Sovietică a ajuns la un progres material și spiritual de cele mai mari proporții. Pe baza planului septenal, ea va continua dezvoltarea sa multilaterală și impetuoasă. Sînt convins că vor fi găsite noi posibilități avantajoase pentru comerțul sovieto-american și că acest lucru va înlesni găsirea unei căi pentru stabilirea relațiilor de prietenie dintre națiunile noastre“.

Astfel, opinia publică, în rîndurile căreia hotărîrile celui de-al XXI-lea Congres al P.C.U.S. au produs o impresie deosebit de puternică, își intensifică presiunea asupra componentilor statului major al războiului rece care, deocamdată au dovedit că sînt încă departe de a trage concluziile cuvenite din situația actuală care le este nefavorabilă. Este de prevăzută că această presiune a forțelor iubitoare de pace va crește și mai mult în perioada ce urmează.

Septenalul, programul viitorului, va croi indubitabile noi drumuri în istorie.

MIHNEA GHEORGHIU: „ORIENTĂRI ÎN LITERATURA STRĂINĂ”*)

Volumul acesta constituie un bun îndreptar în opera și viața scriitorilor de care se ocupă Mihnea Gheorghiu. Autorul se apleacă cu pasiunea unui critic și rîona unui monograf asupra fiecărui scriitor prezentat.

Luîndu-și difișila sarcină de a prezenta personalități artistice atît de variate și de reprezentative ca: Shaw, Byron, Cervantes, Dickens, Shakespeare, Swiřt, Twain și Fenimore Cooper, autorul o duce cu bine pînă la capăt. Mihnea Gheorghiu nu se arată intimidat de difișcultăți. El evocă ambianța economico-socială a epocii în care a trăit scriitorul respectiv; îl vedem pe acesta acționînd, luînd poziție față de orînduirea existentă. Astfel, sînt scrise articolele cu caracter de studiu, despre Shakespeare, Twain, Dickens, Theodore Dreiser, O'Neill, Fielding, Garcia Lorca, Edgar Poe. Uneori la pasiunea exegetului și rîona biografului se adaugă emoția liricului ca în evocarea scurtei, eroice și zguduitoare vieți a lui Byron, sau a celei zbuciumate și innegurate a lui „Poe-calomniatul”, cum îl denumește Mihnea Gheorghiu pe marele poet american în eseul său.

Pentru fiecare artist prezentat autorul a găsît o altă formă de a-l înfășișa. Fie că îl

prezintă pe Dreiser, întemeietorul realismului american, sau comentează concepția despre lume a lui Fielding, Mihnea Gheorghiu completează prezentarea cu documente expresive de natură să exemplifice și să ilustreze viața și opera acestor proeminenți scriitori. De pildă scrisoarea entuziastă adresată de Emerson lui Walt Whitman, în momentul apariției „Firelor de iarbă”, primită cu ostilitate de presa burgheză; sau textul unde Mark Twain vorbește despre cele două Americi: una care răpește fostului sclav libertatea cîștigată, pentru a-l nimici, și cealaltă, a oamenilor muncii, care deschid glorioasa tradiție a grevei de la 1 Mai de la Chicago și în celelalte centre industriale — America antiimperialistă a poporului. Citim deasemeni cu emoție impresionantul document politic, — scrisoarea prin care Theodore Dreiser își exprimă, în iunie 1945, dorința să devină membru al partidului comunist american.

Mărturisim însă că, după ce am participat la expunerea dramaticelor vieți și experiențe ale atîtor scriitori celebri, ni se pare distonantă definiția privind pe Françoise Sagan ca „tînăra de înția mărime a literaturii franceze”. Este o apreciere lipsită de spirit critic, lipsită de fundamentul acelei analize minușioase, cu care ne-a deprins autorul.

Camil Baltazar

* E.S.P.L.A., 1958.

ALIȘER NAVOI: „VERSURI ALESE” *)

Prolixitatea și popularitatea operelor poezilor orientali mai vechi sînt două calități, care în acea parte a lumii stau foarte bine una lingă cealaltă. Firduzi (934—1025) de pildă, supranumit Omerul persan, a scris o operă gigantică „Sah-Name” („Cartea Regilor”) cuprinzînd cam 120.000 versuri și îmbrățișînd o perioadă de mai bine de 2000 de ani, de la izvorul anticelor legende și mituri despre Persia, pînă la cucerirea ei de către mahomedani. Accesibilitatea operei lui Firduzi se întemeiază pe elementul istoric real și cel legendar de factură populară, aplicat ca o corecție celui dintîi, cînd gustul popular devenea potrivnic unor fapte istorice.

Acest lucru rămîne caracteristic poezilor direct premergători lui Alișer Navoi: Nizami (1140—1202), Khosran Dehlevi (1253—1325), Djami (1414—1492), și lui Navoi însuși (1441—1501), cu observația că faptelor istorice și legendelor tradiționale li se aduce o contribuție epică nouă, prin ceea ce este ficțiunea fiecărui poet în parte.

Poemul „Farhad Șirin” al lui Alișer Navoi, apărut în culegerea de „Versuri alese”, reprezintă o prelucrare originală a unor fapte istorice și legendare reluate anterior în cîteva opere poetice celebre.

Farhad este un prinț de China, căruia i se face o educație strălucită ca unui viitor domn. Gîndul domniei însă este părăsit de Farhad de îndată ce vede un sipet de cleștar cu oglindă fermecată. Indemnat de inscripția de pe oglindă, Farhad pleacă în Grecia, la Socrate, pentru a-și afla secretul vieții.

...O dragoste te-așteaptă pe-al tău drum,
Ce te-o preface-n pulbere și scrum.
Și n-ai să poți scăpa de vraja ei,
Sortit ești să te mistui și să piei.

Trudit vei fi și-n veci suferitor
Dar lumina-vei lumea cu-al tău dor.

* Ed. Cartea rusă, 1957

Iar faima ta pămîntul va-mpînzi
Spre miază-noapte și spre miază-zi etc.

Intors în China, Farhad zărește în oglinda din sipet, o clipă doar, chipul celei menite; atunci, ca și eroul din poemul lui Eminescu „Miron și Frumoasa fără corp” simte chinuitor:

Dorul după ce-i mai mare
'N astă lume trecătoare,
După ce-i desăvîrșit etc.

plecînd pe drumurile sacrificiului, în căutarea dragostei absolute. Ajutat de Șapur, zugrav din Yemen, la care își făcuse ucenicia, ajunge în Armenia. Acolo, amestecîndu-se cu niște pietrari istoviți, sapă singur un jghab de apeduct, dînd astfel viață unui oraș pustiit de secetă. În ziua de „Sărbătoarea apelor”, consacrată inaugurării apeductului, Farhad, aclamat de norodul mintuit, e trist. El se gîndește la „fîntîna lui de chin”, frumoasa Șirin, nepoata reginei Armeniei, cea pe care o văzuse altădată în oglinda-talisman:

El se gîdea: „Atîția oameni vin, —
Veni-va și fîntîna mea de chin,
Să vadă lucrul meu și-aci să stea,
Nădejdea, suferința, dragostea?”

Mi-e dor s-o văd, dar mi-i și teamă, vai!
De vine, leșina-voi, fără grai;

Iar dacă n-o să vie, voi pieri,
Și n-am s-o văd pe mîndra mea peri *)

Farhad e poftit la curte. El și Șirin (în persană înseamnă Dulcea) sînt pe cale să devină fericiți cînd Khosran Parviz, șah al Persiei pornește, din gelozie, un război împotriva Armeniei.

Eroii sîrșesc tragic: Farhad întii și apoi Parviz sînt răpuși.

*) peri = zîină la vederea căreia omul își pierde mîntea, orbit de frumusețe.

Motivul iubirii lui Farhad, ca și conflictul acestuia cu Parviz, au circulat prin operele poezilor orientali (persani) amintii, fiecare interpretându-l de pe o poziție deosebită. Navoi însă este primul care a prețuit semnificația eroică a unui personaj de mîna a doua (cum era Farhad în poemele lui Nizami și Khosran Dehlevi) ridicîndu-l la rangul de personaj prim, animator de nobile idei și sentimente, în dauna lui Parviz, care de la amploarea tradițională a fost redus la dimensiunile unui cotropitor și tiran. „Farhad și Şirin” este un poem de esență romantică, deloc străin gustului popular oriental, tulburînd cronologia și istoria faptelor; atribuindu-i lui Socrate calități ezoterice într-un timp în care nu trăia și pe care, de fapt, nu le avea; concepiînd dragostea ca pe-o dăruire totală, absolută; uzînd de-o fabulație învecinată basmelor noastre în care excelează hiperbola, cu toate acestea poemul lui Alișer Navoi, prin umanismul eroului său, prin dreapta lui frămîntare în fața lucrurilor, prin renunțarea la gloria regească pentru dobîndirea gloriei înțelepciunii devine operă de utilitate educativă. Gestul săpării unui apeduct pentru un oraș secătuit de apă, — îndărățul căruia se ascunde un destin erotic amar — este tot atît de grandios ca și cel al doctorului Faust, care, în urma pactului cu diavolul, încearcă reabilitarea conștiinței înșelate prin participarea sa la secarea unei mlaștini.

Rezultatele finale, ale frămîntărilor lui Farhad și Faust, sînt destinate scopurilor constructive pentru bunăstarea oamenilor. Prin urmare, umanismul lor este foarte actual.

În Farhad eroul romantic oriental, sînt sintetizate calitățile viteazului neobosit în lupta cu răul, ca-n bazmele noastre, alături de neliniștea filozofului mistuit de întrebările și tainele vieții; artistul, stăpînit de setea „formelor perfecte”, căci Farhad este un mare sculptor și zugrav; toate acestea însă, înflorînd în el sub semnul iubirii. Chiar chinurile se însușesc în numele acesteia:

Nu-i chin să nu mă-ndemn să-l pățimesc
În numele acelei ce-o iubesc.

Cînd Parviz, șahul, hotărăște să-și suprime prizonierul și rioalul, ameninșîndu-l cu fel de fel de cazne, Farhad îi răspunde în numele iubirii mai puternice decît caznele:

Mă spînzuri, dar izbînda ta e vînt!
Dacă-ai să poți, pricepe-acest cuvînt:

Sulțelul meu de-atîtea rele ros
Mi-i spînzurat pe fiecare os.

Ai hotărît pe urmă să trimeți
Asupra mea o ploaie de săgeți.

Dar te întreb sardarule de oști:
Săgețile iubirii le cunoști?

Povestea lui Farhad, rămîne una dintre cele mai frumoase povești de dragoste.

„Farhad și Şirin” face parte din lucrarea reprezentativă a lui Navoi „Khamasa”, adică „Pentateucul” — operă de construcție orientală cuprinzînd un număr de cinci poeme ample.

Alături de „Farhad și Şirin”, traducătorul versurilor lui Navoi mai reproduce din „Pentatene” fragmente din „Tulburarea dreptilor”, poem cu caracter filozofic și moral din care reținem cu deosebire capitolul „Despre cîrmuitori” (flagelarea orgiilor de la curtea unui sultan) și „Despre strălucirea cerului științii și întunecimea nopții neștiinții”, poem în care se demonstrează prin parabolă că succesul în știință este legat de suferința și sacrificiul căutării tainelor ei. „Valul lui Iskender” este un fel de „Alixândrie” în care biografia lui Alexandru cel Mare este împletită cu miraculosul, complectat de popoarele islamice cu un element caracteristic, profetismul. Fragmentul reprodus înfățișează tabloul grandios al luptei lui Alexandru cel Mare cu Darius, regele Persiei.

Volumul de „Versuri alese” mai conține gazeluri, cîntece de chef, rubaiate sau catrene. Cităm un grațios gazel închinat dragostei:

Ea seduce la mine, vreau să vină mai
 curind
 Ea-i atit de cumpănită, eu atita de flă-
 mînd!
 Mi-e mai drag decît credința cirliionțul
 vinovat —
 Musulmani, mai mult ca mine cine-a mai
 iubit și cînd?

*Mai concentrat decît gazetul, întemeiat
 pe tehnica rimării numai a patru versuri,
 este catrenul. Strălucirea pe care a adus-o
 acestui gen Omar Kayyam, n-a fost între-*

*cută încă de nimeni, și toți poezii persani
 ulteriori, printre care și Navoi, n-au făcut
 decît să-i reia tema universală: vinul,
 dragostea, meditația, etc.*

*Salutăm în alegerea versurilor lui A. Na-
 voi o minte judicioasă, iar în cartea în-
 săși, un prilej de a descifra orientul vea-
 cului al XV-lea. Traducerea are din această
 cauză o notă arhaică — adecvată epo-
 cii — devenind excelentă prin truda plină
 de har a lui Ioanichie Olteanu.*

D. Ceserean

LOUIS ARAGON — POEME*)

înd iau în mînă o carte de Ara-
 gon, prima pagină are totdea-
 una pentru mine „culoarea a-
 mintirii”: i-am citit versurile la
 lumina felinarelor camuflata, la izbucnirea
 în ferestre a soarelui, pe un cer care nu
 mai era brăzdat de păsările morții. Le ci-
 team după eliberare, dar destul de aproape
 de anii teroarei împotriva căreia își ridi-
 case patetic glasul Louis Aragon. Poate
 de aceea, primele versuri ce le-am tradus
 din altă limbă au fost ale lui, și — nici
 nu știu dacă le traduceam propriu-zis —
 murmuram în romînește ceea ce trăisem și
 noi înșine („Poetul vorbește pentru cei
 care tac...”):

Țara mea e ca o luntre
 uitată de corăbieri,
 iar eu ca tristul rege între
 nefericiri mai trist ca ieri.
 Dar rege încă în dureri...

*De aceea am citit Poemele apărute la
 Espla cu dorul de a-mi regăsi amorul ado-
 lescenței, pe Aragon din „Crève Coeur”,
 din „Diana Franceză”, din „Muzeul Gré-
 vin”, din atîtea volume care izbucneau ca
 niște flăcări ale aceluiși foc maquisard...*

* E.S.P.L.A., 1958.

Și mărturisesc că în foarte multe poeme
 din această culegere, l-am citit pe Aragon.
 Pe Aragon în diversele lui etape de dez-
 voltare, în diferitele lui „Caravane”. Ince-
 puturile lui sînt slab reprezentate. „Poe-
 mul de capă și spadă” e submediocru tra-
 dus, așa că nu lasă să răzbată sensurile
 scăpărătoare, din alambicatele versuri de
 tinerețe. În schimb, „Magnitogorsk 1932”
 îmi apare ca o replică condensată maia-
 kovskian a romanului lui Ilya Ehrenburg:
 „Și a fost ziua a doua”.

*L-am regăsit pe Aragon în poemele de
 dragoste închinare Elsei:*

Cînta-voi, totuși, pînă ce glasu-mi voi fi
 frînt.
 Cînd de-Aélis zic alții, Pe Elsa eu o cînt.
 (trad. Tașcu Gheorghiu)

sau:

Ți-s ochii-adînci încît plecîndu-mă a bea,
 Venind să se răsfrîngă vād sorii la solstiții,
 Vād cum se-avirl să piară toți
 deznădăjduiții,
 Ți-s ochii-adînci că însumi mă mai țin
 minte-abia
 (trad. Romulus Vulpescu)

*și în fine în „Avignonul” în care poetul
 ajunge printr-un firesc transfer, la identi-*

ficarea cu Elsa a tuturor aspirațiilor amoroase de altă dată :

În joacă vîntul țese o centură
De amintiri, cu degetele-i moi,
Oraș de neuitată aventură,
O, Avignon, în care se făcură
Asemeni toate celor ce tăcură
Ducîndu-și taina-n lumea de apoi,
În tine dragostea e o epură
De ne'nțeles altfel decît în doi.
Și Juliette sau Laura cea mai pură
Dă suflul Elsei, ochilor din noi
(trad. Gellu Naum)

L-am regăsit pe poetul „de spadă” în pamfletele lui, amestec de ironie violentă și poezie, de amară satiră și nouă vervă a vechilor cîntece revoluționare (ca în „Distihuri pentru o carmaniolă a rușinii”) și în amplul poem al cărui titlu însuși sugerează satira: „Muzeul Grévin”, tălmăcit, în majoritate ingenios și cursiv de Rom. Vulpescu :

Eu scriu în țara unde a bîntuit lung ciuma,
Ce pare-al unui Goya întirziat vis rău

* * * * *
O, Franța mea, străvechea mea patimă
unică,
Lut semănat cu oase, — cer plin de-aripi
și-azururi —

I-am citit deasemeni unul din cele mai emoționante crezuri poetice: „Poetul, Partidului său”.

Am regăsit densitatea unora din poeziile lui Aragon („Pietre”, d. ex., în care înșirarea diverselor soiuri de pietre îți dă senzația globală a unei țări de piatră) și mi-au plăcut concentrarea aproape epigramatică a poemului „Așchii”, din care nu mă pot opri să citez cîteva „aforisme” :

Cine spune: *Mi-e rău*
Ii uită pe ceilalți.

*

Nu e de-ajuns să taci,
Trebuie să știi să spui alt ceva.

*

Nu pot spune că n-am găsit în acest volum și alte poeme, fără de care profilul

poetului ar fi incomplet: Trandafirul și rezeda, Balada celui ce cînta în cătușe, Paris, Liliacul și Rozele, Cîntec francez etc. etc. Dar pe poet, aș minți afirmînd că l-am regăsit în poeme. E păcat ca emoționantul pînă la lacrimi cîntec al unității patrioților francezi în fața primejdiei fasciste — vai, atît de actual azi — să apară atît de slab tălmăcit :

Celui qui croyait au ciel
Celui qui n'y croyait pas
Qu'importe comment s'appelle
Cette clarté sur leurs pas
Que l'un fut de la chapelle
et l'autre s'y dérobait

* * * * *
Tous les deux étaient fidèles
Des lèvres du coeur des bras
Et tous les deux disaient qu'elle
Vive et qui vivra verra

Celce e drept credincios
cel ce nu se închina.
Să dai nume-i de prisos
razei dragi din calea ta.
Una-s cel bisericos
cu cel ce habar n-avea.

* * * * *
Hărăzindu-i neîndoios
Brațul glasul inima,
Amîndoi spun generos :
Să trăiască — și-or vedea.

Ceea ce, într-o traducere încă imperfecță, ar suna cam așa :

Unul credea în cer
Celălalt nu credea
Orice nume-ar avea
Raza care-i mîna
Unul era oștean
Celălalt poate mirean

Dar inima-și dăruia
brațele dragostea
Și fiecare spunea
Ea va trăi...

Traducerile Lucreției Andriu („Trandafirul și vioreaua” „Romanța celor patruzeci de mi” etc.) îmi pare rău s-o spun, sînt submediocre. Ceva mai bune sînt

poemele tălmăcite de Radu Joil (In afară de „Poemul de capă și spadă”, și „Fetița ucisă” în care și ritmul strofei a doua șchioapătă); mai aproape de muzică, uneori, traducerile lui Lazăr Iliescu („Se revarsă ziua pe Fântâna Inocenților”), altele cu erori absurde pînă și de rime („Privegheze”, „Père Lachaise”).

Cît despre poezia „Liliacul și rozele” transpusă într-o slabă proză rominească, ce să spun? Un singur exemplu e edificator:

Nu voi uita vreodată amarele coșmaruri;
convoiul și mulțimea și țipete și soare
și tankur'le (!!!) iubirii și ale Belgiei daruri
și aerul și drumul vibrînd de-un zumzet
tare.

Citatele frumoase din prima parte, nu exclud firește cîteva erori de ritm sau de topică, rămase în cuprinsul poemelor. Dar în genere, și Gellu Naum și Tașcu Gheorghiu și Romulus Vulpescu ne-au apropiat

de Aragon, spre deosebire de traducătorii citați la urmă, care ni l-au îndepărtat.

La sfîrșitul lecturii volumului, — interesant prefațat de Valentin Lipatti — se iscă o legitimă întrebare: De ce, cînd în presa noastră literară și de partid au apărut traduceri de înalt nivel din Aragon, semnate de poeți ca Jebeleanu și Miron Radu Paraschivescu, versurile lor nu au fost incluse într-un volum antologic? Nu sînt de acord cu calificativele nedrepte ale „Contemporanului” acordate traducerilor lui Vulpescu, departe de astădată de balcanismele din Villon, dar mă asociez criticii generale că n-au fost folosite îndeajuns condeiele încercate, sau că măcar redacția nu a triat mai sever producțiile — sau produsele — primite.

În orice caz, ar fi de dorit ca la o reeditare, să se țină seama de observațiile în parte judicioase, chiar dacă pe alocuri prea aspre, din presă.

Veronica Porumbacu

— Din țară —

POEZIA DIN „LUCEAFĂRUL”

Dacă se poate vorbi de o atitudine preferențială a unei reviste față de unul sau altul dintre sectoarele proprii, atunci putem afirma fără a greși că, cel puțin pînă în prezent, copilul preferat al „Luceafărului” este poezia. Faptul îl demonstrează atît cantitatea poeziilor pe care le publică revista cît și calitatea lor, net superioară bucăților din celelalte genuri.

Numai în 5 numere (10—14), „Luceafărul” a tipărit poeziile a 35 de autori (dintre care numele unora se repetă), exceptînd pe cele publicate în rubrica „Dintre sute de catarge...” și neținînd seama de nelipsita pagină „Atlas liric”, care cuprinde piese selectate din poezia progresistă mondială.

Cît despre „echilibrul generațiilor”, două nume pe care le vom cita aici dintre poezii publicate în revistă, vor edifica mai bine decît ori ce statistică: marele Tudor Arghezi și... micuța Luminița Gheorghiu, în vîrstă de 9 ani!

Regim preferențial? Dacă e spre binele poeziei actuale (și este), dacă e spre binele revistei (și este), regimul preferențial se explică și se justifică pe deplin. „Luceafărul” a fost definit pînă acum prin tinerețea sa (în paginile revistei tinerii domină și prin participarea efectivă și prin interesul ce li se acordă). Trebuie să-i mai adăugăm o caracteristică: Așa dar, domină tinerețea și poezia.

„Luceafărul” e plin de o poezie pe care

în simple statistici sau generalități nu o putem închide. O caracterizare de ansamblu ar da o imagine aproximativă, oricît efort sintetizator am depune. De aceea preferăm procedul trecerii în revistă.

Numărul 10. Un interesant ciclu de versuri semnat de Cicerone Theodorescu. Sistemul ciclurilor, vom vedea, va fi și a mai jost utilizat de „Luceafărul”. Il preferăm, fiindcă ne oferă o imagine totodată plurală și unitară, fiindcă nu sîntem invitați să-l descoperim pe poet, în etapa respectivă a evoluției sale, dintr-un singur unghi, ci avem posibilitatea ca din multitudinea de planuri ce ni se prezintă, să comparăm, să alegem, să definim oarecum trăsăturile caracteristice momentului dat. Cicerone Theodorescu revine la marea-i pasiune — rondelul. E o constatare formală. Esențială este profesiunea de credință a poetului exprimată în toate patru rondelurile: „Mă știu dator pe lume tuturor” (bătrînilor ce mor și adolescenților cu capul în nori, părinților și ostașilor), cuvîntul scris urmînd să fie un ajutor dat acestora — deci o reafirmare a militantismului liricii noastre: „Cîntăm sub stînci, prin alge-amare, / Te-om smulge fundului milos, / Cûrînd vei străluci în soare. — / Te-norede! Dacă tu, de jos, / Ești scoica unei perle rare” — o frumoasă (artisticeste!) cheazășie acordată de poet valorilor autentice care, orice-ar fi, nu vor rămîne neștiute: „O, prieteniiile nu-s / De rîs și călcat în pi-

cioare!“ — „strofe amare“, cum le numește autorul lor, care înfierează prietenii false, ipocrite și exaltă implicit, sinceritatea; în sfârșit, „În fiecare vers e-un zburător / Al cauzei și frumuseții noastre“ — deci un mesager înaripat al vieții noi. Poezia „Cocorul“ e un prilej de a privi, de la înălțimea zborului acestei păsări, pământurile unite ale Dobrogei.

„Acuarela de toamnă“ a lui Teodor Bals, deși bine scrisă, nu e o... acuarelă. În primul rînd pentru că se desfășoară în timp (prima parte toamna în trecut, a doua, toamna în prezent) și acuarela, gen plastic prin excelență, admite doar o desfășurare în spațiu. În al doilea rînd, pentru că în chiar fiecare din aceste două părți există o succesiune cronologică: „Se opreau turcește, sub uluci, / soornind tăciunii-aprinși sub tuci. / Dar piereau pe la apus de soare / cu „atelierul“ în spinare“ (Cum te poți „opri... turcește?). Poetul are însă și imagini frumoase. Poezia lui Gh. Tomozei, „Soare peste păduri“, închinată comuniștilor, e o rememorare a vremurilor trecute de apăsare, și o imagineare, puțin lirescă („tristețea va fi pedepsită prin decrete oficiale“) a viitorului în comunism. „Pașarea măiastră“, a lui Constantin Nisipeanu, respiră tinerețe; „Mărturia“ lui Valeriu Gorunescu, dimpotrivă. Constanța Buzea în „La adînc“ evocă un episod tragic din timpul războiului. Poezia are un cert fior de autenticitate. În versuri calde și pline de muzicalitate (merite avînd desigur și traducătorul, Ion Brad), Létay Lajos își amintește momentul „împăcării cu rominii“, în ciuda dezbinării cultivate în trecut de regimurile reacționare. Aurora Coșescu, într-o poezie, compară sugestiv complexa muncă din Deltă cu un concert dirijat de un om în salopetă. Numărul 11. „Pe o carte“, Eugen Jebeleanu a scris versuri emoționante, în care, adresîndu-se cititorilor de peste ani, îi îndrumă către esența cărții, către sufletul ei, către descifrarea veacului nostru aspru, de uraniu, de flăcări, „...veacu-mi drag, cumplit, / cu omenirea în picioare / zvîcnind spre viață-n sfîntu-i tremur...“

Constantin Ilie închină versuri inspirate cifrelor de control ale septenalului. Toma George-Maioreescu cîntă florile Sudului — palatele albe, într-un fel și petrolul care fișnește la Baku. Poezia nu e rea și, limpezită, ar cîștiga mult.

În ciclul Constanței Buzea remarcăm un deosebit simț al reconstituirii lirice (fapte, oameni, locuri) — Fără a fi propriu zis poezie de atmosferă — atmosfera este sugerată totuși, discret. E impresionantă „Elegia de primăvară“ a lui Victor Tulbure, închinată amintirii lui Nicolae Labiș. „Ni-i dragă amintirea lui. Ne doare / Aripa frîntă-atît de timpuriu... / Dece-a plecat în glie și în floare — / Nici vulturii, nici cerbii nu o știu“. Miniaturile lui Dimos Rendis, sînt încărcate de substanță poetică. „Definire“ de Ion Horea, e o auto-definire a omului nou, care a învins timpul. Excelente ca observație și ca șlefuire a imaginii, poeziile fetei de 9 ani, pe nume Luminița Gheorghiu. Redacția merită felicitări pentru detectarea acestui talent incontestabil! Numărul 12. Beniuc: „Undeva prin grădina fermecată / A roditorilor ani care vin / Se coace pe-o creangă ca o gutuie / Și soarele meu cel din urmă“... „Dar nu te grăbi, soare din urmă al meu“... căci poetul mai are încă treabă destulă pînă la victoria finală și, între altele, mai are de ciocnit un pahar, la Casa Albă, cu secretarul partidului comunist al Statelor-Unite („Soarele din urmă“). Beniuc nu se teme de moarte. E indiciul unei mari vitalități. Dar Beniuc, ca ostaș al Revoluției, vrea să trăiască, fiindcă n-a făcut încă tot ce putea face pentru binele umanității. E principiul artistului militant. Beniuc are darul de a insufla și altora, cititorilor de pildă, normele vieții sale. Pentru asta s-au contopit gînditorul, poetul și luptătorul.

Mobilizatoare și viguroasă, poezia lui Szemler Ferenc „Inscripție pe un pom de iarnă“.

În acest număr, Victor Tulbure publică un ciclu de poezii, fructe ale călătoriei sale în Mediterana. Imbinare de pastel, medi-

tație, idilă și satiră cu poezia de atmosferă și sugestie, ciclul lui Tulbure încintă prin varietatea mozaicului geografic și social cuprins, prin profunzimea și coloritul observațiilor, prin tandrețea și pietatea colocviilor cu istoria, prin patriotism: la Constantinopol îl evocă pe cinstitul Brincoveanu „al întristării noastre” ucis aici, iar în Italia rostește o „Rugăciune pentru ca mai ușor să doarmă Bălcescu în pământ străin”), dar și prin diversitatea mijloacelor artistice, a imaginilor și tropilor.

Numărul 13. „Poem festiv Unirea” de Radu Boureanu e monumental, poate uneori chiar prea monumental, artistul liric fiind oarecum moderat de grandooarea evenimentului. Capitolul intitulat „Doi dorobanți” e, după părerea noastră, cel mai bun dintre toate, datorită unor valori simbolice reale, tratate cu o deosebită forță lirică, mai puțin întrebuițată în alte părți ale poemului.

Zece poeți cîntă zborul planetei roșii. În frunte este mereu tînărul Beniuc. Remarcăm de asemenea poeziile semnate de Violeta Zamfirescu, Tiberiu Utan, Teodor Balș, Nichita Stănescu. Mai semnează: Nicolae Stoian, Ion Bănuță, Ion Brad, Aurel Storin, Gheorghe Scripcă. George Demetru Pan cîntă noul București în poezia „Această fermă auroră”. De ce auroră și de ce fermă nu reiese din poezia, altfel corectă.

Numărul 14. Poezia „Partidului” de Al. Andrițoiu este un frumos act de omagiu adus partidului clasei muncitoare. Avea însă rost această imagine: „Ne-am bifurcat doar sufletele cu măsură” (adică — iubirea pentru popor, — ură pentru dușmani)? Oricît ne-am căzni imaginația nu putem să ne reprezentăm aceste suflete bifurcate, mai ales că, în realitate, nici nu poate fi vorba de aceasta.

Deosebit de gingașă conversația Mariei Banuș cu ghiocelul speriat de perspectivele erei atomice („Un ghiocel”). „Hamburg-centru” e o bună poezie a lui Eugen Frunză, în care poetul redă atmosfera depri-

mantă a unui oraș vest-german, raportată la starea de spirit a locuitorilor.

Ca o replică, parcă, la poezia lui Eugen Frunză („Și caut un cîntec. E vară și ger. / Și caut zadarnic / ...Și umblu stingher”, Veronica Porumbacu descoperă în juru-i, — într-un mediu socialist — numai cîntec și poezie, pentru ca în final să declare: „și eu sînt numai corzile pe care / își trece mîna țara” („Corzi întinse”).

Un avîntat imn desfelenitorilor de păminturi înalță Alexandru Șahighian în „Trecură oameni”... „Amintirile din copilărie” ale lui Cezar Drăgoi, triste, înegurate de vîlul cernit al războiului, echivalează cu niște apeluri solemne la pace. Ne-a plăcut cu precădere imaginea: „Zvastică, zvastică / — foarfece blestemat — / firul copilăriei mi l-ai tăiat...” Emil Giurgiuca semnează o definiție a poeziei („Dar simbolul luminii...”). Această întoarcere a poetului la uneltele sale e plină de făgăduieli.

Incheiem această lungă trecere în revistă cu Tudor Arghezi, căruia „Luceafărul” îi publică doi Psalmi, primul scris în 1927, al doilea în 1958. Deosebirile sînt concludente. În cel de-al doilea Psalm poetul, aflat la capătul căutărilor, se arată dispus să reia totul de la început, căci înțelege marile schimbări petrecute în jur. Superb ca limbaj poetic, superior ca idee, Psalmul lui Arghezi e o mărturie în plus a adevărului marelui poet la ideile înaintate ale epocii noi.

★

Nu știm dacă am reușit să redăm sau măcar să sugerăm tabloul poeziei din cele cîteva numere ale „Luceafărului” pe care le-am avut în față. Concluziile: poezie multă, bună, și de actualitate.

Observații: Necesitatea lărgirii continui a cercului de colaboratori, mai multă poezie de participare la evenimentele vieții contemporane, în dauna celei de evocare.

D. P.

P

oeziile publicate de revista timișoreană în ultimul său număr din anul trecut mărturisesc o certă orientare spre teme de actualități. Inspirându-se, în marea lor majoritate, din înfăptuirile poporului nostru în cei unsprezece ani de Republică, poezii prezente în paginile acestui număr închină patriei versuri avântate, pătrunse de dragoste pentru înfățișarea ei nouă. Sub acest aspect, dincolo de deosebiri de expresie și de temperament poeziile semnate de Har. Th. Țugui, Ion Potopin și Dim. Rachici merită a fi reținute. Se deslușește cu ușurință (mai ales la ultimul din cei citați) expresia sentimentelor lor de dragoste și de admirație prilejuite de aniversarea Republicii: „Ți pun în palmă inima întreagă. | Lumina, grei ciorchini pe ea se-anină. | Partidul mi-a-nvățat-o să alegă | Grăunte plin din praș și din neghină” (Dim. Rachici—„Republicii”).

Din păcate, nici Har. Th. Țugui și nici, mai cu seamă, Ion Potopin nu încearcă să depășească anumite afirmații cu caracter general. Aceasta văduvește poezia de adevăratul său patos, înlocuindu-l cu un retoricism vag. Potopin folosește imagini prea complicate: „să ni se-avînte lanurile-n zbor” sau „în clocotul cascadelor din vad”! Spre aceleași rezultate duce și poezia lui Lucian Valea, intitulată „Case noi la Sanț”. Versificînd cîteva observații de reporter, poetul formulează afirmații de felul acestora: „Ei au construit aceste case | Care exprimă atît de adînc, de exact, | Concepția lor despre lume. | Prezența lor în peisaj | Inseamnă | Sensibilitate și trăinicie...” Cînd poetul încearcă o evadare din banal, din prozaism, o face în dauna elementarei logici a imaginii. Pentru el „în inima munților Rodnei... | sute de case | așteaptă în șir... | să le cuprindă tencuiala pereții | protector, ca o piele albastră”. Această falsă originalitate

a rezultat direct din lipsa de aprofundare a unei teme interesante. Imagisticii forțate îi rămîn tributari și Ion Potopin și Har Th. Țugui. Cel dintîi scrie: „Ci-n piept topind brățara-ți, amintire, | Pe strună, mîna iarăși am s-o pun”, ceea ce creează impresia unui ermetism în totală discordanță cu ideea centrală a poemului. Cel de-al doilea, voind să închine un imn de slavă eroicilor muncitori ai patriei noastre, compune o imagine greu de descifrat: „...O văd pe frunzi de oțelar, forțate (?!) | La jocul nou al marilor furnale | Ce-ți făuresc armura de metale”. Observațiile de mai sus nu trebuie interpretate ca simple obiecții la adresa unor carențe formale. Ele încearcă să atragă atenția asupra „ineditului” imaginii, ceea ce duce la construcții forțate și obscure.

Chiar și Horia Zilieru, autorul unui poem interesant sub aspectul temei și al tratării, face concesii acestui spirit de falsă originalitate, introducînd elementele unei mitologii proprii, fără vreo legătură necesară cu ideea. De ce vara trebuie să fie neapărat o „vestală”? Care e relația logică dintre cele două elemente?

Ion Rahoveanu semnează cîteva strofe intitulate „Meditație în așteptarea cometei”. Invocîndu-i drept modele pe Grigore Alexandrescu și pe Topirceanu, poetul realizează o poemă scurtă, echivalentă cu o reală profesiune de credință îndreptată împotriva celor care „ucid în loc să cînte, să muncească, sub pinză de stindarde”.

Ilie Măduța publică poemul „Laudă omului”, evocare a eforturilor milioanei de oameni care „înalță peste neclintitele zodii | steaua de diamante a comunismului | risipind inima rece a nopții | și sfișîind linioliile mohorîte-ale durerilor”.

Prezentînd cîteva date precise, concrete, ale unei realități căreia majoritatea celorlalți poeți din revistă îi închină versuri cu caracter general, Anghel Dumbrăveanu și Gheorghe Scripcă realizează în poemele lor

o imagine mai unitară, cu rezonanțe mai ample. Sentimentul ni se pare mai profund, mai poetic. Transformarea revoluționară a țării e surprinsă într-un moment caracteristic: acela al ridicării de construcții uriașe în locuri altădată pustii.

Același caracter concret, realizat la o scară emoțională superioară, transformă poemul lui Al. Jebeleanu într-un puternic protest împotriva uneltirilor războinice ale capitalismului apusean care încearcă să inee în sînge dreptul la viață al popoare-

lor. Credem că „Ultima scrisoare a soldatului francez căzut în Algeria” se înscrie printre cele mai bune creații ale autorului ei.

Căutînd drumul spre adevărata originalitate care e permanenta prezență în actualitate — ale cărei fațete inedite trebuie să le descopere — poeții, colaboratorii din „Scrisul bănățean” vor realiza creații mai valoroase, înlăturînd tendința primejdioasă a exprimării alambicate, obscure.

V. D.

„FLACĂRA” nr. 1, 2/1959

În ultima vreme, revista „Flacăra”, săptămînal cultural-artistic destinat unor mase largi de cititori, a înregistrat vădite progrese în prezentarea cît mai variată și atractivă a paginii literare. Am citit în ultimele numere poezii inspirate din actualitate, reportaje interesante despre munca unor oameni din diverse sectoare de activitate, portrete sugestive, schițe satirice și chiar scurte povestiri sau schițe axate pe teme importante din realitatea noastră nouă. Mai ales paginile de poezie sînt din ce în ce mai frecvente și mai izbutite. Astfel în numărul 2/1959 — cititorii întîlnesc un ciclu de poezii semnate de Demostene Botez. Dintre cele patru poezii remarcăm coloratul pastel „Toamna” din care transcriem această imagine a amurgului: „Plăpîndă ziua timpuriu se stinge / Într-un amurg anemiât de sînge”.

Poezia „Printre străini” datată: Paris, Ianuarie 1958, reamintind pana rapsodului duminicilor triste de provincie, este un sugestiv și trist tablou al metropolii capitaliste, unde oamenii apar ca simple prezențe fizice anonime și reci. Poetul notează întristat: „Și parcă nimeni din arîta lume/ N-avea identitate și nici nume”. Aici oamenii se istovesc într-o goană febrilă și exasperantă, fără țel. Din versurile poetului transpare evident aerul deprimant al unei lumi în

care individul se simte singur, înstrăinat: „Și parcă germina ca o plămădă/ Mulțimea ceea neagră de pe stradă/ Și fiecare parcă într-un fel/ Se căuta, exasperat, pe el”.

În poezia „Oaspetelui”, alături de spiritul ospitalier al poporului nostru întîlnim sentimentul mîndriei pe care-l dă omului de azi depășirea istoriei grele, recunoscută adesea de străini:

*Tu n-ai să știi ce-a fost pe-aici alt-dată,
Țăranii goi și vlăguși de munci
Și muncitori tîrșiți la judecată
Că au călcat nedreptele porunci...*

În fața ochilor oaspetelui străin se va desfășura tonifiantă, doar imaginea nouă a prezentului, în care oamenii eliberați construiesc „din ziua cînd n-au mai avut stăpîni”.

Dragoș Vicol semnează în nr. 1/1959 poezia „Aici a fost o luncă”. Versurile readuc ideea schimbării totale, pînă la nerecunoașterea a peisajului țării, în iureșul construcției socialiste. Poetul nu mai regăsește imaginea veche a locurilor natale:

*„M-așteptau (pașii copilului de altă dată n.n.)
dar nu în ierbi și-ariniști
nici pe prund, și nici sub bolți de liniști
m-așteptau în prag de locuri noi...*

*Din cuprinsul larg al vechii lumi
mai sînt ei și greierul de-atunci”.*

Poezia „Tunelul“ de Kiss Jenó este un imn închinat omului nou stăpîn și îmbîln-zitor al naturii sălbatică.

*Aci-n acest tunel, enorm de piatră,
mă-nchin în fața măreției tale
de tine-nvinsă stînca se-nfioară
și apele ca roibii-n ham purced“.*

Nicuța Tănase colaborează — mai în fiecare număr — cu schițe satirice, în care stigmatizează rîzînd diverse manifestări ale unei mentalități înapoiate și dăunătoare încă. Dar pretextul gogolian al schimbării capului — ni se pare — în schița „Cum a funcționat subsemnatul cu Capul unei bîrfitoare“ (din nr. 2/59) e sub nivelul celor semnate anterior tot în paginile revistei „Flacăra“.

Horia Liman, în nr. 1/59 publică interesanta „povestire adevărată“ a unei filatoare — Katalina. Destinul Kătălinei, fată de la țară venită să se angajeze într-o fabrică — destin împlinit abia în anii regimului de democrație populară, este pilduitor.

Dionisie Șincan face într-unul din aceste numere portretul unui președinte de colectivă, „Sabri președintele“, continuîndu-și seria pitoreștilor sale portrete de țărani do-brogeni.

Revista mai publică reportaje despre muncitorii constructori (vezi „Între pămînt și

Cer“ de Ștefan Hristescu și „Freamătă Delta“ de E. Dascălu) dar se resimte încă din cauza lipsei unei proze de calitate, care să aducă în discuție probleme importante ale vieții noastre. „Flacăra“ nu poate acoperi acest sector doar cu simple portrete sau prin traduceri de lucrări valoroase din prozatorii străini. E într-adevăr o surpriză plăcută pentru cititori lectura schiței „Cum am fost negru“ de Bill Beloțerkovski. Dar cititorul așteaptă, și pe drept cuvînt, să citească în paginile revistei „Flacăra“ schițe substanțiale, inspirate din problemele cele mai acute ale realității noastre noi, semnate de scriitorii noștri talentați.

Și în ceea ce privește rubrica — „Scriitori și cărți“ — revista mai are încă mult de făcut. Așa cum se prezintă rubrica este nesatisfăcătoare. H. Zalis discută de pildă, (nr. 2/59) destul de superficial despre genul scurt — iar exemplele folosite de autorul articolului sînt dintre cele mai ne semnificative.

Interesantă promite să devină rubrica „Opicătură de cerneală“ unde diverși scriitorii sînt invitați să-și spună cuvîntul. Remarcăm succintele dar revelatoarele relatări ale lui Dan Deșliu despre eroismul constructorilor de pe șantierul de la Săvinești „Detalii pentru o eventuală istorie a șantierului Săvinești“

A. N. T.

— De peste hotare —

„VITCIZNA“ („PATRIA“) nr. 12/58

Revista „Vitcizna“ este un organ al Uniunii scriitorilor din R.S.S. Ucraineană, și apare la Kiev.

Revista publică în fruntea acestui număr noua comedie a cunoscutului dramaturg ucrainean Vasili Mîncó, intitulată „In satul de lîngă Dikanka“. Autorul comediei și-a ales locul acțiunii satul Vîterbenki de lîngă Dikanka, loc cunoscut din

minunatele povestiri ale lui N. V. Gogol „Serile în sat la Dikanka“.

Mîncó introduce în comedia sa cunoscutele personaje gogoliene: țierarul Vakula, Solopi Cerevîk, isteafa lui nevastă Hivrea, frumoasa lor fiică Oxana, savurosul cumătru Țibulea, veșnic căutătorul de comori Basavriuk, personaje care acționează în zilele noastre. Dramaturgul pornește de la afirmațiile lui Gogol că pă-

mînturile Poltavei ascund comori nebănuite. Tema comediei este următoarea: Năzdrăvanul Vakula este în zilele noastre șeful unei echipe de geologi, căutători ai „aurului negru“. Aceștia se stabilesc în satul de lângă Dikanka. Odată cu venirea lor se schimbă și viața îndepărtatului sat. Colhoznicii Cerevîk, Țibulea și alții sprijină munca geologilor în căutarea comorii.

Primul care se alătură cercetătorilor este căutătorul de comori al lui Gogol, Basavriuk. Viața satului Viterbenki se schimbă. Locul șezătorilor sub clar de lună îl ocupă spectacolele organizate de artiștii amatori în frumosul palat de cultură construit de ei înșiși. Mîncă valorifică în comedia sa neseceatele comori ale graiului popular ucrainean, umorul sănătos, obiceiurile aduse la cunoștința lumii întregi cu mai bine de un secol în urmă de marele scriitor rus N. V. Gogol.

La rubrica de proză, „Vitcizna“ publică continuarea povestirii „Tamara“ a prozatorului A. Hîjneac.

Acțiunea povestirii se petrece într-unul din lagărele de exterminare din Polonia în timpul invaziei hitleriste. Cu un talent deosebit Hîjneac descrie lupta unor tineri ucraineni organizați în timpul ocupației într-o grupă de partizani. Eroina povestirii Tamara, cu toate că e supusă unor torturi groaznice nu-și trădează tovarășii. Ajunsă în lagărul nazist de exterminare ea reușește și aici să înființeze o grupă de luptă împotriva fascismului.

Rubrica „poezie“ e înclinată unui grup de 13 poeți tineri. Se remarcă prin talentul lor tinerii poeți: Vasili Simonenco și Mihailo Litvineț. Vasili Simonenco semnează poezia „N-a murit Ucraina“ („Ne omerla Ucraina“) adresată trădătorilor fugiți în Apus, stîlpi ai crîșmelor din Germania Federală. Poetul subliniază ura poporului ucrainean față de acești trădători.

Ciclul de versuri „Eu prind din nou putere“ semnat de Mihailo Sitvineț se remarcă prin patosul liric. Poetul descrie cu mult talent visurile unui flăcăuș de la țară pornit pe drumul învățături și mulțumirile aduse de acesta oamenilor care:

„Cu mîinile lor m-au încălzit
Și m-au pornit pe drumul drept al vieții“

În cuprinsul revistei întîlnim o rubrică intitulată „Traduceri noi“. Printre alte traduceri întîlnim la această rubrică și traducerea a trei poezii din poetul român Dumitru Corbea.

Trebuie subliniat faptul că „Vitcizna“ se ocupă foarte mult de publicarea literaturii române cit și de popularizarea nou-tărilor literare din țara noastră.

Un rol însemnat în această acțiune îl au poeții Vasili Șveț și Ivan Goncareenko, autorii unor frumoase traduceri din poeziile lui Mihail Eminescu și din versurile altor poeți romîni. Și de data aceasta V. Șveț și I. Goncareenko dau grai într-o frumoasă limbă ucraineană poeziilor lui Dumitru Corbea.

La rubrica „Reportajul zilelor noastre“, poetul Micola Șeremet semnează un amplu reportaj intitulat „În Sahalin“. Aici poetul-reporter pornește pe urmele lui A. P. Cehov, amintește despre însemnările marelui prozator referitoare la această regiune și face o comparație cu actuala insulă Sahalin. Șeremet trece în revistă giganticele construcții, elogiază eroismul comsomoliștilor veniți din toate colțurile Uniunii Sovietice pentru a da viață acestor pămînluri îndepărtate care pe vremea lui Cehov erau folosite doar ca loc de deportare. Reporterul creează numeroase portrete de eroi care nu-și precupețesc forțele în lupta lor cu natura aprigă, pentru a valorifica numeroasele bogății ascunse în pămîntul și apele reci ale Sahalinului.

Rubrica „Critica“ prezintă articolul lui Stepan Krijanivski, „Ani îndelungași de creație“, în care autorul analizează ulti-

mul volum de versuri al lui Pavlo Ticina, „Noi sîntem conștiința lumii”. Comparînd ultimul volum cu creațiile anterioare ale poetului, S. Krijanovski relevă faptul că apariția volumului lui Pavlo Ticina marchează un succes însemnat al poeziei ucrainene din ultimii ani. În a doua parte a articolului, criticul se ocupă de volumul de versuri al lui Maxim Riiski „Trandafiri și struguri”, volum în care Riiski cîntă munca omului sovietic. Autorul articolului scoate în evidență măiestria cu care Maxim Riiski realizează admirabile tablouri ale fermecătoarei naturi ucrainene.

Criticul Victor Helemendik semnează un amplu articol în care prezintă opera poetului comunist Vasili Ellan-Blakitni. Articolul se intitulează „În slujba revoluției”, și dovedește o cercetare amănunțită a do-

cumentelor ce privesc activitatea poetică și publicistică a poetului comunist — autorul nenumăratelor cintece și versuri care au ridicat proletariatul ucrainean la luptă împotriva țarismului.

„Vitczna” a mai înființat o rubrică nouă intitulată: „Ucraina în ochii oaspeților de peste hotare”, rubrică unde se publică extrase din cuvîntarea ținută de Ion Moraru — secretar general al ARLUS-ului — la studioul de televiziune din Kiev. Extrasele din cuvîntarea lui Ion Moraru arată dragostea și prețuirea manifestate de poporul român pentru operele artei și literaturii ucrainene. Revista se încheie cu o cronică literar-artistică în care sînt menționate și noutăți literare și artistice din țara noastră.

Stelian Iațentiu

„WORT IN DER ZEIT” nr. 11/1958

Revista publică referatul scriitorului austriac Ernst Schönwiese „Cinci teze asupra criticii literare de astăzi”. Referatul a fost expus în cadrul celui de-al IV-lea Congres al scriitorilor de limbă germană, care a avut loc la München în septembrie 1958. Schönwiese recunoaște în introducere, că a avut sarcina să vorbească în fața scriitorilor din cele trei țări de limbă germană. După cum reiese însă dintr-o dare de seamă asupra congresului apărută în același număr al revistei, nici un scriitor din R.D.G. n-a luat parte la întrunire. Nici operele literare scrise în această țară n-au fost discutate de către participanți. Doar în treacăt s-a pomenit, într-o înșirare, de existența liricii lui Brecht. Prin urmare referatul se mărginește la literatura contemporană a numai 2 țări de limbă germană, Austria și R.F.G. Iată problemele principale dezbătute în referat, semnificative dintr-un anumit punct de vedere pentru situația literaturii germane burgheze.

Teza I-a: Schönwiese sublinia faptul că pentru congres a fost aleasă deviza „Literatura germană — astăzi”. Ceva — explică el — a devenit îndoielnic în această literatură. Există o îngrijorare pentru rangul și poziția în lume a literaturii germane. Și cu cît mai serioasă e această îngrijorare cu atît mai mult trebuie evitată ori ce polemică — ademenitoare poate ca scop în sine. (Ceea ce rămîne concludent este imposibilitatea de a se escamota adevărul: decăderea literaturii germane contemporane). Referindu-se la dezvoltarea criticii, Schönwiese avertizează asupra pericolului măririi contradicției dintre scriitori și recenzenții lor. Este necesară o înțelegere între cel criticat și critic, un dialog comun, o conciliere a contradicțiilor în sens democratic, în numele artei și pentru adevăr... De altfel literatura și critica sînt frați cu aptitudini inegale dar nu adversari. Astfel, pe vremuri, cînd a existat o literatură mare, a existat și o critică mare (Din nou referatul admite că astăzi nu există acolo nici una

nici alta). Ar fi necesară și o autocritică severă a scriitorilor, cea mai grea critică poate, pentru că ea cere o renunțare totală la vanitate; o asemenea autocritică este baza oricărei opere de artă valabile și de aceea adevărata poziție este atât de rară.

Teza II-a. Critica trebuie să fie rodnică, ea trebuie să exercite o influență fertilă asupra scriitorului, să fie interpretare, comentariu științific al operei. Ea are însă și rolul de intermediar între scriitori și cititori, între autor și public. Sentința criticului, ca de altfel și sentința juridică, trebuie să fie bine fondată. Pentru îndeplinirea acestor postulate criticul trebuie să posede o experiență bogată.

Teza III-a. Schönwiese amintește de înstrăinarea între artiști și public, de confuzia ce există în publicul cititor, fapt care-l condamnă pe scriitor la o și mai mare izolare (Aici enunță un diagnostic mai sever al lumii morale capitaliste). E un lucru îndeobște cunoscut — arată el — că se trăiește astăzi într-o epocă de „descompunere a valorilor“, descompunere care a atins punctul cel mai de jos: „dispariția valorilor“. Nimeni nu poate susține, continuă referentul, că astăzi mai persistă valori adevărate, pentru care face să trăiești și să crezi. Și cu cât mai mult ar încerca cineva să zgîndărească aceste realități triste, cu atât va fi mai rău. (În fața spectacolului dezolant scriitorul austriac se lasă pradă pesimismului). Nu există astăzi vreo conștiință a valorii, nici un crez înalt în idei care să-i unească pe oameni, și fără de care nu poate fi vorba de o adevărată cultură; cei care mai luptă pentru sentimentul valorii, care se stinge tot mai mult, „sînt poeții și, în mai mică măsură, filozofii“. (Nu știm exact la cine se referă Schönwiese. Oare nu poeții și filozofii burghezi au subminat pe toate căile în acest secol valorile umanismului?)

Teza IV-a. Referatul remarcă lipsa unei teorii contemporane a artei în occident. Menirea esențială a criticii literare actuale este, după părerea lui, păstrarea și continuarea teoriei adevărate a artei, transmisă din trecut. Reînnoirea literaturii trebuie să pornească de la predecesori. Scriitorii și critica repre-

zintă avangarda acestei misiuni. El citează pe Franz Werfel care a spus undeva: „Noi toți stăm pe umerii celorlalți“.

Tînăra generație de scriitori însă trăind în epoca descompunerii valorilor și derutată de haosul culturii imperialiste, care atrofiază orientarea și gustul, învinuiește pe precursorii culturali de toate păcatele. Ei nu mai cred în autoritatea clasicilor și, precum citează Schönwiese dintr-un alt scriitor austriac „ucidă nu numai pe tați ci și pe bunici“. Tinerii scriitori sînt convinși că se vor putea descurca și singuri, fără ghid și fără indicații. (Aroganța anticulturală a scriitorilor la modă în occident îl mîhnește și pe referent. A ignora tot trecutul glorios al literaturii germane, a ucide pe „tați“ ca Feuchtwanger, Thomas Mann, Heinrich Mann și pe „bunici“ ca Goethe, Heine, Schiller, Kleist și Lessing, este un sacrilegiu pe care numai barbaria occidentului l-a putut permite. Invazia curentelor avangardiste care au pierdut contactul cu tradițiile realismului și umanismului au dus literatura din Austria și R. F. G. la starea de suspendare în gol, de hibrid). Schönwiese sfătuiește tineretul să nu rupă firele trecutului. Critica literară este chemată să construiască puntea între trecut și prezent.

(Citind primele teze ale referatului ești gata să exclami: iată un bătrîn cumsecade care vrea să repare ce mai poate repara. Nu vede el toate plăgile, se și ferește să le vadă cu ochii deschiși, dar cîteva tot le-a înregistrat și stigmatizat. Ești atunci curios să știi ce soluție preconizează. Care-i ieșirea din marasm? Aici te așteaptă însă o cruntă dezamăgire.)

Teza V-a. Schönwiese susține că nici o teorie de sine stătătoare a artei nu poate exista, că orice teorie este legată de anumite experiențe generale dobîndite din trăiri primordiale bine determinate, relevații primordiale sufletești. Referentul e încîntat de ideea trăirilor primordiale religioase care formează după el temelia tuturor structurilor doctrinare religioase și a sistemului cultural. Fiecare religie este o doctrină, continuă Schönwiese, pentru dobîndirea unei așa zise „cealaltă stare“. Experiența poetică și cea religioasă sînt identice. Din această „cealaltă

stare", care este starea sufletească creatoare și religioasă, va trebui să emane în viitor ori ce doctrină despre literatură. Fiecare creație literară își are rădăcinile în religie. Poezia este religie, expresia și manifestarea uneia și aceleiași trăiri primordiale. În această epocă a descompunerii valorilor, misiunea fiecărui scriitor este, după Schönwiese, să dobândească această stare sufletească în care vigoarea primordială adormită se va trezi și în care scînteia tainică va începe să facă lumină pînă în fundul sufletului. Iar misiunea criticului este, după referent, să cerceteze în ce

măsură scriitorul a satisfăcut această datorie, cea mai înaltă. Aceasta i se pare lui Schönwiese cea mai importantă și hotărîtoare sarcină a unui critic literar într-adevăr mare.

Repetarea unor idei de mult perimate, apelul la mistică, iată tot ce poate propune ca remediu tineretului un scriitor dezgustat, amărît de viciile literaturii contemporane burgheze. Dar asemenea concluzii compromit din păcate observațiile serioase și lucide de la început.

D. Ludovic

„LE FIGARO LITTERAIRE”, Nr. 664—665/959

Franța trece printr-o criză acută a învățămîntului său științific superior — acesta e punctul de plecare a anchetei condusă de Max-Olivier Lacamp și publicată nu de mult în hebdomadarul parizian „Le Figaro littéraire”. Franța are prea puțini profesori și prea puține credite alocate învățămîntului: acesta e rezultatul anchetei.

În era rachetei cosmice, a sputnicilor, tineretul se simte din ce în ce mai atras spre știință și mai pasionat pentru tehnică. Acestui tineret — spune Lacamp — o ameliorare a condițiilor de viață i-ar lărgi posibilitățile de acces la studiile superioare.

Ce se întîmplă însă? „Imperturbabilă, Franța se încapăținează să rezolve problema formării elitelor sale științifice ca în veacul al nouăsprezecelea, ca în acea epocă paleotehnică a erei industriale unde se îngrămădesc, talmeș-balmeș, defuncta certitudine științifică, mașina cu vapori, balonul captiv și iluminatul cu gaz aerian”.

Max-Olivier Lacamp își începe ancheta la Facultatea de științe din Paris, în inima venerabilei și respectabilei Sorbone, și-o continuă la Facultatea din Montpellier, cea mai veche din Franța, după Paris,

apoi la Marsilia și Lyon, de asemenea cunoscute lăcașuri de învățămînt. Peste tot capacitatea locurilor puse la dispoziția studențimii a rămas aceeași ca la sfîrșitul secolului trecut, cînd matematicianul filozof Liard reorganiza învățămîntul superior în profitul a maximum 24.000 studenți pe an în întreaga Franță.

Cîteva schițe, luate pe viu de ancheta-tor :

La Paris: în laboratorul de electrotehnică, într-o sală ce contravine regulilor elementare de igienă și securitate, cu pereții leproși, aparate vechi și un material de experiență contemporan cu tata mare, în acest laborator care, după orele de curs pare un adevărat „cîmp de bătălie” și unde „leșinurile nu mai pot fi numărate iar migrenele nu mai pot fi recenzate” — se înghesuie 64 studenți; în laboratorul de optică unde, puși în alternativă de a se sufoca sau de a-și vedea lucrările practice întrerupte, studenții au optat eroic pentru prima soluție — perdelele de protecție necesare lucrărilor fiind atît de fragile din cauza uzurii, încît orice contact riscă să le dezintegreze. Aceasta explică prezența, în anul 1959, în plin cartier Latin și mai exact la cel de al patrulea etaj al Sorbonei, a unor caverne

artificiale unde domnesc mirosuri mefitice într-un aer otrăvit;

La Montpellier: în marele amfiteatru „ce dă impresia unui sarcofag uriaș pentru o înmormintare de clasa a patra”, podelele putrede ale clădirilor aproape în paragină, abia mai rezistă;

La Marsilia, unde studenții învață fizica în culoarele unei pioniși, chimia într-un pod când torid când înghețat, unde „recordurile istorice de inconfort științific ale lui Pasteur sau Edouard Branly sînt depășite azi de profesorul Calvet, care descoperă noile metode ale microcalorimetriei între „țiglele văruiate ale unei foste vespasiene universitare”, — învățămîntul echivalează cu „o pedeapsă celulară de opt ore zilnic”;

În asemenea condiții, studenții trebuie să aibe într-adevăr focul sacru și fizica în vine ca să continue pînă la capăt — exclamă Max-Olivier Lacamp. Cu atît mai mult, cu cît au de înfruntat și alte încercări mai grele: barierele maltusiene la intrarea în facultăți; severitatea excesivă a examenelor de sfîrșit de an; durata studiilor; programele supraîncărcate cu materii inutile, de mult depășite și care nu sînt de nici un folos pentru însușirea și înțelegerea științei moderne; lipsa de materiale de experiență și de aparate; imposibilitatea de a găsi un acces la catedră (cîțiva zeci de studenți, la un singur profesor); penuria de școli tehnice și medii pentru studiile rapide de specialitate, afit de necesare formării cadrelor profesionale din industrie.

Toate aceste dificultăți, tineretul francez caută să le înfrunte. De cele mai multe ori făcînd, cu resemnarea impusă de condițiile exterioare, față situației. Dar, de foarte dese ori ieșind în stradă, în coloane strînse, cu pancarte în frunte, cu revendicări scrise masiv pe panouri uriașe, debordînd întreg cartierul, căuînd să sgîlțiee indiferența, incapacitatea sau somnolența guvernanților.

„Guvernele Franței ne imploră să ne consacram, în interesul națiunii, studiului

științei... o dată ajunși însă la porțile ei, aceasta își acoperă pudică, fața, și se face că nu observă ceea ce sare totuși în ochi și ceea ce noi resimțim cu o adîncă amărăciune, anume că sîntem priviți ca niște intruși pe care nimeni nu-i așteaptă” — i-a spus unul din studenți anchetatorului.

Un altul:

„Nu pretindem să fim — cum sînt studenții ruși — ocrotiții regimului. Nu cerem nici lux, nici favoruri, nu vrem de cit să ni se dea posibilitatea de a ne instrui în condițiuni normale, pentru a realiza un maximum de profit din eforturile noastre și pentru a nu zădărnici pe cele ale familiilor noastre”.

Un al treilea:

„Răspunderea apasă asupra guvernelor, a miniștrilor, a înalților funcționari, a profesorilor care au interes să-și păstreze „mandarinatele”.

Această din urmă acuzare este excesivă spune Lacamp. Că există profesori care, din „exigență” — chipurile — pentru nivelul cursurilor pot pune stavoilă afluxului de studenți; că mai există încă „mandarini” — care își păzesc catedra pentru a o transmite, prin moștenire, descendenților — se prea poate, de asemenea. Nu e însă mai pușin adevărat, că, în cursul anchetei sale, Lacamp a înregistrat și o serie de nemulțumiri ale profesorilor, și tot afit de îndreptățite: o supraîncărcare cu munci administrative, ce le absoarbe cea mai mare parte din timp în dauna propriei lor înșormații și a studiilor; lipsa unui personal ajutător cu o înaltă calificare profesională; condiții precare de predare; numărul, cu totul insuficient de profesori.

Ajuns aici, autorul anchetei publicate de „Le Figaro littéraire” crede a pune degetul pe rană. Ar exista chipurile o problemă mult mai complexă de cit cea a spațiului vital în facultăți și de cit construirea de laboratoare și de săli de lucrări practice: problema penuriei de profesori. „Nu se

poate construi un profesor universitar ca un amfiteatru, nici produce șefi de lucrări practice ca pe niște elemente prefabricate”.

E drept, în Franța, raportul între numărul studenților și cel al profesorilor este din cele mai joase (în Uniunea Sovietică, de pildă, acesta este de unu la cinci, pe câtă vreme în Franța el nu atinge decât cifra de unu la 27), dar să fie această penurie de cadre didactice unica și cea mai gravă problemă a învățământului superior, cauza care va face Franța „să alunece tot mai rapid pe tobogan, riscînd să se scu-

funde în băltoaca unde se sbat țările slab dezvoltate”? Realitatea ni se pare cu totul alta. Noi am înclina să vorbim despre credite militare care înghit veniturile naționale; despre acțiunile de sălbatec colonialism din Algeria; despre înarmare și despre altele. Toate, insolubile, atîta vreme cît cea de a V-a Republică, continuă să aplice programele de guvernare ale celorlalte patru republici, care își trag obirșia din sistemul de conducere burghez...

L. D.

CICERONE CERNEGURA – Piatra Neamț. Materialul referitor la Unire, ne-a sosit prea târziu. Mai trimite.

MIHAIL MUNTEANU – Virful Cîmpului, Dorohoi. Ne-au surprins plăcut versurile d-tale. Prezența talentului e certă. Și încă a unui talent viguros. Dacă versurile însă nu apar deocamdată e că am dori și alte poezii, reflectînd mai mult actualitatea. Posibilitățile d-tale sînt serioase și nu ne îndoim că în timpul cel mai scurt ne vei trimite poezii valoroase. În așteptarea lor reșinem **La fîntîna tîne-reții** și **Ruga**, urmînd să le încredințăm tiparului împreună cu materialul nou.

FERDINAND ENE – Loco. Apreciem intenția dvs. Poezia însă nu e realizată.

C. MOȚĂȚIANU – Poenaru. Craiova. Încă nu. Completează-ți mai înfii lectura și pune-te în acord cu gramatica.

DASCĂLU I. CONSTANTIN – com. Sprîncenata, Drăgănești. Am citit scrisoarea trimisă. Ne faci cunoscut că ai 19 ani, că scrii de la vîrsta de 16 ani, că ai compus 100 de poezii „de caracter diferit, necunoscut încă de nimeni decît de mine personal și un cerc restrîns”. Destul de regretabil. „Vreau să contribuî – continui d-ta – cu o cărămidă la ridicarea blocului măreț al culturii romînești, pentru a reda masei o partitură sombră de muzică literară. Sînt poate, prea neînțeleș deși vorbesc atît de simplu. Spuneți-mi, vă rog, cum aș putea să vă fac cunoscută copodopera mea”.

După cite vezi, citatul l-am luat în întregime din scrisoarea d-tale. Aprecieri asupra „copodoperii” d-tale nu putem face întrucît (din fericire!) nu ne-a parvenit. O bănuim însă la înălțimea scrisorii. Păstrează-o dacă vrei și recitește-o peste cîțiva ani. Cu siguranță că vei zîmbi...

C. NĂSTURĂȘ-Arad. Încercați la revistele pentru copii.

D. MARIAN. – Tg. Neamț. Traducerile sînt corecte. Bucățile din autorii respectivi au mai apărut în presa noastră în tălmăciri superioare. Altcva.

PETRU TIPĂRESCU. „Florile”... sînt palide.
STOICA ATANASE-Adjud. Confuz. Prozaic. Neinteresant.

SAVA GHEORGHE-Grădiștea și **FLOREA STANCIU** ALUNIȘ-Pitești. Vă facem, bucuroși, loc în coloanele noastre. Mai trimiteți.

V. T.

TREpte BIOGRAFICE

Anii treceau și vîntul bătea
Aurînd în livezi și tării –
Un băiețandru eram cu ochii negri
Nu puteam să deslușesc sensul lucrurilor
Și lumea o asemuiam cu o apă imensă
Fără de hotare și fund
Pe care o contemplan în tăcere
întrebărilor proprii neștiind să răspund.

Un băiețandru eram, cu ochii negri
Cînd oamenii satului meu
S-au ridicat împotriva stăpînilor
Să-și curme soarta crudă și amară,
Sub efluviile noii lumini,
Abundent revărsate în țară.

M-am trezit din anii mei tineri
Ca la cîntecul de ziură al cocoșului ;
Cu semne de foc, bucuria oamenilor
Se sculpta încet, încet în mine
Și cu sufletul lor m-am pomenit laolaltă cîntînd :
...E bine ! Da, Da ! Așa este bine...

Florea Stanciu-Aluniș

RĂVAȘ LUI DUMNEZEU

Cu ocazia lansării rachetei cosmice

– „Părinte, iartă dacă n-am putut
Să vin în ziua de la început
Și nu văzuî minunea ta, pe cînd
Ai pus în tină flacăra și gînd ;
Și-asemena nu știu cînd pe cîntar,
Ai pus cu dreapta-Ți al dreptății har
Și împărțitu-l-ai cinstit la rînd...
Eu cuvioase am ajuns pe cînd
Alți Dumnezei,
Înzăuați în flăcări și scintei
Călcău pămîntul presărînd în tină
Miraculoase boabe de lumină ;
Și cînd rîzînd de umbre și strigoi
Se zămisleau puternici oameni noi,
Și noul Demiurg săpa-n granit
Profilul vieții fără de sfîrșit
Pe temelii de fosfor și oțele.
Încoronată cu cununii de stele...
Atunci eu – Doamnă – am ajuns trudit
Și trupu-n apă vie mi-am călît,
Și-nvingători cu dreapta de temut
Mi-au pus în brațe sabie și scut.
Și crunt am dat cu spada-n tron de aur
Și de argint, și-n mincinosul laur
Ce-mpodobeă o lume de tirani...
Apoi cu mîini de vlagă luptei grele,
Pornit-am milioanele rebele
Să slobozim din temniși și lăcate
Planeta ferecată sub păcate ;
S-aliniem păduri și în pustiiuri
Să punem flori, să împlîntăm burghiuri
Prin munți de stei și grote subterane,
Spre bezna prețioaselor filoane...
Pe cîmpii arși de lacrimi, stropi de rouă
Am aruncat, să crească pîine nouă ;
Și rîuri iuși am prins în moșier scut
Și-n noapte albi luceferi au născut ;
Și punți am aruncat peste genuni,
Și-am zidărit minuni peste minuni ;
Și-am lecutit pe cei orfani și mulți,

Rătăcitori flămînzi desculți și rupți ;
Și-am izvădit din jale osanale,
Și cînt – din plîns – și ode și urale ;
Și zi de zi pe scoarța vechei tere,
Am împletit frumusețe cu putere ;
Statornicînd pe veci de veci în glie
Mîndrie, Hărnicie, Trăinicie...
Iar de curînd unite, minji deștepte
Tăiară-n cosmos glorioase trepte,
Urcînd sub stele vii și lună plină
Prin trîmbe largi de beznă și lumină
Gingași boboci, grăunțe de cristale
Cu purpură și aur în petale ;
Și-aprinse stele-au fulgerat albastre
– Umame candelabre printre astre,
În hăul vast promițătoare faruri –
Și-au scris pe cer a lumii idealuți
Ce mii de ani, neostoit sub frunte
S-au îmulțit grăunte cu grăunte,
Și-au înflorit apoi pe strat de umbre
Prelung valsînd pe orizonturi sumbre,
Ducînd spre soare peste reci abisuri
A omenirii milenare visuri...

Părinte, iartă dacă n-am putut
Să vin în ziua de la început
Și nu văzuî minunea ta, pe cînd
Se zice, c-ai fi pus în tină gînd
Și flacăra vieții și, cinstit,
Dreptatea fiecărui ins ai împărțit.
Dar robii tăi părinte, milioane,
Azi nu se mai închină la icoane,
Și toți afirmă fără de sfială
Că munca ta a fost de mîntuială ;
Și toți se-ncred în noul răsărit
Și-n viitorul plin și fericit,
Și-n noii Dumnezei care-au făcut
Ce n-ai putut să faci de la-nceput !”

P.S. „De n-ai să crezi cuvintele ce-am scris
O, Doamnă ! din Prea Sfîntul paradis
Coboară pe umila ta planetă...
...Dar scrie să-ți trimitem o rachetă !”

Sava Gheorghe

CHICIURA – fragment

Cînd au pornit la muncă, era cătră nămiezi.

Dintre ponoarele Negovanului se strecura la fundul văii o lumină albicioasă, ca o pulbere greoaie și rece. Pe creste erau în bătaie crîncenă trîmbe de burhaiuri. Se zbuciuma în înalțuri, așa, ca niște uriași care se înăbușe sub poveri nevăzute, venite de mai de sus, din țării. Abia de se mai zăreau pe coastă brațele pustii ale copacilor, negre în puhoiul cenușiu al negurii.

Echipa înainta greu pe firul liniei.

Oamenii urcau și coborau clinurile cu ea, cu linia. Lucrau tăcuți, concentrați, stinjenți de hainele grele și călduroase, cu pantalonii groși strînși pe pulpe, înfundați în oile mișoase ale căciulilor pînă la linia ochilor. Repezeau prăjini și funii, cu brațele în cercuri strînse, cătră conductorii. Chiciura iovită se spîrgea în sunete de pahare sparte și se răspîndea în cioburi pe zăpada nu prea groasă, dar

înghețată tun. Se ivea la vedere metalul galben coclit al sîrmii ușurată de povara gheței. Dar burhaurile neclătinate de vînt se lipeau repede de metal, albindu-l în început cu o pudră fină. Apoi chiciura prindea să se îngroașe nebănuit de repede.

- Măi neamule, muncim degeaba, urni glas Buturugă. Batem pe loc.

- Cum, degeaba? Cum, batem pe loc? se oțări Ioana. Nu vezi cum sar țurțurii? Puzderie se fac...

- Degeaba. Se pune la loc ghiata.

- Dar conductorii tot se ușurează de povară, stăruî fata. Nu se rup.

- S-or rupe ei, fato.

Tăcură, fiecare cu gîndurile lui.

Timpu! trecea. Venea înserarea. Ei înaintau, iar conductorii îi dădeau dreptate fetii: nu se rupeau...

Badea Gheorghe, ca orice tovarăș maistru care vrea să fie maistru, îi îndemna din cînd în cînd:

- Hai, dați-i, dați-i...

Dar ei și fără îndemnul lui, înaintau.

- Odată ajungem la Țancul Miresei, îi încușă. De acolo a pornit altă echipă. Stăm să răsufliăm o vreme, aprindem lanternele, apoi ne întoarcem tot pe linie. Poate-i mai tragem și o scuturătură pe ici, pe colo...

„Mai tragem pe dracu”, gîndi Mitralieră, dar nimeni nu vorbi

Au ajuns pe o stîncă mai țesită. Din vîietul adînc și clocotit al apei deslușiau zgomote ritmice: motoarele de la hidrocentrală! au fost toți într-un gînd. S-au oprit să răsuffle și să asculte. Zgomotele regulate ale uzinei le dădeau curaj. În jur pîcla albicioasă îi încercuia cu tăria ei rece, dar la urechi le-ar fi ajuns și foșnetul unui cîntezoi, dacă o asemenea pasăre s-ar fi încumetat pe o astfel de vreme și prin astfel de locuri. Nu mișca o creangă, un fir de nea nu se cîntea. Parcă și negurile înghețaseră. Numai din vale vîietul apei și de departe zgomotele motoarelor...

Atunci, din liniștea care stăpînea lumea, bătrînul maistru a ghicit înția dată primejdia. Tăcerea asta are cîntecul ei, și-a zis. Nu-i de-a bună munte! Nemișcarea în toiu! înghețului dezlănțuie vifornița. S-a întunecat la chip tovarășul maistru Georg Müller, dar nu a zis deotînd:

- Să pornim. Într-o jumătate de ceas am gătat.

Dacă ar fi zis: ne întoarcem, ar fi ocolit primejdia. Dar nu a vorbit astfel, nu putea să vorbească astfel.

Au pornit. Dădeau asalt celor din urmă sute de metri din linie. Munceau hotărîți, cu îndrîjire. Funiile zburau mai aprig peste conductorii, prăjiniile izbeau mai cu nădejde, sărea chiciura de tot sfărîmată, sîrma își arăta fața galben coclită mai bine, cînd Nicolae Oprișor a auzit un vîiet ca de ape care rupe un stăvilar. Lîngă el era Sădurel și mai încolo Ioana Cuciu. Oprișor a ridicat ochi întrebători către ei, ca și cînd ar fi vrut să și-i știe de martori.

- 'Auziți... Auziți cum geme muntele.

Cealți au auzit. Auzeau: Geamătul creștea, se rotunjea tot mai plin, tot mai puternic, mai îndrăzneț. Apoi dintr-odată s-a așternut ca o liniște.

- Ce-a fost asta, bade Gheorghe? vru să știe Ioachim.

Bătrînul, fără să întoarcă măcar capul, le-a răspuns cu îndemnul lui aspru:

- Dați-i bătaie, dați-i bătaie că ne prinde noaptea.

*

Vifornița nu s-a desprins dintr-odată de toartele cerului. Mai întîi a alergat înghețată peste copacii pădurii șuierîndu-i ca pe niște armăsari. Apoi a pornit la vale, șerpuit, printre șulpine. În urechi se înfigea rostogolirea ei uriașă, slobozită din încleștarea piscurilor.

- Mi se pare că-i de rău, vorbi neliniștit Mitralieră. Vijelia e pe noi, măi tovarăși...

- Că n-o să te întorci de la lucru gata, se supără Ioana, înfricoșată totuși de dezlănțuirea asta care sta să-i culce la pămînt. Numai cînd sîbiile ascuțite ale crivăului au început să-i înșepe obraji, fata a înțeles că vor avea de luptat cu un dușman rar întîlnit între pereții acestia de calcar și granit.

Erau aproape de Țancul Miresii. Mai aveau poate nici două sute de metri din linie și tot sectorul lor era curățat de chiciură. Trecuse munca mai grea, pe care poate nici n-ar fi putut-o sfinși, dacă aceste aproape două sute de metri rămași ar fi fost patru, cinci sau o mie.

- Dați-i copii, dați-i bătaie, că acum ne rupe vîntul linia. Acum, la lucru. Gata. Ne înecăm la mal... urla maistru! în întrecere cu vifornița.

Și copiii într-adevăr, îi dădeau bătaie.

- Să mă fulgere, dacă-mi mai simt degetele!... se jură Oprișor.

Nu era trebuință de un asemenea jurămint. Era crezut de toți, pentru că toți nu și le mai simțeau. Mitralieră izbea conductorii cu prăjina nu fără vrăjmășie, ca să nu-și mai știe arsurile care porneau din buricele degetelor și i se împlîntau ca niște sulife, drept în inimă.

Prin spulberul zăpezii înghețate înaintau orbește. Dau înainte. Aruncau funia care șuiera în vîntoasă apoi, cînd capul ei trecea peste conductorul greu de chiciură și auzeau trosnetele de pahare sparte, se bucurau pentru că ghiața cădea și cuprul se arăta ușurat de povară privirilor strecurate printre genele încărcate de promoroacă. Să mai tot fi fost ca la cincizeci de metri pînă la Țanțul Miresii, cînd prin neaua spulberată au început să se arate fierăriile bine legate și albicioase ale stîlpului de acolo. La acest stîlp se întîlneau liniile care porneau pe două direcții : una ținea drum cu valea, în jos, alta o lua la sînga, peste munji, către așezările omenești de dincolo de creastă. Stîlpul se ridica sub un perete drept și calcaros. Li se păru i mens ; un uriaș care susține cu brațe de porțelan conductorii la răscrucea lor aeriană. Era un stîlp care se proptea temeinic pe patru rădăcini de oțel nefiresc de subțiri și elastice înfipte în socluri de beton masive, un stîlp „de întoarcere”, cum zic electricienii pe limba lor. La un asemenea stîlp, linia venită una singură, se rupe în două, se bifurcă. De-asupra stîlpului acestuia stau să se prăvale fagi scorburoși cu rădăcini groase, înnodate și împlintate în piatra muntelui. Ioachim Sădurel înalță ochi lacrimași către pădurea de de-asupra. Copacii i s-au părut ființe vii, fantastice, bicivite de crivă. Vifornița urla dezlănțuită, gata să dărîme fruntea muntelui peste ei, peste stîlpul acesta falnic, cu schelet de aspru și dur oțel. Avu, în clipa aceea, intuiția că o asemenea prăbușire ar fi o mare nenorocire și pentru ei și pentru linia electrică și pentru viața pe care linia asta o pompa pînă departe, la sute de kilometri. Ar fi fost așa, ca și cînd inima unui om ar înceta să mai bată. Cine pe lume l-ar mai putea întoarce la viață ? Atunci, și acolo, erau chinurile unui sfîrșit de om... Și ei, ei cei slabi și puțini, înaintau tot mai greu în zăpada care, aci le fugea de sub picioare, aci li se îngrămădea sub bocanci, fîrîta de mîini nevăzute și crude, la rasul pămîntului, în spulber.

Cei din urmă cincizeci de metri au fost cei mai grei. Cînd au ajuns sus, au căutat adăpost sub zidul aspru al unei sfînci, dar vifornița îi ajungea din toate părțile cu dușmănie.

- Ce ne facem, bade ? Bade Gheorghe ce ne facem ? a întreat Mitrălieră pe maistru, pe trei sferturi înghețat. Ne mînîncă gaia aici. A, dacă ar fi o colibă ! Un bordei ! Un adăpost !

Maistrul nu a aflat un răspuns potrivit împrejurării. A mîrîit ceva neînțeles. A vorbit Ioana :

- Ș-o luăm în jos, pe potecă. În vale va fi mai ferit locul ca pe Țancurile astea, lovite din toate părțile.

Tovarășul maistru Georg Müller se apropie bătîndu-și palmele puternice de umeri și izbîndu-și ramele bocancilor una de alta. Văzuse și trăise el multe furtuni de toate felurile, dar asta pare a fi mai ne bună ca toate. Îl cuprîndea o îngrijorare. Era oarecum răspunzător de împrejurarea asta. El îi aduse pe copii aci, el trebuia să-i scoată la liman. Și fata... A mai adus-o și pe ea... Mintea i se muncea într-un chin care părea fără capăt. Cum ? Cum să-i scoată ? Că nu era cale nici înapoi, nici înainte, nici la vale, pînă bătea prăpădul. Pădurea, sus, urla prinsă în chingi nevăzute, valea, jos, urla rostogolit, linia șuiera în ascușuri, zăpada cosea dureros piatra, lemnul și carnea obrajilor lor cu retezări necruțătoare. Frigul îi pătrundea pînă în inima osului, îi moleșea. Meșterul păși mai aproape de copiii care se strînseseră de tot unul în altul, încît în înserarea care îi învăluia ca într-o pînză neagră, îi vedea ca pe un singur trup înghemuit ca vai de el ca să țină piept cu stabele-i puteri sfîșierii da gheață. Vorbi domol, cu glas egal, căuțînd o dezvinovățire mai mult pentru sine :

- Bine, bine... Bine și nu prea... Eu v-am adus aici. Asta așa-i ! Eu nu pot zice altfel. Dar, vezi, trebuia. Chiciura era grea. Ar fi rupt linia ; de bună samă ar fi rupt linia... Ei, dar atunci totuă alimentarea cu curent s-ar fi întrerupt. Gata ! Și atunci ce te faci cu consumatorii ! ? Sute de motoare cu strunguri, cu prese, cu mașini de găurit, gata !

Făcu vreo zece pași către marginea șanțului. Jos nu mai era nici burhai, nici nea spulberată. Era un întuneric fioros care urla. Poteca nu se mai vedea. Pe aici nu mai era chip să se întoarcă. Teama în el creștea, îl îneca. Alergă spre linie ; nici la dreapta, nici la sînga nu era chip de pătruns... Totuși, totuși, să țină linia... Altă cale nu e. Ea s-ar putea să-i scoată jos, la șosea. Și de acolo, gata : aci-i baraca. Și în baracă e cald, acolo au să se întîndă pe paturi moi și au să doarmă, au să doarmă, au să doarmă...

- Tovarășe maistru ! Bade Gheorghe ! a strigat Buturugă.

- Ce-i ? s-a întors ca mușcat de o fiară, către peretele sfîncii.

- Tova... Sădurel a adormit.

Într-adevăr, Sădurel Ioachim se cufunda într-o moleșeală ca într-un somn greu și definitiv. Nu-i bine, își spuse bătrînul. Nu-i bine. O clipă nu știu ce trebuie să facă, apoi deodată se repezi la cel cuprîns de moleșeala înghețului și-l zguduî cu putere.

- Scoală Ioachime, că pînim.

Îi zguduî pe toți, smulgîndu-i din îmbrățîșarea lor tăcută și rece.

- Hai și-om merge îndată.

Îi lovi pe cel moleșit cu pumnul în spate, îngrozit :

- Ține-ți firea, feciorul meu !

Sădurel se trezi. Îl cuprînsese un tremur. Era abătut, năucit de vuietul crivățului și de spulberul de nea.

- După mine și nu vă lăsați, strigă maistrul. Mă, vă ia mama dracului dacă... Să țineți pas voinic, puilor... Copiii mei dragi, porniți cu nădejde...

Mitralieră se împletecea. Îi repezi un pumn între coaste, apoi îi prinse cu mâinile aproape în-
jeperate în mînuși și-i sărută obrazul înghețat. Obrazul tinărului ardea ca focul. Mai în firea ei se
afila Ioana Suciu.

- Măi copii, măi, doar voi nu sînteți așa, niște mămăligi, măi. Ia, vă învață fata asta cum să
vă țineți firea, cum să umblați.

Ioana era lîngă el, ca un sprijin.

- Nu ne lăsăm tovarășe maistru. Uite, eu merg. Eu sînt tare, tovarășe... Pe mină, pe mine nu
mă sperie minia asta... Vorbea înecat, aproape plîngea, dar își înăbușea plînsul. Prin picioare îi alergau
furnici și ochii în orbite o dureau. Capul îi vuia. Nu am nimic... Eu merg... Eu... Eu merg...

- Așa, așa fata mea... Să mergi...

Ioana se repezi, neașteptat de vioaie în înghețul acesta, la Sădurel care se împletecea :

- Uite, eu sînt lîngă tine, loachime. Eu merg cu tine. Ajungem noi jos.

Tinărul se scutură de moleșeală și se lipi de fată, înfiorat... Îi simțea căldura trupului nebiruită
de vijelie, de îngheț.

O dirzenie, ca o viață, ca o apă mare, de nestăvilit, se ridică în el. Merg. Trebuie să merg,
își spunea. Doar n-o să fiu cel mai nevoiaș, cel mai de pe urmă ! Nu.

*

Au pornit înapoi, pe drumul bătut la venire. Noaptea se lăsa cu toată apăsarea ei neagră și
oarbă și drumul era nespus de greu. Își luminau calea cu lanternele. Luminile erau ca niște vergele îm-
plintate în întuneric și-n vifornită.

Nu au apucat să se depărteze mai mult de treizeci de pași de Țancul Miresii și țăriile s-au
despicat într-un tunet pe care nimeni nu l-ar putea uita cîndva. Tunetul s-a desprins de undeva, de la
cumpăna apelor, de sus și s-a rostogolit peste pădurile de fag și uim. Toți s-au oprit împlîntați în
înghețul pămîntului. Ioachim Sădurel și Ion Vasilescu s-au demeticit la firea lor obișnuită. O clipă
a durat împietrirea. În clipa următoare maistrul lor, badea Gheorghe, a urlat :

- Zăporul ! Avalanșa !... Mein Gott !

S-a gândit că-i va prinde și-i va îngropa de vii aici, neștiuți, în prăpăd. În minte i-a fulgerat
că adăpostul cel mai potrivit poate fi aflat tot sub stîncă peretelui de lîngă stîlp..

- Sub stîncă, repede copii... Ia adăpost !

- Dar linia ? Linia nu-i în primejdie ? a întrebat Ioachim.

Bătrînul s-a uitat la ea ca la o arătare. Și-a uitat toate filozofiile. De ce-i arde lui
Ioachim acum ?

- Oh ! și tu cu linia... De bună seamă că o în primejdie. Praful și nimicul se alege de stîlpul
de la Țancul Miresii. Priviți la stîlp : se înalța uriaș și nepăsător în vifornită și-n tunet. Dacă se
prăbușește peste el stejarul cela de trei sute de ani e gata... Îi turiește... Peste stejar or veni alți
copaci și or veni grohotișuri... Se alege nimicul...

Sădurel a fișnit ca o flacără :

- Linia tovarăși ! Stîlpul, fraților ! Stîlpul de la Țancul Miresii !

Ceilalți au pornit priviri scînteietoare către stîlp. Erau toți treji, dirji, aprigi.

Uimirea maistrului nu mai cunoaște margini. Dracii aceștia au uitat că au și ei piele...

- Dacă se prăbușește, continuă Ioachim, dacă se prăbușește peste el stejarul, e gata...

Se rupe linia...

Buturugă a rămas cîteva clipe drept în vifornită, cu răsărit din pămînt, cu ochii măriți peste
fire, luminoși. A repetat în gînd vorbele lui Ioachim : „...e gata ! Se rupe linia !...” Nu. Nu se va
rupe ! Stă în puterile lor... A mai gîndit ceva, el știe ce, apoi și-a exteriorizat gîndurile toate într-un
singur cuvînt :

- După mine ! răcni Oprișor. Cît mai e vreme să facem ceva. Ioachime ! Mă Mitralieră pe unde
ești ? Ioană, hai !

- Viu, viu... s-a arătat mai îndrîjită ca toți ceilalți fata.

Copiii s-au scuturat de moleșeală și de moarte. Erau toți vii. Ardeau ! Se petrece cu ei o minune,
își zicea bătrînul și le arunca priviri de îndemn pe sub sprîncenele stufoase și înghețate.

Au ajuns - cînd au ajuns ? - sus, lîngă stîlp. Deasupra se înalță peretele de piatră și de deasupra
peretelui amenință stejarul strîmb și scorbuos, cu brațele lui troznind în vifornită.

- Stejarul nu trebuie să cadă peste stîlp. L-ar îndoi ca pe o sîrmă de doi milimetri. Oprișor
vorbea repede, înfrigurat. Dacă izbutim să-l abatem în cădere, vine ca o stavilă în calea avalanșei.
Scapă stîlpul și linia. Funiile ! a poruncit el. Aici e locul lor. Repede, fraților ! Repede, împiedicaților !
Legăți-le cap la cap. Eu mă urc cu funia mea în stejar... Se aruncă peste țancurile stîncii, elastic și
uitînd de ger, de vînt, de gheață, începu să se cațere ca o pisică pe trunchiul noduros. Mînușile îl
încurcau. Le zvîrlî din urcuș. Părăsi și pufoaica. Trebuia să fie liber în mișcări și haina asta proa groasă
îl stînjenea. Legă cu ochete strîns funia în jurul trunchiului scorțos, apoi coborî pe ea. Ceilalți, mo-

lipsiți de dârzenia lui Buturugă și apăsați de prezența primejdiei au înnodat funiile. Trageți la stînga ! Așa...

Bătrînul împingea copacul dinspre dreapta, costîș, cu prăjina.

Ioana s-a cățărat și ea pe trunchiul înghețat, cu o a doua funie. Se avînta sprintenă, netemătoare. Legă funia ceva mai sus de cea dintîi și repede s-a lăsat pe ea, ca și Oprîșor. Ce fată, oameni buni, ce fată ! se minuna bătrînul. Capetele funiilor erau trase de Mitrălieră și Sădurel.

De sus vîietul se apropia cu tînguiri de moarte și de iad. Se apropia, creștea, se învîrtoșea, rețezea copaci, urnea grohotișuri înghețate, bolovani de gheață, bolovani de piatră, prăpădea scoarța amorțită a muntelui, distrugea...

Cînd stejarul a troznit din plin, Georg Müller a închis ochii, a apăsat pe prăjina cu puteri care nici el nu știa de unde-i vin și a zis :

— Jesus Maria, fă ce vrei cu noi !

Aștepta să vadă copacul lăsîndu-se cu toată greutatea avalanșei pe stîlp, încîlcîndu-și crengile înghețate în lanțurile izolatorilor, sfișiiindu-i, aruncîndu-i ca pe niște nimicuri undeva, departe, în vale și-n întuneric.

Copacul s-a rupt ca la un stat de om de la pămînt. A rămas o clipă drept ca și cînd s-ar fi gîndit ce are de făcut, apoi a dat s-o ia la vale, peste linie, peste stîlp, dar — minune a minunilor ! — tras cu puterile disperării de copiii care își sîngerau cu unghiile palmelor în încleștarea lor pe funiile înghețate, uriașul de lemn scorburos s-a abătut pe stînga și troznindu-și crengile, s-a așternut lîngă linie, trudit.

— Așa ! a răcnit victorios Oprîșor. S-a întors către Mitrălieră. Linia e salvată, Ioane...

IOAN CHERA — Sibiu.